

KALLIGRAM

KRÚDY GYULA ÖSSZEGYŰJTÖTT MŰVEI
Elbeszélések 9.

KRÚDY GYULA ÖSSZEGYŰJTÖTT MŰVEI

Sorozatszerkesztők

Bezeczky Gábor és Kelecsényi László

KRÚDY GYULA

Elbeszélések

9.

1900. december – 1901. december

Kalligram Könyvkiadó
Pozsony, 2015

Gyűjtötte
BEZECZKY GÁBOR

Sajtó alá rendezte
HRADECZKY MÓNI

A jegyzeteket írta
HRADECZKY MÓNI és JENEY ÉVA

A kötet megjelenését
a Nemzeti Kulturális Alap és
Óbuda-Békásmegyer Önkormányzata támogatta.

ÓBUDA
a kultúra városa

Editor © Bezeczky Gábor,
Hradeczky Móni, Jenei Éva, 2015
© Kalligram, 2015
ISBN 978-80-8101-???????

Regényfejezet

A magyar politikai élet gyermekkorát éli. Hasonlít ahhoz a korban érett, nyápic iskolás fiúhoz, amelyik a komolyságot feltétlen érvényességnek tartja, és úgy viselkedik, mint felnőtt férfiak, de a felfogása még mindig gyerekes, a látóköre is korának megfelelő, és legnagyobb öröme abban telik, hogy majmolja a kiváló nagyságokat.

A magyar politikai életben a komolyság csak látszólagos, és mindenképpen több benne a nagyképűsködés, mint a tartalom. A magyar politikus a cilinderkalapnál kezdődik. Aki szakállt növeszt, és az újságokat figyelemmel elolvassa naponkint, azonkívül vannak némely kicsinyke ismeretei a külföldi állapotok felől, az egész bátran felcsaphat nagy politikusnak, mert a tulajdonképpeni ügynevezett professzionátus politikusok sem különbek.

A professzionátus politikusság az országgyűlési képviselők monopóliuma. Ők hozták a törvényeket, és a publikum elé ők állanak ki, és elmondják szép szavaikat: függetlenség avagy liberalizmus, tökéletesen mindegy. Egyformán üresek azok a szép szavak, amiket az ősz kezdetétől késő nyárig csaknem naponkint hallunk.

A népek azelőtt háborúztak, most politizálnak, mert valamit csak kell tenni. Szabad sajtóval, szólásszabadsággal és a tömérdek egyéni jogokkal még nem tudunk bánni. Annyira nem, hogy az értékét sem ismerjük e természetes dolgoknak. Ahol az emberek egyszerre lerázzák magukról a bilincseket, ott megmámorosodnak a szabadság levegőjétől. A jogok, törvények és igazságok,

e nagyszerű fogalmak, amik eddig csak ismeretlen álomország-beli dolgoknak látszottak, most jók, sőt túlságosan édesek lettek. Mindenki élni akar velük, mert közösek, mindenki tudni akar mindent, ami körülötte és felette történik. A miniszterelnök az ország első hivatalnoka: de valószínű, hogy őexcellenciája sokkal kevésbé politikus, mint a IX-ik ranglajtorján a járásbíró-sági irattárnok. Fölfelé enyhíti a civilizáció és műveltség a politikai mámort, de lefelé, ahol mindössze nagyon keveset tudunk civilizációról és széleskörű műveltségről, a kicsiny dolgokat igen nagyoknak látjuk. És főként megbolondulunk hamar. Megbolondulunk attól, hogy mi mindnyájan politikusok vagyunk, mert mindnyájan látjuk és megértjük azokat a dolgokat, amiken a nagytekintetű urak vitatkoznak. Együtt érezzük a nagytekintetű urakkal. Avagy dehogyis együtt. A nagytekintetű urak többnyire mosolyogva szorongatják meg egymás kezét, miután elmondották egymásról ritkán megtisztelő véleményüket a politikai meggyőződés szent nevében; ámde ottan lefelé, ahová az igazi civilizációnak még csak sugára sem jut, ott az emberek más-keppen nem beszélnek, mint ahogy éreznek, és ősi vadságukban megmámorosodva a nagyszerű Jogtól, a még nagyszerűbb Törvénytől és Igazságtól, hamar megharagusznak egymásra – politikai meggyőződésből.

A politika nagyszerű holmi, mert a népek és nemzetek életében elsőrangú szerepkört tölt be mindig. Elvégre oly valami kevés igazán eszményi dolog van az emberi életben, hogy nem nagyon lehet válogatni a kiválóságok között. Mondatik, hogy az emberiségnek három igazi csillagképletben kell élni, ez a három: a Művészet, a Tudomány és a Politika.

A mi kis földi életünkben ez a három volna a legnagyobb fogalom, a többi már csak az egyéné, de nem az emberiségé. Magyar glóbuszunkon mindig a Politika csillagképlete volt az uralkodó. Tán azért is nem lettünk nagy ország.

A magyarság a honfoglalás óta politikus nemzet, mert nem vagyunk klasszikus fajta. Bármennyire kutatunk a Volga mentén a legősibb nyomokig, ha elértünk, nem látjuk másnak a magyar

fajtat, csak olyannak, amilyen ma. Ne ünnepeljük szittyá voltunkat! A szittyavér tette, hogy ma is csak ott vagyunk, ahol voltunk, kerengve ugyanegy csillagképletben, köröszül annak minden hegyén-völgyén, árkán-bokrán. A másik két csillagképletet, az áldásosabbakat, nem is látjuk, legfeljebb érezzük őket; de tőlünk nagyon messze ragyognak. A Himalája alól elvándoroltak sorban és egymás után a népek; tartottak napnyugat felé – mi, magyarok, vagy mi az ördögök voltunk még akkoriban, szörnyű nagyot késtünk a vándorlással. Nehezen mozogtunk már akkor is. Évezredek repültek el a föld felett, és mi még mindig Ázsia vadonjaiban verkedtünk a vadállatokkal. És odáig még a hírmondó sem jutott el, hogy napnyugat felé szép világ van, ahol a görög leányok fuvoláznak a tenger partján, és költők énekelnek a napos mezőkön. A házak árnyékában pedig ősz szakállú bölcsek tanítják politikára az ifjakat. A rómaiak éltek, meghaltak, elmúltott Egyiptom, és Bizánc aranyos falait építették, amikor valamelyik magyar megunta a lóhúst, amit a nyereg alatt puhítottak, és elindult a sátorfájával jobb világot keresni. Való, hogy már akkor is gyűléstünk, és szép szavakban beszélve emlegettük a nemzeti érdekeket, és Árpád vezér nyilván nemcsak bátor hadverő, de nagy szónok is volt. És ha a pogány szittyák a kardjukhoz kapkodtak, ha valaki nem jól beszélt az ülésben, az öreg Álmos intésére a rézdobokat megverték odakünn, a sátor nyílásában, ahogy máma a képviselőház elnöke csendet kér.

Ezer esztendő múlt el a krónikások szerint, és mi nem sokat változtunk. Különösen nem változtunk sokat tudomány és művészet irányában. A politikai élet külső nyilvánulásaiban megszelídült, de bizonyára ma is kardjukhoz kapkodnának a nagyságos urak, ha a házszabályok azt megengednék.

Gyermekek vagyunk a politikában. A hosszú-hosszú századok alatt aludt az állami élet, ötven esztendeje felébredt, és nem tudunk mértéket tartani. Az igazi komolyság hiányzik a magyar politikai életből, és kiváló államférfiakban szegény a nemzet. A közönséges napi kérdések nem alkalmasak arra, hogy teret nyissanak egy igazi politikai lángelmének. Mi kis ország vagyunk,

és főként mert magyarok vagyunk. A mi magyar viszonyainkban még mindig többet ér a kurjantás, mint a csendes, okos szavak. Legnagyobb politikusaink azok közül kerülnek ki, akik legjobban győzik szóval. A politikai életben előnyös a szónoki képesség, de nem elsőrangú tulajdonság. A nagy műveltségű férfiakat nélkülözi a magyar parlament, és a nagyvilági életnek nyilvánulásait bárhol inkább megérezhetjük ebben a szomorú országban, csak a parlamentben nem. Budapest kávéházai és hoteljei nagyvilági módon állanak, a parlament azonban nemzeti sajátságokon épült. És ez természetes is, mondja rá az igazi sovíniszta, mert minden lehet idegen ebben az országban, csak éppen a törvényhozás nem, és ez igaz is. De senki sem kívánja, hogy a magyar parlamenti élet vetkőzze le magyarságát, csak civilizálódjunk némileg. Hiba, hogy Angliára hivatkozunk untalan. Anglia világáram, és törvényei nem a mi törvényeink, nekünk még miniatűr alakban sem lehet mintául Angliát választani.

Komolyodjunk meg, és a politikai életből küszöböljük ki a nagyképűsködést és főként a bömbölő hangot, akkor lehet arra gondolnunk, hogy nyomába léphetünk egy nagy ország nagy törvényhozásának.

A mi politikai életünknek nívója nem sokban különbözik azoknak a gyülekezéseknek nívójától, amit a malom alatt tartanak vasárnaponként a falusi államférfiak. Legfeljebb annyiban különbözik, hogy ott egészségesebb észjárású emberek tartják összejövetelüket, míg a mi képviselőink nagy számánál azt az egészséges észjárást, amit a vidékről magukkal hoztak – károsan megfertőzték a nagyvilági dolgok és tapasztalatok. Mert valljuk be, hogy a mi nagyságos képviselőink többsége nem művelt ember. Megharagudni most nem kell: mert ez igazság. A műveltség nem feltétlenül az egyetemi tanárságnál kezdődik, és nem is végződik a falusi bakternál feltétlen. A műveltség valami csudálatos valami, aminek az elsajátításához nem az országgyűlési képviselőség szükséges, az ügyvédi diploma sem, hanem sok-sok minden, amit előtünk már elmondott a német doktor úr, a híres Schopenhauer. Magyarország, mint afféle politikus-jurista

ország, az embereket diploma szerint taksálja. Hát ebben van is valami ráció, de sokkal kevesebb, semhogy törvénné lehetne emelni e felfogást. Az emberiségnek ugyan örökös gyengesége marad, hogy kalapot emel a diploma előtt, nemcsak Jászkiséren, hanem Drezdában és Nyizsnyij Novgorodban is, mindazonáltal műveltségi fokozatnak elfogadni nem lehet: főként nem a politikuspályára.

A Házban majdnem csupa diplomás emberek ülnek; egy-némelyikük tanult egyebet is, nemcsak orvosi avagy jogász dolgokat. A jogi pálya ugyan feltétlenül politikuspálya, de magában még nem elegendő a törvények ismerete a törvényhozáshoz is. A mi képviselő uraink azonban legtöbbször azt is elfeledték, amit egykor tanultak, nemhogy ismereteiket gyarapítanák. Beszédeikre készülvén átböngésznek néhány tudós könyvet, kigondolnak néhány nagyon szép mondást – és ennyi az egész. A széles látókört természetesen hiába keressük a magyar képviselőházban elhangzó beszédekben. Szalmacsépelés mind. És a vidám epizódok élénkítik csak legfeljebb a Sándor utcai ház egyhangú napjait.

Mese-mese

Most húszéves vagyok. Sokszor vannak pillanataim, amikor igen komoly és nagy férfúnak képzelem magam, és igen haragszom, ha a cseléd úrfinak szólít. Elvégre férfi vagyok, gondolom ilyenkor, és – elpirulván – eszembe jutnak nőismerőseim, akik már mostan is úgy tekintenek rám, mint akiből maholnap házasságképes úr léssen, aki bajuszát megpödörvén a mama elé lép, és összeütvén bokáját, komoly hangon kér meg egy bizonyos kis kezecskét, mint a barátaim mind. Megnősülünk, megnősülünk...

Egyelőre azonban csak azt mondom, hogy vannak pillanataim, amikor a világon a legnagyobb sértésnek azt képzelem, hogy engem a cseléd úrfinak szólít.

*

Most mégis... nem szabad hazudni. Hiszen csak magam vagyok. Ma délután ugyanis, kutatván a könyves szekrény limlomjai között, egy zöld kötéses, vékony könyvecske akadt a kezembe. Megnéztem, és eleinte hinni sem akartam szememnek. A könyv első oldalára ez volt írva: Szentirmay Kálmán naplója. (Ez a szegény apám neve volt.) Majd lejjebb, valószínűleg később, évek múltán íródván, ezek a sorok: „Kedves kisfiam, húsz év múlt el, és azóta nem volt a kezemben ez a könyv. Ma vettem újra elő, amikor a te bölcsőd felé hajolok, és a te gügyögő gyermeki ajkadról lesem a hangot. Behunyom a szemem, és eltűnik előlem a bölcső, a te kis pólyás alakod, egy megtermett, sugár ifjú embert látok magam

mellett, aki szeretettel tekint rám. Ez te vagy, fiam, húszéves korodban. Te, az én első fiam. Fájdalom, a végzet úgy akarta, hogy az én első fiam amolyan őszi virág legyen. Apád most negyvenéves. De telnek az évek, és vajon melletted állhatok-e majd akkor is, ha te húszéves lész – olyan, amilyen én voltam, midőn ezeket a lapokat teleírtam? Én tán már nem leszek, és tán meglehet az is, nem fogsz rám emlékezni te sem, elveszek előled. Ezt nem akarom. Ha az élet nehéz gondoljai nem vennék annyira igénybe minden órát, most írnék naplót – neked, akkorra, amikor te már nagyfiú lész, és a sors úgy hozná, hogy nem ismernéd atyádat. Félek azonban, hogy nem tudnám ma megtalálni a kulcsot a te ifjú lelkedhez, és nem tudnék csak szomorúan, gondteljesen írni a mai napokról, ami téged is elszomorítana egykor. Én pedig azt akarom, hogy te vidámnak, derűsnek lásd az életet húszéves korodban, olyannak, amilyennek én láttam, amikor ezt a naplót írtam.

Kedves kisfiam, ahogy lapozgatol majd ebben a könyvben, ráakadsz a te édesapád ifjúságára, és akarom, hogy te megtaláld az én ifjúságomban a te ifjúságodat, mert akkor – akkor nagyon-nagyon boldog volt a te édesapád”...

Úgy sírtam, mint egy gyerek. Ameddig vissza tudok emlékezni, ez volt az első igazi sírásom. Százszor megcsókoltam azt a lapot, és százezerszer megcsókolnám azt a kezét, amelyik ezt írta, ha ma lehetne. Lám, milyen bölcs, jó ember volt az édesapám! Akárhogy erőltettem az elmémet, nem tudtam rája emlékezni. Csak a barna, jó szemére.

Első gyermekálmaimon az a két húségesen szelíd, szomorú, dióbarna szempár csillog keresztül, amelyikkel ő engem nézett akkor, amikor a bölcsőben ringatott. (Édesanyám akkor halt meg, amidőn nekem életet adott.) Istenem, édes jó istenem, ha valaha nagyon éreztem az árvaságot, akkor mostan éreztem először. Miért nincs nekem már édesapám avagy édesanyám?... Sírtam, csak sírtam. Aztán gyorsan, szinte lázasan olvasni kezdtem az apám naplóját. És ezalatt könnyes volt a szemem mindíg.

*

Most késő este van.

Mili tante már kétszer is benyitott az én kis szobámba.

– Még mindig nem alszik, Kálmán? – kérdezte. És valahányszor az ő szelíd hangját hallottam, mindig csak keserűséggel telt meg a szívem, mert hisz az édesapám vagy az anyám bizonyosan tegezne engem most, és milyen másképp szólának!

Az orosz írókat szerettem mindig, és ők jutottak eszembe, amikor az apám naplóját letettem. Turgenyev atyus (így mondja Bobka úr, aki ügyvédi írnok a szomszédban, és az apja orosz volt) írhatná meg csak ilyen gyönyörűen egy húszéves fiú történetét. Pedig nincsen benne semmi különös. Ami az én apámmal történt abban az időben, velem is megtörténhetne mind. Avagy tán részben már meg is történt. De mégis milyen másképp történt az az én édesapámmal. És milyen nemes, ideális szempontból látja ő a világot. Például egy helyen sem olvastam, hogy ő haragudott volna azért, hogy úrfinak szólították. Meglehet különben, hogy őt nem is szólították úgy. A naplóból különben megtudtam, hogy a nagyapám igen szigorú, határozott ember volt, aki diákul beszélt, és nagyanyám szerette a német regényeket, de Petőfi Sándor munkáira tíz példányt prenumerált. És volt a háznál akkor egy kis öreg: der Herr Pepp Náci. Azt hiszem, ez a Herr Pepp Náci valami távoli rokon volt, aki ott élősködött a nagyapóékon. Itt járt, ezekben a szobában, itten csinálta csodálatos élceit, és bizonyosan itten szavalta el az *Erlköniget* is, amiről azt írja az édesapám, hogy valami óriási mulatság volt. Azonkívül Herr Pepp Náci mátyásmadarat fogott az erdőn, és fölolván nyelvét, beszédre tanította, és rövid lábszárait szűk katonanadrág feszült.

Szerette, ha elhitték neki, hogy ő parolázott Napóleon császárral Győrött, és csókot kapott egy szép-szép francia hercegnőtől, hogy legyen a franciák ügyének védelmére. Ő azonban – megköszönvén a csókot – kijelentette, hogy hazáját el nem hagyja. Der Herr Pepp Náci itt járt. Tán ebben a szobában is elmondott vagy egy-kettőt csodálatos élceiből, tán itt is beszélt a császárról és a szép hercegnőről?! Nagyon nézegettem a padlót. Igen-igen szerettem volna ismerni a jó kis öreget.

Ezen az éjszakán folyvást róla álmodtam, és álmomban legalábbis tízszer elmondta, hogyan parolázott a nagy császárral. Kis szürke szeme ilyenkor harciasan villogott, és szűk katonanadrágba bújtatott rövid lábszárait emelgette.

*

Igen, tegnap azt akartam megírni, hogy én mégiscsak gyerek vagyok még mindig. A lelkem az. Ezt bevallom önmagam előtt. Azonban mégis jobb szeretném, ha a cseléd nem szólítana többet Kálmánka úrfinak. Ha nem volna Magda olyan fehér hajú, ezt megmondanám neki. Megvallva őszintén, tartok attól, hogy ez az erőszakos öregasszony képes volna gorombáskodni velem, ha ilyesmit mondanék.

*

Két hosszú nap.

Nem történt velem semmi. Igazán semmi. Tanulni kellett volna, mert nemsokára vizsgáznom kellene Pesten, az egyetemen. (Joghallgató vagyok ugyanis, de itthon vagyok, és csak beiratkozni mentem föl az egyetemre Mili tantéval.)

De mégis történt valami. A könyvtárban ültem reggeltől estig, és hallgattam az eső suhogását. Mennyi minden jut ilyenkor az ember eszébe, amikor a novemberi eső a kopaszodó fák gallyai között neszelve hull. Tán erre a szép versre is azért akadtam, ami most két nap óta dong a fejemben, mint egy szomorú légy. A vers szerzője Ridolphin, és a címe *Szeptember*. Ah, be bájos! Például az első strófája:

Langy ős. Pirosas ég.
Borulat mossa szét
Sárgálló bíborát.
Hulló redőzetén
A nap mint rozsdafény
Vöröslőn villog át.

Azt hiszem, hogy még mindig igen nagy gyerek vagyok. Ez a vers ugyanis belevette magát a lelkembe. És két nap óta folyton elmondom magamban. Ha Irma kisasszony erre megy az ablak alatt, mindjárt szomorú leszek, és magamban szavalom ezt a verset.

*

Irma kisasszony.

Ej, hogy róla még nem is írtam! Csodálatos. Az ember a kicsiny dolgokat hamarabb meglátja, mint a nagyobbakat. Hogy én Irma kisasszonyt csak most veszem tollamra!

Irma kisasszony a szomszédban lakik. Nagyszerű leány, azt előre is mondhatom. És leginkább egy kis víg csicsergő fecskéhez szeretem hasonlítani, aki nevetve röpül haza a fészekbe. A fészekben pedig várja őt négy kis fióka. Négy apró gyerek, akik egyszerre a nyakába ugranak, amint belép az ajtón, és majd megfojtják az ölelésükkel. A legkisebb – Fifinek hívja őt Irma kisasszony – alighogy dőcögni tud még. Olyan apróak a lábai, mint a pillangószárny. Csak nevet mindig, és olyan furcsa hangon kiabál, hogy az ember elálmélkodik. Ez az elálmélkódó ember én vagyok, aki föllopózkodván a padlásra, a szelelőlyukból beláthatok a szomszéd udvarra. És innen szoktam nézni Irma kisasszony cselekedeteit. Előre is mondhatom, hogy soha semmi rosszat nem tett még Irma kisasszony. Ha meglátom őt jönni az utcán, aló!, föl a padlásra gyors futással. Bámulatos, hogy eddig még nem szegtem nyakam a homályos, zezugos lépcsőkön. A szomszéd udvarban nyílik a kis kapu. Irma kisasszony lép be a téglával kirakott udvarra. Olyan tiszta és olyan kicsi itten minden, mintha legalábbis játék babák élnének itt. Az esőcsatorna sárkányfeje sem olyan ijesztő, mint nálunk, amitől kisfiú koromban tartottam. És zöld repkény futja be a léceket Irma kisasszonyéknál. Színes virágcserepek mosolyognak ki a tornácról, ahol üvegfal mögött ül az özvegy, és a négy kis fecske kiröpkül Irma elé. Az özvegy lompos, sóhajtozó nő, karosszékében fiókok vannak, amikből cukorkákat,

apró üvegecskéket szed elő napközben, gyógyítgatván magát. Tulajdonképpen nem tudni, mi a baja. Mondják, már akkor is ilyen volt, amikor még élt a kis szürke pápaszemes Porkpács tanár úr, akivel sokat bolondoztak a pajkos diáktíúk. Sokszor láttam őt én is, amint akkora gyerekszalmakalapokban ment haza, amilyent garasával árulnak a tótok a piacon. A szórakozott tanár úr rendszer jó kalapját ugyanis a pajkos diáktíúk ilyen kalapokkal cserélték ki a szögön. A tanár természetesen nem vett magának annyi fáradságot, hogy csak egy pillantást vessen is kalapjára, mielőtt fejébe tenné. Az özvegy ilyenkor sóhajtott csak, és pár korholó szót ejtett:

– Porkpács, Porkpács, maga is inkább született volna polgármesternek.

Ez volt az özvegy összes megjegyezni valója, miután az ő apja egykor polgármester volt egy kis felvidéki városban. Aztán elmerült cukorkái és apró üvegecskéi társaságában, amiket karosszéke fiókjából szedegetett elő. Így tehát nem sok változás állott be, mikor a szürke kis tanár úr egy reggelen nem tette tűvé a házat pápaszeme után, hanem mozdulatlanul maradt a kék selyemhuzatos párnák között kopasz, sárga kis feje. Mindössze Irma – a legnagyobb leány – hivatal után nézett. A kis csúnya, pocakos doktor bácsink – akit a halott tanárhoz hívtak – szerzett neki hivatalt a banknál, ahol Irma kisasszonyt a levelező osztályban a bicegő, öreg Sikétanc mellé osztották. Az öreg Sikétanc a nagy könyvek fölé hajolva oktatta Irma kisasszonyt, és vasárnaponként finom cukorlit csempészett az asztalfiába. És ha Irma kisasszony, megtalálván a selyempapírosba takart édességet, csodálkozva nézett körül, az öreg Sikétanc föltette pápaszemét, és szörnyülködve csapta össze a kezét:

– Ej, ej, még itt a hivatalban is! Még itt a hivatalban is! A fiatal szaldókontisták nagy nőimádók ebben a bankban, úgy látom.

Így dörmögött, majd kilopódozván a folyosóra, ott úgy nevetett, hogy nagy tenyerével csapkodta lábszárait. Majd hirtelen ijedten nézett körül. (Mintha neszt hallott volna.) Aztán újra csapkodta lábszárait addig, amíg ismét ijedten nem nézett körül. Később

dörmögve ment vissza a szobájába, és Irma kisasszony asztalára mérgesen tett le néhány elintézendő levelet.

Irma kisasszony pedig futott haza a bankból, és magához ölelte négy kis fecskéjét, akik elébe röpültek. És csicsgergett a fészek.

*

Tulajdonképpen nem is tudom, hogy miért gondolok én annyit Irma kisasszonyra. Szomszéd, elvégre, szomszéd, de más semmi. Ha találkozom véle az utcán – mindig siet –, köszöntöm. Ő alig észrevehetőleg biccent a fejével. És mindig siet. Sohasem állna meg egy szóra. Pedig nagyon szelíden megkérdezném, hogy mit csinál a kis Fifi, vagy ilyesmit. Mert most hideg eső csurog a felhőkől ezekben a szomorú, ködös őszi napokban, és a padláslyuk hasznavehetetlen. Tudniillik hiába vágatok föl a lépcsőkön, ha Irma kisasszony közeledik az utcán, semmit sem látok. Belép a kapun. Majd a tornác üvegajtáján, aztán csendesség lesz. Pedig odabenn a szobákban bizonytalán jól mulatnak. A kis Fifi pompásan döcöghet piskótáin. Én mindezt nem látom. Csak gondolom, hogy még mindig úgy van, mint volt eddig.

*

Két hét. Ha nagyon gondolkoznék, sem tudnám megmondani, hogy mi történt ez alatt az idő alatt. Bizonyára kisebb jelentőségű dolgok a mainál. Valami rettenetes az, amit végignéztem.

Dél felé két hivatalos ember jelent meg Irma kisasszonyéknál. Majd néhány piszkos kabátú zsidó jött, akik megálltak az udvar közepén, lármáztak, köpdöstek, kiabáltak. A bútorokat egyenként kihordták a házból. A négy kis fecske kidugta a fejcskékéjét az üvegajtó mögül, amikor először a nagy almáriumot cipelte el két ember, és fölrakták egy szekérre, ami a ház előtt állott. A négy kis fecske csodálkozva nézte a jó öreg almáriumot, amiben annyi körte és alma vala mindig – és az öreg almárium nem tiltakozott, amikor elvitték őt innen. Majd a kihúzó asztalt rakták szekérre.

Továbbá a székeket, ágyakat – mindent. Csak az özvegy karosszé-két nem láttam elvinni. Azt hiszem, egyéb nem maradt odabenn. A négy kis fecske megrettenve nézett a nagy, vasas szekér után, ami döcögve indult el az utcában. Az özvegyet az egész idő alatt nem láttam, nyilván nagyon el volt foglalva cukorkáival és üvegecskéivel.

Akkor jött Irma kisasszony.

Bizonyára – jövén a Jakab-templom mellett – kifordult a sarkon, már onnan látta a szekeret, ami az ő szegénységüket elviszi innen. A szegény leány futva jött. A kapu tárva volt még, ahol a bútorokat szállították ki, ott jött be. Halálsápadt volt, és remegett egész testében. Egy percig mozdulatlanul állt meg az udvar közepén, ahonnan akkorára eltisztultak az emberek. A négy fecske, amint meglátták néjüket, kifutottak elébe a szobából. Oh, máskor milyen patália lett volna ebből! Hogyne! Így felöltözetlenül jönnek ki a fecskék a hideg levegőre a meleg fészekből. De most, amikor üres lett a fészek!

Irma kisasszony, ahogy meglátta a négy kis árvát, hát csak öszszeroskadt a hideg kőre, és nagyot sikoltott:

– Most már mehetünk az édesapánk után...

Ezt a dolgot nem állhattam már. Elfelejtkeztem mindenről, és onnan a padláslyukból rémülten elkiáltottam magam:

– Irma kisasszony, az istenért!...

Irma kisasszony összerázkódott, és fölugrott a földről. Körül nézett a hang felé. Én – a könnyeim elborították arcomat – elrejtöttem.

Az özvegy jött ki az udvarra. Ő is megrendült és szomorú volt, de igen lompos. Fölsóhajtozott, és halkán makogta:

– Ha polgármester lett volna, istenem, ha polgármester...

*

Délután. Csöndesség volt odaát.

Nagyon szomorú és nyugtalan voltam. Istenem, hogy szerettem én azt a leányt! Egészen kétségbe voltam esve tehetetlenségem.

men. Odaát pedig csend volt, pedig többször föllopóztam „őrhelyemre”, amint a padláslyukat utolsó órákban elneveztem.

Semmi, semmi... Bezárt ajtók, bezárt ablakok alatt süvöltözött másnap az őszi szél. A nagy eperfán egy vén csóka ült, és közönyösen nézett a világba. A fészek üres lett.

Azt hiszem, hogy tovább nem írom a naplómát. Minek? Történhetik vélem valami még? Mikor odaát csak egy vén fekete csóka bámul közönyösen az üres udvarra!

És azután?...

Bella menyasszony

I.

Még énekelt a fecske az ereszen, búcsúra sem készült, és a sok madár a patakparti bokrokban csipogott, repdesett; csak az erdőn borongott valami névtelen bánat, amint zörgő ördögcszekereken futott befelé az ősz. Naphosszat elültem a tuskón, görnyedten, szomorún az udvar fenekén. És csak néztem, néztem a nagy eperfára, a csúcsos tetőre, még Gerzsonnal is megbékültem, a nagy ellenséggel, a csíkos kandúrral. Szóltam hozzá:

– Pá, Gerzson, pá. Soká nem látjuk egymást, Gerzson.

Mert a néni kiadta a parancsolatot:

– Gyermek! Nézz meg mindent jól! Búcsúzz, fiú! Holnap már mentek.

Holnap? Este még ott ültünk a tornácon. Lajos is. De ő a verandaszegletben. Összefonta a mellén a két karját, előrenézett mozdulatlanul. Nagy és szép fiú volt; talán a legerősebb és legszebb, akit valaha ismertem: az én bátyám.

A néni szólt hozzám:

– Gyermek! Lássam, mit tudsz! Nem vallsz-e szégyent majd az idegenben?

A néni mellett, kicsi zsámolyon ültem. A fejemre tette csontos, erős kezét:

– Tehát. A történelemből. Lássam.

A néninek mindig parancs volt a szava.

– Még akkor régen – kezdtem –, mikor a magyarokat a németek megverték a vezérek korában, hát akkor hazajöttek, és megfogadták, hogy soha, soha többé nem kalandoznak Németországba. Ez... Taksony alatt volt... – tettem hozzá habozva.

A néni felém fordította a fejét, a kezével pedig fölemelte az állam. Szürke szemével merev szigorúsággal nézett rám:

– Hol olvastad ezt, gyermek?

Gerzson ott dorombolt az ölében. Ő is szigorúan nézett rám, mérgesen dorombolva. Mintha ő is kérdezné: hol olvastad ezt, gyermek?

– Az olvasókönyvemben van, néni.

Gerzsonra pedig visszautasítólag pillantottam. Mi jogon szól bele ez a vén macska a történelembe?

A néni kemény ujjával megszorította a fejem:

– Az olvasókönyvedben? Nem hazudsz? Nézz a szemembe!

– Nem, néni. Nem hazudok.

A néni legyintett a kezével:

– Valami sváb írta bizonyosan. A magyart sohasem verte meg a német.

Gerzson is szigorúan dorombolta ezt.

Lajos mozdulatlanul ült a helyén, pedig a néni kérdőleg nézett felé is. De már egészen sötét volt, a csillagok a nagy udvar fölött számosan ragyogtak. Úgy, de úgy! Fölnéztem hozzájuk. Mennyi csillag! Mintha mind előbújtak volna meleg fészükéből, hogy utoljára megnézzük őket. A nagy eperfa levelein átál is hozánk ragyogtak. Messzi a hegyek közül egyszer csak előbújt jó égi pásztoruk is, a hold, és fényes sávot vont a hangtalan erdő koronája fölött. Lajos felé tekintettem, vajon úgy búcsúzik-e ő is innen mindentől, mint én. A hold sugarai egyenesen odajöttek a bátyám arcába. Oly nagyon fehér volt, és vizes cseppek ragyogtak rajta. Sírt. Miért? A nénire emeltem a pillantásom. A néni is Lajost nézte hosszú, merev tekintettel, kemény keze pedig lágyan simogatta a Gerzson hátát. Hallgattunk mind. Gerzson is. Lajos lassan eltakarta a homlokát a tenyerével, és a földre nézett.

Reggel eljött Kurta Pál uram.

Fölrakták a holminkat a szekérre. Elindultunk. Én vissza-viszszanéztam a hegyes zsindegyfödeles ház felé, az eperfák felé, fecskéket is láttam apró pontok alakjában repülni az udvar fölött. Talán a mi fecskéink voltak. A néni a kendőjét lobogtatta a rácsos kapuból. A levegőben sokáig lengett babos kiskendője. Egyszer aztán nem lengett, odaszorította azt szigorú két szemére. Lajos nem fordult hátra. Mereven nézte a Kurta Pál uram fejét. Figyelmesen, hosszan, vajon lehetne-e szólni ez emberrel valami irányban.

II.

Az özvegnél szép nagy szobánk volt. Meg egy kicsi benyíló is vala még itt. Aprócska. Lajos figyelmesen megnézegetett mindent, míg Kurta Pál uram behurcolkodott. Az özvegy bedugta a fejét:

– Hogy vagytok, gyermekeim? Te, kölyök, ne üsd le a falat, vigyázz!

De már le is ütöttem, ahogy a nagy ládát huzigáltam a sarok felé. Az özvegy beugrott, és fölemelte a kezét.

– Oh, kutya...

Lajos azonban elébe állt. Nyugodtan nézett rá:

– Hallja, asszonyosság, mi ez?

Az özvegy elképedve állt meg. Lihegett, és a körmeivel markolászott a levegőbe. Egyszerre sírni kezdett:

– Hát tönkre akarják tenni a lakásomat?... a lakásomat?... a lakásomat?...

Ezt az özvegy még sokszor mondta. S csöndesen elment.

Kurta Pál hegyesen nevetett, a ládát jól a sarokhoz taszítva:

– Hehe. A vén hárpia. Verekedni szeretett volna mindjárt a küszöbön. Hehe.

Lajos szívesen mosolygott. És a hátára veregetett Kurta Pálnak.

– Jól van, öreg, jól van. Gyűjtsunk rá.

Szivart vett ki a zsebéből. Gyufaskatulyát is nyújtott. Lajos ezt nemigen tette meg afféle emberekkel, mint Kurta Pál.

– No, öreg, ha rendben leszünk, elmegyünk egy kissé borozni
– mondta aztán még Lajos.

– Hehe – mondta megint Kurta Pál, és aprókat nyelt.
Elmentek.

Otthon maradtam, és körülnéztem a házban. Az özvegynek különös szokásai voltak. Úgy járkált csak lomposan, mindig-mindig sóhajtván. Ha a kanalat a kezébe vette, már sóhajtott. A tűz pedig sehogy sem akart lángra kapni a konyhában. Pedig oly nehezen nyögött az özvegy. A néni otthon, ilyenkor délelőtt tájt oly kemény lépésekkel járt a konyhában, mint egy huszár. Parancsolt, és felgyúrta a karjain a ruhát. Sohasem sóhajtozott a néni.

De az özvegy sem sokáig.

Egyszer villogó nagy szemmel fölállt a tűz mellől. A köténye alá rejtette a kezét, és odalépkedett a nagy barna ajtóhoz, amelyik a szobájába vezetett. Egy darab krétát vett elő a köténye alól, és girbegurba vonalakkal húzogatta vele összevissza nagy sebesen az ajtót. Aztán hátralepett, és az udvar felé kiáltott:

– Jancsika! Kereszt Jancsika! Péterke! Vér Péterke! Gyertek csak, gyermekeim! – kiáltá szívesen.

Az udvar végéről két apró fiúcska jött elő. Apróbbak nálam is. Mindjárt azt gondoltam, hogy úgy fogom őket szólítani, ha megismerkedünk: kisöcsém. Ahogy a fiúk az özvegy közelébe értek, hirtelen megragadta őket. Egyiket jobbról, a másikat balról. Már nem volt szíves a hangja:

– Melyik tette ezt? Melyik, kölykök? – szólt mérgesen a bekrétázott ajtóra mutatva.

A fiúcskák csodálkozva néztek az ajtóra. Péterke mondta:

– Én nem, kedves néni.

Jancsika is mondta:

– Én sem, kedves néni.

Az özvegy jól megrázta őket:

– Ne-e-em? Még hazudtok? He? Nem kaptok ma ebédet! – lihegte mérgesen az özvegy, és kávént öntött magának a pohárba egy zöld üvegből.

A fiúcskák szomorúan mentek vissza az udvarra játszani. Utánuk futottam, és elmondtam az özvegy titkát. De a fiúcskák oly szomorúak maradtak továbbra is, hogy megsajnáltam őket, és nem is szólítottam ezentúl őket kisöcsikémnek, de Jancsinak és Petinek. Ők az özvegy nevelésére voltak bízva, és már ismerték a krétás ajtót.

Délfelé hazajött Lajos. Ki volt pirulva az arca. Füttyülgetett halkán, és engem sokszor megcsókolt. Halkan nevetett, majd gondolkozva nézett maga elé.

Másnapra, estefelé, beállított Kurta Pál uram a kapu elé a szekérével. A szekérről egy kis fekete ruhás, fekete szemű, ijedt leánykát emelt le a bátyám. Míg átölelve karjaival behozta a házba, az özvegy sikoltozva csodálkozott, amint kilesett a szobájából.

– Bellus.

Így szólt Lajos, amint ott volt nálunk a fekete szemű leányka.

– Bellus. Édes kis Bellus...

Megölelt, és magához szorított.

– Kis Elek, fogsz-e szeretni? – kérdezte könnyel teli szemmel Bellus.

Én csak az arcát és fekete haját csókoltam.

Lajos az ajtó mellett állva, mosolyogva nézett rám. Ő volt Bella, árva Bella. S ím, utánunk hozta őt Kurta Pál uram, a jó Kurta Pál uram, mert árva Bella szerette Lajost.

Én beköltöztem a kis benyílóba, és ott könyveim közül hallgattam, hogy nevezi őt Lajos mindig-mindig: Édesnek. És Bella is így szólt dalos hangján Lajoshoz:

– Édes!

Lajos is így felelt:

– Édes!

Az özvegy csodálkozó képpel járt föl-alá a házban, és Jancsi és Peti másnap ismét a krétás ajtó előtt állottak.

III.

A néni.

A néni hangja szigorú és parancsoló volt mindig. De sohasem féltünk annyira tőle, mint mostanában. Mindig a néniről beszéltünk. A néni így, a néni úgy... ha ő ezt tudná. Tudniillik azt, hogy Bellus is itt tanul velünk. Azaz csak velem. A betűket már igen jól ismertem, de mégis volt egy. Ez az X volt. Örökké kiment a fejből a formája. És mikor előjött, oly csodálkozva néztem rá, mintha sohasem láttam volna. De ott volt Bellus, ki nyomra vezetett.

Lajos ekkor már nem járt az iskolába. Különbén ő már jogász vala, de oda sem igen járt. Egy ügyvédnél írt az irodában. Sokat, és el is fáradt bele. De mindig mosolyogva jött haza, és ha Bellust meglátta, már messziről sóhajtották az ajkai:

– Édes!

Az özvegy két hétig nem tudott hová lenni a csodálkozástól. Végre egyszer aztán megmondta, hogy ő ezt nem tűri tovább.

Lajos komolyan és nyugodtan nézett az özvegyre.

– Miért, asszonyság?

Az özvegy lihegett és a kezeit emelgette. Bellus sápadtan húzódott meg egy sarokban, én is kijöttem a kicsi szobámból, és csodálkozva figyeltem, hogy liheg az özvegy. Végre szólni tudott:

– Miért, miért, kérdi ön, tisztelt úr? Igen? Igen? Majd megmutatom én, miért! – fulladozta mérgesen.

Lajos összevonta a szemöldökét.

– Elég legyen! – mondta, és elfordult.

Az özvegy azonban már sírt. Remegő karral mutatott felém:

– Tekintsék legalább azt a kisfiút, azt az ártatlant...

Lajos sápadtan fordult meg. Az özvegy azonban már odaát sírt a szobájában.

Ez este csönd volt. Az eső petyegve verte az ablakokat, és a szél is jelentkezett, amint száraz, kemény leveleket dobált az ablakhoz. A lámpa szomorúan égett, a kályhában mormogva szólalt meg valami manó néha. Az asztal körül ültünk. Bellus remegő

ajakkal hajolt a hímzése fölé. Kis fekete ruhájában oly félneknek és búsnak látszott, mint egy kis veréb, amelyiket ott áztat az őszi eső kívül a tetőn. Lajos hátradőlve a székén, mereven nézett a lámpafénybe. Az eső meg csak folyton kippkoppolt az ablakon.

Bella egyszerre az ölébe ejtette a hímzést. Eltakarta az arcát két tenyerével, s kis keble hullámozott. Lajos sápadtan pillantott rá, előrehajolt, és a kezével simogatta a haját Bellának.

– Mi baj, édes?

Bella mintha csak sóhajtott volna. De egy fényes vízcsepp is átszivárgott az ujjai között.

– A néni...

Úgy sajnáltam szegény árva Bellust.

– A néni jó, és csak mutatja, hogy szigorú... – kiáltottam hevesen, hogy megvigasztaljam Bellust.

Lajos komolyan és neheztelőleg pillantott rám. Bellus meg magához ölelt az egyik karjával. Így láttam, hogy könnytől ázott volt az egész arca.

– Légy nyugodt, édes – mondotta Lajos határozott hangon. – Hisz itt vagyok én veled...

Újra csend lett. Bella lassan újra a munkájához látott. A szél dúdolgatott a kéményen át.

Másnapra megjött a néni.

IV.

Az özvegy már korán reggeltől leskelődött rá a folyosón. S amint jött a néni, elfogta, sírni kezdett, és vele akart bejönni a szobába. A néni azonban kérte, hagyná őt egyedül.

A néni nagyon-nagyon akart haragudni. De nem tudott mégsem annyira, amennyire szeretett volna. Lajos fölállott, előrelépett, és kezét akart csókolni. A néni azonban fölemelte a karját:

– Csak menj – kiáltotta. – Menj, menj, nem akarlak látni! Hát az ki ott!? – csattant föl a néni Bellára mutatva. A néni úgy tett,

mintha nem ismerte volna azelőtt a tanító árváját, a szorgalmas, árva Bellát.

Lajos összeharapta sápadt ajkát. Bellus lehajtotta a fejét, s lélegzeni is alig tudott. Én remegve húzódtam össze a dívány sarkában. Lajos végre fulladt, tompa hangon mormogta:

– Néni, maga tud mindent bizonyára. Ne faggasson! Bella a menyasszonyom.

A néni oly izgatott volt, hogy alig tudott állni a lábán. De nem, nem akart leülni – itt. Ökölbe szorította kemény kezét. De nem jött ajkára szó. Végre kimerülten roskadt egy székre. És aztán csak egyszerre sírni kezdett. Babos kiskendőjével eltakarta az arcát, és úgy sírt. A néni sír, a néni sír... Még nem láttam a nénit sírni soha. Odalopóztam mellé, és gyorsan átkaroltam a nyakát a szegény néninek.

A néni fölszisszent, és eltaszított magától. Aztán megismert:

– Csak te vagy, kicsi gyerek...

Aztán megint sírt. De már megindult a szó ajkáról:

– Hát azért neveltelek én téged, azért szerettelek jobban az édesanyádnál... Te rossz, te gonosz fiú...

A babos kiskendő nem akart elválni a néni arcától. Ez a babos kiskendő lassan tele lett könnyel. És akkor fölszikkadtak a pergő cseppek. A néni kisírta magát, ismét parancsolt:

– Soha, sohasem bocsátom ezt meg. Soha – mondta keményen. – Maga meg, Arabella, jöjjön ide! No, jöjjön ide, gyermekem, ne féljen – tette hozzá gyöngédebben a néni.

A néni nem tudott sokáig haragudni, ha babos kiskendőjével letörölte már fájdalma könnyeit.

Gyereknász

Egy szegény ifjú vallomásaiból

Jöjjetek, fényes napsugarak, és csókoljátok meg az Ophelia hamvasbarna haját, ami fehér nyakára és vállára omlik e hű nőnek! Ti csöndes, lágy, meleg, ti antik velencei aranyhoz hasonló fényességűek, jöjjetek be az ablakon, és mennyei sugárral rakjátok tele a szobácskát, az ágyat, a rozogát, a szekrényeket és a pamla got is – főként, mondom, a díványt, ahol két gyerek nászát üli. A levegő, a bútorok, a székek mind meleg illatokat lehelnek ki, a déli nap járt tán itt egy éjszakán – a nap tán, és a narancsok és aloék illatát, amit a világossággal felszívott délvidéken, álmában küldi ide a ködös városba. Vagy a hold hozza a színeket, amelyek két gyerek félig lehunyt szemét elkápráztatják? Itt nász van, amit gyerekek ülnek, akik mindig csak átölelni tudják egymást, ahogy csak átölelni tudják egymást tebened, szent szerelem, bűnös szerelem, ifjú szerelem, a nász harmadik napján. Tán húszéves vagyok még ma is?

*

Húszéves vagyok-e, és Ophelia tizenkilenc-e, és szenvedőn, kétségbeesetten, fájdalmasan szeretjük egymást? A bűn forrásával, a bűn durvaságával, és millió gyengédségével a bűnnek? Hogy Ophelia a hajam, ami hosszú most, és fekete, mint az athéni ifjaké, a hajam csókolgatta, és ifjú arcát tearózsa selymingembe

rejtette, ami puha volt, és zizegett, zizegett Ophelia haja is, amint elpuhult testemen karjai és ujjai mint meleg kígyók tekeröztek, és liliom combjai és lábszára is, ami inkább szirének lábához volt hasonlatos, mint földi nőkéhez. Io, Paeon! Mámoros fejem lehajtom a párnára, és szemem lehunyom. Io Paeon! Bágyadt kaméliák borítják az ágyat, amelyek az imént még, koszorúba fonva, szerelmesem fejét ékesíték. Félig lehunyt szemmel látom, hogy a tavaszi alkony pírját arcára lehelte. Most megy le a nap, az ablakon át látni a húsvéti felhők járását, és aranyhelyekkel van tele a messzeség, mintha nagy aranyfehér madarak csatáznának a felhők felett, és lelkükben az Ophelia fejét beborítják. És vérvörös folyamok is támadnak a messzeségben, amelyekben aranynapok úsznak; és a folyamok zuhogva, lihegve hömpölyögnek, és az ablakon át beözönlenek a szobába; az aranynapok lehullanak a magasból, és valami violaszínű felhő takarja a láthatárt. Io Paeon! A csók miatt, amivel ajkam betapasztja szerelmesem, semmit se látok többé. A felhő elszaladt violaszíneivel... Felnyögök aztán búsan, szomorúan, fáradtan, a szemem kinyitom. Ophelia hervadt kamélián szendereg, és márvány háta meggöndyed, amint fejét a párnába fúrja. Odakünn búsongó, szomorú őszi este.

*

Ne sajnáljanak, asszonyok és tiszta kisasszonyok, én húszéves koromban, akit szerettem, és akiben lelkem élt, az nagyon szép leány volt, annyira szép, hogy emiatt mindig leány maradt; éppen emiatt. És milyen üde és finom az arca, a szűzi szépségnek minden bája rajta kivirult. Egyszerű, éppen álmaim világából való: barna, kicsi és tiszta, a tekintete szelíd, mint a szenteké. Ha néztem nappal, ha néztem lámpafénynél, mindig más volt. Este valami gyöngye, halovány árnyék szállt kis feje körül, mintha álmok ködében járna... Pincérlány volt szegényke. Ne sajnáljatok, nők, hosszú fekete hajam, és milyen hosszú volt, és milyen puha! Soha senki úgy meg nem csókolta, senki úgy meg nem simogatta, senki az ölébe úgy nem vette fejem, ahol az agyvelőmben lassan

elmúltak a képek a prózai életről, a jólétről, a vagyonszerzésről és mindenről, pedig becsületes szüleim voltak, és szegény anyám téli estéken a bibliából felolvasott, és a lámpa derűs fénnel égett. Lassan elfelejtettem mindent, és kacagtam, mint egy ördög, ha az emberek beszélgetni hallottam valahol a politikáról vagy fizetésről, gyerekekről és feleségről és a többiről, amit már régóta megszerezni óhajtanának, hogy életük boldog legyen. Ah, minden ostobaság! Bizony minden! Az aljárásbírónak kevés a fizetése, és a mosónéjára gondol, és mert aranyórát szeretne venni, szivarban spórol: én kacagtam, mint a sátán, hogy szivarban spórol. És hogy mennyi mindent akarna némely ember: egyik házat, a másik új nadrágot, a harmadik talpat a cipőjére. Opheliám ölébe hajtván fejem, kacagtam, kacagtam, és világosbarna szemembe néztem, és mindent elfelejtettem ismét. Pedig – emlékszem – a nadrágom, igazán a nadrágom abban az időben rongyos volt, a zseb mellett kiszakadt, és kopottas is voltam, ha jól meggondolom, szegény is voltam, esténként pénzt kergettem, esténként sok bort ittam abban a templomban, ahol Ophelia, mint Hébé, imádta magát fiatalokkal és öregekkel... És volt valami hentes is, aki térdepelt Opheliám előtt, aranyláncosan és keseregve, míg én kacagtam, mint az ördög. Nem is igen emlékszem mindenre. A templomban áldoztam néked, Pán, nagyon áldoztam! Biztosan tudom: egyszerre elszegényedtem, mert természetesen sohasem dolgoztam („az ember nem munkára született”), már lakásom se volt, már semmim se volt, csak Opheliám volt, akinél laktam, és fejem ölébe hajtván vígan nevettem az aljárásbíró és mindazon, akik a rövid életet számárságokkal eltöltik, mert hisz egyedül csak a nő, a szerelem minden... Az aranyórák pedig nem megölelésre alkalmasak.

*

Valamit érzek! Gyorsan, gyorsan, hadd hunyom le a szemem, és fejem hátrahajtom a széken: mit is érzek, tán szegfűk bódító illata ez?

Hogy öregszem, még lemondani se tudok, mert az ember úgy ragaszkodik mindenhez, ami abból a szép, szép ifjúságból itt maradt, s ijedten markolom meg a hangulataimat, amik a régi szegényre, a régi csavargóra, a régi ördögre emlékeztetik bennem a szürke polgárt.

Igen, szegfüillat ez... És a földön, a szőnyegen, mindenütt összetöpörödött, vérpiros szegfűk feküdtek, amennyi csak egy nagy bokrétából kitellett; mindenütt vércseppek voltak, amik lehullottak a szoba közepére, amikor éjjel eszeveszetten rohantunk hazafelé a hideg, ködös utcákon, és nászágyunkra dőlünk mámorosan. És mennyi sírás volt ilyenkor! Könnyek omoltak az ő arcán, szent, meleg, szerelmes könnyek az ő arcán, a kis ostoba, cinikus és romlott nőcske szeméből, és én, nem tudom, miért, sírtam. Az ablakok alatt egy vén, kék szemű szatír állott, és csókjait dobálta az utcáról; és üvöltött, midőn a lámpa csöndesen elaludt.

*

Ha énekelni tudnék, ha verselni tudnék, ma a bűnt, a szentet, a misztériumok misztériumát ölelném szívemre; a vérem a bűnre lüktet, a szívem róla ver, amikor egy kis szegény kasszírosleány, akinek fizetése majdnem semmi, akinek mosolyogni kell gazdag urakra, az erszényekre, a tömöttekre, egy szegény csavargó fiút szeretett, és ifjú keblére őt odaszorítá, úgy odaszorítá, hogy venusi karjai megroppantak, és Rubense – a gömbölyű – vonaglott, mintha csókszomjas ajak zárulna össze epedőn. Ám a nász tizennegyedik napján – így kellett volna kezdenem –, a tizennegyedik napon a kék szemű szatír azt súgta fülembe a kapuban, ameddig elkísért: „Ostobaság, amit cselekszel, Hamlet! Téged is megcsal, mint eddig mindenkit megcsalt. Szerelme hamis képmutatás; érzékeinek vad játéka sodor, mert szíve aluszik, mint hótakaró alatt az erdő. Ifjúságod romba döntöd, és szívedből kisajtolod az utolsó vércsöppet: Hamlet, a kék, fagyos halál karját tárja feléd!” És már előbb is beszélt Horatio: rosszalta a frigyét, amelyet kötöttem, és élveteg ajkai a komoly munkáról beszéltek, amelyre predesz-

tináltam. Szemébe nevettem Horatióknak: „Te beszélsz, aki a bűn vagy, az érzéki mánor papja vagy, a végtelen és tiltott szerelmek magasztalója te vagy!” A kék szemű szatír üvöltve rohant el az éjben, amikor a lámpa csöndesen elaludt, ám tanácsai talajra lettek: a magvető magja felburjánzott, és a kis szoba sötétségéből abszintkék árnyakat láttam elrohanni, akiknek lenge ruházatát megéreztem, és tán azt a hangot, a titokzatosat is inkább éreztem, mint hallottam, amint lágyan szállt keresztül a szobán: „Hát nem jön ide, Hamlet, mint várom!” (Felöltözve ültem a díványon, lányom már szendergett az ágyban.) Nem feleltem. A kék árnyékok karjaikat nyújtogatták, és én elzsibbadtam, komoran, előrszegezett fejfelé vártam őket, amint lassan közeledtek. A szobán lágyan, mint az esti szél ébredése, hallatszott szendergő leánykám hangja: „Hát elhagyott? Megvet és utál, mert a szívem odaadtam, tegyen véle, amit akar, összetaposhatja cipője sarkával, kését beledöfheti, mert megérdemlem. Istenem, úgy megvetem magam!... Hamlet!” Ahogy a tavaszéj fuvalma bujdosik a bokrok között; ahogy ringva, lengve, mindent átölelve száll a füvek felett májusnak illata; ahogy csendes lebbenéssel a pávaszem lepke látogatására érkezik barátnőjének, a rózsának, és vállára rásimul, úgy szállt a hang a sötétben, és az ágy mint szűz leány keble világított. A szatír irigy és dühös nevetése mintha hallatszott volna odakívülről, kék árnyékok közeledtek, s valaki a vállamra tette kezét... Az ő keze volt, kis, dolgos, szorgalmas, bűnös keze neki, és a kis kéz bájos lassúsággal csúszott a nyakam köré. A kék halál hiába integetett, arcom eltemettem mellére, amint szorosan átfontam kisleányos természetét karjaimmal, és ő a madár nesztelenségével ölembe lebbent; már itt volt, már megölelt, már az arcomhoz nyomta forró arcát, és nyakamon éreztem karját, amelyben, mint olvadó láva, a bűn vágatott... az éji bűn, a világ minden céda teremtésének, minden szép leányának, minden bűnvirágának a vágyakozása, és felülről, a plafonról olvadó aranyzuhatag ömlött le, és véres folyások jöttek be az ablakon, és aranynapok úsztak fejünk körül. Bágyadt kaméliával szórta tele az arcom, amint kábultan és halkán énekelt valami dalt, amint hajam simogatta – csókjait mint tűn-

A vén kakas halála

dérszárnyak lebbenését éreztem, és a bűn violaszín felhője egyszerre ránk zuhant. Itt volt a felhő, és abban a fehér éjjeli ruhában állott előttem ő, amint térdepelve, nyögve és ágyig vonszoltam ifjúságomat, mintha nehéz kövek nyomnák gerincemet, amelyek nyomban összesajtolnak. A sóhajtás a szívem közeléből kiszállt: „Te édes, te szép, te bűvös, te leánnyá vált égi melódia! Te neved a fülemben, hogy kacagásodra meghaljak!”

Ah, mindennek vége! Talán nem is igaz semmi, talán elmúlt minden egy éjen, midőn lázálmok gyötörtek. Horatio itt van, de a kék szemű szatír helyett jó pajtást látok benne, aki dehogy irigyelné barátja sikerét a nők körül.

Aztán meg mint öreg és búsongó csósz mit is akarnék én a nők körül?

Falura mentem a minap.

A kis vicinális apró állomásra ért, az állomáson várt anyai nagynéném, özvegy Gózonyiné. Anyai nagynéném már nem nagyon fiatal asszony, de miután mindig falun lakott, egészséges, friss és piros maradt; mindig gazdálkodott, kisleány kora óta ismerte a lovat, agarat, embert, férjhez menvén a földet is kitanulta, s mint a birtokos asszonyok többnyire, borzasztóan megvetette a városi nőket. Híres kupec volt az özvegy, nagy asztalt tartott, s derékban meghízott.

Az állomás előtt szán volt két lóval és vén kocssal. A bundákba bebújtunk, a kocsi a lovak közé csapott, és a csengős szán sebesen megindult. A hóban szalma és fatörmelék látszott: arra van a falu; másfelé sima, fehér mezőség terült el, amin keskeny, tiszta szánút látszott, a nyomás mellett barna fészület meredt ki messziről a hóból, a szemhatáron fűzek barnállottak: arra az özvegy lakik.

– Bizony, itt nincs semmi mulatság – kezdte a néni. – Sok nyúl van, egyéb nincs. Tardos János van, egyéb nincs. Tardos durákozik, iszik, anekdotázik: érdekelj vele. A város messze van, a szolgálóimhoz pedig semmi közöd.

Ebben megnyugodtam.

A szán sebesen siklott a hómezőn. Se madár, se fa nem látszott sehol. Oroszországban vannak ilyen utak, és Magyarországon. Az életnek semmi nyoma a hómezőkön, tanyaháznak, kunyhó-

nak híre-hamva sincs. De elgondolni jólesik, hogy az öles hó alatt fekete föld van, s a fekete földből nyáron aranykalászkok nőnek ki.

A szánt két sárga ló vitte. A pusztai ló télire vastag bundát növeszt, ami cafatosan lóg le róla. A legformásabb paripa se szép ilyenkor. Az egyik ló sárgább volt, mint a másik. Szinte citromszínű. A néni erről beszélt. A Sárgának a kakással volt története. A kakas már nem volt fiatal jószág. Némelyik kakas tíz évig is élél, a néni kakasa tizenhárom éves volt. Nyáron a kert alatt lakott a gyepes mezőn, és hiába kukorékolt délben, hajnalban, sehonnan senki se válaszolt szavára. Csak egyszer felelt kakaszó a csőszház irányából az öreg kakas hívására. Egy fiatal kakas lakott ott, de azt megölte másnapra az öreg kakas.

Az öreg kakas télen az istállóban lakott a jászolban. Szeretett a lovak között lenni, tehenek fejését el nem mulasztotta, az álmos szolgáltót éles hangjával felköltötte. De legjobban Sárgát szerette, a citromszínű lovat.

A Sárga se volt már fiatal. A birtokos asszonyok akármennyire megkényvék férfias virtusokkal, a fiatal csikót nem szeretik kocsilónak. Asszony bátorság dolgában mindig asszony marad, és a fiatal csikó könnyen elragadja a szekerüket. A néni kocsilovai is sűrű vérű, első tagukat elhányt paripák voltak; természetesen nem mének, mert ménekkal csak fiatal földesurak járnak, kancák sem, mert olyanok csak plébánosoknak valók, de lassú, öreges heréltek. A Sárga ilyen volt, a homlokán már deresedett a sörény, és a főtt sárgarépat szerette. A néni ritkán mozdult ki a pusztáról, tehát a lovakat a tavaszi szántáshoz befogták, de alsóbbrendű munkát, mint például trágyahordás, nem végeztek, mivel mégiscsak parádés lovak voltak. A Sárga és a másik sárga az istállóban éltek, hol a sarokban kis deszkaláda volt, a deszkaládjában szerszámдарabok, szíjak, csatok, zsírok, a láda tetején pedig a vén kocsis ült. A kakas a jászolban tollászzkodott, és ha ezt megunta, felröpült a Sárga széles hátára, és ott sétálgatott. Ha ezt is megunta, sarkantyús lábaival az ajtóig lépkedett, és onnan kitekintve a havas végtelen udvarra, nagyot kukorikolt.

Történt, hogy a Sárga megbetegedett.

Lónak van néha olyan betegsége, hogy senki se tud eligazodni rajta. A vén kocsis azt mondta, hogy búsul Sárga az anyja után. Sárga búsult is; nagy fejét lehajtva szomorkodott naphosszat az istállóban, se étel, se ital nem kellett neki. Fényes nagy szeme megtört, szép tartású lábait fájósan szorította egymáshoz. Az igáskocsis elhozta a felcsert a városról. A felcser részeges, mérges ember volt; előbb ütni akarta Sárgát, majd tüzes vassal kínálgatta, végül kenőcsöt rendelt a lábára. A Sárga még jobban lehajtotta a fejét, és szomorúan tűrte a felcsert.

A néni is jött, sírva: „Drága jó lovam, jó arany Sárgám, mucusom, mi bajod?” A Sárga a fejét, bánatos nagy fejét a néni felé fordította, és nem szólt semmit.

Ezekben a beteg napokban az öreg lónak egyedüli vigasztalója a kakas volt. Láttátok volna a vén kakast! Mintha megbolondult volna, mintha eszét vesztette volna. A tyúkokkal mit sem törődött, a szép kövér kotlósok árván és elhagyottan kotkodácsoltak a fészker alatt. A vén kakas néha fel-alá szaladgált az udvarban, de különben egész nap az istállóban ült. El nem mozdult a Sárga mellől, és tudósan forgatta fejét, amidőn a vén kocsis Sárga lábát kötözte. Majd felugrott a Sárga hátára, és izgatottan szaladgált fel-alá a széles hátán. Miután itt sem segíthetett semmit, a jászolba repült, és jobbról-balról megnézegette Sárga nagy fejét. Fülét, szemét, orrát alapos vizsgálat tárgyává tette, hogy miket mondogatott magában, azt csak az tudja, aki mindenekeket lát és hall.

De a Sárga sorsa folyton rosszabbra fordult.

Nem segített a felcser, sem a patika, sem a néni könyörgése. A Sárga egy napon leesett a lábáról, és búsán nyertve elnyújtzkodott a szalmán.

Az udvaron volt egy nyitott kút. Ezen a napon a kakas a kútba ugrott, és a vízbe beleveszett.

Sárga később felgyógyult, de hű barátját elveszítette.

*

Midőn a néni elmondta történetét, éppen a tanyára értünk.

Tanyán

Egy vadász irataiból

Téli este volt, s egyedül voltam a vadásztanyán. A sarokban vas-kályha állt, és raktam a tüzet – s akkor nem voltam egyedül. A tűz beszélt, duruzsolt, énekelt a kályhában, a lángok lobogása úgy hatott rám, mintha a hátam mögött ülne valaki, aludna, meg nem szólíthatom, de lélegzetét hallom. Csak az tudja azt, hogy mi a tűz beszéde, aki egyedül van téli este a vadásztanya egyetlen szobájában. Vagy ha csak egyedül, bárhol egy szobában. Háttal ültem a kályhának az asztalnál, a fejem a tenyerembe hajtottam, és gondolkodtam. Mondtam már, hogy téli este volt?... Az erdőt jártam reggeltől, egy róka ugatott valahol messze a vágásban. Egy keskeny ösvényen a lábnyomokat sokáig elgondolkozva néztem: kutya járt erre, vagy farkas? A hólepte mezőkön nagyokat kiáltottam a téli délutánba; havat markoltam, és megdörzsöltem vele az arcom, mint a parasztoktól láttam.

A tél járt itt, de most a nap ragyog a lapályon. Az erdő szélső fáí fénylenek, mintha cukorból volnának. Nagyon is süt a nap, még fürgeteg lesz belőle.

Az alkonyt persze az erdőn töltöttem, keskeny csapáson haladva, a fákat nézegetve, és gondolkozva. Tízlépésnyire megrezzent egy bokor, a hó lesuhant gallyairól, s a völgy felé csörtetés hallatszott; magányos szarvasbika járt itt, vagy róka lesett alvó varjúra? Továbbmentem. A tanya felé. Mindegy: akár hazamegyek, akár

itt töltöm az éjt. Előbb fát vágtam, befűtöttem, és maradék sonkát elköltöttem. A medvebőrt megfordítottam a hárságyon, és azt gondoltam magamban, vajon hosszú lesz-e az éjszaka. Ott-hon nagyon hosszúak. Csak az éjfél mily sokára üti! S midőn halványodnék az ablak mögött ásitó sötétség, akkor felsóhajtasz, és fejedre húzva a takarót: „hiszen én sose voltam boldog, nem is leszek sose boldog. Az ördög vigyen el minden asszonyt!” – így sóhajtasz, és ez már jó; jobb az éjféli óránál, amidőn csak egy asszonyra gondolsz, egy csalfára, s hinnéd, hogy megölel, hinnéd, hogy elejbe térdepelsz, és megcsókolod a lábát, de reggel sokáig heversz ágyadban, és öreg szolgád mosolygó arccal hozza a pálinkás üveget. Hozza a pálinkás üveget, és te délután az erdőbe szöksz, fákhoz, varjakhoz és rókákhoz. Be magas a jegenye, mégse ér az égig! A szomorkodás is csak a hólepte mezőkig tart. Itt jönnek a különlegességek. Ha már két csóka száll el a fejed felett, és te szemekkel kíséred röptüket a néma madaraknak, már elfelejtetted, hogy búsultál. Egy sajátságos akácfára találsz egy mély, setét árokban. Az akácfa széttárja karjait, egy kopasz gallyon szalmaszálra hurkolt veréb fityeg. S te, mint régi vadász, tudod, hogy került oda a veréb az akácfa gallyára. Felakasztotta magát szegényke. Bú és baj érte. Tavaszidőben – szerelem idején – a parasztházak ereszein sok kis verébhullát lógat a szél.

A kályha már nem duruzsolt, mert fám elfogyott. Mozdulatlanul ültem az asztalnál. Előbb a tarisznyámat néztem; úgy néztem, mintha sohase láttam volna addig. Bőrből volt, szironnyal dúsan kivarrott. Története az, hogy először a nagyapám járt vele, aztán az apám, most én. Micsoda más története lehetne egy vadásztarisznyának?

Felálltam, és sétálgatni kezdtem a szobában. Ugyan hány óra lehet? Éjfél még messze van bizonyosan. Az alacsony ablakhoz mentem, és kinéztem az erdőre. Egyszerre csodálatos hang ütötte meg a fülem. Tompa zúgáshoz hasonlított ez, s egyszerre a tavaszi zajlásban lévő folyó moraja jutott eszembe, amint a keskeny hídról szoktam nézni és hallgatni. De itt a közelben nincs folyó,

csupán sivatag vén erdő, holmi nagy fákkal, sudár fákkal, amik szeszélyes és fantasztikus árnyékot vetettek aóra. Leguggoltam, és úgy néztem felfelé, a fák közé, a csillagtalan szürke égre. A tompa zajló morajt sem hallottam már. Mi lehetett az? De aztán nem törődtem vele. Megszoktam, hogy ez erdőn különös dolgokat halljak, megfoghatatlan dolgokat lássak.

Visszaültem az asztalhoz. Majd felálltam. Az ablak éppen mellettem volt, és nem szerettem volna, hogy ha valaki véletlenül erre jár, engem lehajtott fővel szomorkodni lát az elhagyott vadásztanyán. Mosolyogtam ugyan a gondolon, hogy valaki erre járna. Az erdő üres és néma, mérföldekre nincs emberlakta vidék. Azonkívül úgy véltem, hogy a mécses, ami az asztalon ég, messzire kivilágít az ablakon át a sötétbe. Még ide talál jönni valaki a fényre. Rabló vagy vad, s nekem lőnöm kell a vadászfegyveremből... Eloltottam a mécses, és végigfeküdtem a hárságyon. Akkor látszott csak, hogy milyen világos kívül az éjszaka. Szinte világos volt a szoba, és több tárgyat meg tudtam különböztetni. Főként a tarisznyámat. A puskám a sarokban állt: nem láttam, azt tudtam, hogy ott van, s ez megnyugtató.

Meddig feküdtem így, mozdulatlanul a hárságyon, szomorú, félős és különös gondolatokba elmerülve, nem tudom. Mint mindig, persze, szerencsétlen házasságomon gondolkodtam. Akkor is ilyen éj volt, és én szánon jöttem a vencesellői tavaktól. Három tüzes ló vitte a szánt, és mindenik ló nyakán csengő volt. Éppen ilyen éj volt... Bundámba burkolódzva szerettem volna megkülönböztetni azt, hogy melyik lónak melyik csengő van a nyakán. De csak azt tudtam meg, hogy a lógóság nagyon vékony. A tömzsi paraszt pipált, aludt, sóhajtozott, s elkezdte mondani, hogy tavaly egy gyereke halt meg torokgyíkban... A szánt a falun kívül állítottam meg. Leszálltam és fegyveremmel hónom alatt hosszú, nesztelen lépésekkel mentem házam felé. Odabévíl világos volt. Megnyomtam az ajtó kilincsét, a kapu nyitva volt, majd betörtem a vállammal az ajtót. Az asszony a szoba közepén állott. Arcomhoz emeltem a puskát, aztán leeresztettem.

– Megbolondult? – kérdezte ő.
– Nem, de magát nem bántom. Azt akartam bántani, aki itt volt, de már elszökött.

Igazán nevetséges! Nevetséges, ha eszembe jut, hogy milyen izgatott voltam, s mégis szerettem volna méltóságos, nyugodt, gúnyos, hideg és jószívú lenni.

– Csak vigyen mindent magával! Pénzt is adok, ha kell... Remélem, elveszi... az. Vagy erkölcstelen életet akar élni? Magában megvan hozzá a hajlandóság. Jó estét!

Kínomban most is nevettem. Milyen különös ez a mai éjszaka. Sohasem féltem, de most mintha a torkomban dobogna a szívem. Egyedül itt, messze az erdőn... Különben azóta az éjszaka óta naivabb, izgatottabb vagyok. Mily bátor voltam! No, de elmúlt.

Egyszerre lépéseket hallottam közeledni a tanya felé. Világosan hallottam, hogy valaki jön a havon. No, csak ez kellett nekem, gondoltam. Be jó, hogy a mécses eloltottam.

Az ablakon át nagy árnyék vetődött a szobába. Az árnyék egy percig mozdulatlanul állt, aztán halk koppanás hallatszott az üvegen. Majd megmozdult az árnyék, és a lépéseket hallottam a ház körül menni. Ezt az időt használtam fel. Nesztelenül felugrottam, és a puskámhoz futottam lábujjhegyen. Felkaptam, és hónom alá szorítottam.

A lépések az ajtóhoz jöttek. Most a kilincset próbálta valaki. Megállt a vér szívemben, a kilincs nyikorgott, és az ajtó lassan kinyílni kezdett. Még semmit sem láttam a künn lévőből, csak egy vastag fekete kart, ami csendesen befelé nyomta az ajtót. A legszörnyűbb perc ez volt életemben. Megmerevedve, elszibbadva álltam. Szemeim majd kiugrottak üregükből, amint e karra meresztettem szemem. Az ajtó aztán félúton megállt. Ezt a pillanatot használtam fel. Iszonyú erőfeszítést tettem. Felkaptam a puskát remegő karjaimmal.

– Ki az? – kérdeztem olyan hangon, mintha nem is én beszéltem volna. – Lövök...

A kar visszaugrott.

Üres telek

Futó, gyors lépések hallatszottak, amik az erdő felé távolodtak. Egész éjjel nem hunytam be a szemem. Az ajtót gondosan bezártam, és akkor, azóta is sokszor gondolkozom azon, hogy ki járt az erdei tanyán azon a téli éjszakán.

*

Két év múlva a vadásztanyán a kerülő lányát felakasztva találták. Öngyilkos volt. Néha arra gondolok, hogy talán az a lány járt ide, és még valaki, aki nagyon szerethette őt, hogy éjjel mérföldekről eljött utána.

Az égbé nyúló bérházak között kopáran feküdt egy nagy, négyszögű üres telek. Fekete és ragyás deszkakerítés vette körül, amelyre a városban található összes plakátokat felragasztották; a színes, képes papirosok, amelyek az esőverte, roskadozó deszkákat díszítették, még elhagyottabbá, szomorúbbá tették az üres telket. Zivataros éjszakákon zordon és kísérteties lehetett e hely, ahol a füves romokon a szél süvöltözött. Napközben csavargó macskák és kóbor ebek kedvelték a romokat, és egymás között olyan marakodásokat rendeztek, hogy a kevés járókelők megálltak, a környékről is odagyülekezett, akinek sürgetősebb teendője nem volt, sőt a pék otthagya tekenőjét, és nyakig lisztesen furazkodott a kerítésig, ahol a deszkahasadékokon által a külváros az ingyen állatheccet nézte. Az üres telek a lófuttató térség közelében volt, a környékbéli dologtalan suhancok, akik dohányt rágva állandóan érdeklődtek a sport és turf, valamint a csirkefogás dolgai iránt, sportszavakkal biztatták a marakodó kutyákat, ökleikkel döngették a kerítést, és fogadásokat csináltak egymás között. Egyszer egy görbe hátú és rossz tekintetű vetődött a bábmészködők közé, és így szólt:

– A csontok táncolnak a Fehér Kutya romjain.

Egy ragyás arcú, tollas kalapú ifjú érdeklődve fordult a görbe öreg férfihoz:

– Csontok is vannak itt?

Az öreg apró szurokszemeivel sokatmondólag pislogott:

– Hogyne! Ennek az üres teleknek én vagyok a gondnoka. Itt valamikor egy híres korcsma volt; mikor lebontották, két emberi csontvázat találtak befalazva. Mondom, én vagyok a gondnok, ha jönne valaki, és venni akarná a telket, hozzám igazítsák.

– Két emberi csontváz! – mondta a ragyás arcú, és kimeresztett szemmel bámult az üres telekre.

A görbe öreg észrevétlenül eltűnt, de elejtett szavait felkapta a lakosság, és az üres teleknek kísérteties híre támadt.

Történt egy reggelen, hogy emberi alakot láttak az üres telken. A férfi a fűben feküdt, és hátát verte a hideg őszi eső. Némelyek azt hitték, hogy részeg ember botorkált a romok közé, és ott elaludt. De az alak egész nap nem mozdult. Alkonyattal a városrész összes gyerekei felkerekedtek, és ünnepélyesen meghívták a sarki rendőrt az üres telek megtekintésére. A rendőr – szálás, mogorva ember volt, harcsabajusszal és gyilkos tekintettel, mint a külvárosi rendőrök legtöbbször – először méltóságteljesen elfordult, aztán rákiáltott a gyerekekre, hogy takarodjanak, de miután azok nem tágitottak, akkor megindult, és nyomában az egész külváros. A házakból kitódultak az emberek, és az asszonyok karjukra kapták csecsemőiket. Megszámlálhatatlan embertömeg vette körül az üres telket, ahol mozdulatlanul és titokzatosan feküdt a fű között az idegen férfi. Az agyagos talaj felengedett a többnapos esőben, és piszkos színű ködalkok bolyongtak a romok felett. Egy fekete madár ült egy falmaradványon, és szárnyait kiterjesztette. A rendőr mindent megszemlélte, aztán fejszét hozatott, és egy deszkát kifeszített a kerítésből. A kövér pék és a fűszerkereskedő, aki az események alatt üzletét gyorsan bezárta, és izgatottan jelent meg a helyszínen, a rendőr vezetése alatt behatoltak az üres telekre, lassú lépésekben közeledtek a fekvő férfihoz:

– Hahó, barátom – kiáltott a rendőr, és megrázta a fekvő vállát.

A férfi mozdulatlan maradt. A rendőr egy másodpercig tétovázva nézett a görbe, barna hátra, majd vállainál fogva megfordította a fekvőt. Öreg, sárga arc, torz mosolyba meredve vigyorgott

az ég felé. Halott volt a vén férfi. Megaludt vére ruháján száradt, és kabátja mellén fel volt szakítva.

– Itt gyilkosság történt – szolt ekkor a rendőr baljóslatú, komor hangon, és tekintetével majd keresztülszúrta az izgatott fűszerest, aki kíváncsian hajlott előre. – Senki se nyúljon hozzá – szolt a hatósági ember még komorabb hangon.

Megfordult, lassú léptekkel megindult visszafelé, a kerítés felé. A deszkát beszögezte, és gyorsan elsietett. A külvárosban senki se feküdt le ezen az estén. A hideg őszi eső sárrá puhította az egész vidéket, az utcákon papirossal beragasztott lámpásokat égettek, és némelyek, akik máskor csak késő éjjélkor merik elhagyni a sötét házakat, és akkor is csak titkon, most már korán este az utcán voltak, és megbeszélték az öregember dolgát, aki az üres telek gondnoka volt, és többen emlékeztek rá, hogy a tollas kalapú fiatalemberrel beszélgetni látták. Az eső szakadatlanul hullott az őszi földre.

Egy sötét alak, aki a kerítés mellé húzódott, így szolt halkan egy másikhoz:

– Mi csak egyszerű zsebtolvajok vagyunk, de a ragyás, tollas kalapjával, rablógyilkos. Az öregnél aranyórát láttam, mikor a minap itt járt.

– Csitt! – szolt a másik halkan.

Egy kard villant meg a sötétségben, a két alak egyszerre elhallgatott, és lehajtott fejjel kullogott tovább.

A tollas kalapú egész nap nem mutatkozott a külvárosban.

*

A meggyilkolt öregember torz mosollyal arcán, némán és titokzatosan utazott el kétlovas fekete kocsin a temetőkert felé. A hullaszállító kocsi és barátja egymás mellett ültek a bakon, és egy hasas üveget szorongattak. A halottakkal foglalkozó emberek mind izákosok, és bármilyen szegények, ruhájuk valamelyik zsebében mindig akad egy butykos, jóféle égett borral teli; a józan sírásó

a legnagyobb lehetetlenség. A kocsis és barátja beszélgettek, mi-
alatt a szomorú lovak a temetőkert felé ügettek.

– Az öregnek is befellegzett – szolt a kocsis. – Részeg fővel
veszekedett a barátaival, azok aztán megbicskálták.

A barát így felelt:

– Én rosszabbat gondolok. Pénze volt az öregnek, és a csavar-
gók letéperték. Arról a vidékről minden héten hozunk meggyil-
kolt embert. Rossz vidék.

A kocsisnak a komája a szóban forgó külváros közelében rend-
őr volt, azért méltatlankodva dünnyögte:

– Nono, van még Pesten rosszabb fészkek is. Például Budán
a Horgony utca...

A barát bólingatott.

A fekete kocsi nagyokat döccenve gurult a temető felé vivő
úton. Nagy darab kövek rejtőztek a sárban, amelyeken a kocsi
zökkent. Egyszerre valaki dörömbölni kezdett a kocsi belsejében.
A kocsis fékezte a lovakat, a barátja leugrott a bakról.

– Hová visznek? – kérdé egy mérges hang a kocsi-
ból.

– A hullaházba – szolt a kocsis barátja, és kinyitotta a kocsi
ajtáját. – Hát nem halt meg, öregúr? – tette hozzá csalódottan.

Az öreg elégedetlenül csóválta a fejét:

– Eszembe sincs a halál. De hol az óram, aranyláncom, gazem-
berek?! – kiáltotta mérgesen.

A kocsis erre nagyot húzott a hasas üvegből, és úgy-ahogy, elő-
adta az öregnek a dolgot. Az öreg nagyon haragudott, és éktelen
káromkodást vitt véghez.

– Mellbe szúrtak, az bizonyos, de a kocsikázás alatt magamhoz
tértem – mondta, és kezét a sebzett helyre szorította.

A kocsis és barátja hol az öreget bámulták, hol a butykost szo-
rongatták.

– Menjünk vissza – szolt az öreg. – Nekem valami dolgom van
még a városban.

A kocsiszt ez a felhívás bosszantotta:

– Jobb lesz, öreg, ha meghal. Késő este van már, lovaimmal
együtt magam is nyugodni vágyom.

– Jobb, jobb – erősítette a dolgot a kocsis barátja.

De az öreg sehogy se engedett. Megfordultak tehát, és dőcög-
tek vissza a város felé. Az öreg visszafeküdt a hullaszállító kocsi-
ba, és elnyújtózkodott.

Gurult a szekér az üres telek felé. A külváros már lefeküdt,
mert éjfélre járt. Csendes alakok nesztelen lapítottak a házak fala
mellett, bizonyosan keresztet vetettek magukra, amikor a fekete
kocsit látták.

Az üres teleknél az öregúr leszállt. Azt mondta, hogy bemegy
a romok közé, megkeresi óráját és láncát. Tántorogva mászott fel
a kerítésre, alattomos tekintete körülnézett a tájon, amikor a ke-
rítés tetején ült. A telihold a rongyos szélű esős fellegek mögött
kibújt, és megvilágította az öreg alakját, amint a kerítés tetején
guggolt, mint egy vén macska. Egyszerre borzasztó kiáltás hallat-
szott a kerítés mellett, és egy tollas kalapú fiatalember ugrott ki az
üres telekről a kerítésen át. Mint a megriasztott erdei vad, rohant
hanyatt-homlok előre.

– Ő az, a gyilkos – üvöltött rémületes hangon a magasból az
öreg.

A fiatalember az öreg hangjára a földre vetette magát. A hul-
laszállító kocsis barátjával egy pillanat alatt megragadta őt. A lár-
mára valamerről a gumikámzsás nagy rendőr rohant elő.

– A gyilkos – mondta a kocsis.

– A gyilkos – mormogta a barát, keményen fogva a tollas kala-
pú ifjút, aki dermedten feküdt a földön.

Az öreg férfi ebben a pillanatban eltűnt a kerítés tetejéről, aho-
vá macskaügyességgel felkapaszkodott. A sárba esett, és többet
nem mozdult. Szája kiáltásra nyitva, arcán végtelen rémület, sze-
mei kimeresztve: így halt meg valójában.

Az üres telek a külvárosban azóta csöndes. Néha egy nagy fe-
kete macska egerészik ott délután unalmában, de a környék lako-
sai kődobásokkal elriasztják, ha meglátják. A csontok táncolhat-
nak a régi korcsma helyén. Babonás félelemmel kerüli mindenki
a helyet.

*

Ez a történet pedig azért íródott, mert számos nehéz sebesült halála előtt pár órával visszanyeri erejét és teljességét, mielőtt meghal, mint az ajtószeg. A gyilkos pedig visszatér a helyre, ahol bűnét elkövette. A külvárosi üres telekről hallottam ezt a történetet.

A farkasvadászok

Hol lakik a tél?

Ezt kerestük a fagyos vízmosás szélén, ahol odvas fűzfa – régen tűzre való – ácsorog magányosan és lombjavesztetten. A telt kerestük a nyírfaerdőben, ahol a szél úgy süvöltözik a sápadt tisztásokon és vékony gallyak között, mintha halottak sírnának valahol. Temető van tán itt valahol közel? A völgyön keresztül mentünk, és szálerdő csöndjében ballagtunk. Hó van mindenütt, zúzmara a gallyakon, a kis bokrok megfagyottan borulnak lefelé, lefelé. Valahol pedig, a domboldalban, mintha olvadna is. Csevegés, cuppogás, halk vizes nesz hallszik arról felől, fényes víz úszik a lapályra, a vasderes füvekre, és néhány nap múlva előjönnek a farkasok. A nagy tél most kezdődik igazán. Egy titkos, fakó ciher van a völgy fenekén, ahová ember-állat be nem mehet. Bokor, fa, dudva összenőtt, és elrejtje a vadakat, amelyek a titkos ciher mélyén laknak. Szinte látni, hogyan henteregnek a fagyos, nedves fűvön – nap jár az égen, és fénylik a vízfolyás ideleenn. Csak éjjelre csonttá ne fagyjon az egész világ! A ciherből akkor ugatva jönnek ki a farkasok.

Télen senki sem lakik itt, csak néhány nomád. Látni is a meszsi domboldalon házkéményt füstölögni, ott laknak a farkasvadászok. Arrafelé tartottunk. Kerülőházforma épület volt a tanya, a kemence benne a legfontosabb; mellette, hozzálapulva tölgyfa deszkábólól ácsolva, ahol a koca boldogan rőfögve szoptatja malacait. Ezeket a kis visító malacokat viszik a farkaslesre.

Most két vadász lakik a kerülőházban. Egy öreges, deres birtokos úr a környékről, és egy fiatal katonatiszt. Messziről jöttek ide. A kerülő, bozontos, setét férfi ez a vadölő, főz rájuk, és kísérgeti őket veszedelmes útjaikban.

Aki télen erre a környékre jön, számolhat avval, hogy hetekig nem látja meg a külső világot, vagy talán sohase látja meg, a farkasoknak léssen pecsenyéje. Az öreg birtokos már öt év óta rendszeres téli vendége a sistergő-völgyi kerülőnek, a fiatal katonatiszt az idén jött először. A kerülő kap annyit az ellátásukért, hogy egész nyáron ki nem fogy kulacsából a bor. A farkasokból meg lehet élni.

– Ha holdvilág lesz, akkor kijönnek a farkasok – mondta a kerülő, mikor elértük a tanyát.

Kácsér – így hívták az öreges vadászt – felállott a kemence mellől, és kinyújtózott. Ott ült már a padkán negyedik napja, hogy az olvadás megindult. A tisztet Varga Pistának hívták. Kunkorgós bajszú, karcsú fiatalember volt. Olyanféle, amilyenek pompásan lovagolnak, vívnek, táncolnak, és egész életük azzal telik el, hogy a kalandokat keresik; asszonykalandot, farkaskalandot. Az ablaknál ült, és francia regényt olvasott, szintén negyedik napja. A lábánál egy nyitott utazótáska hevert, ez tele volt finomra vágott török dohánnyal. Cigaretázott, míg az öreg Kácsér egy szörtyögő kis pipát szorongatott vasderes szakállában.

– Itt leginkább az unatkozáshoz kell érteni – mondta a tiszt –, mert farkast alig látni. Az ördög elviszi az embert, ha eszébe jut, hogy hosszú éjjeleken, amikor az ereszről csepeg a hólé, valahol vígan muzsikálnak és táncolnak.

Így szólt, és nagyot ásított. Eldobta a regényt, és kezébe vette drótcsővű puskáját. A székre pedig úgy ült rá, mintha lovagolna.

– Hát lesz farkas, kerülő? – kezdte. – Ha nem lesz, én holnap elmegyek. Nem azért születtem a világra, hogy naphosszat itt gunnyasszak a kend kalickájában.

A kerülő lompos nagy vállait vonogatta, és dörmögött valamit.

Ezalatt Kácsér kiment a házból, meg bejött. Mikor bejött, ugyancsak dörzsölgette a kezét. Ragyogott sötétveres arca az örömtől.

– Fagyás lesz, nem kell búsulni – mondta áradozva. – Az ilyen januári olvadás után jön csak az igazi, az öreg tél. A tél majd kihajtja az ordast fészkeből. Itt fognak üvöltöni reggelig a ház körül.

– Nem úgy lesz az – vágott közbe a kerülő –, majd mink utána-megyünk a farkasnak. Ide nemigen merészkednek, mert tudják, hogy puskaporral van teli a pince.

– Az is jó lesz, csak már mennénk.

A kerülő keresztet vetett:

– Estére leereszkedünk a völgybe. Az isten segítsen.

A két Nimród nagyon megörült ennek. Varga Pista mindjárt belenézett a puskája csövébe, az öreg pedig egy korty szilvóriummal köszörülte meg gigáját.

– Nem kell félni, főhadnagy úr; hidegvér, biztos kéz, és a farkas megeszi a havat – mondta száját törölgetve. – Én már ismerem őket.

Most a puskákat vették szemügyre. A kerülőnek volt egy rövid csövű, rozsdás, nehéz sonkája, de tisztelettel nézegették a csinos jószágot, mert mindenki tudta a környékbeli vadászok között, hogy ez az ókori mordály már sok vadnak oltotta ki életét. A főhadnagynak valódi lazzaronija volt, az öreg Kácsér ígérte, hogy szokás szerint mind a két lancastert a nyakába akasztja.

A tervezetések között megérkezett az éj.

A téli éjjel titokzatosságával, mély, névtelen, ismeretlen titkaival mint egy nagy bánat ereszkedett le a hegyvidékre. A kerülőnek igaza volt, a holdvilág kibújta a völgyek-hegyek közül, mint egy nagy vörösréz szem nézett le a fenyves erdőkre, ember nem járta völgyekbe, ahol a vadállatok laknak. Az égen nem látszott felhő, a hó sápadt kékséggel feküdt a tájon. Ember nem lakta messzi tájakon az erős, titkos nagy tél éjjel jelenik meg igazán, mikor zivataros szél, porzó hófúvás nélkül a titokzatos erők a magasból leereszkedve sziklakeménnyé fagyasztják az eleveneket, holtakat, és a vén szálfák nagyokat pattannak az erdőben, mint elszakadt nagybögő húrja.

A kerülő malacot tett a tarisznájába, a vadászok felöltözködve, türelmetlenül, gyors léptekkel indultak el a domboldalról lefelé.

Az éjjel és a tél szinte reszketett a fagyás vajúadásában. Itt még kísértetek se laknak. Ha lagnának, üvöltve menekülnének el a vad világból.

A kerülő haladt elől.

– Urak, ne beszéljessünk. Ilyenkor ugyan nem fél a farkas az embertől, de mégis megbolondul, és nem jön elő.

A szálfæerdőből kiértek. Egy magányos færól egy gubbasztó fekete tömeg emelkedett fel, aztán lomhán elröpült. Egy alvó sast riasztottak fel, az elrepült valamerre, miután halkán kiáltott, mint egy megütött repedt fazék.

Már a völgyben jártak. Nagy árnyékok látszottak a havon, amelyeknek eredetét nem lehetett tudni. Fenn a hegyek aludtak, és a csend ráborult a tájra. Mintha nyoma se volna farkasnak, állatnak, mintha az élet is elköltözött volna innen.

A kerülő szimatolva körülnézett, midőn egy tisztásra értek. A tisztáson túl homályos, lapos bozót feküdt a hóra lapulva. Egy magányos szederfa szomorkodott a tisztás közepén. A kerülő cammogó lépésekkel közeledett a szederfához, aztán mászni kezdett felfelé. Az urak követték lassan, ahogy a vastag ruhában, puskával, tarisznyával lehetett. Ha ebben a percben megnézték volna az ütőerüket, azt találták volna, hogy százon felül ver az.

Mikor már mind a hárman odafenn voltak, a kerülő kivette a malacot a tarisznyájából, és lábára zsineget kötött, majd lassan leeresztette a fa tövébe. A kismalac, ahogy egyedül érezte magát a földön, éles, messze hallatszó hangon kezdett el visítani. A vadászok megdermedve figyeltek. Semmi nesz nem hallatszott. A bozótban semmi zörgés nem hallatszott, pedig onnan kellene jönni a fenevadaknak. De nem jöttek, pedig a kismalac torkaszakadtából visított.

– Kerülő – mormogta fogcsikorgatva a főhadnagy –, én kendet lelövöm, mint egy kutyát.

– Főhadnagy úr, biz' isten nem tehetek semmiről. A bestiák megbolondultak ma. Máskor itt volt három-négy, alighogy egyet visított a malac.

A főhadnagy azt mondta, hogy neki fáznak a lábai. Ha nem jönnek a farkasok, ő leszáll. Szólt, és lassan leereszkedett. A csizmája orrával megrúgta a visító malacot, aztán egy szót sem szólva szépen megindult visszafelé azon az úton, amelyen jöttek. Kácsér hiába kiabált utána, nem fordult vissza. Nyugodtan, gyors lépésekkel ment.

Reggel, mikor a meleg búbos kemence mellett felébredt, akkor került haza az öreg Kácsér kékre fagyva.

A kerülő azt mondta:

– No, most nem sikerült a vadászat. Olvadni kezd, négy-öt napig pihenünk. Akkor biztos a farkas.

A főhadnagy borzasztóan káromkodott, majd felrúgta a dohányos táskáját, előkereste a francia regényét, és felnyitotta ott, ahol elhagyta.

*

Régi vadászok mondják, hogy a legöregebb emberek sem emlékeznek arra, hogy valaki farkast lőtt volna a Sistergőben.

A kapu be van zárva

Egy öregember elbeszélése

A múltat az esztendőök akármilyen mélyen eltemették, mégse lehet teljesen elfeledni. Vannak álmatlan éjjelek, borús délutánok és magányos utazások, midőn hiába fúrjuk arcunkat a gyűrött párnákba, fejünk hasztalan horgasztjuk le megadással a vonat kezeinek zakatolásában, a szélben, az éjben, feltámad a múlt, és jeleneteivel, frissen színes képeivel itt van – dolgok, amelyekről azt hittük, hogy nyomtalanul elvesztettük őket az élet változásaiban, újra fölmelegítik vérünket, és eltűnt embereket látunk viszont harral, örömmel vagy mély szomorúsággal magányos útjainkon.

Már öreg vagyok, és az élet elvett tőlem mindent, amit elvehetett.

Egész életemben egy fagyos kéz markolását éreztem, amelyik megszorította a torkomat, midőn vidáman dalra gyűjtöttem, vagy szeretett nőnek titkos szavakat súgtam fülébe; reménységeimbe és terveimbe ugyanez a fagyos kéz nyúlt belé, és kedvtelenül ittam baráti körben az évek utolsó éjszakáin. A múltat, ha elfeledtem is, sose felejtettem el egészen. Ma azon a havas, téli éjjelen, midőn az emlékeim lázassá tesznek, és verejtéket hoznak a homlokomra, felnyitottam az ablakot, és míg odakünt halkán, nesztelenül, zivatarosság nélkül hull a nagy pelyhű hó, magányosan sétálgatok öreges legényszobámban, úgy emlékszem, mintha még mindig kisfiú volnék.

*

Hogy mindent megtudjatok: tizennégy éves fiú voltam, és tizennégy éves vagyok újra. Katonaiskolának voltam növendéke, és a forró nyarat, valamint a gerezdet pirosító őszt szüleim házánál töltöttem. Be szép házunk volt! Nem új, de nem is nagyon régi. Az atyám apja kezdte építeni, és az atyám építette fel.

Az széles folyosó magos, keskeny ablakaival és a szögletes szobák gipszrózsákkal a mennyezeten incroyable korabeli nagyapám juttatták eszembe. Sose láttam őt, de atyám annyit beszélt róla, hogy gyermekes álmaimban megjelent, és aranygombos kék frakkjában, magos, fehér gallérjával és nyírott bajuszával jó ismerősöm volt.

És, tudjátok, folyóvíz volt a házunk mellett. A gyermek emlékeiben a folyóvíz hagy legtöbb nyomot. A folyónak mozgalmas élete van, a folyón sok minden történik. Ki felejtene el a tavaszi jégzajlást és az őszi nádist, amelyből reszkető holdvilágnál köd jön ki, és a kacsák csevegve repülnek a tavak felé? A folyóparton állt magányos házunk, kívül a városon, és az udvaron fehér komondorok sétálgattak. Estve atyám bezárta a kaput, és füttyentett a kutyáknak. Atyám kereskedőember volt, és otthon sok pénzt tartott; az arany- és ezüstpénz vaskos zsákban állt ágya mellett. A környéken rossz emberek bitangoltak, és a komondorok éjjelenként iszonyúan ugattak.

De azon a nyáron, amelyikről mesélek, atyám beteg volt, s egy messzi fürdőhelyen kereste egészségét. A katonai iskolából egyenesen hozzá utaztam. Nagy hegyek, mély vizek voltak ott, és a bokrok között kavicsos utakon beteg emberek sétálgattak. Ott sétálgatott atyám is. Nagyon sovány volt, és nagyon szomorú volt. Egy padon ült, botjával a homokba rajzolt, és fejét oly mélyen lehajtotta, amint még sohasem láttam.

Mikor meglátott, vékony ajkai mosolyogtak. Fejemre tette a kezét, és halkán beszélt:

– András, te már nagyfiú vagy; sokkal nagyobb és fejlettebb, mint a korodbeli fiúk. Legnagyobb fiam vagy; néked megmondom, mért vagyok beteg.

Előrehajolt, és mélyen a szemembe nézett. Halk hangja sutto-gó lett:

– Valaki idegen jár a házban! Éjjel jön, amikor mindenki alszik; és a kutyák hallgatnak, mintha csak én járnék közöttük. A lépéseit hallom kopogni, az ablakot hallom kinyitni. Egyszer láttam a setétben: férfi volt, többet nem tudok. Attól félek, hogy ez az ember, aki éjjelente a házamba lopózik, nem a pénzemet lopja el, hanem azt, ami a pénznél drágább. Te már nagyfiú vagy; ha jön, vedd a puskát, és lődd le, mint egy tolvajt. Én nem merek hazamenni; majd csak halva.

Emlékszem, így beszélt atyám, és sokáig nézett rám, miközben szempillái remegtek, amíg lassan egy fényes, gömbölyű vízcsepp szivárgott az arcán végig, szakállába. Az én tizennégy éves szívem pedig a torkomban dobogott, s akkor még nem gondoltam semmire. A névtelen és titkos izgatottság, hogy egy embert puskával lelövök, majdnem beteggé tett. Megszoktam, hogy atyámnak mindenben engedelmeskedjek, s egy percig se jutott eszembe, hogy másképp cselekedjem, amint ahogy ő parancsolta.

Vonatra ültem, és hazafelé menet elgondoltam, hogy milyen kedves, boldog volt ezelőtt a mi házunk, míg atyám nem lett beteg. Nyaranta együtt vadásztunk a nádasban, és anyám nagy vacsorával várt otthon. Néném, Margit, a zongorához ült, és zongorázott olyan darabokat, amelyeket atyám a karosszékben ülve szeretett hallgatni. A komondorok nagyokat ugrottak az udvaron, és a folyó felől a csónakázók éneke hangzott. A hold feljött, és a széles verandán tréfa és játék közepette jött el a lefekvés ideje.

Reggel volt, mire hazaértem. Kocsi nem várt az állomáson, mert nem tudták előre, hogy jövök. Kis táskámmal a kezemben, poros országúton ballagtam, s néztem, hogy feredőznek a veretek. A fákon madarak énekeltek. Olyan reggel volt, mintha ünnepnap volna. A házunkhoz értem, és bementem a kapun. Az udvar a régi: mintha semmi sem változott volna! A nagy akácfa, melyek udvarunkat őrizték, friss szélben lengették lombjaikat.

A folyosóról anyám közeledett felém. Friss, egészséges arca azonban nem mosolygott rám, mint azelőtt, összevont szemöl-

dökei alól komoran és szomorúan nézte közeledésemet. Megcsókolt. A csókja is hideg volt. A folyosó oszlopához támaszkodva állott nővérem. Piros ruha volt rajta, és haját oly kucörösen fésülte, mint azelőtt soha. Szőke haja göndör fürtökben lógott homlokába, és kissé kancsal tekintetével hamiskásan mosolygott. A papucsai sarkával valami nóta melódiáját verte, amit magában dúdolgatott. A fiúk is megnőttek...

Szép puskája volt az atyámnak. Azt előkerestem délután. Korábbi években sokat jártam a tóra ezzel a puskával, és nem ijedtem meg a durranásától; sőt a vadászláz kifeszítette a mellemet, ha a kacsza lezuhant a magosságból. A folyóparti fiú hamar megtanul puskázni. A folyóparton mindenki vadászik, és a gyermeki örömök ott kezdődnek, midőn először visz el édesapánk éjjeli kacsázásra.

Kitisztogattam a puskát, és gyönyörködtem fényes csövében. A töltésgyártást értettem, a puskatisztítás nagy örömet szerzett: így elmúlt a délután. Estére a tóra indultam.

Az ismerős alföldi este volt: a holddal, a csillagokkal és titkosan röplő denevérekkel. A tó fölött sötétkék felhőben táncoltak a szúnyogok, a kert alá érve már a bölömbika szomorú hangját is hallottam. Itt nagyon széles a Tisza, elmocsárosodik a beláthatatlan partok között, a sajkások a folyam közepét járják. Törökfái felől – a túlsó partról – halk harangszó hallatszott átal.

A parton csónak volt. Beültem, és hosszú póznával taszítottam ki a sajkát a mocsárból. Mire a víz közepére értem, már csillagok ragyogtak fenn az égen. A puskát a csónakba fektettem, és keservesen kezdtem sírni.

Éjjel volt, mikor a sajka orra a parthoz ütődött. A parton leültem egy csonka fatörzsre, és fejemet a tenyerembe hajtottam. A folyó közepén tutaj úszott, és lámpásai körül árnyékok mozogtak. A folyó egy kanyarulatánál hallottam, hogy az árnyak énekelnek; hogy mit, azt nem lehetett tudni.

Lassan felemelkedtem, és a puskát hónom alá szorítva, halk, nesztelen lépésekkel kezdtem menni a kertek alatt. Mélységes mély csönd volt körülöttem. A nyári éjjel alszik éjfél után, még

a kerülő komondora is elpihen a harasztban: mért járom én nyughatatlanul az éjt? A puskám remegett a kezemben, egy hang sem hallatszott messziről, közlelől.

Amint a kerítés végére értem, megálltam. A félhold, ami nagyon messzire járt, haloványan világította meg házunk elejét. Ott reszketett a fény a ház falán, és úgy rémlett, mintha valaki járt volna a fák alatt. A kerítéshez lapultam, és kimeresztett szemmel bámultam bele a homályba. Előbb reszketett a setéség, aztán látni kezdtem benne. Csakugyan: valami árny járt a fák alatt. De hogy ember volt-e, vagy állat, nem láthattam. Egyszerre aztán kijött az árnyékból, és lassú lépésekkel ment a kapuhoz. A kapu be volt zárva. A férfi habozott egy percig, aztán kezdett felfelé mászni a kapura. A holdfény odavilágított: mintha egy nagy bogár mászna felfelé a kapun. Úgy láttam, hogy valami úrféle.

Midőn a kapu tetejére ért, abban a pillanatban eldördült a puskám. A farkassörét süvöltését szinte hallottam a levegőben. A férfi arcra zuhant a kapu mellé.

Kilöttem a második patront is, de azt már nem tudom, hogy mért. Aztán futni kezdtem a kerítés mellett, a folyó felé. A sajkába ugrottam, mintha láthatatlan rémek üldöznének. Átkeltem a vízen, és hideglelősen, sírva futottam odafelé, ahol a nagybátyám lakott.

Lámpagyújtás előtt

Szcéna

Falusi ház nagyszobája téli alkonyaton. A porcelánkályhában hasábfák lángolnak és szeszélyes fényeket dobálnak a tarka szőnyegekre. A kályha mellett, nagykendővel a vállán, fiatal nő ül. Ölbe eresztett kezében Dickens *Pusztaház* című regénye. Fejét ábrándosan hajtja vállára, és elgondolkozva néz ki az ablakon. Az ajtón halkán kopognak. Lassan a szobába lép egy öreg férfi. Falusias ruha van rajta, s orcája piros a hidegtől.

Az öreg

– Itt vagy, Anna? Úgy elbújtál, hogy alig tudtalak megtalálni. Befűttetted a nagyszobát, persze, unod már a többit. Hisz azok falusi szagúak, levendulaszagúak. Nos, mit csináltál egész délután?

A fiatal nő

aki felrezzent álmodozásaiból, midőn az öreg belépett, felemelte az ölében tartott könyvet:

– Ezt olvasgattam. Hát maga hol járt?

Az öreg

kezét dörzsölgetve közeledik a kályhához, jókedvűen megöleli azt, és felkacag:

– Mit csináltam volna? Vadászgattam a pajtásaimmal. Tudod, barátom, ilyenkor télen nem csinál egyebet a magunkfajta falu-

si ember. Vadászunk, kártyázunk, iszunk, disznót ölünk, majd előlről kezdjük újra. Így múlik el a tél, és elkövetkezik a tavaszi szántás ideje. Ma este is eljönnek többen. Babóczy, Szentmarjai, Puskás... Kedves barátom, gondoskodj borról, sok borról, vacsoráról, nagy vacsoráról. A kántorral valami pompás tréfát fogunk megcselekedni, Puskás pedig vitatkozni fog a tisztelendővel a purgatóriumról. No, lesz kacagás. Ha akarsz, ott lehetsz. Nem muszáj mindjárt aludni menned.

A fiatal nő

eleinte rá se hallgat az öregre, csak a végszavakra fordítja oda a tekintetét:

– Köszönöm, én álmos természetű vagyok. Jobb aludni, mint ébren lenni. Különösen itt, falun.

Az öreg

könnyed hangon:

– Talán unod magad, kedves barátom? Persze, persze, már sokszor mondtad, de hát mit is csináljunk. Tégy-végy a ház körül, maradj vacsora után az asztalnál, akkor majd minden másképp lesz. Aztán nem elégít ki téged az én szerelmem?

A fiatal nő

– Nem.

Egy percnyi csend. Aztán az öreg halkán, derűsen nevetni kezd.

Az öreg

– De hát tudtad, kedves barátom, hogy falura hozlak a nagyvárosból. Tudtad, tudtad – mit bolondozol hát? Légy okos, barátom, nyáron másképp lesz.

A fiatal nő

– Nemde, akkor aratni fogunk. Helyes. Akkor aratni fogunk.

Az öreg

halkan és bűnbánólag:

– Nono, hisz tudtad!... Az a romlott nagyváros mért rossz? Nincs ott semmi jó. Akarod, hogy az anyád eljöjjön?

A fiatal nő

– Az anyám nem jön ide, hanem én fogok hozzá menni. Nem bánom, váljunk el. Leszek újra szegény, magam varrogatom a ruháskáimat, a cipőm lyukas lesz, de akad néha jó napom is.

A fiatal nő keresztülmegy a szobán, az ablakhoz támaszkodik, és nagy elhatározással néz az öregre.

– Egész hosszú délután azon gondolkodtam, hogy elmegyek innen. Maga nem szeret engem, mert ha szeretne, akkor nem hagyná, hogy itt tespedjek magányosan, boldogtalanul, egyedül.

Az öreg

elszomorodva csóválja a fejét, és a kezét dörzsölgeti:

– Persze, én nem tudlak mulattatni. A régi udvarlói, azok a kikent-kifent gavallérok inkább tudtak neked szépeket mondani, mint e deres szakállú vén medve. El akarsz hagyni, és nem gondolsz arra, hogy mi lesz azután velem.

A fiatal nő

közbevág:

– Mi lesz? Mi volt, mielőtt engem ismert? Nyugodalmatlan életű falusi gazdálkodó, aki szép lovakat nevelt, acélbúzákat termelt. Higgye el, hogy én felesleges vagyok a maga életében.

Az öreg

szomorkásan hunyorgat a szemével:

– Ugyan, Anna...

A fiatal nő

kissé elpirul:

– Hisz nem szeret... Ha szeretne, ha szeretne...

Az öreg

– Mért vettem el, drága? Szesélyből, gondolja? Azért, mert szerettem...

A fiatal nő

behunyja a szemét, és sebesen mormogja:

– Pedig mégis elmegyek...

Az öreg

előrelép, és felemeli a kezét:

– Pedig nem fog elmenni... Magányos, öreg életemben maga volt az első, akit szívem minden melegével körülvettem. Meleg az én szívem – de csak maga tudja, hogy meleg, és nem öreg. Itt tudna hagyni magányosan, egy sivatagban, mikor pedig azt hittem, hogy a rétek szélén fogok meghalni, egy virágos bokor alatt, és a maga karjaiban. Jó isten, mi lenne velem, ha maga nem lenne? Gondoljon arra, hogy én már nem sokáig élek. Maga még szép fiatal asszony lesz, amikor én már régen a föld alatt vagyok hatlábnyi mélységben. Akkor fogja csak tudni, hogy mennyire szerettem. Tavasszal friss virágot hoz a síromra, és megsirat... Biztosan tudom, hogy megsirat, mert én nagyon szerettem magát...

Az ajtó felnyílik, és egy tenyeres-talpas cseléd golyós lámpát állít az asztalra. Egyszerre világosság lesz a szobában. A fiatal nő szemei nagyon fényesek. A cseléd kimegy. Az öreg a fiatal nőhöz közeledik.

Az öreg

– Igazán elmegy, Anna? Itt hagy magamban, pusztán magamban? Elmegy, elmegy?

Fölemeli a kezét, és simogatja a fiatal nő arcát, ami egyszerre könnytől lesz harmatos.

A fiatal nő

– Nem, nem... de kergesse el ma este a vendégeit. Szeretnék egyedül lenni magával, és beszélgetni.

Almásy

Kép a régi jó világból

Egy emberöltővel ezelőtt.

Ti már nemigen emlékeztek Almásyra, én is csak inkább képelem, hogy láttam, hallottam őt, mint akiről – cselekedeteiről, tréfáiról és virtusairól – egykor sokat hallottunk, és esztendőök múlva, az emlékezés kódén át oly ismerősnek látjuk messzi alakját, mintha a közelünkben lett volna. Pedig csak este, a tűz mellett regélő nagyanyánk vagy más öregek szájából hallottuk nevét. Mégis Almásy nem lehetett más forma, mint kis zömök, deres és kurta lábú, piros arcú, fekete szemű. Süvegét félreapta fején, és négy lovával büszkén kocsizott a vármegye gyűlésére.

Tudjátok, ő a Nyírben lakott. Régi háza volt egy rongyos falu szélén, ezüstlevelű fák borultak a mohos tetőre. Tudjátok, a nagy ebédlőben, amilyen nagy ebédlőt már csak képeken látunk, Almásy sarkantyús csizmájában sétálgatott, és kezével gesztikulálva beszélgetett az őseivel, akik derékig olajban a falakon függtek. De nem minden őseivel, mert sokakat nem szeretett közülük. Például II. Jánost, akinek baji holdjait egy bécsi táncosnő eltáncolta. Továbbá az I. Péter-ágot sem kedvelte. I. Péter utódai ravaszok és a hatalommal szemben meghunyászkodók voltak. De Mihály kuruc volt, és Mihály az inszurrekcióból franc golyót hozott haza. Mondják, a mezőn találta volna Mihály a golyót – ám a golyó itt volt. Kopasz Gyuri, az Almásy apja, aki arról volt nevezetes, hogy a menyecskék a kukoricásba bújtak előle, ha aga-

raival a határt járta, a délutáni séták alatt leghevesebben disputált Almásyval.

– Te számár – mindig számárnak hívta, kiskorától kezdve –, tán bizony azt hiszed, hogy valami vagy? Semmi se vagy, csak egy vén számár. Az iskolákból kicsaptak. Jó. Akkor elmentél katonának. Jó. Hazajöttél, és tököt ültettél. Tököt, te számár. De férj-cseléddel barátkoztál-e? Asszonynak liliom bőrét tapogattad-e? Menyecskének gyenge térdét, lányának harmat keblét megcsó-koltad-e?

– Nem, nem, nem! – kiáltott Almásy, és mérgesen kiszaladt a szobából.

Mondom, házában magányosan élt. A vén parasztok, akikkel együtt harcolt a nagy időkben, néha meglátogatták. Ilyenkor levette a puskát – a rozsdás mordályt – a falról, és célozgatott vele. (A kapunál állt az ellenség, mint akkor, rezes csákós németek.) A honvéd bajtársak szintén célozgatnak a puskával, s így elmúlt a délután. Almásy ilyenkor felhevült, és sarkaira ágaskodva magyarázott: hogy kellett volna tenni – akkor... Mert világos, hogy nem jól történt a dolog.

Az ellenség a kapunál állt...

A nagy időközön kívül Almásy egyébbel nem foglalkozott. Élt éppen úgy, mint apái. A földet művelték cselédei, ő pipázott és ivott, és mert goromba természete volt, magányosan élt, mint a borz odvában.

Történt azonban, hogy a csudálatos szerelem, ami az emberek életét felvidítja vagy elszomorítja, az ő szívébe is beleköltözött. Egy özvegy nemesasszony lakott a falu másik oldalán, Gosztonyinének hívták, és különösen híres volt kövér baromfiairól, amelyeket udvarán nevelt. Gyorsan elvesztette ifjúságát, és az öregséget lassan közelítette meg, mint a falun élő birtokos asszonyok mind. Almásy arra sétálgatott, és néha megállott a házikó zöld kerítése mellett.

– Quo modo, nemzetes asszony? Hogy van? Hogy van? – kérdezte, mint afféle régi latinos ember.

Az özvegy szomorúan felelt:

– Csak úgy csendesen, nemzetes uram, ahogy a szegény özvegyasszony lehet – így szólt Gosztonyiné szíves hangon.

Almásy ebből a feleletből azt következtette, hogy az özvegy kedveli őt. Megpödrte a bajuszát. „Hej, asszonyi állat, asszonyi állat, szeretnél másodszor fejkötő alá kerülni, ugye?” – gondolta Almásy, és sarkantyús csizmaiban tovább ballagott.

Így múltak az évek. Almásy néha megállt a zöld rács mellett, és benézett az özvegyasszony udvarára. „Ugyan mért nem megy férjhez ez az asszony?” – gondolta magában. De mivel erre felelni nem tudott, tovább pipázott, és vitázott az őseivel.

Egy farsangon azonban kérők jöttek az özvegy házához. Egy messzi falubeli fiatal birtokosnak a kérései, négylovas szánon, pántlikás botokkal. Almásy, mikor ennek hírére hallotta, rákvörös lett, és azt hitte, hogy megüti a guta. Arra a hírre pedig, hogy az özvegy férjhez megy a fiatal birtokoshoz, ágynak dőlt, nagybeteg lett, a papot is elhívatta.

De mivel kemény csontú volt, kiheverte a bajt. De egészségét sose nyerte vissza. Tett-vett, lézengett egész nap a házban, és se étel, se ital nem ízlett neki. Csak késő öregségére jutott eszébe, hogy ő is megkérhette volna az özvegyet. De már akkor nem segíthetett a dolgon.

A szél és az éjszaka

Egy vadász irataiból

Amikor a völgybe értem, a szelet, mely egész nap dudált, megrohanta az éjszaka, és leteperte. A domboldalon sűrű és fekete gyerzánfaerdő volt, ami szabályos vonalban húzódott a dombon.

Innen rohant ki az éjszaka.

A szél persze futni kezdett a völgyek felé, s útközben gordonkázott...

Mire a völgybe értem, már csak a nesztelen s különösen sűrű éjszaka vett körül.

A feketeség lebegett a csupasz mezők felett, és a fák, amik gyengén leveleztek a késő tavaszon, elrejtőzködtek.

A közelben vízfolyás volt, annak susogása, mormogása hallatszott, mint ahogy a vizek csinálják tavaszi időben.

A dombok túlsó oldaláról jöttem.

Már reggel elindultam, s útközben hevertem a fák alatt, leskelődtem a haraszt körül, hol egy rókafamilia ütött tanyát, az eget nézegettem, és a szelet hallgattam, mely a felhők nyárait a messze kéklő hegyek felé kergette.

A fű mindenfelé kidugta fejét, és a nagy levegőégben megkezdtek portyázásukat a magasság haramiái, az éles körmű vércsék, tolvaj héják, vérengző ölyvek: ez már a tavaszt jelenti.

A völgyben, hársfák között lakott anyai nagyapám, Szováti Pál, hozzája igyekeztem éjszakára.

Szováti azon régi öregemberek fajtájából való volt, akik ha elkezdenek élni, legalábbis száz évet élnek. A terebélyes hársakat, amelyek befödtek a völgyi házat, maga ültette, és a hársak alatt felnöttek fiai és unokái. A fiai öregemberek voltak már, s legkisebb unokája is kipödörte a bajszát. Az öreg a feleségével – harmadik felesége volt – egyedül lakott a hársak alatt. A gyermekei, unokái messzi voltak már, de mivel a hosszú élet folyásán megszokta, hogy apróság mindig legyen körülötte, a feleségének egy kis nőrokonát vette a házhoz. Hívták a leánykát Cecilnek, és egyszer bokáig érő kék szoknyácskában láttam a fák alatt. Sajátos kék szemével – melyek kissé kancsalítottak, de csak alig észrevehetőleg – hamisan nézett a világba; amint kutyám ugatását meghallotta, gyorsan elszaladt. Már a völgybe értem, hol a sötétség reszketett a némaságban. Ismertem az utat, el nem tévedhettem: egyenesen mentem előre a törpebokrok között. Csak tavaszi éjszaka érezni igazán az álmokat, amelyeket mélyen eldugdosva hordozunk a szívünk fenekén. Még nem voltam öreg, és a szabad életben az apai portán semmi romlottság nem lopódzott bensőmbé. Éltem, éltem, mint az erdei fa. Egyik télen az olvasmányokért rajongtam, másszor a hófedte vidéket jártam, és biztos kézzel ejtettem el a vadat. A multságaim is igen egyszerűek voltak. Ismertem a bánatot, valamint az örömet is. A kortyokat az élet poharából halkkal és mértékkel szürcsölgettem. Falusi vadász voltam, semmi más. Legjobban szerettem, ha öreg szolgám, kit apai örökségben kaptam, főzte meg a vacsorát az ő Milánó-látta, huszáros szakácstudományával. Így éltem, éldegéltem. S midőn az éjjel kijött az erdőből, s a szelet leteperte, a domboldalon lefelé ballagtam Szováti Pál, anyai nagyatyám háza felé, mely hársak közt állott a völgyben.

Azt hiszem, arról a lányról akartam beszélni, aki nagyatyám házában élt, és Cecilnek hívták.

Arcát és alakját úgy látom innen messziről – téli este van, s a szél süvöltöz a házam körül –, hogy zöld lombok közül néz ki vöröskés szőke fejével, és kissé, gyengén kancsalító kék szemével.

Akkor nagy tűz égett a kályhában, a nagyatyai öreg kályhában. Egész hasáb fák lángoltak sisteregve, és az asztalon egy vidám lámpa állott. Vidám volt ez a lámpa azért, mert tejfehér üvegére különös és bolondos alakok voltak pingálva. A harlekin, amely kisfiú koromban nagyon mulattatott, lehetetlen piruettet vágott, és vigyorgott.

Szováti Pál a kályha mellett ült. Éppen olyan öreg volt, mint bármikor ezelőtt. Az esztendők múltak, és ő mit se változott. Egy idő óta a szakála se nőtt, s a szemöldökei, amelyek nagyszerűen bozontosak voltak, megkoptak. Vizes nagy szemével élénken nézegetett jobbra-balra, hosszukat hallgatott, és kékeres kezeit néha sebesen előrenyújtotta, mintha a tűzbe akarná őket tenni. Mert különösen a kezei fáztak. Története már nem voltak, csupán egy adomája volt – egy sokat evő és pórul járt barátról –, amit mindig elmondott, ha vendég tévedt úri portájára.

Cecil az asztalnál ült, és olyanokat ásított, mint egy macska. Szegényke, gondoltam, aludni szeretne, s itt kell virrasztania két hallgató öregember felett! (Igen öreges és bánatos voltam azon időben.) Az öreg Szováti egyszerre krákolni kezdett, mint egy vén óraszerkezet. A kezét a tűz felé nyújtogatta, és furcsán nevetett ráncos szájával. Ahá, jön a pórul járt barát története...

Hogy mi volt a baráttal? Már régen elfeledtem. De Cecilre emlékszem, amint szomorkásan hátradőlt székén, és tekintetét a lámpába meresztette. Szegényke, ifjú életét itten tölti le a két vén csont között (az asszony se volt valami fiatal), és a barátról hall, holott ő egyebet szeretne hallani. Különböen ugyanaz a mérges és gonosz vonás megvolt az ő ajka szegletében is, ami a Szováti Pálén. A magányos életben elröpül a derűs jószág, s helyet ad a gondterhes haragnak. A kis életben könnyebben mérgesek s haragosak az emberek, mint a tágas és szabad életben.

Cecil felállt, és az ablakhoz ment.

Nem volt túl magas, inkább középszerű. Szűk melle volt, és sovány karocskája. A tartása is félszeg volt, s fejét fél oldalra fordította, mintha mindig azt várná, hogy rászól valaki. Az ablakhoz ment, és ujjával kicsit félrevonva a függönnyt, kinézett az ablakon.

Vajon mit látott odakívül az éjben? Sokáig állt mozdulatlan, és fejét előreajtotta. Hátulról néztem, és gondolkodtam felette. Volnának tán vágyai és álmai? Remél-e valamit e százéves öregek mellett, akik képesek még száz esztendeig élni?

– Cecilke – mondtam –, a jövő héten multság lesz a városon. Jönne el, és mulatná ki magát.

Cecil véрпиros arccal megfordult, és mielőtt Szováti Pál krecsegetett volna, vállat vont, és mogorván felelt:

– Nem megyek, dehogyan megyek.

Így aludni mentünk mind.

Ám én aludni nem tudtam, s éjfél felé felöltöztem. Vettem a puskám, és kimentem a házból. Cecilnek a hálókamrácskája a cselédszoba mellett volt. Arra mentem, és halkkal léptem, hogy fel ne ébresszem a leánykát. De ő nem aludott. Hosszú és elfojtott sírás hallatszott odabelülről, és az, hogy valaki járkál a szobában nyugtalankodva fel és alá. Talán a bál miatt?...

Mire a fák alól kiértem, egyszerre éreztem a szelet, amely titkon felébredt. Búvóhelyéről előjött, és süvöltött az éjben. Hahó, hahó, ez kellett nekem. A fák remegtek a feketeségben, és a folyó, amely mellett elmentem, fázósan felborzolta hátát. A hold nem sütött, a csillagok nem ragyogtak, és az ég barna kárpitján nagy felhők futottak ismeretlen állomások felé. Siettem aombok között, hajnalra odahaza leszek. És mikor már messzire voltam, csak akkor kezdett fájni a szívem. Cecilt én szerettem, azóta, mikor először megláttam a zöld lombok között, és nem voltam bizonyos afelől, hogy ő is nem szeretett-e engem. Megálltam, és kitüzesedett homlokomat fújta az éji szél. Lekaptam puskámat, és kétszer a levegőbe lőttem. Aztán gyors léptekkel mentem a kanyargó gyalogösvényen.

Később Cecil mégis férjhez ment, és néha búsongva gondolok rája magányos életéből.

Férfiálmok

A gordonka férfihangszer; férfihangja van, és húrjaiból férfias mélabú jön ki. Ha magános estén – sötétedő szobában –, a dívány sarkában guggolva, öledbe veszed gordonkádát, az egész férfifaj szomorúságát érzed. A keserűséget és a lemondást megérzed, valamint az erőt és haragot; ellenben tud lágy is lenni a gordonka hangja, midőn az asszony illata lopódzik a nótába, és rózsakörmök fékezik a húrok komoly zöngését. Egyetlen hangszer se fejezi ki zenéjében annyira a férfi álmait, reményeit, vágyódásait és életének célját, mint a gordonka; a többi hangszerek asszonyi sajátságokkal felruházvak: lágyak, ciripelők és lepke vidámságúak. A gordonka mindig komoly, és zöngésében a keserv nem gyermekes sírás, hanem méltóságos bánat. A hegedű, ha sír, úgy sír, mint egy asszony, a zongoragépről pedig ne is beszéljünk. A nagybőgő brummogásában eleink beszélnek a föld alól: ugye szép az élet, édes a bor és idvezítő a csók – ám a nagybőgő mindent eltemet. S az élet nagyzenekarába a fuvola dalolja bele az evoét és az ölelést.

*

Még a csavargó is álmodik.

Különösen téli éjjeleken, amidőn az emberek alusznak a városokban és falvakban, a csavargó egyedül ballag az országúton, amire nesztelenül hull a hó. Gondolnád, mérges a csavargó, és szívében az üszkőn, kormon kívül egyéb nincsen. Pedig talán meleg gondolatok támadnak a didergő kebelben, és átölelni sze-

retné az egész világot nagy szeretetében. A vén csavargó, akit én ismertem, ilyen volt.

El kell gondolni, hogy él egy ember ebben a nagyvárosban – csak egy külső zugban –, s megöregedett, habár haja és álmai megmaradtak, mint a csavargóknál ez történni szokott. (A vándorló cigány ősz fejjel szeret nagyon és igazán.) Már negyven és egynéhány éves lett, s nem volt senkije. Aki volt – mert az élet ösvényén mindenkihez tapad valaki –, elveszett. Asszony, gyerek nincs, semmi sincs, csak szomorkás-vidám kedély és különös boldond szív. Nevezzük őt Simonnak.

Talán mondani se kellene, hogy ez a Simon faluról került a nagyvárosba. A falu sohase kopik le az emberekről; légy bármily öreg, a harasztra, ami a folyón túl suhogott a szélben, a szép fehér tehénre és a templomka orgonájának hangjára mindig emlékezel; ha nagyon bánatos vagy, és este nyugtalanul rovod szobád padlóját, a gondolataid észrevétlenül elszállnak a nagy házak felett, és a nedves mezők felett egy setét kis faluba, amely a domboldalba lapult. Némelyek csupán a tavaszi falura emlékeznek lelkükben, sokan a hordásra is. Simon az őszi esőt hallotta suhogni az ablak előtt, és a kemence mellett egy tarka kandúr nyújtózott: ezt látta mindig. Hová lett azóta a tarka kandúr s az ablak, amelyen átál Simon az esős délutánba nézett!

De az álmait, a különösöket, elhozta magával Simon az őszi napból. A magányos, szélverte, esőcsapta fákat szerette, amelyek az útszélen tar gallyaikkal árnyékot nem adnak, de a csóka megpihenhet rajtuk, és a rigó is fuvolázik zsenge levelű lombjai között hó nyárban... Mikor én Simont megismertem, ő egy szürke köpenyegben járt, viharvert, szélhajtotta köpenyegben, melynek rongyos bélése nyugtalan szívét betakarta.

Annyi a bizonyos csupán, hogy valahol lakott; de hol? Sőt semmi foglalkozása se volt bizonyosan, mert különben hajnalban nem énekelhetett volna titkos kis korcsmákban, hol a gáz lecsavarva ég, és kék-vörös fényét a legkülönösebb társaságra veti. Volt egy különös kis vendégfogadó a Terézvárosban, amely napközben üres volt, és legfeljebb kései lumpok szenderegtek ben-

ne a boros asztalok körül; de hajnalban, de hajnalban! A süket és jókedvű csapláros akkor kinyitotta a vendégfogadó ajtaját, és a konyhán meleg levest, meleg bort főzött a felesége. A vendégek pedig gyülekeztek. Urak és hölgyek, kik átvirrasztották az éjjelt, és tudtak a titkos kis csárda felől, mind idejöttek. Egy fiatal és bánatos zongoramester a harmóniumhoz ült, és énekkel kísérte zenéjét, amelyhez a lányok táncoltak. A reggel pirosan vagy sötét-szőkén már eljött, és a lányok az urakkal még mindig táncoltak. A sötét kis vendégfogadóban a jókedv a plafonig csapott, és aki mindig szomorú volt, itt felvidult, aki szerelmes volt, elfelejtette szerelmét. De mire a reggel leszállt a tornyok tetejéről az utacövezetre is, a lányok és urak hazamentek, Simon szürke köpenyegét felvette, és elindult ő is.

– Frigyes, Frigyes, te kötnivaló gazember, megint itt hagytam a jókedvemet és az alvásomat – mondta útközben a süket korcsmárosnak, és ezzel megkezdődött a nappal. Mert Simon is hazament.

Simon így élt: az éjnek, a bornak, a lányoknak, és soha semmi baja sem volt. Így lett negyvennégy éves, midőn a férfiak már nem lángolnak többé, hanem a kályha mellett gyermekeikben gyönyörködnek, és pénzt gyűjtenek a munkátlan és tiszta öregesre. Az évek elröpültek, sohase történt semmi, aminthogy nem is történik az emberrel semmi, ha maga nem keresi. Simonnak az volt a meggyőződése, hogy az embernek nem muszáj okvetlen valamit csinálni, hogy meglegedett legyen. A munkát nem neki találták fel, és úgy jó, ha a legszebb tervek, vágyak, reménységek csupán álmok maradnak. A vidámságot kell keresni folyton, és kerülni a bánatos akkordokat az élet zenéjében; a fekete haját és a hosszú életkort a bánatok és bajok veszik el. S hogy Simon mégis szomorú volt, bizony másnak nem köszönhetette, mint annak, hogy lelkének alapszövése setét színű vala. Minden férfi inkább hajlandó a szomorúságra, mint a vígságra. A nevetés lepleit csupán a nők nyerik az alkotótól fogantatásuk percében.

Simon a szürke köpenyegben végigment a külváros utcáin, és ott, ahol már a kertek és mezők kezdődnek, betért egy házba.

Magosan lakott, az eget és a felhőket tisztelte; valamint kedvvel szemlélte ablakából a piros szoknyás jó formájú szerb lányokat, akik nagyszerű földi gyümölcsöt neveltek a kertekben, és ahhoz lehajoltak.

*

Ismeritek a célok és remények nélküli életet? Amidőn egy egészséges és mindenképpen jóra való férfi lefekszik ágyába, és semmit se vár az időtől, midőn felébred, s az őszendő utolsó éjszakáján csupán megszokásból issza ki poharából a bort? Így élt Simon a kertek alatt.

A tél, amelyről mesélek, nagyon szigorú volt. Nagyszerű fagyok voltak, és kőkemény lett a föld; a kis verébkék éjente meghaltak s nyomtalanul eltűntek, mint ahogy a madarak meghalnak. Az éjjel sötét volt és komor, mint a pokol lenn, lenn a fenék felé. És nyugalmas volt a téli éjjel. Akkor nem mozdul semmi, nem rezdül semmi; a beszédes folyók hallgatnak, zengő ligetekben nem bujdosik madárének gyenge szél szárnyán, talán csak a völgyi erdőkben ugatnak a farkasok horpadt derékkal.

A csavargó, akiről mesélek, kezét dörzsölgetve járt az éjben. „Friss idő – jó idő” – mormogta szakállába, és a meleg korcsmárból csupán aludni ment haza.

Egy éjjel nagyon különösen érezte magát. Szomorúbb volt, mint bármikor. Utóbb vígan beszélt önmagához: „Simeon, Simeon, megőszültél, hogy bánatba hajtod a fejed?” De az éjjel nagyon fagyos volt, és emberek nem jártak az utcán. A vén csavargó mindig jobban elszomorodott. Megállt, s ócska mogyorófa botjával hadonászott, mert előzőleg sok meleg bort ivott: „Oh, csak jönne valaki szembe, egy leány vagy egy kocsis, akit megállítanék, s elmondanám neki, hogy nem voltam ám mindig ilyen hontalan! Hogy szigorú, de jó apám volt, és édesanyám, akivel együtt imádkoztunk este, lefekvés előtt...”

...Még a zöld hálós ágyamra is emlékszem, és első ingecskémet imádságkönyvében őrizte édesanyám, ahová be volt írva,

A vadász a völgybe ért

Egy vadász irataiból

hogy Simon fiam februárius negyedikén szigorú téli éjszakán hajnalban négy órakor született... És hogy nem akarta, hogy korhely legyen belőlem, de házunkat eladtam, és a földeket is. Pedig a mezőn búza termett nyáron, a réteken pedig sok virág volt. Mindjárt a folyó mellett, a szagos mezőn...” Simon behunyta a szemét. Kissé megszédült. Tán már öreg volt, vagy sok bort ivott. A botját felemelte, és a hóra csapott: „Ez temessen el!” – kiáltotta hirtelen.

Hasonló beszélgetések között észrevétlenül a várost is elhagyta. A házak elmaradoztak, de utána néztek az országúton balagónak mint néma és barátságos kőkísértetek a téli éjben. Egy nyurga, sokemeletű ház, amely az országút szélén állott, és benne korcsma volt, szinte utána kiáltott: hova, Simon? Majd a fák jöttek, és dideregtek meztelen karjaikkal, mert nem volt ruhájuk. Itt már szél is járt, ami nagyon messziről jöhetett a fekete éjjelből, mert mire Simonig ért, addig egész elgyengült; csak éppen az arcát simogatta körül fagyos leheletével, de köpenyegét nem bántotta. S így békén ment a férfi az országút irányában, ahol nem járt rajta kívül senki.

*

Gondolnátok, hogy a szomorú életű férfiú addig ment, amíg egy alkalmas bokrot talált, hova fáradtan lefeküdvén mozdulatlanul bevárta a téli halált, amelynél szebb és igazibb nincsen: a megfagyás? Gondolnátok, tán fogadalmakat tett lelkében az éjben és szélben? Ő egyszerre megfordult, midőn már messze járt, és gyors léptekkel hazafelé ment. Lefeküdt, s nyugodtan aludt másnapig.

A nap már lement, midőn a völgybe értem. Ebben a völgyben máskor is jártam – kis zug volt dombok között, mélyen hallgató szederfákkal és málnabokrokkal –; keskeny, szürke gyalogösvény kanyargott rajta lefelé a dombos rétek között, amelyek tavaszi estéken nedvesek voltak a szerelmi álmoktól. Elgondolkozva mentem lefelé a dombokról, és mindazok a gondolatok fejemben kóvályogtak, amelyeket egy őszi alkonyat súghat és kiszínezhetsz.

Mert éppen ősz volt.

Még csak eleje járt itt az ősznek, a deres hajú ember, aki még szeretni, mosolyogni és örülni tud, de a tarlón – hol rőtiszürke nyúlra lesve – sokáig mereven állottam, mint vörös Priapus a vergiliusi országutakon, a tarlón már úszkáló pókfonalat hajtott arcomba a kósza szél. A madarak se énekeltek úgy, mint nemrég, és a vércse, nagy köröket rajzolva a levegőégre, kóválygott nagy magasságban a mezők felett. Messzi jegenyefák, mint merev felkiáltójelek, ácsorogtak a szemhatáron. A kukoricásban piros kendős menyecske járt. Kék szemével a nap fénylő sugaraiba nézett, és barna arca megvilágosodott. Hahó! Elhagyatva és magányosan kullogtam az úton. Puskámat leeresztettem vállamon, és tévelygő tekintetem gyönyörködött a falevelekben, amelyeket útközben láttam, és sokféle színüknek nagyon megörültem.

Fiatal vizslám valahol messzi vadászott, izgatott csaholását olykor felém hozta a szél, aztán megint nem tudtam róla. Ha

elbitangol, majd hazatalál... A völgybe igyekeztem alkonyatra, hol a málnabokrok között, hallgató vén szederfák alatt hideg sültet akartam a gyepre teríteni, mellé nagyatyám pincéjéből való óvörösborot állítani, és egypár strófát akartam elolvasni Vergiliusból. Aztán jöhet az őszi este, szívem szabad lesz, és nyugodt. Egy magányos és halkkal édegelő vadásznál a legfontosabb az, hogy szíve helyén legyen, és álmatlan éjjelen ellenállhasson a kísértésének, amidőn élete sivatagát nagyon látja, és a holnap reménységeibe nem kapaszkodhatik ingadozó lelke. Ha jönnek az öngyilkosság sugdosódó gondolatai, ha jönnek a bánat nehéz órái, ha jönnek a bajok és gondok s céltalan tervek és vágyak, egy helyén lévő szív nagyon szükséges. Hogy mégse mindegy minden: az bizonyos. Főként az élet poharában található kortyok, amelyek szürcsölgetésénél a magányos élet is felvidulhat. Az elkeseredettség az ő halotti táncával buta és gonosz. Legjobb a bort meginni, midőn jólesik; ha mindig jólesik, mindig meg kell inni, de kortyokat hagyni a pohárban, amelyek után sóvároghat álmatlan éjjeleken a szív, tanácsos.

A nap már lement, mire a völgybe értem.

*

Csak itt szeretek és itt akarok lenni mindig.

Tudjátok is ti, hogy mi az, a völgybe jutni mezőkről, hol a nap fénylő sugarai járkálnak, és lapos messziségen, kéklő dombokon csupán csak egyet találni, érezni és látni mindig, a magányosságot. A dohányban ugyan, amely széles zöld leveleivel titkosan susog, érzed a nyulat, sárga tarlón a kukoricás alatt tudod a legelésző fogolycsapatot, a felhők járását-kelését is látod, s a szél, végigsuhanván a végtelen mezőségen, különös hangokon tutul füledbe, de lenni mégiscsak a völgyben a legjobb, hol semmit se hallasz, s nem érzed a napvilágot. A kerülő, a mezők lelkiösmerete, mesze jár. Valahol tán a dombtetőn álldogál, és hosszú botjára támasztva fejét, elmélázva néz bele az őszi mezőségbe. A kerülőnek is lehetnek álmái.

Itt az árnyék tán lila színű, tán sötétzöld. Nem szomorúság ez, de lelket altató nyugalom, ami a vadászt fogadja, midőn a magányos völgybe ért délutáni csavargása után. A málnabokrok szendregésükben mintha a földre terülnének, s a hallgató, lombos fák levelüket se mozdítják. Csak az árnyék él, nő és kisebbszik, zöldebb lesz, majd sötétebb – a füre fekszel, amely sárga és száraz és szagos, s egy éneket olvasol fennhangon öreg Vergiliusból. Már a bogarak is alusznak itt. A hangya, mely reggel elindult, hazáig ért, tücskök csak a lejtőkön ciripelnek, s a huhogó bagoly még nem ébredett fel. Csend van, mint a völgyekben amilyen csend van. Kisgyermekkorodban olvastál ily fennhangon a templom padjában... A napot már nem látod, s hallgatni készülsz, mint az est, ami rejtekhelyéről most előbúvik.

Ha óvörösborodat elfogyasztottad, és elmédben megfordult minden édes és kellemes ábránd, ha ajakad ismeretlen dalt kezd dúdolgatni a titkos málnabokrok között, ha szívedben megjelenik a délután látott piros fejkendős menyecske képe, ha életedet – s a magányosságot – szépnek és nagyszerűnek véled: a nap utolsó sugarai is eltűntek a dombokról. Híves szél jön ki a fák közül, és vizes füvet érzesz tenyered alatt.

Ilyenkor felkelsz a földről, és sietve indulsz meg. A gyalogútról még visszanezel, és vágyakozó lelkednek sóhajtása száll a hallgató fák felé, titkos málnabokrok felé, de elméd már tudja, hogy odalenn hideg szél jár, és őszi nedvek bújnak ki a földből, füvekből, és a siránkozó öregember felébred egy rejtett galagonyabokor tövén.

Sietsz előre. Sapkádát szemedre húzod, és a rétek, úton álldogáló fák, törpe kis bokrok esti beszélgetésére nem ügyelsz. Az est megjött, és vágyakozó tekinteted egy világos ablakot keres a homályban.

Farsangi ének

Északias és bús farsangi kedvünkön gondolkoztam, és nevető, barna, déli nőkre gondoltam; hogy Nápolyban most csörgetnek az utcán, Madridban ibolyát tűznek a mellükre a lányok és urak; lenn a dél mámoros szilajszággal táncol és énekel. Budapesten egy utálatos kopasz fiatalember ásít felém a Redoute felől, és sírni szeretnék egykedvű és hideg lelkű nőink felett. Ami jókedv van Budapesten, az mind nem igazi. Egy barátom jött ekkor, és hírért hozta, hogy Cserép Jucika, egy bizonyos fiatal táncoshölgyecske meghalt az elmúlt éjjel, és ebben az órában eltemetik. Így tehát odamentünk.

Vidám kis madár volt, aki meghalt. Tizenhét éves se volt, semmi se volt, csak kis táncosleány. Vékony lábikrájú, fürgé bokájú nőcske vala. Szemére, hajára bizony nem emlékszem, de mégis inkább barna volt, mint szőke. Leginkább azt tudom felőle, mert erről volt nevezetes, hogy szemérmes természetű volt. A színháztól sietve hazament... No, de ha a színésznők életét vizsgáljuk, mind hazamennek egyszer. Hazamennek, de mindnyájukat el nem temetik. Csak Cserép Jucira jött úgy a sor, hogy mielőtt a nagy fülbevalóig és gyémántos gyűrűkig jutott volna, a másvilágra távozott. Így szebb és meghatóbb, de úgy jobb lett volna szegénynek.

A nyomorúság utcáiban jártunk, a város szívében, ahol a szép lányok és a pincérek is laknak. Nappal itt alusznak a lakosok, és estére foglalkozásuk után néznek. Szerecsen utca, Dob utca... A Dob utcában megálltunk egy sajátságosan barna ház előtt.

A kapu körül gyülekezés volt, és a sötét, szomorú kis udvarban többen álldogáltak. Amelyik ajtó előtt a Szent Mihály lova állott, ott bementünk.

Ismeritek a Dob utcai földszintes lakásokat? Nem nagyon szépek, és nem csudálni való, hogy e leánykák, akik itt felnőttek és barnaságukban kis szépségre tettek szert, innen elkíváncoznak. Habár sokan itt maradnak, itt férjhez mennek, és tovább élnek ott, ahol születtek, csupán hallomásból tudnak egy vígabb, tisztább és elmésebb világ felől, de ezek a nagy talpúak és kövér derekúak, akiknek semmi hasznukat nem lehetne venni a külső világban. Szegénykék nem is tudnának más egyebet, mint a szennyes ruhát kimosni, s a dús, hosszú hajukra haraggal gondolni, mert a fésüléssel baj van.

A konyhában a Jucika apja várt. Ez az öregember sovány és nyurga volt. Faluról került a nagyvárosba, szerencséjét keresve, de csak a napidíjasságig tudta vinni. Ezt megunta akkorra, midőn egy betegsegítő pénztárnak lett a pénzbeszedője. Aranybetűs sapkáját büszkén viselte most is, és elkényszeredetten mosolygott. Hozzá hasonló sapkás emberek vették körül, akik trombitákat tartottak a kezükben. Szivaroztak és pipáztak, s így iszonyú bűz vala itt. Egy zöld üveg kézről kézre járt. Cserép szomorúan nógatta a vendégeit:

– Ne sajnáljátok, ne sajnáljátok, elég baj az nekem, hogy meghalt a lányom.

Egy nagy szakállú öreg, aki a helikont hordta nyakában, izgatottan felelt:

– Majd lesz még jobban is...

– Harmincöt forintot keresett – szolt közbe egy nyurga, sárga képű fuvolás.

Cserép félvállról végignézte a fuvolást:

– De persze azt nem tudja, hogy mennyi kellett ruhára, cipőre...

A nyurga rázta a fejét, és a nagy szakállú trombitás ismételtette:

– Majd lesz még jobban is.

A szomszédban feküdt a halott, koporsójában az asztalra fektetve. Nem valami szép koporsó volt ez, cifra fából, fekete vászonnal, de az egyesülettől jobb nem tellett. Elég szép, hogy a bandát elküldte az egylet... Két gyertya égett a halott mellett.

Itt feküdt a táncosleányka, és kezeit összefonta mellén. Egy ócska tarka ruhácskát húztak rája, ami bokáig sem ért, karja pedig könyökig meztelen volt. Jaj, szegényke, be szomorú volt. A halottak csak akkor vidámak, ha a sok bajos élettől könnyen megszabadultak. A leánykának még nem volt sok baja az étellel, még sok keresnivalója lett volna itt. Tehát nem volt mosolygó az arca. Beesett és megsárgult volt az, s egy fehér kendőt dugtak álla alá.

A fejénél állt egy leány, és kesztyűs kezével simogatta a Jucika haját. Ez a leány nem volt éppen gyermek, de még mindig csinos, kipúderezett arcával és mélyen ülő fekete szemeivel nagyon szomorú jelenség volt itt. A kalapján tollak voltak, de még azok is fáztak. És fázott ő is, minden ízében. Ő már többet élhetett, mint kis barátnője; ismerője volt a csóknak, a bánatnak s a farsangi mánornak, amelyet céda férfiak lehelnek ki. Juci még ezeket nem ismerte. Az orrán vastag könnyecseppek folytak végig, és nem törölte le őket. Halovány pirosságú ajkait összeszorítva, mereven nézett a Juci arcába.

A háta mögött egy másik leány volt: egy kövérkés, szőke, szívtelen és gonosz kék szemmel és gúnyos mosolygással. Ennek nyilván a közönség nem tetszett, amely Juci temetésén megjelent. Azonban tekintete ide-oda való tévelygésében bizonyosan keresett valamit. Tán a „gróf” gyönyörű ajándékait, azon „grófét”, amelyet a fiatal kis táncosnők kitalálnak a maguk multságára, s akiről, ajándékairól csudás dolgokat mesélnek barátnőiknek. De a gróf ajándékai sehol sem voltak. A falon szürke köpenyeg lógott, és egy Mária-kép. Volt itt azonkívül egy ágy is, egyetlen ágy. Hol hált Jucika? Biztosan a pusztta földön. Most végre koporsóba került. A koporsó elég nagy volt, elég kényelmes volt. Biztosan nem Jucira szabták; inkább valami kövér férfiúra. Ő jól megfért benne rövid tarka ruhácskájában. Ha bábuik lettek volna,

azok is elfértek volna mellette. De bábuik nem voltak, csak talán álmuk. No, azok is elfértek ott.

A két leány mozdulatlanul állt a halott fejénél, és hallgatott. A magas barna, púderes arcával mindinkább elszomorodott, a szőke élesen nézett maga elé. A trombitások beszélgettek künn, és az ablakon mosdatlan gyerekfejek kandikáltak be.

Most egyszerre nyílt az ajtó, és egy csomó asszony jött be a Juci anyjának vezetésével. Jelentéktelen és kancsal szemű öregasszony volt a Juci anyja. Sovány karja volt, és nagy, csontos tenyere. Hej, az a tenyér sokat csapkodhatta meg Jucit. Egy asszony hangosan kezdett sírni. A barna leány erre megrázkódott, ijedten körülnézett, és hátralépett. A kezét a szája elé emelte, és zokogás remegette a mellét.

– Jaj, drága kisasszonyok! – kiáltotta a Juci anyja, és odarohant a leányokhoz. Beszélt valamit, de szavait nemigen lehetett megérteni a köhögésétől. A nagy leány ijedten nézte a jajgató öregasszonyt, aztán hirtelen mozdulattal a szoknyája zsebébe nyúlt, és kis zöld erszényt vett ki. Pénzt adott az asszonnak, majd odalépett a halotthoz, és megcsókolta a homlokát.

Cserép beszólt harsány hangon:

– Jön a tisztelendő úr!

Nagy mozgolódás keletkezett. Sokan az orrukat fújták, mások keservesen nyögtek, s egy rosszkedvű pap sietősen a szobába lépett.

A pap imádkozott, hallgattunk, csak a barna leány zokogott fel olykor. Cserép, az atya, fontoskodva állt a pap mögött, és fejét előrenyújtva kimeresztette a szemét. Mintha azt akarta volna elhítenni a gyászoló gyülekezettel, hogy ő érti a pap mormogását.

Este

Volt egy király, aki sokat szeretett...

Majdnem minden történet így kezdődik. Egyikben több a bánat, mint a másikban; mindenki egyszer az élete folyásán fekete szemű, bús költőnek látja magát. Urak és hölgyek, tegyék a szívükre a kezüket, és vallják, hogy egy este – régen vagy tegnap – nem akartak-e meghalni a nagy szerelemtől? És merjék mondani, hogy a szerelemnél érdekesebb dolog is van a világon.

Gordonkámat most a szerelemre hangolom, és hogy annak dicséretét elvonhassam, öreg Ovid apónak kegyelmét kikérem, valamint minden ferde sarkú asszonyokét is, akik egykor nagy művésznők voltak e csudás színjátékban. Jöjj, segíts, kagylóban született Venus, és te is, oh, nagy istennő, rózsaszín cipőjű Aphrodité! A szőrös mellű, de vidor Pán a rügyező berekben már fló-tázik kétágúján.

Azok a legendás alakok, akik mint nagy művészei és művésznői a szerelemnek, a köztudatban és a költők lantjain élnek, oly messzire vannak tőlünk, hogy alig láthatjuk őket. A sevillai Don Juant pokolba vitték az ördögök, és a titokzatos doktor sem kerülte ki sorsát Margit bűnbeejtése mián. A pajkos Boccaccióról is él egy velencei legenda, amely szerint a költő elevenen jutott volna az örök tüzekbe. És nem mindnyájunk meggyőződése-e, hogy Pompadour asszony mai napság az ördög szolgálóleánya?

Lapozgatván régi könyvekben, sok nagy és szenzációs szerelemre találunk. A híres Henrik, számos feleségeivel, kedves és jóakarató jelenség előttünk, habár ezen vén kéjenc némileg erő-

szakosan változtatta a feleségeit. Skót legendában él alakja egy királyleánynak, aki sohasem ment férjhez, mert sokat szeretett. Az ősz szakállú király végtére valamelyik hideg és mély fjordba vettette leánya szerelmes lilium testét, és tavaszi hajnalokint azóta ezüst párák lepik el a tájat, a szél zúgásában szomorú, panaszkodó, lágy hangok hallatszanak; és a lovagok, akik a hang után elindulának, soha többé vissza nem tértek. Mert a sötétzöld tenger elnyelte a királyleány lilium testét, ám vágyakozó szívét a hullámok ringatják, és örökké él e szív.

*

Az alábbi dolgokat, amiket összeírtam, egy víg, kis termetű és fehér hajú nőcskétől tanultam, aki éppen olyan volt, mint pasztelleje valami régi francia mesternek. Egy bonyolult, de édes és szenvedésekkel teli szerelmi ügyet terjesztettem elő, és tanácsát kértem. Az ifjú szép legény volt, de a hölgy nem szerette őt... Ez volt a tétel. A kis nő komolyan hallgatott. Fehér volt, és kicsi, de ránc nem volt az arcán, fekete szeme gyermekes naivsággal csillogott, ahogy magas székében üldögélt, és rejtelmes hangokon kezdte:

– A bukétjaim mind megvannak... Elszáradtak ugyan, de mindet megőriztem, mert valamennyi emlékeztet szép dolgokra. Küldött maga bukétot a bepanaszolt hölgynek?... A virág nagy dolog, fiam, és a szívem ma is megdobogna, ha akadna egy elkeseredett gavallér, és engem bukétal felkeresne. Mi, asszonyok, fiam, már ilyen bolondok vagyunk.

Ott kezdhethném, hogy csupán csak azt sajnálom, hogy eleget nem szerettem. Mondják, hogy kellemes voltam, szépen énekeltem és jól táncoltam. Némi pénzcském is volt... Ha jól emlékszem – hogyan emlékezném jól? –, egy veszedelmes ember volt az első „ismeretségem”. Ez a veszedelmes ember – nyúlánk, karcsú, önhitt, víg katonatiszt – sokat járt a házunkhoz, és Mili néni mindig intett: Vigyázz, vigyázz! Ez a katonatiszt szoknyakergető, hogy el ne csavarja a fejed! Így beszélt a jó néni. Én szentül meg vagyok győződve, hogy titkon, szíve fenekén szerette Baltazit. Én tizen-

nyolc éves voltam, okos, tanult kis hölgy, ám a világról nem sokat tudtam. A zárdában, ahol felnőttem, megtanultam, hogy szememet hogyan süssém le, tudtam elsápadni, tudtam elpirulni, no és ilyeneket, amilyenekre már a zárdákban oktatják a kisleányokat. Baltazi persze kinevetett, és nem nagyon hitt tudományomnak. Főként pedig lenézett ez az önhitt fráter. Mili néninek szépeket mondott, dicsérte haját, szemét és termetét – ahogy már a negyvenéves nőkkel szokás beszélni –; engem figyelemre sem méltatott. Mikor ezt észrevettem, akkor már szerelmes voltam belé.

Két hétig tartott az egész. Baltazi soha rám nem nézett, soha nem volt hozzám kedves szava, mintha nem is lettem volna; ám egy este – kertben sétálgattunk, és a fák között nagy csillagok ragyogtak –, sose felejttem el, minden bevezetés nélkül megragadta a kezem. Megszorította, és gyorsan mondta:

– Akarja, hogy szeressem magát? Ha akarja, szeretni fogom.

Én sírni kezdtem, a nagy csillagokra néztem, és arra gondoltam, hogy ma mégis legyőztem ezt a férfit. Ő szorította a kezem, és halkán beszélt, minden felindulás nélkül, nyugodtan, mintha igen természetes dologról volna szó:

– Én tudom, hogy maga szeret engem: tudom, hogy minden gondolata én vagyok, minek komédiáznánk tovább? Akarja?

A kis öreg hölgy itt kacagni kezdett, ápolt fehér kezeit összecsapta, előrehajolt, és susogva mondta:

– És én természetesen azt feleltem, hogy akarom! Képzelse.

– Tehát – folytatta komoly hangon – az adott körülmények között a bepanaszolt hölgynek meghódítása csak úgy érhető el, ha lehető hidegséggel közeledik hozzá, fiam, és leküzdvén érzelmeit, vár, vár, a kedvező alkalomra.

*

Ezt a kis öreg hölgyet látom, amikor a szerelem művészetére gondolok. Őtőle én sokat tanultam, és főként megtanultam azt, hogy a legtöbb női lélek alapszövege egy. Mindnyájan a szerelemre születtek, és csak az évek folyamán felhalmozódott körül-

mények térítették el őket az ösvényről, ami a szerelem kertjébe vezet. Mert találtam nőkre, akik sohasem szerettek, valamint férfiakat is találtam, akik leélvén a rájuk szabott éveket, nem tudták soha megismerni a csók varázsát, szívük kialudott, mint a némaság: dolgoztak, mint a vicsorgó hód, a méh szorgalmával gyűjtöttek, és a nagy munkában elfelejtettek megismerkedni a nőikkel. Amíg más férfi – a legtöbb férfi – csak a nőknek él, és gyönyörűségét abban leli, ha akad egy kis papucsos lábacská, ami nyakára illeszkedik.

De szívemben kimondhatatlanul sajnálom a nőket, akik sohasem szerettek. Gondolnád, a zárdák magányában remetéskednek e szegények, pedig itt járnak közöttünk: az utcára mész, és már találod őket. Észrevétlenül surrannak tovább, fátyolba burkolva arcukat, alighogy utánuk néztél, már eltűnnek a tömeg homályában. Így járnak az élet útjain, amely nekik egyenes és kiszámított; soha félre nem lépnek, soha különös és szenvedélyes gondolatok nem jutnak eszükbe, értem az elfonnyadt, vénleányokat.

Akikre sok rosszat mondanak, és mindenki szánakozva mosolyog cselekedeteiken.

Hogy vénülnek meg a leányok?

Aligha tudni. Húsz évvel mind szépek és mind fiatalok. Az élet ígéretekkel van teli, színes üzenetekkel, amelyeket a messziségből mindenkinek elküld a jóságos remény. Elmondani és kérni nem lehet ezeket az ígéreteket; férfifejvel csak sejteni lehet, hogy nagyon gyönyörűek és nagyon szépek. A tizenöt éves leányka már gyermekek után vágyik, és a zárdai növendék férj után imádkozik. Nem tudják, hogy mi az egyik vagy a másik, de szívvecskék dobognak a csudás ismeretlen gondolatára.

Mari nyolcéves volt, és parasztleány volt, én négyéves fiúcska voltam. Mari fiának fogadott, és babuskált, dajkált, sőt megbüntettet, ha rosszul viseltem magam.

Lompos szoknyájával eltűnt a múltban ez a Mari, de ő volt az első nő, akit ismerni kezdtem. Gyengédségét, dalolását és tisztaságát láttam később a szalonban az úri dámáknál; most mindnyájan Marik vagytok, nők.

Ez a Mari is férjről gondolkozott. Nekem elmondta, hisz nem engem választott. Egy verekedő és szilaj kondásfiú lakott a faluban, Mari epedve szerette a kondást, habár sohase beszélt vele egy szót se. „Ha nagy leszek, a kondás lesz az uram” – mondta Mari, és kis paraszti lelke elringatózott a szép jövőn. Hányszor kell még aludni addig?

– Te is eljöhetsz hozzánk, én majd puliszkát főzök! – szólott hozzám Mari a jövőre gondolva.

Mi lett vele, nem tudom. Csak annyit tudok, hogy sok Mari van, aki mindig aludni fog, és sose éri meg a várva várt napot.

A hajadonnak megmaradt szegény nők talán már születésük percében megjelöltetnek. És – igaz ám – nekik érzőbb, szentimentálisabb szívet ad az élet, mint a többinek. A gyengédséget és odaadó kézszerítást jobban óhajtják, mint a többiek, akiknek valami reményeit beváltotta az élet. Hisz nekik semmi se jutott. Semmi a gyermekből, a férjből, és semmi a szerelemből.

Szépek is voltak, fiatalok is voltak, és erényesek is voltak – mégis megöregedtek, egyedül, a szerelem megismerése nélkül. Hogy munkálkodnak – többnyire tanítanak, és a postán felveszik az ajánlott leveleket –, pótolja-e nekik az elmulasztott javakat? A szerelemre a nők születtek, és szerelem nélkül nem élhetnek. Férfi, mogorvaságban és dologban, megfeledkezhetik a földi szépségekről, ám a magányos nők, ha észrevétlenül és titkosan surrannak is tova a tömeg homályában, szíveikben mindig él a vágy megismerésére egy ismeretlennek.

*

Talán mást akartam volna írni: a szerelem művészetéről, vagy a szerelem dicséretét zengeni. Mi ismerjük, és gyönyörködünk illatában, boldog férfiak. De most épp beesteledett, Teréz tornyán hatot üt az óra: az őszi estében odakívül sokan mennek magányosan – özvegyen vagy elhagyottan –, akik a pattogó tűzű kályha mellé vágnak, és vágnak, hogy valaki gyengéden és halkán megszólítaná őket.

Hídon

Ha kinevettek is: ma este megéreztem a tavaszt a március csendjében.

Csak az öregek hiszik, hogy a tavasz mindig egyforma szellőjével – csókos szellőjével, esőjével –, langyos és különös nedveségű esőjével, és napsugarával, mely kacér, mint egy szép asszony szerelme. A tavasz mindig másforma nekünk, kik még innen vagyunk a kétágú decimumon; húsz évvel és harminc évvel költészetet hoz, és mély álmokat éjszaka, melyekből frissen és szerelmesen ébredünk fel, negyvenben visszatérünk első ideálunkhoz, és éjjel nyugtalankodva számláljuk az óraütéseket; de ötvennél a jó isten legyen velünk, hogy nevetségére ne szolgáljunk kis unokahúgainknak.

A tavasz, ami tegnap az utcán járt, asszony képében kísért és megigéz. Egy ibolyabokréta tengervíz zöldességét és piros-fehér vitorlákat hoz eszembe az Adriáról, majd Veronában járok, a Júlia városában. Ah, a veronai leány tizenhat éves koromban hódított meg, alacsony és füstös kis színpadról egy vékonyka, de nagyon drámai nőcske személyében: emlékszem, a későbbi tavaszokon, húsz évig, míg visszanyertem lelkemet és eszemet, amit a fiatalság vett el tőlem, a helsingöri ifjú voltam, és gondolataimban oly tüdőbeteg, mint egy szanatórium. Verona és Helsingör! A kék egű város narancsfája is dán mélabúról álmodik. Hát még egy fiatalember, aki testileg elég egészséges, és étvágya jobb a réti farkasénál, de legalábbis csontszút szeretne, hogy kedvére álmodozhasson a szenvedésekről.

Ha kinevettek is: ma este megéreztem a tavaszt a március csendjében.

*

A március szellője felborzolja a hajamat, midőn kalapomat leveszem egy néma, csendes kis utcában, hol éjjel keresztülmegyek. Magamban vagyok, és mégis minden velem van: az ifjúság, Nő szerelme, élet gondterhessége, könnyelműn átalvirrasztott farsangi éjszakák nem rozsdásították be a húrt, amely minden férfileleknek a fenekén vagon, amelynek hangja leginkább a gordonka komoly és mély zöngéséhez hasonlít. A férfilelekben a tavaszi muzsika is méla; csak kisleányok kacagnak gondatlan csiripeléssel röpké napsugárban.

Mentem, mendegéltem estve, hol bús dolgokra, hol vidám órákra gondolva. Terveztem szerelmeket, amelyek soha igazak nem lesznek, és ábrándok kékes ködében tirádát szőttem lelkemben asszonyhoz, akit sohase láttam. A lélek ócska hangszerén a langyos márciusi estve csudálatos hangokon játszik, s álmélkodva megállsz a hídon, amit ezerszer láttál.

Még alig múlt hat óra, és a folyó partján már felgyújtották a lámpákat. A hegy orma a kőfalakkal sötétkéken rajzolódott az égre, és a sziklák mint megannyi figyelő emberfők néztek a folyóba a hegyoldalból. A lámpások piros és hosszúkás fénysugarakat vetettek az áradó folyóra, amelyen mint sötét, szürke hullák úsztak a Vág és a Garam havai. Csudálatos volt az este. Némelyik lámpa fehérebb volt, mint a többi, máshol vörös fényben szikrázott egy láng, a hidak mint nagy komor árnyak feküdtek a folyón, amely halkkal sustorogva áradt a zord tél által itten hagyott vizektől.

A tavaszt leginkább a vizek érzik meg. A folyó már februáriusban különös nessel ébred, és partjai között a havas ár susogva indul el. A földből kijönnek a nedvek, és az elhagyott réteken különös vizekre találunk. Alkonyattal sajátságos és nagy árnyékok bolyonganak a víz tükrén, és kora tavaszi éjjeleken a hold, amely

ilyenkor a széles felhők között rejtelmesen bolyong, a folyó fekete tükrén veszélyes fantomokat táncoltat sápadt világánál. E sápadt fénynél nőnek hatalmasakra a kis patakok és a nagy folyók. A különös hullámok minden különösebb ok nélkül megrezzennek és a magasba csapódnak, miközben ezüstösen fénylenek. A kanyarulatnál, hol nesztelen és szélesen elterülve tűnik el a folyó az árnyas partok között, a hold fénye merőlegesen esik a vízre, és a halászok, akik a nehéz kompot a túlparról vontatják, érces hangon dalolnak az éjféli órában a hallgatag folyónak, amelynek mélyeiről tompán és titkosan olyan hangok hallatszanak, mintha harangot kongatnának.

A vizen ébred a friss élet. Hálnak ilyenkor lenni jó, mert e házasság nélküli állatok most megbolondulva kergetőznek a folyó medrében a mélytől a felszínig. Februáriusban, holdtöltekor, az öreg halász, midőn kunyhóját friss sárral kezdi tapasztani, gyermekeinek elmondja a magasan lobogó tűz mellett a kecsége és a pisztráng szerelmét. A pisztráng, hegyvidéki kristályvizek ez alattomos és cifra köntösű tolvaja, szerelmes lett a kecségébe. Elhagyta érte hűvös odvait, amelyek a gyors röptű hegyi vizek medreibe ásvák, és sok folyókon végigúszva a szőke és lassú Tiszába érkezett. Útközben megjárta a Vágot és a Dunát – Pest mellett hallgatózva dugta ki a fejét a széles hullámokból, de nagyon megijedt, és Titelig meg sem állt –, úszott szakadatlan, mint a nyíl, és furfangos cselvetésekkel került el a tátott szájú csukákat. Valahol megismerkedett egy kis barna ponttyal, aki kalandos hajlamával a tengerre kíváncszott. A kis ponty pettyes farkával és friss szárnyaival valahol német földön született, de, mondom, a tengerre vágyott. Együtt repültek a vizek mélyein, és csak akkor váltak el, midőn a pisztráng a Tisza langyos és szőke hullámain megérezte a Duna kék vizében. A pisztráng jobbra fordult, a kis ponty pedig folytatta útját a hatalmas folyóban a jobb haza felé.

A pisztráng pedig úszott felfelé a Tiszán. Egy hónapja utazott már, és nagyon türelmetlen volt, hogy kedvesével találkozzék. Kis teste fürgén fickándozott a szőke vízben, és ha fejét kidugta a hullámok közül, rengeteg mezőket látott jobbra-balra, amelyeken el

terült a víz. A messzeségben tornyok és fehér házak mutatkoztak, a csónakokban pedig, amelyek a vízen átsuhantak, barna, komoly emberek eveztek.

Már nagyon messzire utazott a kis pisztráng, kecsegéjét pedig még mindig nem találta meg. Látott ugyan karcsú testű állatokat végigsuhanni a folyóban, de azok rá se hederítettek. Ha megszólította őket, idegenül néztek rá, aztán továbbmentek, és játszadoztak a saját fajtájukbeliekkel.

A pisztráng barát nélkül, társ nélkül utazott a Tisza közepén. A szokatlan környezet beteggé tette, és sehogy se tudta megszokni a vizet, amely neki langyos volt, és túlságosan barna. Egyszer, ellankadva a fáradtságtól és betegségtől, lefeküdt aludni az iszapba. Mikor reggel felébredt, nem látta sehol a vizet. Az iszapban feküdt, az áradás, mely őt a mezőkre sodorta, az éjjel leapadt róla, és a pisztráng ott maradt víz nélkül a napban, mely erősen tűzött. Madarak jöttek, akik megölték a pisztrángot, és megfalatozták.

*

A hídon, mikor megállok, mint tegnap estve is, elbájol és megigéz a tavaszi folyó. A hullámok, amelyek a szigorú télben lankadtan simultak a durva jégpáncélhoz, tavaszias sustorgással folynak a mederben, és az ár felett lengő nedves szélben a szívem márciusi estén felenged, és idegen, sose látott asszonyokra gondolok, kik ismeretlen nyelven énekelve, meztelenül fürdenek valahol a partok mellett, hol a füzes nagyon sűrű, hol csupán a vízi madarak és vad hattyúk telepednek meg.

Urunk Jézus gyermekségéből

Jeruzsálemi vásár

I.

Jézus tizenkét éves volt, amikor szülei, József és Mária Jeruzsálembe készültek utazni.

Jeruzsálemben ez idő tájt tartották meg az évi vásárokat, összekötvé a nagy ünnepi ájtatoskodással, mikor minden zsidók összegyűltek imádkozni a jeruzsálemi nagytemplomban.

József szamarakat bérelt szomszédjától, az olajos Simontól, és a szamarak hátára felpakolta a portékát, amit a vásáron eladni szándékozott.

József csak egyszerű asztalos volt, így portékái sem voltak valami nagy értékűek, de gonddal dolgozott a fenyőfából készült szekrényeken és sima asztalokon.

És tekenő vala sok, tekenő, aminek kifaragásában Jézus is seğıtségére volt őszülő Józsefnek.

Mert a gyalut és vésőt Jézus ügyesen forgatta, habár álmodozó természeténél fogva inkább szeretett a mezőkön barangolni és a berkekben, a hegyhátakon hallgatózni a szélre, amelyben hozzá intézett hangokat hallott.

II.

Korán hajnalban indultak.

Még csak halovány fények bolyongtak a mezőkön, mint szakadt fátyolai az éjjel csatázó kísérteteknek.

Még a harmat alighogy leszakadt a magasból a kietlen pusztákra, köves, bús Egyiptomra.

Még néptelen volt a táj, és a madarak, fák, kövek aludtak.

A négy számár egymás nyomába lépve ballagott az országúton Jeruzsálem felé.

Jézus elől ment, és kelet felé nézett, ahol a napnak kell előtűnie.

Hátul, az ötödik állaton Mária ült, és József mellette haladt.

A hajnal elmúlt, és amint a felhővállakról lassan lecsúszott az arany-bíbor palást, a kék égen fehér színek között jött fel a nap, és sugarait a tájra bocsátotta.

Az országút népesedett.

Falvak, városok lakói karavánokban vonultak az országútra, amely a nagyváros felé vezetett.

A Jordán mellől jövők zöld borostyángallyakat tartottak kezükben, és borostyánnal fűzték fekete hajukat a lányok.

A szíriai mezőkről színes virágokat hoztak, és kalászokat.

Izmaelita és görög kalmárok jöttek drága kelmékkal megrakott ökrös szekerekkel, és szekereik tetején összehúzott lábakkal ülve, rémítő kiabálást vittek véghez.

Római katonák dárdás alakjai váltak ki a sokadalomból.

A katonák félrelökődtek az előttük menőket, és szidalmakkal illették a késlekedőket.

Nagy por szállt fel.

A lármában, zajban, emberek és állatok ordításában Jézus nyugodtan lépkedett szamarai előtt.

Az árokspartról bogáncsot tépett, és abból koszorút kötött.

Mária aggódó szemmel nézegetett feléje hátulról.

Nem nyugtatta őt meg József ama kijelentése sem, hogy Jézus már elég nagy ahhoz, hogy nemcsak magára, de a portékákra is tud vigyázni.

III.

A forró, hosszú nap után az alkonypírból aranyos fényben bontakozott ki a nagyváros templomának magas kupolája.

A lemenő nap fényes, narancsszínű pelyhekkkel szórta be a falakat, és a mezőkre lila szín palástot dobott.

A ragyogásban oly szilárdul állott az országút végén a nagy templom, mint a hit.

Hatalmas oszlopai, óriási falai elmúlt századokra, elmúlt nemzedékekre vetették árnyékukat.

Az árnyékban pedig sietve közeledett a fáradt karaván, amely egyszerre elcsöndesedett.

A kalmárok kifáradtak a kiabálásban, hangjukat pihentetni kell, ha holnap jó vásárt akarnak csinálni.

A teherhordó állatok lehajtott fővel, kimerülten bukdácsoltak a köves úton.

Jordáni szüzek éneke hangzott csupán.

Ők nem fáradtak belé a szent dalok éneklésébe.

A férfiak szomorúak voltak, az asszonyok csendesen beszélgettek egymás között éjjeli nyugodalom felől.

Jeruzsálem széles kapui elnyelték a poros karavánt.

Jézus szamaraival szintén átlépett a kapun.

A küszöbön egyszerre megállott.

A kimerültségtől, a portól, a fáradságtól összeroskadt a város küszöbén.

Mária melléje térdelt, és kőkorsójából vizet locsolt arcába.

Jézus felnyitotta a szemeit.

Révedezve nézett körül. Máriának nyújtotta kezét. Halkan mondta:

– Anyám, végy öledbe, mert nagy szomorúságot érez az én lelkem.

A teherszállító állatok, a kalmárok, öszvérhajcsárok és egyéb utasok futva siettek el Jézus mellett.

IV.

Az ünnepi vásár megtöltötte a várost a világ minden tájáról ide utazók ezreivel.

A templom körül szmirnai pogányok árulták csudás szőnyegeiket.

Távolabb kígyóbűvölők mutogatták mesterségüket; rézdobokat vertek, föníciai lányok táncoltak vad táncot mámoros római katonák multságára.

Szíriai fuvolások fújták vég nélküli dalaikat, és egyiptomi kalmárok ordították túl a zajt.

Fényes szemű, olajbarna arcú zsidók álltak vasas ládáik mellett, és féltékenykedve nézegettek körül.

Remegő kezük pedig görcsösen fogta az ékszeres tokokat.

És a templom nagy kapuján egész nap özönlött be a nép.

A párás levegőben homályos fénnel égtek a mécsesek, és az ének megremegtetette a boltíves kupolát.

V.

József, aki a város végén kapott helyet, estig túladott portékáin.

Mária is segítségére volt a vásárban.

Ügyes szóval, rábeszéléssel mindent el lehet adni.

Mária tudott beszélni.

József kevésszavú ember létére igen rossz árus volt.

Ám mindent eladtak.

József a zacskóban csörgette a tallérokat, és terveket szövögetett, amiben Mária is segítségére volt.

Akkor vették észre, hogy Jézus nincsen mellettük.

Rémületük azonban csak kevés ideig tartott.

A város falain kívül volt az a hely, hol az utasok állomásoztak.

József azt mondta Máriának, hogy Jézus bizonyosan ott várja őket, vigyázzván a bérelt szamarakra.

Sietve haladtak keresztül a vásáros tömegben.

A tervezgető József kíváncsi szemmel nézegetett be a sátrakba, ahol gyönyörű portékáikat árulták a világ minden tájáról összegyülekezett kereskedők.

József szeretett volna alaposabb figyelmet szentelni a kínálkozó látnivalóknak, mert pénzeszacskója nyomta oldalát.

Mária azonban kezébe kapaszkodva vitte őt sebesen.

József elégedetlenül mozgolódott, de nyíltan ellenkezni nem mert.

A vásárosokon keresztültörve elhagyták a kapukat, és a falakon kívül siettek az utasok állomáshelye felé.

Jézust azonban ott sem találták.

Hiába kérdezték az embereket, senki sem tudott Jézus felől.

Visszafelé indultak a városba, és minden szembejövőt megkérdeztek:

– Nem láttak-e egy tizenkét esztendőös szőke fiút, aki kék palástot visel, és Egyiptomból jött?

Az Egyiptomból jött fiúról senki sem tudott.

Egy római katona durván ráförmedt Máriára, amikor Jézus felől megkérdezte.

– Annyi csavargó kölyök van a városban, hogy az ördög se tudná kiismerni magát közöttük.

Sietve mentek az utcákon, József elszontyolodva hajtotta félre fejét, Mária kebléből néha hangos zokogás tört ki.

VI.

Mikor már minden reménységük elmúltott, hogy Jézust feltalálhassák, a templomba mentek vigasztalást keresni.

A templom már üres volt, a hívők elvonultak, csak a sekrestyében, a frigszekrény körül lebegtek a mécses lángjai.

Bársonypamlagokon ültek itt fényes talárjaikban az írástudók.

Hosszú szakállú, komor férfiak mind, akik nagy tudományt hordoznak fejükben.

Vallásra oktatják a népet, és a bölcsesség az ő tulajdonuk.

József és Mária ámuló szemmel látták Jézust az írástudók között.

Dobogó szívvel közeledtek.

Jézus kérdéseket intézett a bölcsekhez.

A bölcsek nem tudtak felelni kérdéseire.

József hiába húzogatta Mária köntösét, Mária előrefutott, és karjait kitérte:

– Jézus, gyermekem, siess a te kétségbeesett anyádhoz!

Jézus, elhagyván az emelvényt, anyjához futott, és őtet átölelve, szívéhez szorította fejét.

Az írástudók összedugták fejüket, és tanakodva nézték anyát és fiát.

József dörögött hátul:

– Mennénk már. Ne fecséljük az időt hiábavalóságokkal.

Szalonkales

Egy vadász irataiból

Az erdő már ébredt.

Ám ne higgyétek, hogy a tavasz egyszerre jelenik meg amott, a folyón túl – ah, lassú és óvatos lépésekkel közeledik a vizes rétekről a könnyű járású, fehér lábú asszony a barna és komoly fák alá. Lassan lép a mezőn, és mosolygó félnépszerűséggel figyel a zajra, ami a folyóból hallatszik; és az est árnyékai előtt a rőt, meleg szénakazalba bújik, amit tavalyról feledett itt a hanyag szolgálégény.

Az erdőben még tél van, különösen estve. A rejtett vágásokban nedves barnasággal fekszik a hó, amely különös csörgedéssel éledni kezd. A hóhalmok szélén nagyon vékony kis vizek szivárognak. Belülről olvad a hóhalom; majd egyszer behorpad a teteje; a fehér lábú nő a barna fáig ért, és a vágásokban délután és az alkonyattal sípolva húz az erdei szalonka.

A márciusi napfény teszi azt, hogy a szalonka messze északi hazájában csudálatos vándorlási kedvet érez; elindul a fenyők közül, és gyorsan repül át az erdőségeket és a királyságok nedves határait. Délre, délre igyekszik a kis szárnyas nászutázásra, miután szerelmi frigyét a hideg szélben, dermedt fák között megköttette. A vadász a tavaszi alkonyatban elmélázva hallgatja a halk, finom fütyentést, ami a vágás felől hallatszik feléje.

Tavaszi alkonyat.

Ha ismeritek a tavaszi alkonyatot, ismeritek az életet. Már bús, borongós minden, már árnyék leskelődik a gyalogúton, ami az

erdő alatt a mezőn át vezet, már hallani, hogy az erdő belseje felől közeledik a nagy idegen: az éjszaka, „borul”, „borul”, „borul”, morogja a szél a tölgyek között, de a halmokat és a jegenyék csúcsát aranyos festékekkel vonja be a nap; a korán rügyező fák hajladoznak a szélben, de a kis rügyek bundácskájukban merőn néznek a nap felé az ágakról.

Ketten mentünk a mezőn keresztül az erdőből hazafelé, honnan szalonkát jelentett a kerülő. Szalonkalesre csak megbízható jó barátal menjen az ember, vagy hallgatag, mogorva, vén vadászal, mert türelemre, állandó kedélyre és önbizalomra vagyson szükség az elhagyott halk erdei vágásban, hol a nedvesség susog a hátunk mögött a fákon s a földön, mintha lopva közeledne valaki, elől pedig a tavaszi köd húzódik kifelé az erdőből.

Beesteledett. A szalonka húzott, de nem nekünk húzott. Lőrinc már a vágásban elkezdett egy történetet.

Magam se tudom, hogy indultam el éppen Lőrincel. Lőrinc nemigen volt jó barátom, sétáimban találkoztam vele olykor, és az időről, vadászatokról beszélgettünk. Harmincéves fiatalember volt, az apja házában lakott, de a gazdálkodással nemigen törődött. A Lőrinc apja afféle bérlőember volt, aki a bérletből meggazdagodott, de még mindig csizmában járt, és a csizmaszárbán hordta a pénzét, bicskáját és a postán kapott leveleit. A falusi komposzesszorok szívesen fogtak vele kezét, és ha kocsival találkoztak az országúton, vidáman hahóztak Lőrinc apja felé. De másrészt sohase találkoztak Lőrincel. A fiával se, aki egyszerre szakállal előkerült valamelyik külföldi egyetemről. Lőrinc – az ifjabbik – szocialistának vallotta magát, és mindennap kapott füzeteket, könyveket a postán. Rendesen dél felé ment a postára, és az urak a patikából nézték, amint a posta előtt megáll a gyalogúton, és mohó érdeklődéssel bontja fel a füzeteket. Hazafelé menet olvasgatta a füzeteket, és annyira elmerült az olvasásban, hogy néha majd elgázolta a szentmegyeri úrfiak kocsija, de a sárban cammogó parasztok köszönését észrevette.

Mondom, Lőrinc már az erdőben egy történetbe kezdett. Igen hosszú és szaggatott történet volt – már ahogy előadta. Olyan feje volt ennek az embernek, mint ahogy a nihilistákat rajzolják.

Német szőkeségű haja hosszú volt, és simán hátrafésülte. Nagy, világoskék szemei voltak, amelyre üveget tett fel, mikor olvasott. A történet úgy kezdődött... úgy kezdődött... A kezdetét már elfeledtem, de a mezőn így folytatta:

– Megbocsásson, hogy ilyen részletesen elmondok mindent, de néha, némely ügyekben, a részletek érdekesebbek, mint a történet maga. Tehát... Ismeri a korcsmát odalenn Babokiban? A falu közepén áll a nagy, kőből épített ház, és jegenyefák vannak előtte, amelyek esténkint hosszú hidakat vetnek árnyékkal a rossz országútra. Tehát ott ültem azon az éjszakán. Máskor sohase vettem észre az évszakok fordulását, de akkor tudtam, hogy tavasz van. Tavasz éj volt, és a torony felett állott a hold, mint egy gömbölyű réztányér. Ott ültem a padon, és hallgattam azokat a mindenféle neszeket, hangokat, amelyek a tavaszi éjjelben hallhatók. Egy nagy fekete madár repült az úton, az árnyékban, de mégse madár volt, hanem ember.

A korcsmában már lefeküdt mindenki, csak a söntésben pislogott egy gyertyaszál. Faggyúgyertya volt, a kanóca hosszúra megnőtt, és mint vérvörös csík világított az ablakon keresztül. A gyertya körül hosszú nyakú üvegekben bor volt. Volt ott vagy tíz üveg, éjjeli utasoknak, barangolóknak. A csárdás, egy félszemű, roppant gonosz arcú ember, az udvaron aludt juhászbundán, mert hajdanában juhászgazda volt az öreg.

Telt, múlt az éjszaka. A hold egyszerre eltűnt a templom mellől, és valahol messze kalandozott, felhők között, melyek gyorsan úzték egymást az égboltozaton. A falusi éjszakának különös csendessége van. A házak, ahogy sorban fehérlenek egymás mellett, olykor láthatatlan, lehetetlen árnyékok szaladnak végig rajtuk, hogy a felhők árnyékai-e, vagy valami láthatatlan valamié, azt kitalálni nem lehet.

Talán már éjfél is elmúlt, mikor szekérnyikorgás hallatszott az árnyékba borult utak felől. Minden falusi szekér nyikorog, ám minden vidéken másképpen nyikorognak a kerekek. A tótokéi például csak sírni tudnak az ormótlan hegyek miatt; az alföldön, ha nyikorog a kerék, akkor azt beszéli, hogy nagy útról jön, fáradt,

de gyorsan jár azért. Az árnyékban közeledő szekérnek a nyikor-gásán mindjárt hallatszott, hogy a szekér nem idevaló szekér.

Az árnyékból először apró tarka lovacskák bukkantak ki, ma-guk után húzván egy igen nagyon megrakott szekeret. A fuvaros a szekér mellett ballagott, és nem nézett se jobbra, se balra, csak a földre, és bandukolt a szekér mellett.

A lovak a korcsma előtt egyszerre megállottak, pedig senki sem szólt nekik, pedig éjszaka volt, és a korcsma bezárt kapujával éppen olyan volt, mint a többi ház; vagy talán a pislogó gyertya-fényt vették észre az okos lovak?

Alighogy a lovak megállottak, egyszerre dalolás hallatszott. Az árnyékos faluvégről jött a nóta. Négyen vagy öten énekeltek. Bús, keserves magyar nótát fújtak, de nem parasztikus nótát, hanem hosszú-hosszú, igen szomorú dalt. A színészek jöttek.

Felálltam a padról, és előrementem. Az árnyékból férfialakok váltak ki. A fuvaros már költögette a csárdást az udvaron. Né-gyen-öten jöttek egymásba fogódzva, és daloltak nagyon keser-vesen. Bizony ezeknek se lehet valami jó dolguk, akik így dalol-nak, gondolta az álmából felébredő paraszt, amint álmában fele-sége mellett a másik oldalára fordult.

Az egyik színész pajtáskodva rám kiáltott:

– Bácsi, hol van itten a korcsma, ahol a szegény vándorló meg-öntözhetné kiszáradt torkát?

A karommal a korcsma irányába mutattam.

– Aztán van-e szép lánya a csárdásnak? – kérdezte a falusi mű-vész, aztán ismét dalolni kezdtek.

Most még egy szekér jött az út közepén. Egy lovacska húzta féloldalt a rudat, és a kocsislegény a porba lógatta meztelen láb-szárait. A szekéren ültek nagyon sokan – ahogy a szegény ván-dorló színészek utaznak.

– Melinda! – kiáltottam, és a hangom rekedt volt.

A lovat visszarántotta a kocsis, egy hölgyi hang sikoltott vagy kacagott a szekéren, majd leugrott egy magas, kissé megtelt asz-szony a szekérről, és hosszú, lebegő köpönyegében sikoltozva szaladt felém.

Ez volt az a színésznő, akibe egész télen szerelmes voltam. Tehát sikoltozva futott felém, és színészkedve tárta ki a karjait. Ugyanaz a zöld köpeny volt rajta, amit télen viselt, szegény leány, nem tellett neki másra.

– Vándorolunk, kedves, mindig csak vándorolunk. A jó isten tudja, hogy mi lesz már velünk. Az ember minden ifúságát és egészségét arra áldozza, hogy vándorol ide-oda. Nagyon kedves, hogy várt rám. Nagyon boldog vagyok, hogy láthatom, sok szép napot töltöttünk együtt.

Így szólt, és a karjaival intett, mintha a színpad közepén állna, és a közönség figyelne. A holdfény megvilágította alakját, és mint egy madár fordította arcát az ég felé: széles szája volt, és nagy ke-rek ábrándozó szeme, mint a legtöbb vándorkomédiásnének.

A korcsma felé mentünk, és emlékszem, igen bánatos voltam. Melinda beszélgetett a múltról, és olyan kifejezéseket használt, melyeket világosan nem értettem.

A korcsma előtt a színészek üvegből itták a bort. Nagyokat ki-áltottak, és hahotázva nevettek. Melinda a színészek közé állt, és ő is nevetni, kiabálni kezdett. Ismét olyan dolgokról beszélgettek, amelyeket én nem értettem világosan. A színpadnak külön nyelve van.

– No, én elmegyek – mondtam, mert már nagyon restelltem magam.

– Isten áldja meg, kedves! – kiáltotta Melinda. Majd bús han-gon hozzátette: – Bizony, mi csak vándorolunk, vándorolunk mindig.

Megfordultam, és sebesen kezdtem menni, hogy ne halljam az utálatos színészek kiabálását és hahotázását, amint a bort itták hosszú nyakú üvegből.

Hát így jártam azzal a leánnyal, akit feleségül akartam venni.

Biztosan nem tudom, így végezte-e elbeszélését Lőrinc. Hiába vártuk a szalonkát, annyi bizonyos. A tavaszi éj leszállt, és a gyen-ge vetések között, amelyek vizesek voltak, gyorsan ballagtunk.

Urunk Jézus gyermekségéből

1. Heródes, aki abban az időben, mikor Jézus megszületett, Zsidóország királya volt, palotájába hírneves bölcseket hívott vala, akiktől azon fényes csillag jelentősége felől tudakozódott, amely néhány nap előtt az égen megjelent, és oly csodás fénnel ragyogott, hogy a többi csillagokat mind elhomályosítá.

2. A bölcsek sokáig tanakodának, amíg végre Heródeshez jártak, hogy tanácskozásuk eredményét elmondják.

3. Heródes a bölcseket belépni látva, megkérdezte tőlük, hogy mi legyen tanácskozásuk eredménye.

4. Ekkor a bölcsek feje előrelépett, és meghajtván fehér fejét így szólt: Uram, a napkeleti égen ragyogott csillagnak az a jelentősége, hogy a zsidók Messiása, akit a zsidók királyának fognak nevezni, megszületett.

5. Heródes borzasztó haragra gerjedt, és fenyegetőleg emelte fel drága gyűrűkkel ékesített kezét: Hogy merészeltek a zsidók királyáról szólni, amikor tudjátok, hogy én vagyok a zsidók királya, Augustus imperátor kegyelméből?

6. A bölcsek vezére mellére tette karjait, és fejét mélyen meghajtotta, és felelt: Uram, király, mi egyebet nem mondhatunk, mint azt, amit a csillagokból kiolvastunk, és az ősi tudomány által tudunk adatott.

7. Heródes felindulásában a bölcsekhez ezzel a kérdéssel fordult: És hol található fel az az emberi lény, akit ti a zsidók királyának merészeltek nevezni?

8. A bölcsek elseje így felelt: A Messiás, akinek jöttét száz évek óta hirdették a népnek prófétái, Betlehemben született meg.

9. Heródes, elbocsátván a bölcseket, leghívebb udvari emberét, Penist, a liktorok elsőjét hívatta.

10. És elmondta neki, amit a bölcsektől hallott.

11. Penis, a kegyetlen főliktor, bozontos szemöldökeit összeszevonta, és hatalmas sárga fogait megmutatta: Uram, Heródes – szólt –, ha tanácsomat meghallgatod, akkor a zsidóknak nem lesz Palesztinában királyuk addig, míg te uralkodol, és Augustus, a fényes.

12. Heródes intett: Beszélj, Penis! Ha tanácsod jó, dús jutalomban, aranymarhákban és rabszolgákban részesítlek.

13. Penis megcsóválta kezében a liktori bárdot: Adj parancsot, uram, mondd, hogy Betlehemben és környékén mind leöljük a két éven aluli csecsemőket. Közöttük lesz az is, akiről a vén együgyűek csácsogtak. Egyszer és mindenkorra megszabadulsz tőle.

14. Heródes meghökkent: A csecsemőket mondád, szolgám?

15. Azokat, akik két éven alul vannak – felelt nyugodtan Penis.

16. Heródes elkomoruló arccal ült trónjában. Borús homlokát tenyerébe temette, és kétségekkel vívódó lelkében sötét árnyékok lebegtek. Majd dacosan emelkedett fel.

17. Penis vigyorogva állott előtte: A porontyok sírása nem halatszik palotádig, uram. Én és inasaim gyors kézzel dolgozunk.

18. Heródes megtörölte gyöngyöző homlokát. Indulj, Penis – dadogta rekedtes hangon, és tedd kötelességedet.

19. Penis, elhagyván a palotát, legényeit maga köré gyűjtötte, és a vérszomjas csapat a leereszkedő éjben elindult Betlehem felé.

20. Még alig pitymallott, és a csecsemők csöndesen aludtak anyjuk keblén.

21. Ám künn a hideg és deres fényektől csillogó éjjelben ebek vonítottak keservesen, és az istállóban a marhák és lovak nyugtalankodva dobogtak a hidláson.

22. Az istállóban, ahol Mária kisedével meghúzódott, a nyugtalankodó állatok Józsefet felköltötték álmából.

Tavaszi este

23. Azonban Mária is felébredt, és arcán rémülettel szorította kebléhez gyermekét.

Így szólt Józsefhez: Fussunk, József; álmomban látomásom volt, Jézusom életét veszedelem fenyegeti, meneküljünk innen, József.

24. József, kitekintve az istálló ajtaján, aggodalmasan fohászott fel. Az ég zivataros volt, és piros fényben égett. Az ebek vonítottak a falu végén, és a felhős égen fekete madarak szálltak keresztül.

25. Mária mélységes rémülettel állott fel, Jézust karjaiba szorítva: József, fussunk! – sikolta. – Az én anyai szívem rémeket lát, vért, gyilkolást, Jézusom életét félttem.

26. József elindult, és öszvérét kivezette az istálló elé.

27. Megnyergelte a csöndes állatot, és Máriát gyermekével felsegítette.

28. Aztán palástját rájuk terítette. Megfogta az öszvér szájszóját, és elindultak a sötét éjben.

29. Sietve haladtak a néptelen országúton. Mögöttük vészes piros fényben égett az éjjeli ég, és az ebek vonítása sokáig hallatszott.

30. Reggel megérkeztek vala Heródes szolgái, és kardélre hányták vala az ártatlan csecsemőket; anyák jaja, apák átka szállt vala a felhők felé.

31. Jézus szüleivel Egyiptom felé haladt vala, és a csillag, mely születésekor megjelent, útjában kísérte.

Noviban láttam egy embert, aki kereket hordozott a fején. A kereket pörgette, és a kerékkal együtt pörgött ő maga is; a bámészkodók apró rézpénzt dobáltak az ember kalapjába, amely az út mellé volt téve. A hercegről – itt a város végén – mindenki tudja, hogy esze kocsin jár. (A herceg maga harmincnégy esztendeje ült utoljára kocsin.) Kocsin jár az esze, és a kocsiban a lovak megbokrosodnak néha. A herceg kiabál az utcákon, és mindenáron meg akarja magát ölni. De már ismerik, és hazavezetik a cserépfedőhöz, akinél szobácskában lakik a herceg. Mostan tavasszal – nem az idén, hanem régen, ifjúságban – a város végére is megérkezett a tavaszi eső, az ibolya és a szalmakalap a nőkhöz. Piros napernyők alatt sétáltak a lányok vasárnap délután. Majd egyszer megint hó esett, de a nap a havas felhők mögül biztatóan ragyogott: nem kell félni, emberek, ez csak tréfa. A herceg se féljen lyukas cipői miatt, a víz és sár holnapra eloszlik. Képzeltetek, milyen ágrólszakadt herceg volt a városvégi herceg – azután már éppen a cigányok laktak volna, és a sintér –, és hogy csupa öregség, mélabú és fájdalmas előkelőség volt! Ha láttátok volna pepita nadrágját és ódivatú kabátját, botját rézgombbal, és deres, ritkás haját kipomádézva, ha láttátok volna gondosan és óvatosan szivarozni, és nagyokat hallgatni a kávéház sarkában vasárnap: nem tudom, mit gondoltatok volna felőle. De a herceg egyedül mit sem ért! Megvénült és reszkető csontú gavallér volt, akit a világon semmi sem érdekelt. Ám húga, a kis Maruska ellentéte volt bátyjának. Festészettel foglalkozott. Porcelánra és fára virágokat

és angyalokat föstött. Reggeltől estig tett-vett, mert a természettől fűrgének és okosnak született. A herceg végtelenül unatkozva ült a sarokban, és az állát feltámasztotta botjával.

– Dolgozik, kedves, és megint nem látja semmi hasznát se munkájának. Dolgozni pedig csak úgy érdemes, ha csinos jövedelemre tesz szert az ember. Ha nincs munkából csinos jövedelem, inkább lyukas fogaimat turkálom, amelyek elszoktak az osztrigától és a rákféléktől, melyek kedvenceim voltak.

Így beszélt a herceg, Maruska pedig szeszélyes és asszonyos mozdulatokkal vezette a festékes ecsetet a porcelántányérokon. Különös fekete ruhája volt – gyöngyökkel –, és arcán, mely igen fehér volt, barázdákat vont az idő. De lénye megőrzött bizonyos finom előkelőséget, és ruhájának és kezének nem volt az a petyhüdt szaga, amit a vénlányoknál észlelni; inkább friss volt, mint a hideg víz, de a festéket csupán képecskéihez használta. Állig gombolt fekete ruhájában, gondosan befűzött egyenes derekával egy öreg férfiúnak avagy egy nagyon fiatal férfiúnak, olyan korban, midőn a nőkről való ízlések és hangulatok zavarosak, kedves lett volna Maruska. De soha, soha senkivel nem próbált, mert erényes, friss és dolgozó volt, mint a hideg víz. Csak föstögetett, és a herceg beszélt a sarokban.

– Megint úgy fog tenni, kedves, mint a minap. Izgatott lesz, szolga hátára pakolja a képecskéket, és kíséretemben elindul előkelő rokonainkhoz és barátainkhoz. A képecskék mindenütt tet-szenek, de maga a rokonok egészségi állapota felől tudakozódik, majd házasságokról, születésekről és a többi ostobaságokról. Így elbeszélgetvén az időt, megfeledkezik a legfontosabbról, kedves, a pénzkérdésről. Nem gondolja meg, hogy mi nem ajándékozhatunk senkinek.

Maruska föstögetett tovább, és homloka kissé elpirult. A herceg éppen kalapját akarta venni, midőn a pénzeslevélhordó kopogott, és elhozta a herceg évi járadékának esedékes összegét.

A herceg mélabúsan számolta meg a pénzt, majd átnyújtotta Maruskának.

– Kedves, ha nincs ellenére...

Maruska abbahagyta a föstögetést, és szekrénybe zárta a pénzt. A herceg pedig fájdalmas mosollyal távozott hazulról.

Így éltek ketten, és sohase történt semmi. Legfeljebb a herceg feledkezett meg magáról a korcsmában, de csak igen ritkán, és ez más lapra tartozik. A város végén olyan az élet, hogy ott ellakhatik akárki békességben. A mezőkön, ahová az ablakból látni lehetett, kövér leányok dolgoztak ősszel és tavasszal, a magas töltésen pedig a vonatok rohantak kelet felé, amely vonatok alkalmasak voltak az időszámításhoz. Midőn a szegedi gyorsvonat zakatolt végig a töltésen, a herceg pontosan megjelent, és Maruska igen fényesre törölt poharakat és tányérokat állított az asztalra. Akit nagy álmok és vágyak nem bántanak, aki csöndben és ismeretlenül akarja tölteni életét, aki nem hajszolja az emberek jó- vagy rosszindulatait, a város végén úgy élhet, mint a paradicsomban. A kertészek szekerei az ablak alatt döcögtek a városi piacra, és a korán kelő herceg megjegyezte, hogy Pesten már spárgát esznek, alighogy kitavaszkodott. Élt egy nagynénjük a városban, csak báróné volt, de igen gazdag, és az ajándékba hozott képecskéket nem fogadta el. Ettől az asszonytól még Maruska is irigyelte a spárgát, amit ebédre eszik. A házmesternek a fia, egy munka nélküli mesterlegény, a kapu alatt szocialista beszédeket tartott esténként. A herceg titkon hallgatta az ablakból, és hogy borzasztóan fel nem háborodott a legény szájaskodása miatt, csupán a nagynéni tette, aki nemcsak a képecskéket nem fogadta el, hanem a leveleket se, amelyeket a herceg Maruskával hozzá küldözött. Az évi járadékon kívül a levelek tartották fenn a kis háztartást, amelyekkel Maruska kétszer hetenként bejárta a város előkelő negyedeit. A herceg a kora reggeli órákat mindig levélírással töltötte. A levelek ritkán tévesztették el céljukat, és rendszeren vadonatúj, gondosan összehajtogatott bankjegyek érkeztek a házhoz, amilyen szépek a nagyurak bankjegyei. De a spárgás asszony sohase küldött semmit.

Mondom, sohase történt semmi, ha az a tavasz nem jön, amikor a herceg fejében úgy forgott a kerék, mint még eddig soha. Egy kövér gróf tette ezt, aki hirtelen a szomszédba költözött, és

Az ajtó éjjel

Egy vadász irataiból

hasonló sorban volt, mint a hercegék. Eleinte csak eszméiket és címeiket, amelyek a levelek borítékára valók, cserélték ki a herceg és a gróf. Igen jóra való embernek mutatkozott az új ismerős, és ha nincs felesége valahol Németországban (igen rossz cím volt az asszonyé), talán még rokonságba is juthatott volna a hercegékkel, ám rossz tulajdonságait csak később mutatta ki. Kártyás és korhely volt a gróf, és éjeit távol töltötte a háztól. Maruska észrevette ezt, de mivel a herceg nem szólította fel nyilatkozásra, hallgatott.

...Minek húznám soká a városvégi történetet. A herceg együtt korhelykedett új barátjával, és Maruska otthon még sírni se tudott szomorúságában. A herceg minden éjjel ordított az ablakok alatt, és életének minden keserűségét, nyomorúságát, fájalmát eszébe juttatta az ital. Mert az ital egyik embernél elfeledteti a bánatot, és a másik embernél éppen ő az, aki előhossa és színekkel kitarkázza.

Maruska egy éjjel pisztolydurranást hallott az utcáról. A holdvilág éppen a mező felett állott az égen, és a herceg vergődő alakját világította meg a ház előtt a porban. A házmester és fia felhozták a herceget, ágyba fektették, és Maruska leült melléje.

A herceg lassan magához tért, és szólni akart. De a vér, ami száján kiömlött, megakadályozta a beszédben. Így csak kezével mutatott a szekrényre, amelyet Maruska most a herceg kulcsaival kinyitott, s a szekrény egyik oldalán, az aljától a tetejéig, tele volt borítékba zárt levelekkel, amelyekre a cím is fel volt írva.

– Egész életén keresztül élhet a levelekből, kedves, így gondoskodtam magáról – mondta a herceg, és nemsokára meghalt.

Maruska ekkor felnyitotta az ablakot, és sokáig nézett a tavaszi éjbe. A hold lassan a ház felé került, és a mező árnyékba borult. Maruska az árnyékban azon gondolkozott, hogy megölje-e magát, vagy tovább éljen. De aztán a levelekre pillantott, és sírva ráborult a hercegre.

Téli este volt, s egyedül voltam a vadásztanyán.

A sarokban vaskályha állt, és raktam a tüzet – mert akkor nem voltam egyedül. A tűz beszélt, duruzsolt, énekelt a kályhában, a lángok lobogása úgy hatott reám, mintha a hátam mögött ülne valaki, s mindezt meg nem szólíthatom, de lélegzetét hallom. Csak az tudja azt, hogy mi a tűz beszéde, aki egyedül van téli este a vadásztanya egyetlen szobájában. Háttal ültem a kályhának az asztalnál, a fejem a tenyerembe hajtottam, és gondolkoztam. Mondtam már, hogy téli estve volt?... Az erdőt jártam reggeltől – valahol egy róka ugatott, messze a vágásban. Egy keskeny ösvényen a lábnyomokat elgondolkozva néztem: kutya járt erre, avagy farkas? A hólepte mezőkön nagyokat kiáltottam a téli délutánban; havat markoltam, és megdörzsöltem vele az arcom, mint a parasztoktól láttam.

Halló! Halló! A tél járt itt, de most a nap ragyog a lapályon. Az erdő szélső fái fénylenek, mintha cukorból volnának. Nagyon is süt a nap, még fürgeteg lesz belőle. S később az alkonyt láttam ismét – hányadszor az erdőn! –, amint a sűrűből kijött, szoknyácskáját felemelve a bokáig érő hóban, s futni kezdett a lapályok, a nap felé, a nap után, ahogy a fénykorong befelé csúszott a meszesi halmok mögött. Az alkonyt persze az erdőn töltöttem, keskeny csapáson haladva, a fákat nézegetve, és gondolkozgatva. Tízlépényire megrezzent egy bokor; a hó csillant gallyairól, és a völgy

felé csörtetés hallatszott. Magányos szarvasbika járt itt, vagy róka lesett alvó varjúra? Továbbmentem a tanya felé. Mindegy: akár hazamegyek, akár itt töltöm az éjt. Előbb fát vágtam, befűtöttem, és maradék sonkámot elköltöttem. A medvebőrt megfordítottam a hárságyon, és azt gondoltam magamban, vajon hosszú lesz-e az éjszaka? Otthon nagyon hosszúak. Csak az éjfél még sokára üti! S midőn haloványodna az ablak mögött ásitó sötétség, akkor felsóhajtasz, és fejedre húzod a takarót: „Hisz én sose voltam boldog, nem is leszek sose boldog. Az ördög vigyen el minden asszonyt.” Így sóhajtasz, és ez már jó; jobb az éjféλι óránál, amidőn csak egy asszonyra gondolsz, egy csalfára, és hinnéd, hogy megölel, hinnéd, hogy elejbe térdepelsz, és megcsókolod lábát – de reggel sokáig heversz ágyadban, és öreg szolgád mosolygós arccal hozza a pálinkás üveget, és te délután az erdőre szöksz, fákhoz, varjakhoz és rókákhoz. Be magas a jegenye, és mégse ér az égig. A szomorkodás is csak a hólepte mezőkig tart. Itt jönnek a különösségek. Ha már két csóka száll el a fejed fölött, és te szemekkel kíséred röptét a néma madaraknak, már elfelejtetted, hogy bú-sultál. Egy sajátságos akácfára találsz egy mély, sötét árokban. Az akácfa széttárja karjait, egy kopasz gallyán szalmaszálra húzódott veréb bigyeg. S te mint régi vadász tudod, hogy került a veréb az akácfára. Felakasztotta magát szegényke. Bú és baj érte. Tavaszidőben – szerelem idején – a parasztházak nádfődeles ereszen sok kis verébhullát lógat a szél.

A kályha már nem duruzsolt, mert fám elfogyott; mozdulatlanul ültem az asztalnál. Előbb a tarisznyámat néztem; úgy néztem, mintha sose láttam volna addig. Szőrből volt, színarannyal dúsan kivarrott. Története ez: előbb a nagyapám járt vele, aztán az apám, most én, micsoda más története lehet egy vén kopott szeredás tarisznyának?

Felálltam, és sétálgatni kezdtem a szobában. Ugyan hány óra lehet? Éjfél még messze van bizonyosan. Az alacsony ablakhoz mentem, és kinéztem az erdőre. Egyszerre csodálatos hang ütötte meg a fülem. Tompa zúgáshoz hasonlított az, s egyszerre a tavaszi zajlásban levő folyam moraja jutott eszembe, amit a keskeny

hídról szoktam nézni és hallgatni. De itt a közelben nincs folyó, csupán sivatag vén erdő, holmi nagy fákkal, sudár fákkal, amik szeszélyes, fantasztikus árnyékot vetnek a hóra. Leguggoltam, és úgy néztem felfelé a fák közé a csillagtalan szürke égre. A tompán zajló morajt se hallottam már. Mi lehetett az? De aztán nem törődtem vele. Megszoktam, hogy az erdőn különös dolgokat halljak, megfoghatatlan dolgokat lássak.

Visszaültem az asztalhoz. Majd felálltam. Az ablak éppen melletttem volna, s nem szerettem volna, ha valaki történetesen erre jár, s engem lehajtott fővel szomorkodni lát az elhagyott vadásztanyán. Mosolyogtam a gondolaton: ha valaki erre járna? Az erdő üres, és utána mértföldekre nincs emberlakta vidék. Azonkívül úgy véltem, hogy a mécses, ami asztalomon ég, messzire kivilágít a sötét éjbe, még ide talál jönni valaki a fényre. Rabló avagy vad, s nekem lőni kell a vadászfegyveremből... Eloltottam a mécses, és végigfeküdtem a hárságyon. Akkor látszott csak, hogy milyen világos kívül az éjszaka. Szinte világos volt a szoba, és több tárgyat meg tudtam különböztetni. Főként a tarisznyám. A puskámat, amely a sarokban állott, nem láttam, de tudtam, hogy ott van, s ez megnyugtató. Meddig feküdtem így, mozdulatlanul, a hárságyon, szomorú, félős és különös gondolatokba elmerülve, azt nem tudom. Mint mindig, persze, szerencsétlen házasságomon gondolkodtam. Akkor is ilyen éj volt, s én szánon jöttem a vencesellői tavaktól. Három tüzes ló vitte a szánt, és mindenik nyakán csengő volt.

Éppen ilyen éj volt. Bundámba burkolózva szerettem volna megkülönböztetni azt, hogy melyik lónak milyen csengő van a nyakán. De csak azt tudtam meg, hogy a lógósé nagyon vékony hangú. A tömzsi paraszt pipált, aludt, sóhajtozott, és elkezdte mondani, hogy tavaly egy gyereke halt meg torokgyíkban. A szánt a falun kívül állítottam meg. Leszálltam, és fegyveremmel hónom alatt hosszú, nesztelen lépésekkel mentem házam felé. Odabévíl világos volt, és megnyomtam az ajtó kilincset, a kapu nyitva volt. Majd belöktem a vállammal a folyosó ajtaját. Az asszony a szoba közepén állott. Arcomhoz emeltem a puskát, aztán leeresztettem.

– Megbolondult? – kérdezte ő.

– Nem. De magát nem bántom. Azt akartam bántani, aki itt volt, de már elszőkött.

Igazán nevetséges. Nevetséges, ha eszembe jut, hogy milyen izgatott voltam, és mégis szerettem volna méltóságos, hideg, nyugodt, gúnyos és jószívű lenni.

– Csak vigyen mindent magával, pénzt is adok, ha kell, remélem, elveszi az. Vagy erkölcstelen életet akar élni? Magában megvan hozzá a hajlandóság. Jó estét!

Kínomban most is nevettem. Milyen különös ez a mai éjszaka. Sohase féltém, de most mintha a torkomban dobogna a szívem. Egyedül, itt, messze az erdőn; különben azóta az éjszaka óta nivan izgatottabb vagyok. Milyen bátor is voltam! No, de elmúlt!

Egyszerre lépéseket hallottam közeledni a tanya felé. Világosan hallottam, hogy valaki jön a havon. No, csak ez kellett nekem, gondoltam, be jó, hogy a mécseset eloltottam. Az ablakon át nagy árnyék vetődött a szobába. Az árnyék egy percig mozdulatlanul állt, aztán halk koppanás hallatszott az üvegen. Majd megmozdult az árnyék, és lépések mentek a ház körül. Ezt az időt használtam fel. Nesztelenül felugrottam, és a puskámhoz futottam lábujjhegyen. Felkaptam, és a hónom alá szorítottam. A lépések az ajtóhoz jöttek. Most a kilincset próbálta valaki. Megállt a vér a szívemben. A kilincs nyikorgott, és az ajtó lassan nyílni kezdett. Még semmit se láttam a künn levőből, csak egy vastag fekete kart, ami csendesen nyomta befelé az ajtót. A legszörnyűbb perc volt ez életemben. Megmeredve, elzsibbadva álltam. Szemeim majd kiugrottak üregükből, amint a karra meresztettem őket. Az ajtó aztán félúton megállt. Ezt a pillanatot használtam fel. Iszonyú erőfeszítést tettem. Felkaptam a puskát remegő karommal.

– Ki az? – kérdeztem olyan hangon, mintha nem is én beszéltem volna. – Lövök.

A kar visszaugrott.

Futó, gyors lépések hallatszottak, amik az erdő felé távolodtak. Egész éjjel nem hunytam be a szemem, és az ajtót gondosan bezártam.

Azután is sokszor gondolkoztam azon, hogy ki járt az erdei tanyán ama téli éjszakán.

Két év múlva a vadásztanyán a kerülő leányát felakasztva találták, öngyilkos lett. Néha arra gondolok, hogy az a lány járt ide, és még valaki, aki nagyon szerethette őt, hogy éjjel, mérföldekről eljött utána.

Daliás király halála

Mint holdvilágos nádasból felriasztott aluvó vízimadarak, amint felrepülnek és percnyi kavarodás után sebesen szárnyalnak tova a békésnek hitt víz felől az éjjel csendjében; mint sólyom röpül a kék magosság felé a büszke úrnő kezéről, ha fejről a süveget levették a sík mezőn; mint a délkeleti szél, ha megindul Esztergom felől, és felborzolja a Duna hullámait, és szilajságában felborítja az ingó csónakokat és letépi a dereglyéket láncaikról a part hosszában: úgy repült, terjedt a híre annak, hogy Károly király, az Anjouk nemzetségéből, Szent Özséb napján, csütörtökön, Visegrádon örökre lehunyta szemét. Ezerháromszázhuszonhatot írtak akkor, és a somogyi nemesség, ama régi lázongók fajtájából, kik százötven esztendővel azelőtt még a régi istent és a régi szabadságot imádták, az ősszakállú táltosokat pedig a bakonyi erdősen rejtegették, tehát ők rögtön fegyverre kaptak, az Anjou-párti szomszédok jószágaira nyomultak, hol a béreseket és ökröket agyonütötték. Az öreg király testét pedig az udvari emberek skarlát posztóba burkolták, sarujára aransarkantyút ütöttek, és fejére koronát kötöttek. Így feküdt a király napestig a visegrádi palota sarokszobájában.

Halálának negyedik napja volt már, de főúri hívei csak lassan gyülekeztek. Lovas emberek nyargaltak Esztergomba, Váradra és Győrbe a papokért, a halott mellett azonban senki más nem volt, mint Erzsébet, az özvegy magyar királyné és egy másik Erzsébet nevű asszony, aki a Csák nemzetségből származott, és a vitéz Gurkénak vala a leánya. Gurke az Anjouk struccáért Havasalföl-

dön csatában elesett, és a király udvarába vette a vén zászlótartó egyetlen leányát, az őszibarack arcú, nagy szőke hajú Erzsébetet. Akkor Károly király sem volt még öregember.

A két asszony a sarokszobában diófa székeken ült, és hol a skarlátba takart öreg királyt, hol egymást nézték. Már régen megszokták egymás közelségét, mert a daliás király megöregedvén és erejét, tudását és olaszosan pompás büszkeségét elvesztvén, akarta, hogy mind a két asszony mellette legyen: a zászlótartó leánya, Erzsébet, akinek királyi szerelemből eredett fia Váradon kántor-kanonok vala, akit korábban szeretett minden asszonynál a király, és Łokietek Erzsébet is, a Piast-nemzetségből, akit királyi hitvesévé tett. A szerelmes Erzsébet fűrtjeit már havazni kezdte az idő, ám a királyné, bár ama korán hervadó olasz asszonyok fajtájából vala, szenvedélyes nagy szemével, nagyon fehér arcával, piros atlaszruhájával és aranynyilakkal magasra tűzött hajával szép, fiatal és királyi volt. A szerető hamarabb vénül, mint a hitves. Ott ültek a saroktoronyban, kifáradván a bánkódásban és jajgatásban, könnyeik elfogytak, és hangjuk fátyolos lett, mint az éjszaka. A nap lefelé csúszott a Mátra erdős bércei mögött, és arany-piros köpenyegével betakarta a néma tájat, a szőke, halkán fodrozódó vizű Dunát és a poros országutat, amelyen sisakos lovasok ügettek Visegrád felé.

A várudvaron most halk, mélázó ének hangzott fel. Regösök énekeltek ott, és húros hangszert pengettek éneklésükhöz.

A királyné a regösökre figyelt. Azok éppen Róbert Károly hűségét asszonyához, szerelmes hitveséhez zengették.

– Azóta, Erzsébet, hogy én a felesége vagyok, láttad-e nyoszolyában a királyt? Felelj őszintén, hisz már mindegy ügyis! – így szólt a királyné, és előrehajolva hunyorított nagy fekete szemével.

Az öreges Erzsébetnek egyszerre megeredtek a könnyei.

– Nem, kegyes királyném. A király is csak addig vett észre engem, míg fel nem jött az ő szívének aranynapja, amely nap, a tündöklő, a drága, te voltál, királyném. Én legfeljebb hullócsillag voltam, vagy útszéli virágszál, amely az árokparton nő, és a lovag, mert éppen a fűben akar heverészni, megpihenvén, letépi a vi-

rágot száráról, majd száz darabra tépdesi, és markából a szélben elereszti.

Piast Erzsébet mereven szegezte a szemét a beszélőre.

– Milyen szépen tudsz te beszélni, Erzsébet, még mindig – mondta tagolva a szavakat. A király szerette a szép mondatokat, és a rút, bicegő Dandolo Anna meghódította, mert ismerte azon Boccaccio elmés történeteit, aki a nápolyi leány udvarában traktálja regéivel az asszonyokat és urakat.

– A király szerette a hűséget és a királynét – felelt röviden a zászlótartó leánya.

– Te hűséges voltál, Erzsébet?

A havas hajú asszony a torony ablakából kitekintett az országútra, amely a vár alatt kanyarodott, a sisakos lovagok a vár alatt ügettek már. A mátrai erdőkben a szél is feltámadt, és befújt a toronyba, hol meglibegtette a selyemkárpitokat.

– Hűséges voltam, de hasztalan voltam hűséges, oh, királyné. A király jobban szerette apródját, Tötöst, a macsói bán fiát, aki a kengyelvasat tartotta lábához; jobban szerette kezes paripáját; jobban szerette a hajnalt és alkonyt; jobban a Velence által ajándékozott vörösbort, mint engem – így beszélt a zászlótartó leánya, és ráborult a király holttestére.

– Hazudsz, te asszony – kiáltott fel egyszerre Erzsébet királynő –, hazudsz, te, ki ármányosabb vagy a viperánál, amely az erdőben leskelődik a vándorlóra. Hazudsz, hazudsz! Még két éve sem múlt, midőn a királyt sétájából házadba csaltad!...

A királyné magasán állott a holttest felett, és karjait kinyújtotta. Gurke Erzsébet sírva-nevetve zokogta:

– A fiam volt nálam látogatóban. A fiam, Kálmán, a váradi kanonok. Hírvivőid láthatták volna fehér lovát udvaromon kapálni vékony lábaival, valamint szolgáját, Miklóst, az öreget. A király akarta a fiamat látni. Bocsáss meg, oh, királyné! Néked négy szép gyermeked volt, nekem csak egy.

A skarlátba burkolt király holtteste mintha megrezzent volna. Aranyarkantyúi összependültek saruján. A szél kidagasztotta a magas ablakok hímzett függönyeit, mint a vitorlákat.

Apródok léptek be, és ezüstfüstölőből megfüstölték a szobát. A regösök éneke elhangzott a várudvaron, és a két asszony ismét mozdulatlanul ült.

Nemsokára feljött a hold a hegyek mögött, és a király holttestét Druget Miklós nádor, Simonfia Pál országbíró, Tóth Lőrinc, a mesés vitézségű, több vármegye főispánja és Csór Tamás, a királyi ajtónállók mestere karjaikba vették, és levitték a toronyból a Dunához. Eközben harsonák szóltak és harangok búgtak. A Dunán zászlós dereglyébe fektették a halott királyt. A hold éppen a Duna felett állott, midőn elindult a dereglye a Károly holttestével Buda felé. Az evezősök csöndesen dolgoztak. Erzsébet királyné és a zászlótartó leánya egymásra borulva nézett a dereglye után.

Egyszerre lódobogás hallatszott a parton. Poros, sisakos lovas vágtatott feléjük a vár felől. Szakállas, fekete taláros pap zökkent le a nyeregből, akinek széles szablya volt derekára kötve.

– Ez az én fiam, Kálmán! – kiáltotta Erzsébet.

A váradi kanonok, midőn látta, hogy a dereglye már a Duna közepén jár, megcsókolta az anyját, a királyné előtt pedig mélyen meghajolt. Aztán csónakba ugrott, és a dereglye után evezett.

– A homloka és a feje a királyé – mormogta a királyné –, kár érte.

Az elhagyott fakó nyerített a parton. Gurke Erzsébet megfogta a gazdátlan ló zaboláját, és maga mögött vezette, amint a királynét a várba visszakísérte.

Budán, Nagyboldogasszony templomában már állott a nyitott koporsó, a királyra várván, három, Gut-Keled terebélyes nemzetiségéből származó ifjú pedig bajvivóruhába öltözve, vitézi tornára készült azon órára, amely órában a nagy király holtteste Budára ér.

Vízparton

Februáriusban már beszélni kezdenek a vizek. A tél komor némaságából egyszerre különös és titkos sustorgás hallatszik a folyók mentén. A hó alól szürke víz jön elő, és a barna partok között lomhán eleinte, majd később sebesebben iramlik ismeretlen állomások felé a havas ár. Friss örvények kerekednek a víz közepén, és az ár, emelkedvén a partok között, locsogva nyaldossa bokrok és fák gyökereit. A tavasz megindult már valahol a folyó felett, és sustorogva, halkkal cserregve közeledik a vízen. A tavasz előbb a folyókon indul meg, de az ár felett támadó és járkáló széllel együtt bemegy az erdőkbe, falvakba, városokba. A mezőkön láthatatlanul támadnak a tavasz kis patakjai, amelyek locsogva, gyengén hullámozva folydogálnak a tavalyról itten maradott fűvek és falevelek között. Barna, halott gallyak nedvesen fekszenek összezsugorodva a hó alatt, a szél hiába űzi el a szürke felhők nyájait a hegyek fölé, az ég hasztalan kékül a széltől, ők tavalyiak, immár halottak maradnak, s a földön támadó kis patakok lesodorják őket a vizekbe, mélységekbe, ismeretlen helyekre, valamint a tél komorságában kimúlt kis állatkák csontvázait. A folyóból, a szürke vízből friss kiáltások hallatszanak a néma rétekre; és ha a hídon, a havas ár felett megállsz az életet meglátva egy barna, parton álló fa görbe és fekete ágai között, avagy egy lassan szálló madár képében, amely a hullámos víz felett horgászik – hiába fúj csípős északi szél a magaslatokról.

S az erdők milyen titkosak! A fák – nagyok és kicsinyek – me-reven állnak a barna, hótól, szürke víztől tarka földön, s alakjuk

az égre rája rajzolódik. A fatörzseken nedvek folynak végig, és az egész erdőben csak a vizek locsognak, különben mélységes és néma szomorúság vagyott itt. Mész előre, és hallgatózol. Titkosan hallgat minden. A tisztásokon harmatos pára lebeg – ugyan mi történik itt, hol senki sem jár, csak a nappal, majd a különös éjszaka?

Egy réten, ahol álldogáltam és gyertyaszentelő havát akartam meglesni, keskeny, nedves országút kanyargott. A nap nyugovóra hajolt, és az erdők, rétek szomorúakká lettek. A keréknyomban a víz jegesedni kezdett, és valahol a homályos messziségben hangoztak.

*

A komp nem messzire volt a folyóparton, de mire odaértem, már leszállott az este. Amint a nedves országúton ballagtam az estében, egyszerre érezni kezdtem a tél szagát. Estve még tél van; a vizek többé nem csörgedeznek, és a néma alvás a délutáni hangok és sustorgások után komorabb az igazi, fagyos téli éjkenél.

A komp a túlsó parton volt, éppen akkor kötöttek ki vele a legények. A barna folyó felett a deszkaalkotmány úgy lebegett, mint egy nagy széles árnyék. A közepén lámpás égett, de azt sejteni lehetett, hogy ottan ég. Világos nyári estéken a túlsó parton levő kompon árnyak látszanak, amint ide-oda mozognak, tesznek-vesznek, ám most csak mormoló hangok hallatszottak nagy időközben a csendes, hidegülő folyó felett.

A révészház előtt a sötétben ült az öreg révész. Eleinte nem láttam, csak akkor vettem észre, midőn megszólalt. Jó estét mondott, és tovább lógázta a lábait a hárságyon, ami az eresz alatt volt.

Ez az öreg révész emberemlékezet óta itt lakik és kezeli a kompot. Hajdanában bizony egymaga hajtotta keresztül a kompot emberekkel, állatokkal, szekerekkel együtt, de most, megöregedvén, két legényt tart, és ő maga a rongyos szűrőn ül és pipázik. Bizonyosan ismerte az apámat és nagyapámat is, de ő ezt soha

se mondta. Vízparti emberek hallgató természetűek. Csak azt mondják, ami szükséges.

– Tavaszodik – kezdtem.

– De a jég még nem ment el felülről – felelt az öreg.

– Mégis járják a vizet.

Az öreg a pipájába nyomta az ujját.

– Hát járjuk, járjuk.

Leültem mellé, a hárságy szélére, és a folyót néztem. A sötétség lassan rá-rászakadt a fodros vizekre. A túlsó partból most már semmi se látszott. A hangok is gyengébbek lettek, de egy ló nagyot nyerített, s ez világosan hallatszott.

– Vásárosok mentek – mormogta a révész, csak úgy, hogy el ne unjam magam.

Majd:

– Az ilyenek itallal kínálják a legényeket, azért.

Gondoltam, tehát még sokáig várhatok. Fázni kezdtem, és mindenféle különös történetek jutottak eszembe, amik a környéken történtek. Hajdanában tolvaj-, betyárvilág volt erre, bizonyosan erre keltek át a folyón azok is. Az öreg ismerhette őket, és a zsákmányból néki is juttattak. A reszkető sötétség, ami a víz felett lebeg, sok mindent betakar.

– Vermes nagyságos úr is meghalt azóta – mondta az öreg egyszerre ismét. – Pedig nyáron még itt aludt, itt ni... – A kezével a hárságyra csapott, és a folyó felé nézett. Majd felállt, és a part felé ment görbe vállalival. Utána néztem, és szerettem volna valamit kérdezni tőle, arról, aki meghalt, de úgyse felelt volna.

Vermest ismertem, s egyszerre megjelent előttem szép férfi alakja és különös története, amit most az öreg révész eszembe juttatott. Persze régen nem jártam erre, s az öreg egyéb újságot nemigen tudhat.

Vermes birtokos ember volt, s a folyó innenső oldalán lakott. Ötvenéves lett, s addig nem történt vele semmi különös dolog. Élt, mint a birtokos emberek Magyarországon, családjával – igen szép gyermekei voltak –, s a tavaszi szántást soha el nem mulasztva. A politikát nem nagyon szerette, de meggyőződés-

sei voltak. Különben tetőtől talpig gavallér volt, és sokat tartott a tisztességre. Olykor kocsijára ült, és a városba hajtott tüzes lovaival. Két-három napig ottan mulatott, sok pénzt elköltött, hazamenvén ajándékot vitt feleségének s gyermekeinek. A birtokos urak élete, ha nem valami túlságosan lumpok, kártyázók vagy szeretőtartók, nyugodt és szép lefolyású. Az ő életük országútja sima, nem ugyan örömök és bánatok nélküli, de csendes és emberséges. A falusi úriházakból a nagy vágyak és boldogtalan álmok számúznék, a bolondságokból is csak a szelidebb fajtájúak ismerősök a szántóföldhöz közel.

Mondtam, hogy szép gyermekei voltak Vermesnek?

Sok gyermeke volt – tán nyolc –, mert a birtokos uraknál nem fukarkodik a jóisten az áldással. Elég vagyonos ember volt ahhoz, hogy nevelhesse őket. De különösen volt egy lánya...

A fekete februáriusi égbe bámulok, csípős szél fúj a víz felől, az öreg tüzet rakott a parton. A száraz gally recsegve lobban lángra, a vizes fa meg sisteregve, nyöszörögve birkózik a tűzzel. Az öreg háttal áll felém, és kiterjesztett karjait a máglya fölé tartja. Fekete alakja lengő szürke szakállával regényesen rajzolódik az éjbe. A lángok a víz szélét is megvilágítják, és fényességük játszik a fodros habokon. A máglya lobog, és csípős füstje a földre lapul. Tavaly nyáron mindig itt aludt Vermes a révésznel. Az egyik hárságyon ő, a másikon az öreg. Vermes nem tudott aludni a gondolataitól, a révész az öregségtől. A csillagokat szemlélték és beszélgettek.

Mondják, hogy azért járt ide aludni Vermes, mert a leánya bolondot cselekedett. Ez a leány, gondolom Juliskának hívták, a legszebb volt, a legédesebb volt. Ahogy egy virág felnő, vagy mint egy álom kibontakozik a szendergő ember lelkében, úgy nőtt fel Juliska. Ám, hogy elmécskéje meghibbant, amikor tizenhat esztendőskorában a faluból elszökött, és városba ment valami nem jó célból, bizonyos. Vermes mindig itt aludt, mert megutálta a családját; nyári éjeken néha nagy tüzet raktak a révésszel a vízparton, és a folyó neszelését hallgatták. Itt sóhajtott és búsult az ötvenéves férfiú. Folyóparton vannak olyan különös történetek,

amelyeknek se elejük, se végük. Csak úgy hallja őket az ember a víz mormogásában...

Egyszerre kiáltás hallatszott a vízről, a feketeségből, majd a csiga nyikorgott, és éneklés hallatszott. A révészlegények énekeltek, és húzták a kompot. Az öreg figyelt a hangokra, aztán felém közeledett.

– Átmehetünk csónakon is – mondta mérgesen.

– Miért?

– Mert részegek a bitangok. Nem mondtam tán, hogy vásárosokat vittek?...

Később a vízre szálltunk, és míg a folyón átkeltünk, mindig a parton lobogó tüzet néztem, amely mögött a nedves rétek vannak, a lucskos erdők, hol ébredszik valaki.

A pajkos

Krúdy Kálmán élményeiből

A palócok híres hősről, a pajkos Krúdyról mondok itt el egy történetet. Ennek a Krúdynak a történetét sokat hánytorgatták. Némelyek rablóvezért csináltak belőle, mások nemzeti hőst. Az igazság az, hogy az idők, melyekben Krúdy Kálmán élt, szülték a legendákat.

*

Világosnál letették a fegyvert, Komárom megadta magát, Krúdy Kálmán negyven főből álló szabadcsapatával nem tette le a fegyvert. A forradalomnak nincs vége, ő itt marad, és élesztgeti a hamu alá rejtett kis tűztojást, aminek szabadság a neve, amíg odakívül segítség érkezik. Hát ez háború volt a státusban, a státus ellen. Olyan vakmerő ember kellett hozzá, mint amilyen Krúdy Kálmán volt. (A forradalom alatt a fővezér futárja volt, és csak később, hogy szabadon harcolhasson, alakította a gerillacsapatot.)

Miután verekedni nem volt kivel – legföljebb a zsandárokkal –, Krúdy Kálmán azt gondolta ki, hogy büntetni fogja azokat a magyarokat, akik nem szolgálták híven a nemzeti ügyet, és császári érzelmeket tápláltak. Ráment egyik-másik mágnásra, papra, amelyik pecsovics hírben állott, aztán bosszút állott rajtuk. Balassa báróval is ezért volt baja, és a Pallavicini őrgroféknál tett látogatásáról már többször írtak, valamint arról a cselekedetéről is,

amit annál a plébánosnál elkövetett, aki, nagy disznótort csapván, azzal a hozzátoldással hívta meg a vendégkoszorút, hogy ekkor fogják lelőni azt a három sertést, melyeknek a nevük a következő: Kossuth, Görgey, Damjanich. Krúdy Kálmán is megjelent a toron, bár senki sem hívta, és mindnyájan rettenetesen megrémültek, mikor beállított. Kálmán úr engedelmet kért, és leült az asztalhoz, mert, mint mondá, szörnyen kíváncsi azokra a disznókra. Lakmározás után aztán nyugodtan felállott, és tudomására adta a vendégeknek, hogy pénzre van szüksége. Tehát csak rakják ki a pénzüket az asztalra, maguk elé, sőt az aranyórákat és -gyűrűket se sajnálják. Kálmán úr, összeszedve a holmikat, csendes jóccakát kívánt, és elment.

Úgy tudom, hogy tömérdek pénzt szedett így össze Kálmán úr, és a pénzt Gracza barátja és unokatestvére külföldre akarta vinni az emigránsokhoz, a nemzeti ügy előmozdítására. Gracza azonban szerencsétlenül járt. Egy pusztai csósz, akinél meghált, megölte őt Szeged környékén, és a pénzt elrabolta. Ráday gróf derítette ki évek múlva a sötét bűnt.

Kálmánt untalan nógatták a barátai, hogy menne külföldre; üldözték mint katonaszökevényt meg mint forradalmárt is.

Szegény nem bírt a nógrádi halmoktól, szellős berkektől megválni: meg még valami húzta-marasztotta. A vadkerti csatatéren eltemetve az a leány, akit nagyon szeretett, aki katonaruhában követte őt a csatamezőre. Volk Ilonának hívták, és Kálmán úr oldalán harcolt ez a hős lelkű leány – Vadkertenél is, mikor egy buta kozák pika keresztülszúrta szerelmes keblét.

Kálmán úr csillagos éjjeleken eljárt a vadkerti csatatérre, és ottan kisírta magát, mikor nagyon sok volt a bánata.

A pajkos Krúdy különben nagyon szomorú ember lett. Tervei, reményei nem valósultak meg, mindenki elhagyta végtére. Ráuntak a csínytevéseire: nagy volt a harag amiatt is, hogy az Ipoly mentén nem voltak tőle biztosak a menyecskék és leányok, mert bolondulásig szerette a nőket.

Sallangos, színpadi idők! A nemzeti érzéseket ápolgatták, és a hazafias jelzők sok helytelen, gyermekes, könnyelmű cseleke-

detre vezettek el. A nógrádi halmok között csendesen játszik a szél. Az erdők zöldek, és az Ipoly szélesen terül el partjai között. A napsugárban virágos gallyak hintáznak, a palócok híres hőse, a pajkos Krúdy, a vadkerti temetőben álmódja tovább azt a hőskölteményt, amit ő megvalósítani nem tudott azért, mert az idő rokkája egyszerre sebesen kezdett forogni, s elmúltak a vágyak és gondolatok, melyek a föld hátát feszegették. Kálmán úr is elmúlt az utolsó reménységekkel. Agyonlőtte valami ellensége a bokor mellől, a vadkerti csatatér körül, mikor imádkozni ment ahhoz a sírhoz.

A gyertyát eloltották, a sötétség elmúlt – virradt.

A Hét Bagolyban

A régi Pest egészen eltűnik. A különös, alacsony és sötét házak be-süppedtek a földbe, vagy csákány által ledöntettek. A furcsa nevű utcákra már csak kevesen emlékeznek a Belváros régi törzsökös lakosai közül. A különös kis korcsmák, ahol sötéten égett a gáz, de magasan lobogott a vidámság lángja, ugyan hova lettek? A kalmárok kis boltjaikból elmentek, s a régi Pest helyén, amit még tíztizenöt esztendővel ezelőtt is úgy szerettek a bennlakók, új Pest épült. A Belváros bennszülöttei a körutakra költöztek, s némely titkos házakban eltemetett csontvázat találtak a tótok. Titok volt bőven a régi Pestben. Az ablakok alacsonyak voltak a házakon, és éjjel a Duna felől jövő mély sötétség reszketett a város felett. Ha a Belváros régi utcáin járok, ismerősen köszöntöm a megmaradt régi házakat. Sokat ismerek közülük, soknak a történetét is tudom. A szomorúság fog el, ha a régi házak közül olykor nem találok meg egyet. Másik meg elveszti zöldessárgás színét, amit az idő rakott rá, és hivalkodik modern színekben. Öreg házam, hát téged elcsúfítottak! Ha a peleskei nótárius, átaludván a közbeeső száz esztendőt, újra erre járna, a kedves régi várost már nem találná meg. Csupán néhány utca, e néhány utcában egypár ház jelzi a romantikát, ami az ifjan nagyra nőtt város szívében van. Zöld nemes patina a Csikágó képén: hogy itt egykor víg élet volt. Még ma is van, de már nem a régi. A teknősbéka formájában terjeszkedő város szíve még mindig odabenn van. A nők itt a legszebbek, és legszebben öltözködnek. Frivol körúti elegancia helyett alaposan, jól és elég vidáman élnek az emberek.

Mondom, jobbára ismerem a titkos kis régi házakat, amelyek nagy paloták árnyékában ó-Pestből megmaradtak. A Kecskeméti utca körül van egy szűk, kanyargós utcácska, ahol a házak oly messzire vannak egymástól, hogy a szemközti szomszédok reggelenként kezet szoríthatnak. Ebben a szűk utcácskában van egy lapos fedelű sárga ház. A kapuja télen-nyáron nyitva van, odabenn szűk, homályos udvar, ahol esténként félve pislákol a mécses. Téli alkonyaton úgy fekszik ott a régi ház homályos, különös ablakaival, lapos fedelével és nesztelenségével, mint valami nagy titok a múltból. Az angol regényekben jönnek elő csak hasonló piszkos udvarok, döngő kapualjak és egyszobás lakások. Az pedig bizonyos, hogy a folyosón éjszaka fehér lepedős kísértetek járnak, akik a falakból jöttek ki, hová eltemetve vannak. Régi pesti polgárok úgy hívják ezt a házat: a Hét Bagoly. Ki tudná, ki és miért keresztelte el így? Talán korábbi években baglyok voltak a sötét tető alatt, avagy mert úgy néz ki a roskadozó ház, mint valami bagolyfészek. Mondják, hogy a ház csupa garzonlakásból áll, ahol öreges magányos legények téli esteiken ülnek az asztal mellett, és a teaőző kék lángjába néznek. Ha a szél a havat hordja a sikátorba, a Hét Bagolyban zeng a folyosó, a kéményben pedig csontok dörmöbölnek. Bús Vitéz, régen meghalt író testvérünk jár lámpással az udvaron, és a falakat megkopogtatja. A titkos vén ház tele van regénnyel. Sokan laktak itt a forradalmi idők óta, nevezetességek. De az öreg házmester egy napon lement a pincébe, és soha többé nem látta senki, a lakók listája tehát elveszett. Némelyek mondják, hogy a Hét Bagoly házmestere megunta a kísértetjárást, és bizonyos pénzzel más vidékre ment, de a Hét Bagolyban mindenki tudja, hogy a pincében van egy mély kút, aminek a Dunával van összeköttetése a föld alatt; a mély kút nyelte el az öregot.

A Hét Bagolyban lakott egyszer egy vén diák. Amolyan régi világbeli szakállas, bajuszos diák, aki már mindent megpróbált e kerek világon, a Hét Bagoly-időben egy mogorva, vén fiskálisnál írkokoskodott éppen, akivel úgy éltek, hogy minden áldott nap felmondtak egymásnak. Hívták pedig ezt a diákot Vozelkának, és igen különös ember volt. A bort szerette, és az éjjelt. Vörhenyes

arcával, lompos nagy vállaival és ólmos botjával éjjel kóborolt mindenfelé. Nem volt Pesten olyan spelunka, amelyet ő nem ismert volna, ahol őt nem ismerték volna. Hosszú kék köpenyege volt, és késő éjjel, midőn hazafelé ment, a kapukulccsal együtt kis kézilámpást vett elő zsebéből. A lámpást meggyújtotta, a kaput kinyitotta, és az ólmos botját előrefeszítette: így ment végig a ház udvarán. Pedig hát nem volt mit félténie az életén, mert olyan árva volt Vozelka, mint az őszi kóró. Ha egy tégl a fejére szakad, és agyonüti, senki sem akadt volna, aki megsirassa.

Egyszer, amint éjjel – csikorgó tél volt, és Vozelka, aki egy kárpáti faluban nőtt fel, jól tudta, hogy a hegyek között most üvöltének a farkasok – hazafelé ment, és a kaput kinyitotta, valami különös, halk nyöszörgés ütötte meg a fülét. Vozelka a botjához kapott, aztán figyelmesen körülnézett. A kapu sarkában valami fehér csomag feküdt, abból hallatszott a nyöszörgés. Vozelka odavilágított a lámpásával. Egy kisgyerek, alig félesztendő, feküdt a kapu sarkába téve. A vénember majd elejtette a lámpást ijedtében. Először azt akarta tenni, hogy beszalad a házba, belebújik rozoga ágyába, és fejére húzza a takarót. De mi lesz akkor ezzel a sehonnai árvával? A diák gondolkozva nézett körül az utcán. A szél hajtotta a havat, és egy teremtet lélek sem látszott sehol. A házak ablakai lehunyták szemüket, mintha halottak feküdnének odabenn. A szél süvöltésében hallotta Vozelka, hogy valaki mondja neki: „Nincs jobb dolgod, Vozelka? Gyereket veszel a nyakadba? Hagyd itt. Temetőbe való ez a poronty, a temetőnek született.” De Vozelka mégis lehajolt, és felvette a gyereket. Erre aztán nem nyöszörgött többé az árva.

Vozelka meggyújtotta törött üvegű lámpáját, és az asztalra fektette a talált csecsemőt. Pufók képű, kék szemű gyerek volt. A diák megnézte jobbról-balról:

– Kié vagy, hé! – kiáltott fel egyszerre. – Kié vagy, kié vagy, hogy idejöttél az én nyakamra, mikor magamnak sincs mit enni?

A gyerek az ujját szopogatta, és a lámpafénybe nézett. Vozelka elbúsulva feküdt le az ágyra, és azt figyelte, hogyan szuszog a kis vendég.

*

Régi Bagoly-lakók mondják, hogy Vozelka ettől a naptól fogva nem járta az éjjeli spelunkákat. Sőt nemsokára a Bagolyból is elköltözött. „Mégmételje a gyerek erkölceit ez a ház” – mondta orrát fintorgatva. Elment, eltűnt, ki tudja, hová lett!

Ha pedig egy asszony néha éjjel álmatlanul forgolódik ágyában, bizony sose gondolhat arra, hogy a magzatja a vén ügyvédi írnok kezén sikkadt el. A Hét Bagoly, ha téli alkonyatban arra jár, titkon lapul el a ködben. Sokan laktak itt, akiknek sose volt történetük, vagy ha volt is, senki se tudja őket. A régi Pest aluszik a Hét Bagoly árnyékában. Ha az árnyékába állok, a házakon túl a Csigát is látom, ahol sokan, elfelejtetten poharaznak.

Egyről a sok közül

I. A pénz a szekrényben

Már tíz óra is elmúlt, de Pepi – hősnőnk – még mindig az ágyban heverészett. Pepi természetől fogva lusta volt, annyira lusta, hogy a flaneltakarót, ami lábáról az ágy mellé csúszott, nem emelte föl, inkább összehúzódott, mint egy macska, a rövid paplan alatt, mert a szobában hideg volt. Pepi hallgatta, hogyan motoz a szomszéd szobában a takarító cseléd, és mindenféle dolgokra gondolt. Szerette volna, ha valaki bejön a szobába és lábára teríti a flaneltakarót, de e végett szólni is lusta volt. Különben is attól tartott, hogy az elkényszeredett, öreges Király utcai cselédleány még azt találja neki mondani, hogy „nem esne le az aranygyűrű a nagysága kezéről, ha maga emelné fel a takarót; engem csak zavar a takarításban”. Így tehát a fűtés miatt sem szólt Pepi, mert nem akarta veszekedéssel kezdeni a napot. Az orvos nemrégén figyelmeztette az idegességére, és azt tanácsolta, hogy nyugodtan éljen, óvakodjék az erősebb kedélyhullámzásoktól – Pepi tehát nem szívesen pörölt. A második emeleten az ügyvédné, a cselédek véleménye szerint, fejtörőit, amelyek alatt úgy jajgat, hogy májusra felmondott neki a háziúr, annak köszönheti, hogy halálra szekírozta a cselédeit.

Odakünn friss januáriusi délelőtt lehetett, mert a lebocsátott vászonfüggönyökön át a téli nap bevilágított.

Pepi végre elszánta magát a felkelésre, de előbb arra gondolt, hogy milyen nap is van máma. Szerda volt, és ismét nem történik semmi. A szekrényben, a fehér ruha alatt, tizenkét forint spórolt pénze volt, amiről nem tudott senki. Ezt a pénzt úgy takarította meg, hogy öt héten keresztül nem reggelizett és nem vacsorázott. Kissé megfogyott a koplalás alatt, de a tizenkét forint megvan, és vesz rajta valamit. És a gondolat felvidította, és előbb az egyik lábát dugta ki, és lassan felhúzta rá a harisnyát, majd a másik lábára húzta föl a harisnyát. Kiugrott az ágyból:

– Nincs is olyan hideg, mint gondoltam – mormogta didegve.

II. Mi lesz a pénzzel?

Szorgos, amint Pepi férjét közönségesen nevezte, két órakor jött haza a hivatalból. Ez a Szorgos négy esztendő előtt hatszáz forint készpénzt, két ágyat és kicsiny, de csinos kelengyét kapott Pepivel, de még utat sem tettek a pénzből, amit Szorgos valami titkos helyre rejtett. Ha a pénz felől beszélgettek, Szorgos mindig így szólt:

– Legyen nyugodt, Pepi, a pénz ötös kamatot hoz, ami nagy szó Budapesten.

Pepi, különösen a hónap utolsó hetében, midőn egy rézkrajcár sem volt erszényében, gyakran kívánta az eldugott kincset. De elseje jöttével, midőn Szorgos az utolsó fillérig beszámolt fizetésével, Pepi ismét jókedvű, és könnyelműen örvendezett.

Tehát főzni kéne valamit.

Az utcán katonák mentek és doboltak. Pepi az ablakból nézte a bakákat. Legelől nyakig sárosan bandukolt egy fiatal tiszt. Ha most valaki Pepi mellett áll, az a következő megjegyzést hallja vala:

– Nem tudom, mit szeretnek az asszonyok a tisztéken.

A szekrényben, a fehér ruha alatt van tizenkét forint spórolt pénze! Hej, menyecskésen bekötötte a fejét, és amíg az ebédet főzte, kitervezte magában, hogy tizenkét forintért csipkét vesz a tavaszi ruhájához, mert ékszerszert vagy ilyesmit tizenkét forintért úgyszemint lehet kapni.

Ebéd után, miután Szorgos elment hazulról, hogy egy ügyvéd irodájában megkeresse a szivarra- és ruházatkodásra való, Pepi még egyszer meghányta-vetette a dolgot. Nem akart elhamarkodva cselekedni. Erről a pénzről még Szorgos sem tudott. Ha tud, talán igényt támaszt iránta a hónapvégek hét szűk esztendejében.

Hiába nevetnek a grófnők és a gazdagok, egy szegény, sokat koplaló pesti nő életében tizenkét forint számottevő összeg.

Pepi nem volt csúnya, de szép sem. Éppen olyan volt, mint a legtöbb pesti asszony. Derékban nagyon vékony akart lenni, és sápadtan nézte a szűk angol ruhákat a ruhásboltok kirakataiban.

Tehát csipkét fog venni, bár a cipője enni kért. A cipőt megveheti a kosztépénzből is, de a csipkéért tán agyonütné a kegyetlen Szorgos.

(Szorgos ugyan cseppet sem volt kegyetlen zsarnok, csupán szivarozni szeretett, ám néha jólesik a nőknek férjeiket rettenetes alakban látni.)

III. Vásár előtt

Pepi, miután gondosan felöltözködött, sokáig habozott azon, hogy milyen fátyolt tegyen kalapjára. Annyi fátyola volt, mint egy hercegnőnek. Házassága első éveiben ugyanis a megtakarított hatásokon nyomban fátyolt vásárolt. Végül megállapodott egy téglaszínű fátyolban. Még egy utolsó pillantás a tükörbe, aztán a tizenkét forinttal a zsebében megindult Pepi.

Már régen nem volt az utcán, és az utcai zaj némileg elkábította. Napos téli délután volt; és az első sarkon, mit gondoltok, kivel találkozott Pepi? Senki mással, mint régi udvarlójával, Györgyi úrral.

Györgyi úr már nem volt fiatalember, és állítólag azért nem nősült meg, mert Pepi férjhez ment. Kissé kopaszodó, kövérkés arcú, szemüveges úr volt Györgyi, aki szolgálai alázatossággal közeledett Pepihez; Pepi tán éppen ezért nem vette figyelembe Györgyi úr hódolását, és rendesen csípős megjegyzésekkel fogadta.

Ma azonban jó napja volt Pepinek. Úgy érezte, hogy csinosan van öltözve, prêmes kabátkája feltűnt néhány szembejövő asszonynak, s ez jólesett Pepinek. Györgyi úr köszönése tehát szívesen fogadtatott, sőt megengedett neki, hogy elkísérje Pepit útjában.

Miután megbeszélték a színházi eseményeket (Pepi nagyon szeretett volna színházba járni), Györgyi úr bátorságot vett magának, hogy figyelmeztesse Pepit arra, hogy régi érzelmei ma is oly frissek, mint hajdanában. Pepi mosolygott, és kacér mosollyal nézett maga elé. Györgyi úr kipirosodott, és tovább akarta folytatni a megkezdett dolgokat, de Pepi most hirtelen kezét nyújtotta neki.

– Vásárolnivalóm van, kedves barátom, most hagyjuk ezeket... Látogasson majd meg egyszer, elbeszélgetünk a régi dolgokról.

Györgyi úr elfulladva kérdezte:

– Mikor tehetem tiszteletemet?

De Pepi már erre nem felelt. Sebesen ment, és vígan gondolt arra, hogy ő is azon asszonyok közé tartozik, akiknek van egy reménytelen, boldogtalan szerelmesük.

Eközben a Belvárosba ért. Néhány elegáns utcán divatos, hosszú lépésekkel keresztülment, és a kirakatokat vizsgálta. Elgondolta, hogy ha most sok pénze volna, mi mindent vásárolhatna, és a szíve befájdult a gondolatba. Mégis tán jobban járt volna, ha ahhoz a kereskedősegédhez megy nőül, aki első kérője volt! A kereskedőknek sok pénzük van...

Ah, végre túl kellett adni a kincsen. Alkonyodott, és elfáradt a sétában. Megvásárolta a tervezett csipkét. Kedvére való volt a holmi, még álomban sem képzelhette el másképpen a csipkét. Finom papirosba burkolták, és a hóna alá szorítva a kis csomagot, megkönnyebbülten, boldogan sietett hazafelé.

IV. Vásár után

Útközben, amint egy ház előtt elhaladt, eszébe jutott, hogy itt egy régi asszony barátnéja lakik, akivel minden fél esztendőben szokott találkozni. Gondolta, meglátogatja barátnőjét, és véleményét kikéri a csipke mikénti felhasználásához.

A barátné éppen a gyermekeivel foglalkozott. A nagyobbik fiacskája valami csínytet követett el, amit a kisleánya elárult. A fiúcska most szenvedett a csínytevésért.

– Borzasztók ezek a gyermekek – mondta a barátné megcsókolva Pepit. – Remélem, kedvesem, nem hoztál nekik semmit sem – folytatta a csomagra pillantva.

Pepi kissé elpirult:

– Nem. Csipke van benne, délután vásároltam.

Erre természetesen kibontották a csipkét, és a barátné sokáig hallgatag vizsgálta.

Pepit sértette barátnéja hallgatása.

– Talán nem tetszik neked, kedves? – kérde.

– De igen. Hogyne. Gyönyörű csipke. Csak, azt hiszem...

– Nos?

– Nem fog illeni az arcodhoz.

Pepi erre a rosszindulatú megjegyzésre csaknem sírva fakadt. Bepakolta a csipkét, és még néhány percig időzött barátnéjánál, miközben nagyon sajnálta, hogy barátnéja ilyen setét udvari lakásban él, hol elfonnyad a legszebb arc is napsugár híján.

Amint ismét az utcára ért, mit gondoltok, kivel találkozott? Senki mással, mint Györgyi úrral.

– Maga talán leskelődik utánam? Igazán sajnálom, hogy beszélék magával. Ha nem hagy békén, az uramnak fogok szólni – így szólt Pepi a megszeppent Györgyi úrhoz, aki lesütött fővel elkullogott.

Egész beesteledett, mire Pepi holtra fáradtan hazaért. A csipkés csomagot az ágyra dobta, és csak lefekvésnél vett annyi időt magának, hogy még egyszer megnézze a csipkét, amelyről azelőtt sokat álmodott.

Romok éjjele

I.

Eldugott álmokat és szerelmeket mindnyájan rejtegetünk a szívünk fenekén. Vagyunk sokan, akik nem csupán a nőt szeretjük, hanem egyéb kicsiny és nagy dolgokat, amelyeket az élet megismertet velünk. Kék egű Nápolyt, ködös Norvégiát álomban látjuk, de szívünk fölmelegszik a nyári szél egy esti sóhajtására, amely megremegtette egykor a hársfa virágos gallyait. Álmodozók némelyike egy utcát szeret egész életén át, másik csak egy házat, s egyes szobák emléke fölülmúlhatatlan bútoraival, hol fölneveztünk, hol sokáig éltünk, vagy először vallottunk szerelmet epedve, vagy hol egy drága lény lélegzett és mozgott, mindnyájunknak él a gondolataiban. Kimondhatatlanul vágyódunk néha egy különös tájt látni: lapos síkságot vagy zordon hegyvidéket, ahol egyszer átsuhant velünk a sebes vonat, és óhajtásunk megérthetetlen egy gyermekleány kacérka bokái után, akivel együtt keringőztünk. Hát az éjjelt ki nem kívánná vissza, midőn párnaín fekvé, nyitott szemekkel, a lámpafényben, a sötétben vagy egy szivar füstjében egy nő képét festettük déli színekkel a szoba mennyezetére? A ház körül akkor enyhe szél járt, és nemde jázmin nyílt valahol? Hallod-e, hogy az erdőn susog az éjszaka, midőn kocsid lassan gurul a sűrű fák között? A tavaszról, a deliról, az aransárga drága őszi, a gyönyörűen havas télről és

a nyár vérgyullasztóan halk estéiről, friss, szőke hajnalairól nem él-e mindnyájunkban a bánatos és szíves emlékezet?

Így történt, hogy hősünk, fiatalember, Lajos elment egyszer egy csókot megszerezni, aminek ízét sohasem ismerte, aminek se forróságos halkságát, se gyámoltalan cuppanását elképzelni nem tudta, szenvedélyéről fogalma nem volt, de éveken át tudta, álmodta és magányos óráiban gondolta, hogy megvan valahol, túl a hegyeken, vagy a szomszéd házban, tenger hömpölyög-e köztük, vagy tán már száll is feléje egy csók, az a csók az ismeretlenségből, persze egy asszony csókja. Mondjátok, hogy hétköznapi a mese, mit elmondok, mondjátok, hogy morálja szegény és rongyos kabátú, de így volt, s mindig így lesz a gyarló szívű fiatalembereknél.

Tehát történt, hogy Lajos elindult. Persze nem magától, mert a férfinak, midőn negyven éve kilenc nappal elmúlt, sok szomorú kötelességei vannak, amelyek a könnyelmű, álmokkal teli élettől óvják. Lajosnak, bár nyíltan, szinte rikítóan fiatalembernek vallotta magát, és úgy csinálta, mintha négyesrendező volna a farsangi bálokon, gyermekei voltak, felesége volt, tűzhelyét gonddal fölépítette, s azon a reggelen – az indulás napján – éppen a komor háziorvossal tanácskozott a svédgimnasztikáról, a gyúró gyógyító módszerről és a fürdőhelyről, hol nyáron majd hízásnak induló testét jóféle vizekben megfürösztí. Lajos tekintélyes ügyvéd volt, és kényelmes klubjában vagy a törvényház hűvös folyosóin senki se tudta, hogy a hétköznapiok nála nemcsak a polgári munkát jelentik, és a vasárnapok nem pusztán a jól megérdemelt pihenést, hanem olyan napokat is jelentenek, melyeket különös várakozásban tölt a fiatalos Lajos.

A háziorvos, miután két pohárka konyakot, valódi ***-t, megivott, elbúcsúzott. Lajos íróasztalához ült, hogy rendes napi foglalkozását megkezdje, midőn az ajtó fölnyílt, és a portás lépett be. Kék ceruzavonásokkal sokszorosan át- meg áthúzogatótt levelet nyújtott át Lajosnak, amelyre nagybetűkkel volt ráírva: expressz. A levél közepén a négyszögletes fekete pecsét Esplanade-Bombay fölírását viselte. Lajos pár másodpercig elgondolkozva forgatta ke-

zében a levelet. – Ugyan ki ír nekem ily sürgetősen Bombayból? – mormogta magában. A levél két hétig jött hajón és vasúton a földkerekség túlsó oldaláról a nagy óceánon át, és titokzatosan feküdt az írómappán Lajos előtt. Átfutotta emlékezésben minden ismerősét, de nem emlékezett, hogy akármelyik is Bombayba költözött volna. Ugyan mit rejthet magában a messzi idegen világból jött levél? Örömet vagy bánatot? Óvatosan fölszakította a borítékot, s vékony, teleírott lapokat vett ki belőle. A levél végét kereste, és ott egy különös nevet talált, amelynek olvasására izgatottan emelkedett föl székéből. A levéllel kezében az ablakhoz ment, és káprázó szemekkel futotta végig a görbe sorokat.

A messze földről jött levél így hangzik:

Kedves Barátom!

Bizonyosan sajtáságosnak találod, hogy innen, a messzi idegenből téged kereslek föl éppen, akinek legkevésbé van köze és joga hozzám. Az emberi léleknek a kétségbeesésben vannak megfejtethetlen elhatározásai; igen rejtélyes s nekem is érthetetlen a mai elhatározásom, midőn soraimmal fölkereslek.

Tudod a szerencsétlenségemet?

Ha nem hallottad volna, megmondom. Menekülnöm kellett hazulról a szégyen és a börtön elől. Idegen pénzekhez nyúltam, hogy fényben, ragyogásban láthassam azt, akit szívem minden dobbanásával szerettem és szeretek. A feleségem szerette a szép ékszereket, szerette a szép ruhákat, és én nem voltam elég gazdag ember ahhoz, hogy minden vágyát, reménységét és óhaját kielégíthessem. Nem panaszkodom rá, csak nyugtalan vagyok, mert esztendő múlt el, hogy hajóra szálltam, s külföldre vándoroltam vagyont és boldogulást keresni, és ez esztendő alatt ő sohasem gondolt reám. Hiába, hiába vártam levelét. Elfelejtett volna tán, vagy meghalt a szégyentől és bánattól? Mi lett kisleánykámval, az ötéves Marival, akit imádtam?

Előbb Kínában voltam, most ide vetett a sors. De bárhova mennék, mindig csak rájuk gondolnék. Nyugodt alvásom nin-

csen, s a nappal nem hoz semmi örömet. Minden gondolatom náluk van, és ha a szégyen s a rettegés vissza nem tartana – a rettegés attól, hogy otthon valami rémületet találok –, már régen hazamentem volna. Így csak várom az észak felől jövő postahajókat, és esténként sírok ott, ahol senki se lát. A kivándorlók mind ilyenek, végig partokon reménykedő tekintetük a messzi haza felé fordul, s ha a tenger elnyeli őket, nem is csudálatos.

Kérlek, kedves jó barátom, Lojzókám – emlékszel, hajdanában így neveztelek? –, keresd fel nőmet és gyermekemet. Gödöllőn laknak egy kis villában, ha ugyan még ott laknak, s írd fel nekik alábbi címemre. Az Isten megáld érte. Csak írd meg mindent, kíméletlenül mindent, de mégis kérlek, ha valami borzasztó történet volna, hallgasd el. Kétségbeesett barátod:

Simon Aladár

*

Simon Aladár?

Lajos az ablaknál állt, és merőn nézett a levélbe. Ezek a sorok, a messziről jöttek, a legcsudálatosabb, boldog-boldogtalan emléket ébresztették föl benne. Az első gondolata az volt, hogy az asszony, akivel fiatalsága óta gyakran álmodik, egyedül maradt, itthon, közel. Régen eltűnt előle egy víg és költekező katonatiszt karján, de most újra előjött a múltból, hívás nélkül, magától. Hány év múlt el? Sok. Sok év előtt ismétlődött az a régi történet, hogy egy leányt szeretett két legény, de az egyik hiába epedt. A céltalanul epedő Lajos volt, barátja nyomtalanul eltűnt szíve hölgyével. Lajos csak néha hallott róluk, hogy itt látták őket, amott mutatkoztak, de őelőle elrejtőzködtek. Igaz, nem is nagyon kereste őket. Az történt vele, mint a legtöbb férfival, a munkában keresett szórakozást, s mivel a jóízű munkálkodáshoz föltétlenül szükséges az asszony és a gyerek, megházasodott, mint a modern férfiak legnagyobb része, azért, mert így tettek szülei is, és ismerősei is hasonlóképp cselekednek.

Gondolnátok, hogy a szürke külső alatt szürke szív dobog a szürke mindennapiságért? Jól szabott kabát alatt is rejtőzhetik álom, és a borzas fő konghat az ürességtől. A polgár, aki csámcsogva eszi verejtékes homlokkal megszerzett kenyerét, a táplálkozás mellett gyakran költői vágyakat ápolgat pihenésében. És sokan járnak ismeretlenül és idegenül a hétköznapban, míg arcukon állandó a vidám s barátságos mosoly, és gondatlan szorítják meg ismerőseik kezét.

Nem volna igaz hősünk alakja, ha délelőttjét most haszontalan ábrándozással töltené a levéllel kezében. Egy fájó és reménykedő, hiú és vágyakozó sóhajtást mégse tagadhattunk meg tőle, miután tárcájába zárta a levelet, és leült asztalához, hol ügyvédi iratot kezdett fogalmazni.

II.

Délután, azon időben, melyben Lajos vonaton ült, gyengén havazott odakint. Amint a főváros hosszú és zajos pályaudvarai elmaradtak, a szél is megindult, és hajtotta a hópihéket. Februárt jegyezték a kalendáriumcsinálók, s enyhe napok jelentették már a tavasz közeledését. De a nap, amelyen Lajos elindult ifjúkori álmát megkeresni, zordon téli nap volt, a vasúti töltés mellett a fák, melyek már levetették téli ruháikat, a zúzmarát s a fagyos havat, soványkás tagjaikkal dideregtek. Csupa kis állomások jöttek, ahol rövid percekig állt a vonat. Lajos kinézegetett az ablakon, mintha ismerősöket keresne. Isaszegnél az alkonyat kijött az erdőségből, és barna lovaival végignyargalt az ottan elterülő rőtörös lapályon. A messzi égen bús februári felhők utaztak. Nyáron itt tán új élet van, midőn a pesti nyaraló asszonyok szalmakalapjai tünedeznek föl a zöld fák mögött, merre a vonat elrohan, de most, februáriusi napon csupán a szél lakott az elhagyott kertekben.

Öt óra után, sötétes időben ért Lajos a gödöllői állomásra.

Gyorsan leszállt, és felgyűrte kabátja gallérját. Kisietett az állomásról, és körülnézett a homályos térségen, ahol egy sötét kocsi aluszékony lovacskái álldogáltak. Csakhamar a kocsis is előke-rült. Beszédes és vidám fiatalember volt, aki gyorsan megértette Lajos utazásának célját. Lajos tehát felült a fekete kocsiba, és a lovacskák megindultak a lejtős úton lefelé.

A téli este ezenközben gyorsan ereszkedett lefelé. Az utakra, a bokrokra, a fákra és a kis házakra leszállt a szürke sötétség, a lovacskáknak csupán a fülük látszott. Néptelen volt az út, amerre kocsiztak. Minek írnam le a sötét este utazó férfi gondolatait, reménységeit és félelmeit? Ha azt mondom, hogy néha azt hitte percekig, hogy barátságos lámpavilágnál, derűs szobában mosolyogva és könnyezve várja egy asszony, akinek ezentúl ő lesz minden reménysége és szerelme, akkor nem hazudnék. Ha azt mondanám felőle, hogy jövődő élete minden boldogságát és óhaját várta az úttól, akkor se mondanék valótlan-ságot. De ki láthat be világosan a téli estébe, ahol magányosan és szomorúan utazik egy negyvenéves férfiú, s a szíve dobogását hallja, amit már régen nem hallott. Temetésen lassan hajtának a kocsik, lakodalomról vidám vágatással mennek el a templom környékéről, a beszédes és jókedvű fiatalember lovacskái ügettek a sötét országúton, amennyire tőlük tellett. Lajos gondolkozhatott azon, hogy temetésre avagy lagzira viszik-e őtet.

A kocsis egyszerre kinyújtotta az ostorát, és előremutatott a homályban.

Egy világos ablak látszott nem messzire, és kackiás nyaraló körvonalai rajzolódtak az estébe. Körülötte csupasz meggyfák álldogáltak.

Lajos megállította a kocsit. Leszállt, kifizette a víg kocsist, aztán előrement a virágos ablak felé. A torkában dobogott a szíve, és különös szavak tódultak lelkéből szájára, amelyeket kimondott, anélkül, hogy tudott volna felőlük.

Ahogy közeledett a villához, egyszerre csudálatos bátortalan-ság lepte meg szívét. Különös aggodalmi támadtak, amelyekre eddig nem is gondolt. Hátha nincsen egyedül az asszony? Megun-

ta az özvegyi magányt, és útjába kerülő férfiú karjaiban keresett vigasztalást? Még fiatal, harmincéves lehet, és bizonyosan szép: mivel töltötte volna az elmúlt esztendőt, ha nem szerelemmel?

Már ott állott a világos ablak alatt, de az ablak magasan volt, s ő nem nézhetett be. Mi lehetett abban? A kétségbeesés lakhatik-e itt, avagy a virágkoszorús öröm? Elsétált a ház előtt, és figyelme-sen nézte meg jobbról-balról. A villa, ha különbözött valamivel a többi nyaralóháztól, csupán kacérság dolgában különbözött. Lajos tudta, hogy itt valamikor a szerelem lakott és élt és sétált leveles fák alatt, a csók lakott itt, és bűvös ölelkezés, hogy egy-szerre elköltözzön, és helyet adjon a szégyenletes kétségbeesés-nek. A ház sarkán megállott, és bús izgatottsággal figyelte a titkos csöndet, ami az estével a tájra leereszkedett. Többször eltökélte magát, hogy közönyös, hideg arccal belép a házba, és híreket mond, melyeket a kivándorlott férjről hallott. De mindig vissza-tartotta valami. A hó még mindig esett, de a szél elült.

Egyszerre megnyílt a ház ajtaja. Egy percre világosság csapott ki a havas estébe. Az ajtó becsukódott, és a lépcsőkön egy kisleány állott. Nyolc-tíz éves lehetett. Tarka kendő volt a fején, és rövid ruhácskája alatt lyukas harisnyát látott Lajos a ház sarkáról. A kisleány két kezével fogta nyakán a kendőt, és sokáig nézett az országút irányába. Percek múltak el, vagy órák? Lajos a fal-hoz lapulva, mozdulatlanul állt, és ideges, fejfájós gondolatok szaladgáltak végig a lelkén. Főként a bombayi emberre gondolt, s a maga helyére képzelte egy pillanatig.

Egyszerre beszélgetés, majd nevetés hallatszott az estében. Jöt-tek az országút felől. A kisleány mint egy fürge egérke surrant be az ajtón. Az út felől egy nő jött egy férfival. Az ajtónak tartottak és beszélgettek. Lajos ebben a pillanatban lehunyta a szemét, és csak a fülével hallotta az ajtó csapódását.

De később, amint gyors lépésekkel haladt a vasúti állomás felé, nevetett magában. A mozgás és a friss idő fölvidította, és füttyöré-szett is. Előbb azt gondolta, hogy mily feneketlenül unalmas lehet itt télen az élet, majd egy hirtelen gondolattól megkapatva szinte fölkiáltott örömeiben. Eszébe jutott, hogy az irodai könyvei sze-

rint évenként kétszáz forintot áldoz jótékony célra. Elhatározta, hogy ebben az évben kidobja a kéregetőket, és elküldi ide a kétszáz forintot a bombayi ember nevében a rongyos leánykának. Az óceán partjára pedig megírja, hogy itt rossz világ van, nem érdemes hazajönni. Így megnyugodott és fölvidult.

A magányos férfi

Falusi délután volt, április végén, midőn az első meleg napok kezdődtek az esős és ködös tavasz után.

Az udvarház vizes lapályon állt, és a szél örökösen dudált körülötte. Jó meleg fészek volt ez a hely, oh, barátságos szobáival és csendességével. Az öreges kövér gazdaasszony nagyszerű ebédeket főzött a doktor vendégeinek.

A doktor harminchét esztendő volt; magányos, fakó ember, igen józan, igen higgadt, és éppen emiatt sosem házasodott.

Szerette Tacitust és Ovidiust, mint a régi öregek szerették egykor. Egy sárga nadrágos vén nagyapa disznóbőrös latinokkal töltötte meg a szekrényeket. Számtalan unokaöccse volt, akik a fővárosból és messzi vidékekről vasárnaponként kirándultak hozzá, és megdicsérték pompás lovait és borát.

Ebéd után a nagy, falusi csöndben a sarokszobába húzódtak, és poharazás közben eldiskurálgattak semmiségekről, amint már falusi szokás. A szél tutult a ház körül, és az ablakokból messzi-messzi lapályra lehetett látni, ahol magányos fákon csókák tolaszkodtak.

A két unokaöcs, kissé zöld fiúk – akik nemrégén kezdték megismerni a pesti utcákat és erkölcsöket, és el voltak azoktól ragadtatva –, tréfálkoztak a fakó bátyával az ő falusias magánya, falusias szerelmei miatt. József – így hívták a bátyát – sárga bajuszát pödörgette, és hideg szürke szemével nyugodtan nézett maga elé.

A szél dudált, s valahonnan, a messze fekvő faluból harangszót hozott a doktor házába a falusi délután nyugalmas levegőegén által, ahol az unokaöcsök a bort és szerelmet dicsérgettek.

József megunta a fiatalok fecsegését, és megszólalt:

– Azt hiszitek, hogy én nem próbáltam? Sok szép időt eltöltöttem a nagyváros falai között, és öreg atyám sok pénzt és még több szigorú levelet küldött ebből a házból. De ma már csak itt érzem jól magam. Valahogyan egyszerre elmúltak a vágyaim, szerelmeim és mindazok a dolgok, amik a fiatal kebleket feszegetik. Sokat eszünk, még többet alszunk – az ördög tudja, hogy vagyok a szerelemmel? Azt mondják, hogy ez a hűtlen kutya hatvan esztendeig is elkullog a férfi háta mögött, de engem mintha máris elhagyott volna. Nem is nagyon bánom, jó így egyedül, hogy éjjel nyugodtan alhatom.

A fiatalok ezen nevettek, és tréfás megjegyzésekkel Józsefet csipkedték.

A dohányszagos férfisobáktól jól teszik a nők, ha távol tartják magukat délutáni poharazások idején. A férfiak, ha még alig pödörhetik is bajszukat, titkokat és tréfákat beszélnek meg itt; és csak kevesen mondhatjuk el dicsekvés nélkül, hogy ilyenkor sohasem árultuk el kedvesünk nevét és szerelmét.

József világosszürke szemével ekkor búsan nézett körül.

– Ti még kisleányok vagytok, és nem ismeritek a magányt – tavaszban vagy télben –, nem ismeritek az estét, amidőn gordonkázom a sötétedő szoba sarkában, sem a bormámort jó barátok között, és pompás kocsiszt jó lovakkal és könnyű szekérral a folyó mellett kanyargó magas országúton. Ti azt hiszitek, hogy az élet csak annyi: szeretkezni jó és rossz leányokkal, vagyis csupán hogy annyi öröm volna csupán az életben... Pedig mit csinálna az a sok öregedő férfiú, aki a szerelemtől már csupán az újság apró hírei közül értesül? Gondolnátok tán, hogy e férfiaknak nincsen már örömük? Vagy hogy a család és élet gondjai ölik meg a vidám, hangulatos és érzelmes szíveket? A férfioromok csodálatosan nagyszerűek. Boldogítóbbak és kedélyesebbek és melegebb örömet okozóbbak mindenféle szenzációs szerelemnél, amely

egykor szívünket halállal vagy örök élettel környékezte. Ha a nőt úgy kezdjük szeretni, mint egy szép kutyát vagy lovat, akkor tudjuk igazán a nő valódi értékét. Valóban gyakran, ha tavaszi magányban a kert elhagyott ösvényein járok, és a magas, vén fákon csókák üldögélnek, a békák áprilisi gerjedelmükben bolondul kuruttyolnak a vizekben, a kék virágot, amit az útszélen találok, nem adnám a legkarcsúbb kertészleánykáért sem.

A fiatalabbik unokaöcs, elunván Józsefet hallgatni, így szólt közbe:

– Vannak itt szép leányok, ezen a vidéken?

József kissé elpirult, és nevetett halkán:

– Kisfiam, én azt nem tudom! Ne is kérdezz engem s mást vidékünkön. Mi itt hármacskán éldegélünk, két vén földbirtokos és én, de egyikünk sem tudja, hogy milyenek ezen a vidéken a lányok. A szél összesodort bennünket, furcsa embereket, vénülöket.

Józsefnek a bora sem volt valami különösen jó, s így a pesti unokaöcsök már korán este elutaztak.

József elkísérte őket a vasúti állomásra, és a poros országúton, a vérvörös alkonyi ég alatt görbe botjára támaszkodva egyedül ballagott hazafelé.

Az öreg grófnő

Egy víg és kis termetű, előkelő és szegény idős hölgy udvari szobáskájának az ablakánál ült, és az ebédlőasztalon – miután a hófehér asztalkendőt a kopott, ezüst evőszerekkel együtt a szekrénybe zárta, csupán ezüstpoharát hagyván kívül, amibe a délelőtt vett ibolyacsokrot helyezte – levelet írt. Kíváncsiságunkat bocsássa meg nekünk a kis termetű hölgy. Mi a levelet fél szemmel elolvastuk, és itten leírjuk:

Drága barátnőm, Liszbet!

Negyedik hete múlt, hogy kegyed utolsó soraimat vette, és soromban azóta semmi változás nem állott be.

Ha emlékszik kegyed Madame Vorellra és nevelőintézetére a kies Hietzingben – leveleinket akkor is így kezdtük, azon leveleinket, amelyeket titkon írtunk intézeten kívüli barátnőinknek, és amelyekben Madame Vorell vörös orrát sokszor kicsúfoltuk. Fájdalom, ma már eljött az idő – amelynek röpiülését egykor úgy kívántuk –, amidőn a vörös orrokról nem beszélünk tréfálkozva. Többen akkori barátnőink közül – így Brujderné, az ezredesné – éppen olyan vörös orrúak, mint a jó madame Vorell volt. Pedig biztosan tudom, hogy Brujderné barátnőnk egy csöppet sem kedveli a szeszitalokat, amit Mme V.-ről – ha emlékszik kis kölnivizes palackjára, amelynek azonban nem volt kölnivízszaga – nem lehetett elmondani.

Drága barátnőm, most úgy vagyunk, mint a mesebeli gyermek, aki az erdőn eltévedt, és kétségbeesésében még félelmetes nagyanyját hívta segítségül – tegnap felkerestem anyai nagynémemet, a rettenetes Péter grófnét.

Már meséltem kegyednek erről az öregasszonyról. Nem, tévedek, mikor öregasszonynak nevezem őt. Az öregasszonyok tiszteletre méltók és kedvesek. A grófné se nem tiszteletre méltó, se nem kedves. Azt hiszem, hogy erkölcei most is oly ziláltak, mint hajdanában, kedvessége pedig hasonló egy vén kakaduéhoz. Először nem akart megismerni, midőn pedig előterjesztettem neki aggályaimat, miszerint nemigen tudok megélni azon csekély évjáradékomból, amelyet boldogult atyám hagyományozott számomra, a grófné elszomorodott, és megsimogatta az arcom. (Ebben a percben tudtam, hogy többé nem számíthatok reá.) Így szólt:

– Kedves gyermekem, én nagyon sajnállak téged. Valamit szerez az érdekedben, látogass meg holnapután.

Eközben a szobába lépett egy utálatos nőszemély, aki a grófnénak nyilván társalkodónője, és olyan pillantásokat vetett rám, mintha állásából akarnám kitérni.

Anyai nagynémemtől elbúcsúztam, és természetesen többé nem találtam otthon.

Ám ismer engem, drága barátnőm. Nem csüggedek egyhamar. A csúnya nők erélyesebbek, mint a szépek. Én pedig elég okos vagyok ahhoz, hogy tudjam, miszerint igen csúnya vagyok. Nem csüggedtem, és aznap, midőn anyai nagyném öreg kapusa szánakozó pillantással tudomásomra hozta, hogy úrnője beteg, és délvidékre utazott, társaskocsira ültem, és így szóltam magamban: Bátorság, Magda, fel, Budára, a püspökhöz.

A püspökről a szép nyári estéken, midőn karonfogva sétálgattunk a folyóparton, sokat beszéltem kegyednek, drága barátnőm. A püspök egy ízben úgy nyilatkozott, hogy hajlandó volna odahagyni az egyházi pályát, ha én kezemmel boldogítanám. Akkor még nem volt püspök öméltósága, hanem szerény kis udvari pap a boldogult primás udvarában, és atyám asztalánál sokszor meg-

fordult, midőn én vittem a háziasszonyi tisztet, és az inasok új egyenruhájukban felszolgáltak.

Tehát föl, Budára, a püspökhöz, szóltam magamban, midőn helyemet elfoglaltam a társaskocsiban.

Rossz sejtelveim voltak, és előre tudtam, hogy kopottas lila ruhámban csöppet sem fogok tetszeni hajdani rajongómnak. Püspököm titkára, egy savanyú arcú anachoréta (azelőtt vidámabb arculatjuk volt a püspöki titkároknak!) azzal fogadott, hogy öméltóságának ma nincs fogadónapja. Elővettem egyikét azon címeres látogatójegyeknek, amelyek még azon időből valók, midőn első vizitjeimet tettem családi batárunkon, és Max, az öreg inas méltóságteljesen nyújtotta be őket a koronás paloták kapuspáholyaiba, és a vadalmaarcú anachoréta erre vállalkozott, hogy főpapját értesíti megérkezéséről. Le nem írhatom szívfájdalmamat, midőn a titkár az ablakon kipillantott, hogy fogatomat megtekintse, mit a ház előtt vélt várakozni, de a püspök mégis megengedte, hogy színe elé járuljak.

Drága barátnóm, nem tehetek róla, fájó zokogás tört föl mellemről, midőn püspököm atyai szavát hallottam:

– Bizony megváltoztunk – mondta a főpap.

(„Te is”, gondoltam nem csekély bosszúsággal. Az egykori karcú udvari pap leginkább egy testes mészároséhoz hasonlított.)

Miután a szavak elfogytak, a püspök intett az anachorétának, aki mint egy utálatos sakál leskelődött a püspök háta mögött, hogy utalványozzon számomra ötven forintot, és öméltósága, kezét csókra nyújtva, belső termeibe visszavonult.

Drága barátnóm, nem untatom önt további kísérleteimmel, amelyekkel gazdag és előkelő rokonaim szívét megpuhítani igyekeztem. Semmi eredményt nem értem el, és eredmény nélkül szégyellek visszatérni a kies és csendes Grazba, hol már annyi boldog napot töltöttünk. Kis hónapos szobám magányában egy regényes és nagyszerű terv érlelődött meg bennem. Nagyszerű terv, drága Liszbetem! Én megválok az élettől, és Herr Surapp, az én becsületes fűszeresem így megsirat, ahelyett, hogy szitkokkal keresné föl lakásomat. Bocsásson meg nekem, és gondoljon rám!

Régi szerelmemem, F. arcképét előveszem, és utolsó pillantásom őt éri. Kedvesem, ha az ember leány maradt, és megvénült, többé nem csinálhat semmi egyebet, mint zongoraleckéket adhat. Kegyed nagyon jól tudja, hogy évjáradékom, amiről Herr S.-nek annyit beszéltem, csupán kigondolt mese, a zongoraleckékhez pedig nincs kedvem.

Drága barátnóm, isten önnel! És higgye el, most is víg vagyok, mint akkor voltunk vígak, midőn a tisztekkel a sörházban a katonabanda játékát hallgattuk. Mindig az öné, barátnője

Sarolta

A borítékra ez a cím került:

Öméltósága Soukky Jánosné grófnő
Hauptmannswitwe
Graz

Ezzel lepecsételte a levelet az öreges és víg kis nő, és a szekrényből egy régi fotográfiát vett elő.

Egy földesasszony történetéből

Három éve történt ez, midőn ebben az időben – kimondhatatlan szerelemmel tavaszodott –, éjjel, a dombokon sétáltam, és egyedülvalóságomban láttam a rétek és a mezők fényfolyóit, amint csillagsugárban hömpölyögtek. Még a régi temetőből is, az árkon át, és a törpebokrok között, ahová tudomásom szerint egy bűbájos vén cigányasszonyt temettek, fényes patak folyt a sírok közül a rétre. Enyhe, halk májusi éjjel, mielőtt a kakasok először kukorikolnának, ha megállasz a keresztúton, háromszor bal felé fordulsz, és kezdedben vén koldus olvasóját tartod, bizony meglátod kedvesedet, bármilyen távol legyen is tőled. Ti bölcs, szűkszavú emberek, nem hisztek a vadkacsa tizenharmadik tojásában sem, de ha mindazt tudnátok, amit az öreg dajkák és csavargó vén koldusok tudnak a keresztutakról, magányos, kiszáradt nyárfákról, az útszélek nagyon tüskés bokrairól és az éjjeli hangokról, amelyeket a domboldalon, a diófa mellett lehet hallani éjféle csöndben, bizony hinnétek, hogy vannak jó és rossz szellemek, de különösen vannak szerek, amelyekkel a hűtlen kedvest a hetedik országból is vissza lehet csalogatni. A csillagsugáros májusi éjjeleken, midőn a dombokon a szél halkkal jár, a vén fák össze-súgnak, a nedves rétek felsőhajtanak, mintha özvegyasszonyok rejtőznének a fűben, bűbáj van ekkor a csillag reszketésében, a víz csergedezésében, ami a réten ellapulva folyik, csak a kakas ne szóljon közbe.

Gondolnátok, hogy Erzsébet asszony, az itt lakó birtokos özvegy nem tudta, hogy kedves jó urát a másvilágon semmiféle szerek többé vissza nem hozhatják (anyányi kulccsal zárták be mögötte az ajtót), de mégis, mégis látni azt a szép fiatalembert mosolygó piros orcájával, bátor nézésű szemével, kunkorodó kis fekete bajszával, aki neki két esztendeig, három hónapig és tizenkét napig édes jó hitves ura volt, nem volna-e boldogság?

Télen (az első télen őnélküle) a fonóasszonyok között ült esténkint, és elhallgatta a meséiket és babonás történeteiket. Dombvidéken, ahol a völgyekben titkos lápok, a síkságon pedig szellős és hanggal teli nádas húzódik, a nők és férfiak képzelődők. A fonóban az asszonyok a görbe fáról tudják, hogy rosszindulatú. Párosával összefogódzva mentek az udvarra besötétedés után, és sikoltva futottak be a házba; a küszöbön sikoltásuk már kacagássá változott. Erzsébet együtt kacagott a cselédasszonyokkal.

(Erzsébet húszesztendős múlt karácsonykor. Árva leány volt, és tizennégy esztendős kora óta mindig egy férfit szeretett. Barna volt, s piros arcú, mint a falusi asszonyok. Haját simára fésülte és barna selyemszalagokkal ékesítette.)

A dombok között egy régi kolostor emelkedett ósdi ablakkal és veteményeskerttel. A templomban mezítelen lábú barátok miséztek, és vasárnaponként fényes kopasz fejű koldusok ülték körül a templomot. Az öreg koldusok úgy megtanulják a mesterségüket, hogy még akkor is színészkednek, amikor senki sem látja őket. Reggeltől estig imádkoznak a napfényben, hogy gyorsabban múljék az idő.

Erzsébet egy nagyon öreg, csizmás, kopasz férfitől itt megvette az olvasóját. Az öreg olvasójával hazament, és egész nap ki nem mozdult a szobájából, mely jóféle levendulától vala illatos.

Százszor is meghányta-vetette magában, hogy mit fog kérdezni az ő kedves urától, ha az csakugyan megjelenik előtte.

Mit kérdezzen, mit kérdezzen? Ha gyermekük lett volna, könnyű lett volna a kérdés. Kedves Gyurka, mit csináljak a fiúval? Pap legyen, avagy fiskális legyen? Adj tanácsot. De gyermekük nem maradt. A birtok is – szép nagy darab föld egy tagban – úgy

maradt itt, hogy egy krajcár adósság sem terhelte. Ekék, boronák, vetőgépek szépen rendbe rakva a csűrben, az igásállatok az istállóban. Csak éppen egy iga volt oda vízért, amikor azon a decemberi délután a kedves jó György tagjai hidegülni kezdtek. Erzsébet mellette ült, és hiába vette a férje kezét két meleg, puha tenyere közé, azt már nem tudta fölmelegíteni. A birtokos ember haldoklott, itt hagyni készült a rétet, mezőt és erdőt, amit kisfiú kora óta járt és mívelt, apja, nagyapja, meg annak az apja példájára... Hogy nehezebb legyen az elválása a földi mezőktől, haldoklásában, a szoba közepén, a karosszékben, látta, hogy a havas felhők mögül kibújt a nap, és téli, de aranyos verőfényrel ragyogta be az udvart. A letaposott havon kis jércék és kakasok ugráltak szem után kapkodva, egy kan veréb nagyon pörölt emiatt az ereszről, és nagy, lomha, kálvinista varjú lebbent a szikár eperfára. Nagyra nőtt, bús fekete szemével a napfénybe meredt, és azt mondta:

– Milyen szép idő van!

De az ő szeme nem fénylett már e szép téli idő láttára, mint a többi gazdáké. Inkább végtelen bánat volt a hangjában: mert a tavaszt, amidőn az idő még szebb lesz, és az igások vidáman, ostorpattogás kíséretében vonulnak ki a földekre, az izzadt fekete földre sebes eső hull, és szőke hajnalban szántani kezdenek az ökrök, s vetnek a gazdák, a tavaszt, de a gazdag, aranypiroságú nyarat sem érheti már meg. Egy fél óra múlva eltűnt a nap a felhők mögött, és ő komoran összehúzza homlokát, halkan rebegte:

– Vigyázz, Erzsébet, a drága, szép csikaimra. A deres köhög, mikor zabol, vigyázz rá...

Ezután nem sokkal egészen meghidegedett a keze a búcsúzó-nak.

Erzsébet most, midőn szobája csöndességében ismét elgondolta azt a téli délutánt, úgy kiáltozott, mint akkor keservében, és a földre vetve magát a vén kopasz koldus olvasóját csókolgatta.

Az országút barnán kanyarog a rétek között a csillagos égboltozat alatt. Szél nem jár, a hold elfogyott, és a dombok körvonalai bizonytalanul rajzolódnak a sötétkék égboltozat oldalára. A me-

zőkre fehér fátyol alakjában lopózik a harmat, és a sovány nyírfák között panaszosan kiált valami éji madár.

Az országúton mezítláb haladt Erzsébet. A cipőcskéit a kezében vitte, és az olvasót mellére akasztotta. Olyan halk, csöndes volt a lépése, mint a suhanás. Szoknyáját felemelte kissé, és fehér, formás lábaival hosszúakat lépett. A fejére barna kendőt kötött. Ha jönne a csősz, bizonyosan ingerkedni kezdene a formás menyecskével. A fényfolyók a régi temető sírjai közül persze megindultak. A mezőkön a tavasz szaga érzett, egy elhagyott tanyaház kertjében orgona nyílt.

Erzsébet az enyhe és bűvös illatokra nem indult meg. Inkább szemére húzta a kendőt, és valami imádságot mondott magában, aminek vége-hossza nem volt. Míg a keresztútra ért, hol háromszor bal felé megfordult.

A keresztutaknál rendesen van valami kődarab, amin a vándorok megpihenni szoktak. Valamikor feszület állt itt a régi jó vén pap idejében, és búzaszentelő napján a falusiak itt áhítattal énekeltek. Erzsébetnek elsőbben is az jutott eszébe, hogy feszületet csináltat ide. Jöjjön ide imádkozni, akinek bújja, bánata van az országúton. Lám, ha most feszület állna itt, mennyivel nyugodtabbnak, biztosabbnak érezné magát. A jó Isten fiának képmása leszegezett karjaival is megvédelmezi azokat, akik enyhülést jönnek hozzá keresni.

Tehát a kőre ült, és belemeredt a csillagos éjszakába. A dombok fölött felhők aludtak, és nem messzire a nyárfa apró leveleivel reszketett.

Amint nézegetett, eszébe jutott, hogy merre vannak a földjei, amelyek az után a nagyon jó ember után maradtak reá. Innen is, túl is a dombokon, látta a repcetáblákat, ahol nagyon gyönyörű a föld. Zabol a szomszéd dülőbe, búzát pedig a fekete földre vetettek. Ha eső, jég, betegség el nem veri, nagyszerű termése lesz az idén. A csikókat, amelyekről a megboldogult beszélt, ősszel hazahozza a nyaralásból, és kocsiba fogja őket. Gyönyörű két állat az a két csikó! Csak legalább gyermeke volna!

Vidéki színházak

Ez jutott legvégül és mindig az eszébe, éjjel és nappal. Fiú, vagy egy akkora lány, mint a kisujjam, akinek érdemes volna élére rakni a garasokat, és zavarni az igásokat, ha ólmos eső hull is a magosból. De így – hiába...

A gondolkozásban el is felejtette, hogy miért jött ide. Néma volt az éjszaka, és tenyerébe hajtva fejét folyton valami kisgyermeken gondolkozott, akivel a jó Isten ötet megáldaná, akinek élhetne, dolgozhatna, gyűjthetne...

Anélkül, hogy észrevette volna, felhúzta a cipőit, és gyorsan hazafelé indult, mindig ugyanarra az egyre gondolva.

Reggel, midőn otthon felébredt, dobogó szívvel gondolt az éjjeli sétára. A háztartási könyvébe, reggeli után, egybekkel azt is beírta:

– Jártam az uramnál, és azt mondta, hogy menjek férjhez.

Thália gyermekei többnyire comme il faut gavallérok és hölgyek. Még a szellős Alföldön is nagyon kevesen vannak már azokból a szegény, szomorú és főként éhes alakokból, akik, mint a művészet vándorló apostolai, csűrökben és dohánypajtákban sírnak, énekelnek, kacarásznak a tisztelt közönség előtt. Tisztelettel alulírott szintén ismeri ama legendát, amely a színművészek között él, hogy Hamletet Tyukodi Kázméron kívül senki sem tudja eljátszani ebben a magyar hazában. Ha jól emlékszem, magam is láttam ezt a bizonyos Tyukodi Kázmért a vencsellői teátrumban, és ugyancsak meghatott Hamlet is, meg Ophelia is. De nem a művészetükkel, hanem azzal a reális nyomorúsággal, ami szegényeket a vencsellői teátrumban övezte. A legendás Tyukodi Kázmérok sokan vannak, és temérdek él belőlük a jól táplált és simára megborotvált színművészek emlékezetében. Mindegyikük tud egy meteorról, amelyik falusi csűrökben és alacsony tanyaházak között bujdosik, hordozgatván a színlapot, és esténként megjelenvén az avoni hattyú álomlátásainak alakjaiban. A legendából azonban aligha igaz valami, vagy akkor talán én nem találkoztam még senkivel az igazi Tyukodiak közül. A dolog úgy van, hogy a csepürágók igazi csepürágók, nem pedig félreismert csillagok. Így a romanticizmus csak távolról láthatja regényes színben azt a világot, amelyik a korcsmatermek emelvényein mozog.

A vidéki színészek és színésznők nagy uraságok a tizenkilencedik század utolsó éveiben, és cseppet sem kell őket sajnálni. A nagy alakítások kora ugyan lejárt abban a vagyonilag jól szí-

tuált közigazgatási hivatalban, amit másképp vidéki színészetnek hívnak, de legalább mindenki nyugodtan ülhet zsöllyéjében a színházakban: semmi skandalum nem várható többé. Immár nem létezik az a dühös korcsmáros, aki a nézőtéren emelkedik föl, és öklével fenyegeti meg a királyt, amiért hónapok óta adós a kosztjával. És a regék korába való Boricsánszky is (a híres Boricsánszky), aki tudvalevőleg csak akkor tudott játszani, ha négy liter vörösbort felhajtott az előadás előtt. A színész uraktól ma már a legutolsó rendezett tanácsú városkában is megkövetelik a józanságot előadás alatt, és még azt is – oh, silány idők, gyatra nemzedék! –, hogy némelynemű adósságokat kifizessenek, mielőtt más vidékre vinné őket végzetük. A híres időkben könnyebben ment az ügynek ez a része. A trupp egy szeles estén feltűnés nélkül elhagyta a várost, és Theszpisz kordéja sem nyikorgott olyan hangosan, hogy a hitelezők meghallhatták volna.

A vidéki színházak kritikusai jobbára tűrhető drámai előadásokról referálhatnak lapjaiknak, ha az operettdívának nem túl gyönyörű a szeme. A tisztelettel alulírott, akárhogyan szenteskedik is, volt egykor szintén ifjú és színházi kritikus a vidéki színháznak, amikor az operett-előadások botrányosan élvezhetetlenek voltak. No, de mindegy. Ma már meg lehet vallani, hogy vidéki színházakban is láthatók jó előadások, és a debreceni színháznál például a közrendészeti szabályok 9. §. szerint tilos a színházi nagydobosnak a nagydobot minden estve beszakítani. A drámai szendék is domborítanak úgy, amint az efféle kedves fiatal hölgyektől várható, és a kritikusok, ha legazemberezik az igazgatót lapjaikban, nem mindig azért teszik, mert a kortinát nem a kellő időben bocsátották le.

A kritikusok általán nagyon befolyásolható férfiak a vidéken. Beszéli ugyan, hogy Zalaszentgróton, 1879-ben, Kadarka Mihály tanár urat, az ottani újság aranytollú kritikusát egy bizonyos operettprimadonna annyi bájjal és odaadással fixírozta a színpadról, hogy a tanár urat az egész aranyifjúság aljas nőcsábítónak jelentette ki, és a tanár úr a vasárnap megjelenő Hírnökben mégis azt írta a díváról, hogy a magas regiszterekben hangja nem eléggé

muzikális. Vannak, akik a tanár úr e képtelen tettét becses nevével hozzák összekötetésbe, aki az előadás után nyomban értesült férje hódításáról, és megtette a megfelelő lépéseket arra nézve, hogy a tanár úr ne essék áldozatául egy színészeány ármányosságának. Vannak, akik így magyarázzák a tanár úr kritikáját. A tisztelettel alulírott azonban lándzsát tör a tanár úr mellett, és azt vallja, hogy igenis tisztán a szent meggyőződés és még szentebb igazság vezette Kadarka Mihály tollát, amidőn híres kritikáját megírta.

Be kell vallani azonban, hogy a vidéki kritikusok között kevesek a Kadarka Mihályok, és egy édes pillantásért szívesen hasonlítják Pattihoz avagy Arnoldson Sigridhez a kis színészeányokat. Nem lehet ellenben felemlítés nélkül hagyni azt a kiváló tudományosságot és műgondot, amivel a vidéki kritikák készülnek. Nemritkán olvashatunk idézeteket Schopenhauerből, avagy Rousseau *Emiljéből*, ha arról van szó, hogy *Hoffmann meséiben* X. Y. kisasszony jeleskedett. És a tisztelettel alulírott, bár már letette a kritikusitollat, boldogan emlékszik vissza arra, hogy egyszer meg akarták verni, mert – ama régi tavaszon – az olasz Moretta műveiből citált, és levágta a társalgási naivát. Oh, ha az a tavasz visszajöhetne, vajon nem vágnám-e le szívesen a drámai naivát is, aki szintén mindig pletykázott a második primadonnára?

Vidéki élet

Ti, korhely fiatalok, azt hiszitek, hogy a legszebb élet az Első Budapesti Bablevescarnokban vagy, hol minden hajnalban bálnak? E barátságos és meleg helyre, a klasszikus alakokra emlékeztető és jókedvű Frigyes apóhoz a lumpok a főváros legtávolabbi részéből is elzarándokolnak, mielőtt végképpen és visszavonhatatlanul megvirradna. Egy korty italt lehörpinteni, néhány dalt együtt dúdolni Breitnerrel, a zongoraművésszel (természetesen azon dalok közül, amelyek e kései órában is távol tartják az álmodót a fáradt szempilláktól), a főváros nemes lumpjainak oly sajátossága, aminthogy éjfél után mindig egyet üt az óra. Én csak azt mondom nektek, hogy mértékkel igyátok Frigyes atya zöld borát, mert a zöld bor miatt már sokan jutottak – a magas arisztokráciából, valamint a tisztos polgári családok fiai közül – Anyegin Eugén sorsára, akiről mindnyájan tudjuk, hogy hőstettei még emlékekben állnak Vércsónál, hol hitelben megivott sok drága bort: így dalolta Puskin. Frigyes atya könyvecskéjében egy egész nemzet ifjúságát megtalálhatjuk. (A katonaságot őrmestertől fölfelé.)

De rejtsük a függönyök mögé a csarnokot, ahol nemcsak a kerti falra festett ördögi nők ragadják el az anyáktól fiaikat, hanem úrhölgyek is, akik az utcán eltévedtek, és az utat tudakolják a mogorva házastertől, avagy amolyan leánykák, akik a vidámságnak, táncnak és dalnak papnői, és öregek, kövér gentlemannek emberszerető felügyelete alatt érkeznek kelet felől – le a függönnyt, le a függönnyt a bacchanáliára, a pásztori játéokra, a zenének vége. Frigyes atya aludni tért, csupán egy öreg részeg hortyog a kerti

székre ráborulva... Midőn otthon fejfájósan fölbredtek, korhely fiatalok, hallgassátok meg Mihály történetét, aki, miután rengeteg sok piros, fehér és zöld bort megivott itt, nem akarván megzavarni a nemzeti eszméket, különös állapotban vasútra ült (egy oszlop mindig neki akart menni ezalatt), és midőn felbredt, eseteledett, és hegyek között rohant vele a vonat.

Nézzetek a tükörbe, korhely fiatalok, és megtaláljátok Mihályt. Ő nem volt hős, és semmivel se volt jobb vagy rosszabb, mint a legtöbb fiatalember, aki pénzeccével a zsebben, szerelemre való vágyódással a szívből Budapest utcáit járja. Korábban a jogi tudományba merült, de tekintélyes anyai jussát kézhez kapva elhatározta, hogy ezentúl az élet zajgásába merül. Ismeritek az ilyen jó Mihályokat? Eleinte nagyszerűen ízlik minden falat, ami a pesti éjszakákon vagyonos fiatalemberek asztalára kerül. Kocsizni és vacsorázni, színházban és lófuttatáson hölgyeket látcsövezni, és borzasztó nagyokat lumpolni – jó lehet annak, aki még ennyiben az életet nem próbálta. Egy reggel azonban a feje fájt Mihálynak, és arra gondolt, hogy foglalkozás után néz arra az időre, midőn pénzeccskéje elfogy. Ez később minden reggel eszébe jutott, majd az önvád jött keserűségével, és a bűnök kísértetei egyszer a hajléktalanok menhelyét cipelték eléje Aladdin csodalámpásának szellemei gyanánt, máskor (midőn lámpását az átvirrasztott éjszakák dörzsölni kezdték), máskor bolondokháza, kórház, börtön és egyéb szürke falú épület emelkedett fel az ágyfüggönyök előtt a négyszögletes asztalon. Mihály összerántotta az ágyfüggönyöket, de az épületeket azután is úgy látta, mint előbb. Végre felöltözött, búsan elment... A fogadói lépcsőn egyszer találkozott a levélhordóval, aki levelet nyújtott át neki. Ebben írták, hogy az öreg tisztartó meghalt, családja pedig kiköltözött a házból, ahol eddig laktak. Egy kellemes és víg vidéki városkában ott áll a háza üresen, lakatlanul.

Midőn a szürke épületek ezután az ágyfüggönyök mögött megjelentek, Mihály, mintegy védekezéssel ellenük, egy szőlőkoszorús, oszlopos tornácú, nyári délutánban ragyogó sárga falú régi udvarházat állított az asztalra a kórházak mellé. A kőkockás

tornácról a kert alatt csergedező patak fűzfáit lehetett látni, távolabbról napos dombokról fújt az enyhe szél, és a lépcsőfokon egy szürke agár éppen legyet kaffantott el. E barátságos kis ház mellől a kórházak és egyéb börtönök nyomban eltűntek a levegőben, és Mihály elhatározta, hogy vidékre költözik.

*

Minden úgy volt, mint ahogy képzelte. A patakon túl, a nedves réten magányos gólya sétálgatott... Az ágy friss vánkosai közé valami kedves réti illatot csempészett a figyelmes gazdasszony keze. Ez a gazdasszony valami távoli nagynéni volt, és ellentmondást nem tűrő hangon tudatta Mihállyal, hogy vékonyságából gömbölyűséget formál („Van nekem olyan patikám, hogy hét vármegeyében nincs párja. Ez a patika pedig ügyes, főzni tudó kezem, fiam”). Aztán, mikor mindennel rendbe jöttek volna, Mihály megházasodik. A szomszéd birtokos özvegynek volt egy leánykája, Jutka, akit kétkerekű kis kocsin látott a templomba hajtatni Mihály.

De harmadnapra egy gácsér bajuszú, zömök fiatalember csészája állott meg a ház előtt. Ez éppen Gyurka volt, az új szolgabíró, Miskának iskolás pajtása.

– Miska, te, hát nem tudod, hogy itt minden úriember délután a kaszinóba jár?

– Igaz biz a' – mondta Mihály.

A nagynéni is előjött:

– Én se tudom, hogy miért ül idehaza egész nap!

Így tehát Mihály Gyurka csészáján a kaszinóba hajtott. Itt füst volt, és az öreg pincér, akinek egykor, kisdiák korában a billiárdpénzzel adósa maradt, „kezét csókolom”-mal fogadta. De az urak letették a kártyát, újságot, dákót, és sorban megölelték.

Többen mindjárt kitalálták:

– Urak, ezt meg kellene ünnepelni! Mégpedig a nagyerdőn. Es-tére vacsorázzunk odakünn! Hadd éljen az a szegény korcsmáros!

– Helyes, helyes! – kiáltotta a szolgabíró, és nyomban lovas embert küldött a nagyerdei vendéglőshöz, hogy készüljön a vacsorára.

Kérdésekkel ostromolták Mihályt jobbról, balról, úgy ragyogott mindenkinek az arca az örömtől, mintha legalábbis főnyereményt csinált volna, hogy az elveszettnek hitt Mihály mégis hazatért szülővárosába.

Mikor aztán folytatták tovább a kártyajátékot, billiárdot a lelkesedők, a sárga kis megyei jegyző Mihály vállára tette a kezét:

– Miska, ha akarsz a kaszinó alelnöke lenni, csak nekem szólj. Tudod, az édesapád hosszú éveken át töltötte be ezt a tiszteletet. Sajnálom, hogy elnök nem lehetsz, de az elnök szokás szerint mindig a főispán. A szokás pedig törvény.

– Gyere ide, Miska! – kiáltott szentori hangon a tarokkasztal mellől az öreg alispán. A negyedik ember kidőlt, beteghez hívták, mert orvos volt. Miska leült a helyére.

Miska úgy látta, hogy nemcsak az arcok gömbölyűek és mosolygósak körülötte, hanem a kártyák is jókedvűek. A bolond skíz jó, hogy bajuszába nem ragadt.

Egyszerre ézengéshez hasonló dörgéssel nevetni kezdtek a túlsó sarokban. Csakhamar kisült a kacagás oka, és akkor mindenki nevetett. A kopasz patikáriusnak elfogták a pagát ultimóját.

– A hiú öregnek egyetlen gyengéje a pagát ultimó. Ebben olyan mester, mint Krupp az ágyúöntésben. Három napig szégyellni fogja magát – magyarázta a szőke jegyző, aki Mihálynak kibicelt.

Így este lett, és Gyurka, a szolgabíró, előállította kocsisát. Ragyogott a gácsér bajuszú fiú arca az örömtől, hogy az ő almásszürkéi viszik Mihályt a nagyerdőre. Este lett, reggel is lett, és a néni otthon nem tudta, hová lett Mihály.

A nagyerdőn az történt, hogy vacsora közben hegedülni kezdett a cigány.

Reggel felé, mikor az almásszürkék hazafelé vitték Mihályt a nagyerdőről, ő éppen azon gondolkozott, hogy lovakat fog tartani, amikor a kétkerekű kis kocsiival, rajta Jutkával találtak.

Mihály szemügyre vette a leánykát. Őszibarack kerek arca, barna haja és mosolygó két szeme volt. Bolondjában megemelte a klapját. A leányka nyitott nagy szemét egyszerre lesütötte, és az ostorral ráhúzott a kocsika előtt poroszkáló kancára.

A háznál figyelmeztette a szolgabíró Mihályt:

– Aztán el ne felejtsetd: déli időben az Aranybivalynál szoktunk sörözni.

Persze Mihály ide is elment. Hisz jóformán rokona, barátja mindenki, akivel eddig találkozott. Kissé csudálkozott, hogy a sörházban kivétel nélkül ott találta mindazokat, akik vele reggelig vacsoráztak. Jókedvű, derült volt mindenki. Az alispán azt mesélte a társaságának, hogy korán reggel, amint a hivatalba betette a lábát, egy tót deputáció tisztelgett neki a felső falvakból. Vasút kellene nekik. A mérnök bólogatott, a főorvos közbeszólt: Tót deputáció korán reggel: rossz ómen – csak el ne verje az eső az esti csónakházi ünnepélyt! Különben elmondta, hogy a tótok nála is jártak. Valamennyi betegségben sýnlődött. Nyilván úgy indultak el a messzi falvakból, hogy egyesítsék a vasút és a betegségek ügyét.

A néninek majdnem odaégett a fiatal libája, mire Mihály a serházból előkerült.

Ahogy ebédnek szép csöndesen, így szólt Mihály:

– Néni, ebéd után néhányan eljönnek feketekávára.

– Jól van, fiam. Mért nem hívtad őket mindjárt ebédre?

– Azért, néni, mert a házasemberek ma otthon ebédnek, mert estére nem mennek haza. A legényembereket pedig elvitték magukkal, hogy meséljék el otthon az asszonyoknak a tegnapi mulatságot.

– Hát ne várjalak vacsorára? – kérde a néni szemrehányással hangjában.

– Ne várjon.

Ezen búsult a néni, de miután a feketekává és pince után kellett nézni (ugyan hány litert győznek a gyerekek?), elfelejtette búját.

Mihály alighogy levágta magát a bőrkanapéra, hogy szundiáljon egy keveset, kerékörgést hallott a ház előtt. A nyitott

ablakon át megismerte hallásával a Jutka taligájának zörgését. Felugrott, és kihajolt az ablakon. Jutka csak egy percig nézett arafelé, azután levágta szemére selymes pilláit, az ostorral pedig a kancára húzott.

– Utánam kocsikázik ez a lány? – mormogta Mihály, és nevette.

*

Harmadnapra éppen, véletlenül, névestélyt tartott az árvaszéki elnök. Mivel a főkapitánnyal egyeztek keresztnévben, emez másnap ünnepelte nevének ünnepét, hogy senki se hiányozzék. A névestély után való napra esett a nagyerdői fürdőház hivatalos megnyitása, így az urak, kímélvén magukat, már hazamentek, ahogy virradni kezdett.

Mihály az ablakából néha elnézegette a szőlőtőkés dombokat, amik a környéken emelkedtek. Jó az isten, gondolta, hogy ide teremtette ezeket a dombokat. Mit csinálnának a szőlőtőkék nélkül az én kedves atyámfiak?

Bizony mit csinálnának?

Mihály így egy szép napon visszautazott Pestre, miután ropant mód megunt mind az arcokat maga körül, mindig ugyanazokat a nótákat a fülébe zsongani.

A vonat zakatolt vele, és ő sóhajtott:

– Mindegy, itt nem javulhatok meg. Pesten inkább megjavulhatok.

Így sóhajtott, és e sóhajásban benne volt búcsúzása egy kis leánykához, aki kétkerekű kis kocsin kucsírozott az ablakai alatt.

Két gyertya kialszik

Sok hazug és elképzelt szerelem után végre térjünk át most a legigazabb és legszomorúbb szerelemre, amellyel halottaink iránt vagyunk.

Sokszor elbúsít és fáj az a sok ízetlenség, amit férfiéletünkben a nőknek mondunk, róluk regélünk és gondolunk. A legnagyobb az a költői korszak, midőn este és reggel finom hazugságokkal traktáljuk lelkünket, és hősnék látjuk magunkat egy nő szerelmében és szívében; míg egyszerre úgy, mint az éjféλι óraütés kongása, megszólal a valóság, hogy sem hősök, sem költők nem vagyunk, hanem, hanem bánatos öregséggel szeretjük halottainkat, a múltat; a jövőt pedig nem kívánjuk.

Ha az élet mámore elmúlt, megmarad a vágy újabb mámor után, de ha már hiába akarunk vágyódni, de ha már elröpült a rózsaszínű kis szellem ágyunk mennyezete alól, és egy gonosz vén ördög ül álmainkra, a gond, a betegség, a fájdalom és a sivatag éhség ördöge, akkor menj a temetőnek abba a részébe, ahol az igen öreg emberek feküsznek, és ásd meg a gödröt komor fenyőfa alá.

Így beszélt egy ifjú ember, mint itt le van írva, midőn a harmincadik májusban piros, nagy kelyhű pünkösdi rózsák nyíltak a kertekben. Mindegy, akárhogy nevezzük ezt a különös fiatalembert: Jánosnak vagy Mórnak, de mégis inkább legyen István. István a felesége volt szerelmes, de a felesége nem szeretete őt.

*

Mert vannak nők, akik senkit sem szeretnek.

Az Istvánunk felesége kis, mosolygó, szíves és szőke asszony volt, de világos ruhája alatt semmi szívet nem hordott. Nem tudhatni, hogy egyáltalában soha-soha nem szeretett volna senkit. Valamikor talán még hitt a virágoknak és a tavasznak és a költőknek, de azon időben, amelyben István megismerte őt, már elfáradt a farsangi bálokban, megunta a táncot, de az életet is. A szíves és mosolygó szemű asszonyka ama ritka, életunt nők közé tartozott, akik nemcsak hogy maguk unják rettenetesen a dolgokat és ügyeket, amiket az élet nyújt, hanem meguntatják másokkal is a világi életet, és minden kedvet elvesznek a szerelemtől.

Jaj, roppant erősen kezdtük tárgyalni Istvánnét! Nem tett semmit, igazán semmit. De ha leült a székre, ha keresztülment a szobán, ha kezébe vette az ebédnél az ezüstkanalat, olyan fáradtan és kedvetlenül cselekedte mindezt, hogy a bajor hegyek kék öregistenének, aki pedig idősebb az ottani legvénebb tölgyeknél, és még sohasem panaszkodott életuntságáról, elment volna a kedve a továbbiaktól. A pesti Terézia-templomon állnak és ülnek oly boldogtalanul és üresen mosolyogva a kőszentek és kőangyalok, amint Istvánné élt, ült és állt az alatt a három esztendő alatt, mely házasságra lépése napjától elmúlt.

Férje, aki korábban olyan volt, mint minden férfi – hajlandó a szerelemre, a vidámságra és könnyelműségre, egy okos és finom asszony harmatos ujja hegyének a simogatására – lassan elszokott attól a bizonyos „kompániától”, amely minden férfiú házáséletében a pajkos vétkeket és görbe estéket képviseli; hivatalában, a városházán meggörnyedt vállal tekintett bele a kék és szürke iratcsoomagokba; estve, lefekvés előtt morfiumot vett be, és megszokta, hogy odahaza halkán beszéljen és lépkedjen. A háztartási könyvbe, amit azért vezetett, mert feleségének nem volt hozzá kedve, olykor alig látható, apró írással jegyezte be a számjegyek közé: „Még mindig halott, és én egy halottat szeretek!” Ennyi maradt meg harmincéves szívének minden költeményéből legutolsóinak.

S így éltek egymás mellett, az ember és az asszony. Az ízletes ebédet, mert a jó konyhát szerették, ünnepélyes tányércsörgés

kíséretében fogyasztották el; az ablakok mögött, amelyeken át besütött a tavaszi nap, leeresztették a függönyöket, és árnyékban hallgatva ültek. Mire gondoltak? Bizonyosan semmire vagy legfeljebb szürke mindennapiságokra, a cseléd énekelt a konyhában, és a külvárosi udvar zöldellő fái alatt kintornás zenélt szerszámján. Ha a nap nagyon erősen tűzött és aranyport szórt be a szürke függönyökön át, Istvánnak megmelegedett a feje, és arra gondolt, hogy egész életükben így fognak ülni egymás mellett a ripszkanapén. Jön a penzió, jön a görbe botocska, amire nemsokára támaszkodni fog járás közben: vajon a koporsójánál megsiratja-e majd a felesége, mert hűséggel és csendességgel kísérte el jó darabon az életben?

*

Történt, mint az ilyen elbeszélésben történni szokott, hogy egyszer egy harmadik unatkozó csatlakozott a társasághoz.

Józsi bácsi már ötvenéves volt, és nagybátyja volt Istvánnak, addig csak ritkán látták egymást, de midőn Józsi bácsi akkoriban a szomszéd utcába költözött, többször meghívták ebédre és vacsorára. Persze abban a reményben tették ezt, hogy Józsi bácsi, mint az afféle korhelykedő agglagénytől remélni lehetne, vidám és tréfás csevegésével majd felvidítja a szomorú társaságot.

Előre is ki kell jelteni, hogy Józsi bácsiban nagyon csalatkoztak. Kevés szürke haját ugyan jóféle pomádékkal kenegette az agglagény Józsi, és mindig virágot hordott a kabátján, de a társalgás művészetében cseppet sem múlta felül a házaspárt. Legfeljebb az ételeket dicsérte meg, és ebéd után, mikor ebből a témából kifogyott, szivarozva hümmögött István felé.

Az asszony egyszer azt mondta Istvánnak:

– Roppant utálatos ember a maga nagybátyja, barátom.

István így felelt:

– De legalább ha meghal, nekünk hagyja a vagyonát!

– A vagyonát? – mormogta az asszony, és szárazon nevetett.

– Azt hiszem, hogy arra sokáig várhat.

Így Józsi sűrűn eljárt ebédelni és vacsorázni a házasokhoz, és addig hümmögött, amíg szivarja tartott. Ilyenkor István elment hazulról, mert egészségi szempontból sétálni szokott, Józsi bácsi pedig másik szivart vett elő.

Egyszer korábban jött haza a férj, mint rendesen. Az első szobában a fogason találta Józsi bácsi botját és kalapját. Esteledett, és a belső szobából Józsi bácsi hangja hallatszott, amint különös folyékonyssággal beszélt.

István ezen nagyon elcsudálkozott, és lassan nyitotta be az ajtót. Az ablaknál, az árnyékos függöny mögött, a földön térdelpt Józsi bácsi, és folyékonyan beszélt, mialatt az asszony kezét kezében tartotta.

István megrázkódott. Ingadozva lépett előre, és elfulladva, rémítő felindultsággal mondta:

– Maga az, Józsi bácsi?...

A vén bűnös remegve emelkedett fel. Az asszony nevetni kezdett, és így beszélt:

– Igen, ez a nagybácsi.

István megragadta Józsi bácsit, és pár szempillantás alatt kidobta a szobából, miközben annyira felindult, hogy néhányszor megütögette az öregembert. Aztán bezárta az ajtót, és megállott az asszony előtt:

– Soha, soha nem hittem volna, Liszka, hogy ez megtörténhetik. Tudtam mindig, hogy nem viszonozza szerelmemet, de azt gondoltam, hogy becsületesen hűségesen vigyáz...

A csendes férfi, aki már nagyon régen elfelejtette a nagy indulatok és érzések hangját, fuldoklott, mialatt beszélt. Az asszony eleinte szokott üres mosolygásával nézett föl pirult arcába és lángoló tekintetébe, aztán egyszerre megrendült, és lesütötte a szemét.

– Csak nem veszi komolyan ezt a dolgot? – rebegette.

A férfi rikácsoló hangon kiáltotta, miközben fölemelte összeszorított öklét:

– Annyira komolyan veszem, hogy többé nem élek magával. Eddig is csak kín és gyötrelm volt az életem maga mellett. Vér-

Egy öreg férfi történetéből

fagyasztó unalmával és hidegségével elvette minden kedvemet az élettől, és most kikezd egy vénemberrel, hogy engem földig megálázzon... Szégyellje magát! Maga gonosz, elvetemült asszony...

Az asszony ekkor – ki várta volna tőle? – esdekelve emelte föl két karját, és zokogva kiáltotta:

– Férjem, én szeretem magát, és csak gonosz tréfa volt, ami történt. Bocsásson meg nekem!

A férfi hozzá lépett, és hosszas hallgatás után lehajolt a díványra roskadt asszonyhoz, és megcsókolta a homlokát.

Később – éjjel – fölébredt, és nyugtalankodva kérdezte magában:

– Valóban feltámadnak a halottak?

Egy okos asszony, aki hallotta ezt a történetet, így nyilatkozott a dolog felől:

– A halottak nem támadnak fel, de Józsi bácsi megérdemelte, hogy megütötték.

Egy leánytól hallottam ezeket a dolgokat:

A báró, miután hatvanéves lett, csinos kis villát vásárolt a Csömöri úton, és finom bútoraival, meleg szőnyegeivel és széles réz-ágyával itt pompásan berendezkedett. Ezeket a holmikat – a szőnyegdíványokat és csudálatos vánkosokat – ismerte sok leány és asszony Budapesten. A báró elmondhatta, hogy a pesti nők között azok vannak kevesebben, akiket még eddig meg nem vendégelt, többen azok, akik lakásán megfordultak. Alig töltötte be a huszadik évét, már ismerték érdekes fekete fejét és szilaj fekete szemét a társaságbeli asszonyok. Azon leányok pedig, akik nem szégyenkeznek bűneik miatt, határtalan elragadtatással említették a bárót szerelme és bőkezűsége miatt. S így a báró hosszú évtizedek alatt, miután semmi egyéb dolga nem volt, és semmi más nem érdekeltte a világon, folytonosan a nőknek élt. Vannak olyan csudálatos férfiak, valamint asszonyok is, akiknek vér helyett tűzpatak folyik sárgás bőrük alatt. A báróról tudva volt, hogy vére fanyar és csípős ízű, mint az eгри vörösbore, mely elfeledve, száz esztendeig áll a pince sarkában, sárga homokba temetve. S így a nők vagy nagyon szerették, vagy nagyon megvetették, de valljuk be, hogy mégis inkább szerették, amiért, remélem, senki sem fog megharagudni a nők közül.

Negyven esztendeig a csudálatos férfi úgy ismerkedett és szeretett a városban és a városon kívül. Első kedvesei már öregasszonyok lettek, de ne higgyétek, hogy a báró ekkor is fenntartotta velük a barátságot. A báró elfelejtette őket, és megismerkedett

a fiatal generációval. Ahogy nőttek a növendék leánykák, ahogy az almácskák, melyek eleinte csak titkosan rejtőztek ruhácskáik alatt, kidomborodtak, a báró örülten érdeklődött irántuk. Kisleányokból öregasszonyok lettek, gyermekeik lettek, és a bárónak még a haja sem fogyott el, csak megfehéredett. Midőn a Csömöri úti villába beköltözött, hogy itt remetei magányban, azokon a vánkosokon megpihelve, amelyeket annyi illatos és színes asszonyfő érintett, életét befejezze, haja fehér volt, mint a hó, de orcáját pirosra aranyozták az életörömök, mint a francia almát a szeptemberi nap.

*

Hogy mindent megtudjunk, jelzem: a báró életének ebben a szakában nemcsak hogy az öregasszonyokat nem ismerte, de a növendék lánykákat sem. Igen érthető, hogy az ősz bűnös félteni kezdte lelkét az örökkön égő kemencéktől, ahol az ördögök sütik pecsenyéjüket. Barátai nem voltak, mert a nagy nőimádóknak nem szoktak lenni barátaik; így csak öreg szolgája, egy törpe púpos provence-i legény tréfálkozott vele.

– Holnap búcsú lesz Besnyőn, méltóságos úr – mondta egyszer a bizalmas szolga. – Jó volna, ha odamennénk, és megajándékoznánk a barátokat, hogy imádkozzanak lelki üdvünkért.

A báró nagyot kacagott, és a másik oldalára fordult. (Hatvanadik évében teljesen ellustult, és mindig a szagos vánkosokon hevert. Az illatok, amelyek a hattyúpelyhek közül a virágos selymen át kiáramlottak, minden fáradozás nélkül visszahozták a múltak képeit.)

A púpos legény pedig tovább beszélt:

– Jó volna a barátokra bízni magunkat, méltóságos úr. Azt hiszem, hogy a pokol tornácában vár reánk egy csomó vén boszorkány, akik egykor fiatalok és kedvesek voltak. A vénasszonyok nem nagyon szeretik azt, aki először szerette és megcsalta őket.

A báró erre is kacagott, és mert elálmosodott, kipurancsolta inasát a szobából.

Éppen ezen a napon történt estefelé, hogy egy idegen jelentkezett a villában. A púpos a városba ment bevásárolni, az öreg báró pedig a kerti fasor végén szundikált karosszékében. Vén nyárfák reszkettek felette, és törpe, nagy levelű bokrok legyezték arcát; legyezték addig a langyos nyári alkonyaton, amíg szunyókálni kezdett. Arra riadt fel, hogy a kapu csengettyűje élesen megszólalt.

A villa vasrácsos kapuja előtt egy magas, sovány öregasszony állott. A fasor végéből a báró éppen odaláthatott, és nyugtalanodva kérdezte magában:

– Ugyan mit akarhat ez a vén banya?

A sovány öregasszony ismét megnyomta a csengettyű gombját. A báró bosszankodva csoszogott a kapuhoz papucsos lábával. Kinyitotta a kaput, és az öreg hölgy belépett.

– Jó estét. Éppen a báró urat keresem – mondta különös, szigorú hangon.

A báró álmélkodva nézte az idegen nőt. Az asszony olyan sovány volt, amilyenre korábban azt mondta volna, hogy „szemtelenül sovány”, arcán a bőr fényes volt, és száraz hamuszínű haja pedig ódivatú fürtökben csüngött le virágos kalapja alól.

– Én Mária vagyok, ha emlékszik rám, báró úr; ha nem emlékszik, az se baj.

A báró asztmatikusan nevetett:

– Mária? Sajátságos...

Aztán lassú léptekkel követte az asszonyt a fasorban. A fasor végén leült az asszony egy kerti székbe. Leülés közben megropant a dereka.

– Úgy látszik, elrontottam a gyomromat – mormogta a báró, mivel különös zibbadást érzett testében. Majd leült ő is, szemben a vendéggel, és figyelmesen nézett annak öreg arcába.

A nő így beszélt:

– Mondtam, hogy Mária vagyok? Nem kell, hogy rám emlékezzen, elég, ha én emlékszem mindenre. Még erre a vánkosra is itt... Mondja el, báró úr, mit csinált azóta, mióta utoljára találkoztunk.

A báró horkantott:

– Micsoda beszéd ez, asszonyság? Mi most találkozunk először.

– Ah, nem! Először nagyon régen találkoztunk. Én voltam az a rút, szeplős és sovány Mari, aki az anyja házánál a baronesse-ek kelengyéjét varrtam. Oly rút voltam, és oly sovány, hogy az öreg báróné nem féltette házának tisztességét miattam. Még magától sem féltette. Pedig... Nagyon csúnya voltam, és senki sem szeretett. Maga azt mondta, hogy szeret. De csak egyszer mondta, és az éppen elég volt. Másnap már szégyellte magát, hogy oly rút, szeplős, csontos és ostoba varrónővel kezdett valamit... De én voltam az első. Igaz?

A báró mereven nézett a földre, ahol egy zöld foltos kavicsot vett észre. A kavics villogott a homokban, de kellemetlen volt a villogása.

– Besötétedett – szólt hirtelen, és felcavarta az asztalon álló rózsaszínű villamos lámpát. Mikor újra keresni kezdte tekintetével a zöld kavicsot, az már eltűnt a többi színes, sötét kavics között.

A nő így folytatta:

– Aztán másodszor is találkoztunk. Maga, báró úr, nagybeteg volt, a korai életörömök és multságok megnehezítették a mellét, és elhagyatva, lázasan, boldogtalanul feküdt egy fogadói szobában. A kórházból rendelt ápolónőt, és az ápolónő eljött az álmatlan, kínszenvedéses éjszakákra, és kezének érintésére a jég jege-sebb lett, a gyógyszer édesebb lett, és az álom nyugodtabb, üdítőbb lett – legalább a nagybeteg így mondta, midőn meggyógyult, és a vér ismét járkaálni kezdett szomszéd ereiben. Szerelmi vallomás volt az? Nem tudom. Az álmatlan éjszakák összeszoktatták a beteget és az ápolónőt, habár az ápolónő rút, szeplős, vézna leány volt. Tudja, hogy mi történt... Az az ápolónő én voltam.

A báró halkán, elgondolkozva mormogta:

– Valóban ez a két esete van életemnek, mikor rút rőt szerettem. De most már... Már sem a szépet, sem a rútat nem szeretem. Öreg és beteges vagyok, csupán a múltnak emlékeiből éldegélek.

Ha vagyonom nem volna, semmiben sem különböznék a vén koldustól, amelyik a templomajtó küszöbén olvasóját pörgeti.

Az öregasszony éles hangon szólt közbe:

– De mit csinált addig, míg öreg és beteg lett? Tett-e valami különösen jót és becsületeset?

A báró kövér testével elnyújtózkodott a karosszékekben:

– Szívujjakkal, lellem, ne akarja, hogy sokat beszéljek.

Az öregasszony kinyújtotta a karját. A sovány karon olyan vékony ujjak lógtak, hogy a báró összerázkódott.

– Mondjon el mindent.

A báró nagy felindulással kiáltotta:

– Mit mondjak el? Mindenki tudja, hogy mit csináltam. Sok ezer leányt és asszonyt szerettem, de a végén rájöttem, hogy soha nem szerettem senkit, valamint engem sem szeretett senki.

– A csúnya nő sem? – kérdezte az asszony.

– A csúnya nő? – mormogta lehunyva szemmel az öreg férfi.

– Igen, a csúnya szeretett. De mit ért az, ha olyan csúnya volt? Mikor a szépek, fiatalok és szerelmesek se bírták megőrizni becsüket tovább, míg kétszer lemegy a nap, mit tehettem volna a csúnyával? Habár meg kell vallani, hogy sokszor, sokszor, midőn ifjú, virágos leányfej feküdt az én fejem mellett, eszembe jutott egy roppant sovány, roppant rút nő csudálatos szenvedélyessége és szerelmének mohó forrósága. Többször eszemben volt, mint megérdemelte volna...

Az öreg báró lehunyva szemmel, igen halkán mondta az utolsó szavakat.

Az öregasszony mereven nézett rá, mindaddig, amíg a vén férfi feje mellére hanyatlott. Akkor felemelkedett, és a lámpát eloltotta. A félhomályban halk, hosszú lépésekkel ment végig a fason, a kapu felé, mely önmagától feltárult előtte. Sovány, fekete alakja eltűnt az estében.

*

Mondják, hogy így halt meg a báró.

Egy gyertya égve marad

Egyszer, holdas éjjel, Kemece alatt, a regényes vadvizek mentén, tóparton ültem egy félig vízbe merült rongyos ladik orrában. Augusztus volt, és különös nessel volt teli az éjjel. A kacsák sűrűn jöttek, és a túlsó parton – messzire – nagyokat durrantott puskájával vadász cimborám. Tüzes vonalakat lőtt a setétségbe, és bolondos kis kutyám nyugtalankodva szűkölt minden durranás után. Ahol én ültem, arra csak az apró cigánykacsák szálltak, s így ráértem gondolkozni mindenféle olyan dolgokon, amelyek csak éjjel, titkos állóvizek partján jutnak az ember eszébe.

Megvannak-e még a nagy vizek a Nyírségen? Nem tudom. De abban az időben, amikor itt puskáztunk és zömök lovakon futottunk agarak után, gyönyörűsége, kalandos és bús volt e táj. A vadmadárban gazdag tavak egymástól puskaövésnyire sorakoztak a Tiszáig, és a melankolikus hepehupás síkságon a lakosság szent fája: az ezüstlevelű, gyenge bélű nyírfa zizegett a mindig fűjdogáló szélben. A falvak alatt, az udvarházak körül ellenben királyi jegenyék emelkednek karcsú termetükkel a magosságba; a nyírfa a paraszt fája. E jegenyefák alatt lakik a dzsentrí – mezít-láb vagy lovaglósizmában. De ez egy másik történet.

Tehát: egy rongyos ladik orrában, tóparton és éjjel, egy nyugtalankodó, bolondos kutya társágában miről gondolkozhatik az ember? Ha szerelmes, kedveséhez, szagos párnákra és jó illatos ágyba szállnak a gondolatai; ő most a karját feje alá teszi, és hal-kan, mint az álom, aluszik... Hanem ez egy másik történet. Szerlem nélkül, esti magányban, különösen, ha a szomszédban félig

romba dőlt ház lyukas ablakain dudált körösztüll a szél, midőn az imént arra jártunk – kísérteties történetekre gondolunk.

És itt a tavak között, labodás udvar közepén állott egy régi ház. A jegenyék – a nemesi jegenyék – még vénségükben is szikáran és ünnepélyesen örködtek a régi lak körül.

Ebben a házban lakott az a híres Szerencsy Tamás, akinek két élő felesége volt.

Hogy sorjában menjünk, el kell mondani, hogy Szerencsy Tamás dali, hetyke ifjú legény volt oda előre. Kunkorgós kis fekete bajusza volt, szilaj, sötét szeme, atléta alakja, de ezenkívül semmi egybe nem volt a kerek világon. Az apja és a nagyapja gondoskodtak arról, hogy Tamásnak semmije se legyen. Hogy mégis örökölt valamit az élettől, arról se ő tehet. Mindenféle rossz szenvedélyek szűrődtek le a vérebe a szülőapjából, kártyázó, italos, szoknyakergető szenvedélyek. Ezek a szenvedélyek csak akkor jönnek gavallértempó-számba, ha az embernek van hozzájuk legalább ezer holdja. Ezer hold nélkül bizony hitványságoknak minősíti a világ a férfibolondságokat és -véteket.

Amíg az apja élt, addig csak megvoltak valahogy; legtöbbször vidáman, mert az öregúr nagymester volt az adósságcsinálásban. Igazi finác zseni volt ez az ódivatú táblabírói alak, aki, ha ötven esztendővel később születik, minden könnyűvérsége mellett gazdag ember lesz. De abban az időben, amelyben élt, üzleti lángelméjét csupán egy dolog foglalkoztatta: hogyan lehet semmiből urasan megélni anélkül, hogy tisztességtelen eszközöket kellene használni. Mondják, hogy vidékünkön az öreg Szerencsy kapott először pénzt a minisztériumból faiskolára és mintagazdaságra, de még ő se tudta megcsinálni egyiket se. A fia – mikor az öreg lehunyt szemét – letarolt sivatagon találta magát. Az apja üzleti fogásait már adoma alakjában olvasták a vármegyei kalendáriumban, az öregnek pedig nem volt ideje, hogy újabb fogásokra tanítsa meg a fiát. Mialatt a falusi doktor eret vágott rajta, csupán annyit bírt még mondani:

– Tamás, próbálkozz az asszonyokkal...

Erre eltemették abba a nyolcszáz forintos ércpokorsóba, amit halála előtt egy hónappal váltóra vásárolt. Tamásnak ugyan

megfordult a fejében az az ötlet, hogy jó volna az öregúrnak deszkakoporsó is, hátha csak azért vette a drága szarkofágot, hogy szorultság idején legyen valami érték a háznál, de aztán csak hagyta az öreget a drágaságban eltemetni. Ezt legalább nem veszi el senki.

Egy agárfejes lovaglóstort talált a sok száz pálca, ostor és bot között, ami minden falusi házban össze szokott gyűlni, hol a férfiak a várost járják. Az agárfej ezüstből való volt, és kilépvén a házból, lassan megindult kelet felé a dűlőúton, amit a homoki tájak sovány szerelmese, az akác szegélyezett. Egy óráig ment az akácok alatt, azalatt úgy gondolkozott, de úgy, hogy feje egészen meghajlott belé. Egyszerre jegenyék jelentek a messziségben, a jegenyék alatt pedig zsendélyfedelű udvarház látszott, ugyanaz a ház volt az, amelyről történetünk elején beszéltünk. De akkor még korántsem volt romba dőlve, és udvarát sem verte fel a gaz. Özvegy Novákné lakott itt a leányával, Katrinával. Novák azon híres lengyelek közül való volt, akik hercegségeket és grófságokat hagyva oda szegény hazájukban, földünkre vándoroltak a forradalom utáni időben, és búsultak együtt a honfiakkal. Nem is volt igazi úri ház, amelyiknek nem volt meg a maga külön lengyele. De Novák nem sokáig búsult. Egyszerre pénzhez jutott. Némelyek szerint olyképpen, hogy feladta a házigazdáját, Novák maga azt állította, hogy örökölt. De feleséget mégsem kapott itt; el kellett mennie Tótországba, és onnan hozott egy piros ajkú, lenhajú hajadont – négycsengős macskán. Novák urizálni kezdett; háznál lengyelt tartott, és a macskák úgy rázták csengőiket, hogy az egész vármegye odafigyelt, míg egyszer Novákot, boros állapotában, az árokba fordították, hol nyakát szegte. Novákné búsult, búsult, Katrina megnőtt, és éppen olyan piros lett az ajka, mint az anyjáié volt (akié piros volt még most is, de mégsem olyan piros, hanem olyan tulipiros, amilyen az öregedő szláv asszonyoké), és éppen az eresz alatt ültek, és pattogatott kukoricát ettek az ölükből, amikor Szerencsy befordult a kapun. Katrinán csak egy fehér alsószoknyácska volt az ingén kívül (meleg őszi délután volt), te-

hát, elfutott a férfi láttára. Novákné, bár öltözetben csak annyiban különbözött leányától, hogy az ő szoknyája tarka volt, maradt, és leültetvén a férfit, megkínálta a kukoricából.

Szerencsy köszönte:

– Nem azért jöttem – mondá –, hanem azért, mert el akarok szegődni. Hallottam, hogy ispánra van szükségük, mert Susák uram meghalt.

Novákné nagyot kacagott. Kacagás közben kivillant a foga, Szerencsy valamennyit megszámlálhatta. Megvolt mind a harminckettő, ha nem is volt mind szűz a fogorvos kezétől. De hát ki keresne asszonytól ép fogat? Néha lánynál is hiába keresgélünk.

– Nem sok dolga van nálunk az ispánnak – felelt az asszony, és rojtos szempilláit leeresztette, míg ajkán parázna mosoly fakadt.

– Özvegy Susákné arról jajgatott mindig, hogy annyi dolga van a szegény urának, hogy alig juthat hozzá.

– Oh, az alávaló! – kiáltotta Novákné. – Csupán kegyelemből tartottam itt ezt a vén göthös embert, mert jó pajtása volt az uramnak.

– No, hát énmiattam nem fog jajgatni senki – mondta Szerencsy, és megpödrötte a bajuszát.

Az özvegy megint kacagott (valóban megvolt minden foga), és kezét nyújtotta Szerencsynek.

– Hát, próbáljuk meg, Szerencsy uram. Mindjárt el is számlálom magának a gazdaságot. Először itt vagyok én magam, három cselédem, két béresem, négy tehenem, négy lovam, aztán föld, szőlő, legelő. Aztán van egy lányom, hanem az az én lányom – szólt az özvegy, és élesen nézett a férfira.

A tornácról éppen jött lefelé Katrina. Selyemruhában volt, és lenszőke haját derékig leeresztette. Karcsú, fiatal őzike lép oly bátorlalanul és mégis oly bájosan, amint a Novákné lánya lépett. Miért vette fel a selyemruhát? Bizonyosan nem magától. Mikor Szerencsy belépett a kapun, az anyja rákiáltott: – Vedd fel a fehér ruhádat! – Tehetett ő arról, hogy csak két fehér ruhája volt? Az egyik, a kisleányos, batisztból való, éppen mosásban volt. Mít volt

mit tenni? Fel kellett venni a selymet. Oh, ti nők, ti tudjátok, hogy mit jelent az, mikor egy kis falusi fruska selyemruhába öltözködik. A legszebb, a legfőbb, a legegyszerűsebb akar lenni akkor.

Nováknének nem is nagyon tetszett a dolog. Alighogy meguzsonnáltak (ő egy vérpiros pongyolát kapott magára időközben), küldte Katrinát:

– Eredj, végy fel más ruhát, még elpiszkítod ezt a drága selymet! Aztán jöjj sietve, elmegyünk, és megmutatjuk Szerencsy uramnak a gazdaságot.

Katrina elszontyolodva ment a lugasból a ház felé. Míg a házig ért, Novákné folyton utána nézett. Aztán felemelkedett hirtelen, és a leány után ment a házba.

Szerencsy megpödrölte a bajuszát.

– Bolond nép az asszony – dünnyögte. – Ez az asszony máris féltékeny.

Novákné napernyővel a kezében jött vissza, pedig a nap már lement, és gyönyörűen alkonyodott.

– Menjünk – mondta mosolyogva. – A kis szívemnek fáj a feje, nem jöhet velünk.

Elindultak a hátsó kapun át, és egyszerre magas, illatos rozsvetések közé értek.

*

Ez a történet arra való volna, hogy sokat elmélkedjünk benne az asszonyok hiúságáról, bolondságáról és szerelméről, aminthogy a legtöbb történet ezért íródik. Most azonban nem ingereljük az olvasó kíváncsiságát, és sietve elmondunk mindent.

Szerencsy pompásan beletalálta magát különös helyzetébe, mert hisz nem szolgálta, hanem inkább a maga ura. A szobákat rendbe hozta, és a kis sárga kocsi sokszor napokig állott a városi vendégfogadó szíjében, míg Novákné dühösen toporzékolva járt fel-alá az udvarházban. Katrina ilyenkor lesütött szemmel ült és hallgatott. Mintha ő volna a bűnös! De az ispánnak csak meg kellett jelenni, és minden haragnak vége lett.

Azon a télen Novákné egyszerre nagybeteg lett. A doktor egész nap az ágya mellett ült, alig talált időt arra, hogy a szilvóriumos üveget megkotyogtassa és a cselédlányok arcát megcsipkedje. Egy délután papot akart az özvegy, és a doktort kiküldte a szobából. A falu messzire volt, jó óra beletellett, amíg a kocsi a faluba ért. Azalatt Katrina az ölében tartotta az anyja fejét, Szerencsy pedig az ágy mellett ült.

– Soká jön a pap – mondta egyszerre Novákné. – Pedig nem sok időm van itt ezen a földön, habár annyi az elvégeznivalóm... Kedves leányom, én egy titkot akarok veled közölni. Maradjon, Tamás.

Novákné nagyot lélegzett, és kinyújtotta a kezét Szerencsy keze után. (Ugyan miért reszketett a férfi keze?)

– Ezt a férfit én szeretem – mondta hirtelen erős hangon az özvegy. – Szeret ő is engem. Nem akarok úgy menni Isten szent felsége színe elé, hogy bűnös szerelem emléke nyomja a lelkiismeretemet. Mert valóban bűn volt a mi szerelmünk. Pap nem áldotta meg, Istennek nem tetszett. Bizonyosság erre az, hogy most végét szakítja életemnek. Mielőtt tehát lehunynám szemem, szeretném, ha az egyház szolgája megáldaná szerelmünket... értsd meg, Katrina, az volna az utolsó kívánságom, hogy ne légy olyan árva, mint az ujjam, ha én meghaltam. Legyen legalább mostohaapád, aki rólad gondoskodik...

Katrina csendesen lecsúsztotta az anyja fejét a térdeiről, és sebesen kiment a szobából. Szerencsy utána sietett.

A leány, ahogy kiért a szobából, futni kezdett a havas udvaron: ki az udvarból, a havas országútra.

– Katrina – mondta a férfi, mikor utolérte –, hát légy eszednél! A mama úgyis meghal...

A leány végtelen ijedséggel emelte fel a szemét a férfira.

– És akkor te előállnál, hogy ezelőtt két hónappal titokban megesküdöttél a feleséged leányával? Be kell mindent vallani. A mama jó asszony, majd megbocsát.

– Ezt nem bocsátja meg soha – dadogta Szerencsy, és a verejtéket törölgette homlokáról. – Egész életében bolond volt az anyád, még meghalni se tud bolondság nélkül.

Csilingelés hallatszott az országútról. A szán jött a pappal. Az út mellett fagyos nádas terület el. Katrina behúzódott oda, Szerencsy utána.

– El kell mennünk, hogy soha hírünket se hallják – rebegte Katrina, és könnyek omlottak szeméből. – Oh, miért is hallgattam rád!

Szerencsy ajkát harapdálva nézett Katrinára. Előbb azt akarta mondani, hogy nem tudja, miből fognak élni, ha elmennek, de aztán jobbnak látta hallgatni:

– Tehát elszökünk – szólta. – Én visszamegyek a házba, és hozok ruhákat.

Gyorsan megfordult, és a ház felé ment. Katrina utána kiáltotta:

– De ha soká jössz, én megölöm magam!

Hallotta ezt Szerencsy, vagy nem? Már messze járt a nádastól, s így nemigen hallhatta. De ha hallotta is, ugyan ki törődne egy kis fiatal nőcske fenyegetésével? Még ha beválna a fenyegetését, még ha beválna...

Katrina a nádasban maradt, és dideregve szorította a két kezét dobogó szívére. Halk téli csend volt körülötte. A nád fagyosan, mozdulatlanul állt, az égen nem mozdultak az ólmos felhők. Végtelen csend volt, amilyen a pusztán a téli délután csendje. És ez a csend azt mondta Katrinának, hogy legjobb volna, ha ő is elcsendesednék. Ugyan mit is akar bolondos, ostoba kis szívével ezen a világon, mikor még azt is titkolni kell, hogy felesége lett annak, akit szeret?

A percek gyorsan múltak, és Szerencsy nem jött. Nem jött, nem jött.

A Katrina szívéen egyszerre éles fájdalom hasított keresztül. Hátha többé sohase jön elő a férje – itt hagyja őt a téli magányban?

Alighogy ezt gondolta, máris futni kezdett a ház felé. A haja kibomlott, és futásában röpiült utána.

Az ebédülőben a pap az orvossal szilvóriumozott, és roppant vidám arccal beszélgettek valamiről. Különös mosollyal néztek

Katrinára, amikor a szobába lépett. De Katrina nem figyelt rájuk. Keresztülhaladt a szobán, és futva ment az anyja szobája felé. Ott Szerencsyt találta, amint különösen sápadt arccal ült az ágy mellett.

Katrina letérdelt az anyja elé:

– Anyám – kiáltotta kétségbeesetten –, bocsáss meg, de Tamás már az én férjem...

Mi történt erre?

Annyi bizonyos, hogy Novákné rögtön kiugrott az ágyból, és többé semmi baja sem volt.

– Mért nem mondtad ezt mindjárt, te kígyó! – kiáltotta, és megragadta Katrinát.

A kiáltozásra a pap és az orvos besietett.

– Főtisztelendő úr – rikácsolta Novákné –, jelentse fel ezt az embert! Bigámiát kötött a gaz, előbb a leányomat vette feleségül, aztán engem...

Szerencsy ezt dűnnyögte:

– Azt hittem, hogy mindjárt meghal.

– Takarodjatok a házamból! – mondta Novákné, és felöltözött, mintha semmi baja sem lett volna.

Nemsokára ezután a kis Katrina egy kis tót falucskában, ahová a bős Novákné elől elmenekültek, igazán meghalt, de meghalt Novákné is, és Szerencsy akkor visszaköltözött, s éjjelenként lovagolt. De ez megint más történet.

Tavaszi út

A völgyekből, amerre jártam, már felhangzott a tavasz éneke. Olyan ének, amit nem mindenki hall meg – némely utasok közönyösen kocsiznak tova az országúton, de mások merengve néznek alá a völgyben sötétlő fákra és kis bokrokra és a rőtbar-na mezők között folydogáló vízre. A földben rejtőző apró életek ilyenkor mozogni kezdenek, és titkos susogások hallatszanak mindenfelől. A törpék persze, akik az odvas fákban laknak, sietve kijönnek a háncsok alól, körülnéznek, majd ismét lakásaikba szaladnak, és gyorsabban hajtják kis szövőszékeiket, amelyeken a bokrok, fák és rétek tavaszi köntösét szövik. A kis szövőgépek munkájától hallatszanak az apró kopogások a fák belsejéből. Az úton sárnak is illata van, és a madarak különösen sietve röpködnek, mintha attól félnének, hogy elkésnek valahonnan. Tavaszi reggel volt ekkor, és egy vörös emberrel jártam a kertben.

(Ez egy messzi faluban történt mind, ahová elmentem – korán – tavaszt keresni. Éjjel utaztam, sötét és bús hajnalban, kocsin, midőn egy szagos bundába bújva próbáltam elaludni, de ez sehogy se sikerült, és nyitott szemmel láttam, hogyan bontakoznak ki a fák alakjai a sűrű éjből. Előbb a koronájuk látszott, mintha lógnának a magasban, aztán fekete – vaskos és karcsú – derekaikat mutatták. Úgy álltak ők itt az út mellett, mint aluvó katonák. Sík földön jártunk – messzi a vasúti töltés kanyargott –, és a vizes lapályról nedvesen és kitartóan fúj a szél, mintha örökké akarna fújni.)

Folytatom ott, hogy tavaszi reggel volt, és egy vörös emberrel jártam a kertben. Az utak még sárosak voltak, és így a tavalyi ha-

raszton jártunk. Nagy, szinte végtelennek tetsző kert volt ez. Valamikor száz esztendő előtt fundálta ki egy bogaras öreg főúr. Folyó járt keresztül a kerten, és a barna fahidakról meg lehetett lesni a folyón támadó párák és felhők ébredését. Voltak itt titkos utak és kiismerhetetlen labirintok. A kert végében álmosan álldogált a nyurga kastély szívárványos ablakaival. A vörös ember – az orvos volt itt – különös meséket mondott a kastélyról és annak kísértet lakóiról. Olyan meséket, amelyek minden magánosan álló úrilakhoz fűződnek: e meséket téli alkonyatokon a félhomályban gondolják ki, míg a kályhában magasan lobognak a rőzselángok.

Annyi volt az egész, hogy a szürke kastélyban egy beteg fiatal-ember lakott.

*

A fiatal báró mellbeteg volt, és Elemérnek hívták.

Szülei korán elhaltak, és nevelője, barátja, gondozója a vörös orvos volt. Még alighogy huszonnégy éves volt, de annyinak sem látszott. Szőke és keskeny vállú fiatalember volt, kék szemmel, nőies orcával, s ruházatnak szerette a puha fekete ruhaszöveteket.

Előbb az apja halt meg, aztán az anyja, és mert az anyja, egy gondos és imádságos öreg hölgy, aki a krónika szerint táncosnő volt egy színháznál, élt tovább, a fiatalember szűzies és óvatos életet élt. Az öreg hölgyet később a vörös orvos pótolta, és így történt, hogy felnőtt egy fiatalember százesztendő s kert közepén, aki mit se tudott a szeretkezésről és az ölekezésről. A világ, amely odakünn van, ravasz és gonosz és csábító, s vele soha meg ne ismerkedjék a fiatalember, erre ügyeltek legjobban környezői. Az utálatos nőkről pedig jobb, ha nem is beszélünk.

Mert a fiatalember társasága a doktoron kívül Ellen kisasszony volt. Ez az Ellen kisasszony társalkodónő volt az anyja mellett, aztán a háznál maradt, mint egy régi megszokott bútordarab. Természetesen minden veszélyen felül állt, egyetlen szenvedélyes rendellenességet se tapasztalt nála a doktor, amely rendellenességek néha megbolondítják az öreg hölgyeket. Az öreg hölgy

esténkint hosszú-hosszú angol regényeket olvasott fel a lámpa mellett. Az érzelmes jeleneteknél hangja remegett, és könnyek homályosították el tekintetét. Máskor a bibliát vette elő – természetesen az erényes Újtestamentumot –, s hangsúlyozva olvasott. A doktor a sarokban ült, és mindenféle bolondságokra gondolt, amelyek közte és a nők között történtek, mert mint afféle nőtlen ember, mindig az asszonyokon törte a fejét. A fiatal báró a menyegyzetre bámult, és hogy min gondolkozott, azt se Ellen kisasszony, se a vörös nem tudták. A hallgatáson kívül a báró még vadászatással töltötte az idejét. A doktor nyomában ballagott, és rozsdás mordályával nagyokat durrantott; a földeken dolgozó piros fejkendős parasztlányokat gyűlölködő szemmel nézte.

Mondtam, hogy huszonnégy esztendő volt a fiatal báró, aki a szivárványos ablakok mögött a nyurga kastélyban töltötte életét?

Tehát a huszonnegyedik életévében történt valami, amit sem a doktor, sem Ellen kisasszony soha meg nem értenek.

*

Tavaszi idő volt akkor is, és a fiatalember naphosszat a díványon gunnyasztott. A tavasz máskor betegségek kivül egyebet nem hozott a bárónak; hol köhögött, hol melege volt, majd meg hideglelés gyötörte a testét. De az idei tavasz, az szép tavasz volt. Mintha bogarak mászkáltak volna hátán, mikor a napsugárba nézett. Tudjátok, hogy a szél is más tavasszal? Különös szagokat hoz a folyóról és a rétről. A kastély ablakából messzire lehetett látni a sáros világot. A vörös orrú parasztnok nagy csizmájukban mint fekete bogarak másztak az úton. Barna és rongyos szűrjeikben néha varjaknak látszottak, amelyek a földekre legelészni mennek.

Az ifjú báró egy délelőtt – éjjel azt álmodta, hogy koporsóban van, és halotti gyertyák égnek körülötte; amint babonás anyjától hallotta, ez menyezői jel –, tehát egy délelőtt kis kocsit látott futni az országúton. Szürke lovacskák ügettek a hintócskával, és egy karcsú kisasszony ült a bakon. A kisasszony fején ibolyás ka-

lap volt, és hosszúkesztyűs kezeivel ünnepélyesen tartotta a sárga gyepelőcskéket. A komor szolga hátul összefonta karjait. A kislovak gyorsan galoppoztak, és csakhamar eltűntek a kocsival a jegenyefák mögött.

Aznap ebédnél az ifjú a kisasszony felől tudakozódott. A vörös doktor letette a szájához emelt vizespoharat, de Ellen kisasszony mosolygva kiáltott fel:

– A hercegkisasszonyról tudakozódik, báró úr? A legerényesebb és legszelídebb leányka a földön. A szíve olyan, mint a vaj, kedélye pedig hasonlít a madárkééhez.

– Szeretném feleségül venni – mondta a fiatal báró, és nagyon vörös lett.

Ellen kisasszony a vörös doktorra nézett, és a doktor rá. A vörös rosszállólag csóválta a fejét, a kisasszony pedig szemét lesütötte.

– Nagyon unom így az életet – folytatta halkán a fiatal báró –, és hogy eddig föbbe nem löttem magam, csupán az okból nem tettem, hogy sajnáltam magukat itt egyedül hagyni. Mivel töltenék az életüket, ha én nem volnék?

Ellen kisasszony – mert érzékeny lelkű volt – könnyes szemeit fölemelte, és valami óskót imádságnak a végszavait rebegette, ami menyasszony korát juttatta eszébe. A doktor pedig este terjedelmes és alapos levélben számolt be a történetekről egy Bécsben élő nénikének.

*

Miután nem volt mit tenni, a doktor felpakolta Ellen kisasszonyt, és elmentek leánynézőbe a hercegkisasszonyhoz. Ne gondoljátok, hogy itt a várkastély udvarán ezüstruhás bérszolgák sűrögtek-forogtak! A herceg nem volt valami gazdag, és szakálla mellét verdeste; szerette, ha alázatosan közeledtek hozzá, mert – mint mondám – nem volt.

A doktor és Ellen kisasszony előadták jövetelük célját. A herceg csak azt kérdezte:

Éjjeli kép

A halál lovagolva a rozsföldek felé vette útját, de az emberek észrevették és utána futottak. A folyóparton utolérték és agyonütötték.

(Egy régi meséből)

Még azután is a folyóparton laktunk, hogy atyánkat eltemettük. (Kisfiú voltam, de mindenre emlékszem.) Persze különösen megváltozott minden. A szobákban – főként abban a szobában, ahol a szoba közepén álló ágyban ő meghalt – sajátságos szag volt. Bemomlott sírok körül érezni olyan szagot, amilyen a házunkban volt. Az ablakok folyton nyitva voltak, és a folyó (tavasz volt) susogott vízbe hajló fák alatt, de a susogása rémületes volt. Éjjel a padláson dörömbözőtt valaki, és a kutya folyvást keservesen vonított, az ajtókat kaparván.

Messzire nem volt emberi lak, éppen azért költöztünk ide beteg atyánkkal, akinek mérhetetlenül sok levegő, magány és nyugalom kellett. Csak levegőt, levegőt akart – de mindig kevesebbet kapott. Azon a délután hó esett, mikor a zordon idegen átkelt a befagyott folyón. Öreg dajkánk mesélte a temetés után, hogy fekete köpenyeges vándorlót látott ólalkodni akkor a ház körül, kenyeret és szállást kért, de ugyan be lehet-e bocsátani oly házba vándorlót, ahol nagybeteg küszköd az utolsó percekért?

Tehát éjjel egy kis szobában aludtunk valamennyien azután – összebújtunk, mint megrémült madarak –, és olyan nagy csönd volt körülöttünk, mintha már mi is meghaltunk volna rég. Va-

– Nem bolond az én nemes fiatal barátom?

A vörös megnyugtatta a herceget. Majd a leánykát vették elő:

– A báró – kezdte az orvos – olyan, mint egy gyermek. A világot nem ismeri, a bűnökről mit se tud, valamint másról se. Megholt szülei kívánságát tolmácsolom arája előtt, ha arra kérem őt, hogy vigyázzon vőlegényére.

A hercegisasszony ebbe beleegyezett, s nemsokára megesküdtek a kis kápolnában a fiatal báró és a hercegisasszony.

Természetes maradt minden a régiben. Miss Ellen esténként felolvasta az angol regényeket, és a doktor a sarokban bolondságokat gondolt. Lefekvés előtt megnézte a bárónő ütőerét, és tanácsokat susogott a fiatalember fülébe.

– Csak halkkal éljünk, és csendesen – szokta volt mondogatni.

A hercegisasszony ijedten nézte a doktort, és nem mert elmentmondani. Sőt megszokta, hogy ő is intse férjét: vigyázzon egészségére, és ne lépje túl a határokat a szerelemben.

A fiatalember néha elhatározta, hogy megveri a vörös doktort, de aztán mégse bántotta. Emlékezett, hogy anyja nagyon szerette, és halálos ágyán gondjaira bízta őt.

*

– A nagyurak élete nem mindig mulatságos – mondta a vörös doktor a kertben, és hozzá nevetett.

Ránéztem, és gonosznak, kárörvendőnek láttam őt. De tovább kerestük a tavaszt a vizes bokrok között, és csak később gondoltam sokszor a hercegisasszonyra. Szőke volt, szép szemű, karcsú és ábrándos.

laki sóhajtott néha álmában, aztán újra csend lett. Azt hiszem, hogy mindnyájan a havas temetővel álmodtunk, ahol most ő lakik – a szigorú, nagy és boldogtalan ember. A földet rákaparták, és többé senki sem látta arcát, amit sárgára füstött be a halál, és gyönyörű nagy szemeit becsukta.

Egy éjjel, amint a kis szobában összebújva aludtunk – hátul a házban, távol azon szobától, hol az ő ágya még mindig a középben állott a felhasított inggel és összegyűrt takaróval –, lépések hallatszottak a folyosón. Kopp-kopp-kopp. Nehéz, fáradt lépések mentek az ablak alatt – éppen, mint az ő lépései.

Öreg dajkánk nyavalyásan zokogott.

– A gyönyörű kis báli cipőit húztam a lábára, mert az anyátoknak a báli cipőit adtam fel utoljára.

Ám anyánkat nem ismertük, s így sohasem féltünk tőle.

A lépések közeledtek – távolodtak.

– Vajon mit akar? – susogta a dajka. – Keresztet adtam a kezébe, olvasót csavartam a csuklójára, habár kálomisták vagyunk. Mit akarhat tehát?

De mozdulni senki sem mert. A bátyám már nagy diák volt, és ismerte a pesti kávéházakat is, de csak a vadászsipkáját szorongatta.

– A kutya is hallgat – mormogta a dajka. – Bizonyosan ő az, hisz idegent megugatna...

A lépések már nem hallatszottak, de az öreg dajka még mindig beszélt:

– Tudom már, mit akar. Azt az aranymedalions akarja, amit mindig a mellén viselt. Istenem, istenem, mért nem is adtam vele a sírba?... De Isten ő szent felsége megbocsátja az én kíváncsiságomat; nem tehettem róla, nem, nem... Azt a medalions mindig a mellén viselte, de soha fel nem nyitotta. Mikor megfürösztöttem, és szép haját puhára fésültem, és bajuszát beillatoztam, amint szerette életében, levettem a medalions, és felnyitottam, oh, Isten bűnül ne vegye.

Egy asszony képe volt benne, és az asszony én voltam...

A lépések most haragosan dobogtak végig a folyosón. Erzsóknak mintha síp lett volna a torkában, úgy lélegzett. Valaki mintha az ajtót próbálta volna, de az ajtó be volt csukva.

A dajka vacogó foggal rebegette:

– Beeresztem. Hadd öljön meg, hadd vigyen magával. Én vagyok a bűnös és az elvetemedett. Míg fiatal voltam, és szép voltam, csak mindig nevetgéltem, csak mindig bolondoztam. Pokolra való az én sötét lelkem. De ti ne haragudjatok rám, édes gyermekeim, öreg dajkátok mindig szeretett benneteket. Téged, Lajos, szoptatott, nem volt édesanyád; téged, Gyurica, tenyerén hordozott... Megyek már, megyek.

Ott van a diófa szekrényben, a második fiókban, egy sárga skatulya alatt, ki akartam vinni Pócsra, és a kis Jézus lábára akasztani, de ő érte jött, odaadom.

A vén dajka meztelen lábaival susogó, halk lépésekkel ment az ajtó felé. Abban a percben, mikor felnyitotta az ajtót, iszonyú dördülés hallatszott a kis szobában. Gyurica elsütötte a vadászpuskát, a plafonba eresztve a sörétet.

A dördülés után rohanó lépések hallatszottak. A nyitott ajtón át benézett a csillagsugáros tavaszi éjszaka. Erzsók nem volt sehol. De nemsokára előkerült. Lihegett, és zavarosan dadogta:

– Szűrben volt, a csónakon ment a vízen.

Másnap csendőrlégények jártak arra, akik csúfondárosan nevettek Erzsók elbeszélésére. De estefelé vasra verve hoztak át egy halászt a túlsó partról.

A medalions is megtaláltuk, és benne az édesanyjának arcképét.

Egy ifjú vallomása

Mikor nyári éjjel hazamegyek, az éji szellőtől, langyos levegőtől bolondos gondolataim támadnak: hogy most mindenütt szeretnek és szeretkeznek, a pincében és a harmadik emeleten, de vannak mégis talán leányok és fiatalasszonyok, akik sóvárogva hajolnak ki az ablakon és erkélyeken; s ki tudja, melyik sötét emeletről kíséri egy meleg szempár az éjjeli vándort, akinek lépései ábrándosan kopognak a magányos néma utcákon. Ezeket az elhagyott, csalódott vagy özvegy hölgyeket ugyan mi vigasztalhatja meg langyos nyári éjszaka, midőn a nappal földre hullott arany még fénylik és izzik a sötétségben? Hová lesz az a sok láng, forróság és mohó sóhajtás, ami a csudálatos estéken magányos hölgyek hálókamarájában terem? Hová lesz a vágyódás, amely fölébred az éjjeli lépések kopogására? Ah, éjjeli bolyongók, ne nézzetek közönyösen a kőpalotákra, de a kunyhókra se. Az a meleg áramlás, amely folyamként halad körösztüln a nyári földeken, s elsöpri az öreg taplószívűeket és a víg, bolondos fiatalokat, a magos hegyoldalba ragasztott emberfészkekbe is elér, és szülőföldemen a komor és hallgatag rákászok dalra gyűjtanak a tó körül. Azaz egészben véve az foglalkoztat nyári éjjeleken, hogy valamennyi magányos, pár nélküli asszonyt össze kellene gyűjteni. Aztán nem is tudom, hogy mit csinálnék velük. De arról bizonyos vagyok, hogy valami borzasztóan nagyszerűt.

Ilyeneket gondolok, midőn elkövetkeznek a forró éjszakák. Mert bár nem vagyok költő, de a szerelmet úgy óhajtom, mint akárki a költők közül. Boldogok azok, akik nem tudják azt,

mit jelent egyedül lenni; akik nem tudják azt, hogy amelyik nő megtetszik, s akiért vérünket, életünket feláldoznánk, „a másé”. Egyáltalában, minden a másé. Menj haza, boldogtalan ifjú – így szólok magamban –, és óvakodj a földszintes házak nyitott ablakaitól; ha megsejtéd, hogy odabent szép leány pihen, ha beugrasz az ablakon szerelemtől ittasan, rablónak néznek, és tömlőcbe vetnek, mert a szép világnak, amelyről régi költők műveiben olvashatunk, immár vége van.

Történt azonban, hogy egyszer egy nőt találtam éjjel az erkélyen, amely virágokkal volt tele, és hová éjjelenként sejtelmesen szálltak a gondolataim, mintha valami titkot sejtettem volna a virágbokrok mögött. Valahányszor éjjel erre jártam – elhagyott utcában –, mindig megálltam az erkély alatt. Veronában, a Júlia városában láttam ilyen erkélyeket. Csak egy személy fér el benne, és olyan alacsony, hogy jól megtermett ember a kezével elérheti. Mondom: virággal volt tele az erkély, és éjjeli mécses világított a szobából, midőn egy asszonyt vettem észre odafönt. (Gondolataimban éppen ott tartottam, hogy az asszonyok már mind összegyűltek egy pusztaszigetre, amelyik felé aranyos orrú csónakban eveztem.)

Az asszony az erkélyen fehér ruhában volt, és két kezébe támasztva állát, fejét a virágok közé hajtotta. Amint közeledtem, már messziről észrevettem őt jó ismerősömön, az erkélyen, amelyikkel éjjel, midőn találkoztam, mindig üdvözöltük egymást. „Jó estét, jó estét, még mindig egyedül?” – mondta ő. – „Egyedül, és otthon se vár senki” – feleltem én. De most elmaradt e szokásos éji üdvözlés, sőt az ostoba nagy bérházat, az erkély szomszédját se vettem észre, pedig ennek pinceablakain át gyakran meglestem a szegényebb néposztály szerelmét, főként vasárnap, midőn bortól, szerelemtől mámorosan égve felejtették a lámpást. A szívem dobogni kezdett, és lépéseimet meglassítottam, nehogy elröpüljön az éji tünemény, akiből eddig csupán fehér ruháját láttam. De bizonyos voltam felőle, hogy nem lehet csúnya, nem lehet öreg, sőt nem is leány. Így búsulni éjjel, elgondolkozva virrasztani csöndes éjjelen csak egy asszony tudhat.

Elfelejtettem tán mondani, hogy a hold, mint egy nagy világos tekintet, éppen az utca felett állott?

Levettem a kalapomat, és úgy közeledtem. Akármilyen halkan léptem, hamarabb észrevett, mint gondoltam. Fölemelte a fejét, és én ijedten megálltam. Fekete haja és fehér arca volt, mint Júliának. A szeme nagy és sötét volt, és megriadva nézett rám. A bal kezével bő éjjeli köntösét összehúzta mellén, és az ajtó felé hátrált.

Iszonyú erőfeszítést tettem, és felkiáltottam. (Nem ismertem rá a saját hangomra.)

– Ne menjen el, ha jó és nemes szíve van! Maradjon még, hogy ne legyek egyedül, boldogtalanul. Ahogy megláttam, egyszerre elfelejtettem életemnek minden szomorúságát és fájdalmát. Maga az első, akit ismeretlenül, véletlenül és bolondul az első percben szeretni kezdtem, bár még ruhájának fodrát se láttam világosan...

Megállott, és érdeklődve hajlott előre.

– Én egy magányos, szomorú fiatalember vagyok, és még sohasem szeretett senki, bár én szeretni szeretnék. Mindig erre járok éjjel, és ebben az órában járok erre, de még sohasem láttam senkit az erkélyen. Ha a jácint és viola illatát nem éreztem volna már kora tavasz óta ebben az utcában – ahová egyszer véletlenül tértem be, hogy azután mindig erre járjak –, azt hihettem volna, hogy a ház lakatlan. Itt volt az erkély, amelyikbe beleszerettem, mert tudtam, hogy nappal benne jár valaki, aki a virágokat öntözi és ujjaival megsimogatja. Egész éjszakai utamon ez az erkély volt az egyetlen hely, amely alatt elhaladva a boldogságnak illatát és közelségét éreztem. És most el akar menni, midőn már álomban láttam, midőn már haját, arcát és nyakát képzeletemben leföcsöttem, midőn végre megtaláltam, hogy ezután még boldogtalanabb, szomorúbb és bánatosabb legyek?

Így beszéltem, és bizonyosan még többet is elmondtam az éjjeli gondolataimból, amelyek mind szerelmi vallomások voltak az első nőhöz, az első igazi nőhöz.

Ő mozdulatlanul állott az erkélyen, és arcát felém fordította. Egyszerre meglepett, sziszegő hangon megszólalt:

– Hisz maga nem ismer engem?

– Kell az, hogy ismerjem? Szeretem úgy, ahogy megtaláltam. Éjjel, fehér ruhában, egy erkély virágai között, s én elhagyottan, sóvárogva mentem az utcán.

Az asszony halk, csodálatosan dallamos hangon (egy gyönyörű szöke drámai művésznőtől hallottam csupán olyan hangot) megszólalt:

– Már láttam néhányszor az erkély alatt álldogálni, de nem tudtam, hogy ilyen különös szándékai vannak.

– Hogy megszerettem, mielőtt láttam? Oh, asszonyom, ön nem tudja, hogy járnak fiatal emberek a földön, akiknek szívében annyi a vágy és rajongás, hogy éppen ezért nem tudják megtalálni azt, akit akarnak. Míg a hidegszívűek alacsony szándékkal feszítik ki a hálót a legszebb és legjobb nők előtt.

– Szóval maga szeretni akarna – mondta az asszony kevés gondolkodás után. – Szeretni akarna, és nincs senki, akit szerethetne. Sajnálom magát, de én már nem vagyok szabad. Azonkívül öregebb is vagyok magánál. Hanem az tetszik nekem magában, hogy őszintén beszélt. Egy rossz öregasszony – én már öreg vagyok – szíve különös lángjának megörülne, de én csak sajnálom magát. Sajnálom, hogy olyan regényhős, és nem tíz esztendővel ezelőtt lepett meg itt az erkélyen rajongó hangjával. Mert akkor én is nagyon boldogtalan voltam, és a templomba jártam, a hideg kövön térdepeltem, és azon imádkoztam, hogy vajha jönne el... tudja, hogy kicsoda.

– Tudom. Nem a férje, hanem az első szerelme.

– A férjem volt az első szerelmem, de ő most nincs itthon... Tíz esztendővel ezelőtt és ilyen langyos éjjelen nagyon tetszett volna a hangja és regényes megjelenése, de most nem... Búcsúzzon el az erkélytől, szegény ismeretlen barátom, és búcsúzzon el az éjjeli kóborlásoktól is. A jó nők éjjel alusznak, és ha még úgy szeretnének szeretni, akkor se mennek az utcára. Menjen a templomba, és szeresse meg azt a leányt, aki legbuzgóbban és legszomorúbban imádkozik. Az magáért – az ismeretlenért imádkozik. Most pedig jó éjszakát.

Halkan és szemérmesen

Megfordult és eltűnt. Sokáig álltam az erkély alatt, és tovább szőttem a dolgot, egészen addig, míg a pusztaszigetig értem.

Másnap éjjel, midőn arra mentem, a virágok eltűntek az erkélyről, és az ablakokra sűrű függönyt eresztettek. A ház lakatlan volt, és a kapu felett táblát lógatott az éji szél, hogy a ház kiadó.

Az égből annyi arany hullott a földre, hogy elborította a falvakat, városokat, a réteket és szőlőhegyeket; másképpen: nyár lett.

Csak az tudja azt, akinek senkije sincsen, hogy milyen lehet a márnak vagy szomorúságnak az a fajtája, midőn a csodálatos alkonyatokon és hajnalokon egy nő – hitves vagy akár szerető – szemébe nézhetünk; virágos erkélyen ülni, rózsákkal szemben, és szemben a régi templom tornyával, amelynek kúpját immár aranyos bíborfestékekkel vonták be a nyugati vagy keleti égtájról, a felhők közül a nap. Csak az tudja azt, akinek senkije sincsen, hogy a magányos nyári esték, a magányos hajnalok (amelyeket sokan virrasztva bevárnak, hogy láthassák az ismeretlen forrásokból eredő fényeket megjeleníteni a házak fedelén és a szögleteken, valamint a még ébren levő nők hajában és szemében), a nyári félhomályos idő, az alkony s virradat abban különbözik az esztendő többi délibábos óráitól, hogy az elhagyott, csalódott és búsongó szegény férfiak szívében mérhetetlen sóvárgás támad az ismeretlen nő után. Többen hazasietnek a kávéházból vagy a kertekből, s rózsákat vesznek útközben, hogy feleségük ágyába hintsék, amely ágyba terelődtek a gondolatok a nyár e különös óráiban. Sok elvadult és öregedő asszony, aki ez ideig csupán ellensége volt férjének, a kora reggeli órákban szokatlan és fenséges mozdulattal tárja ki karjait a rózsás férfi megérkezésére; de mások – némelyek csak, de ezek azok, akikbe boldogtalanul szerelmesek a férfiak –, mások az utcára dobják a bokrétát, és a kulcsot ráfordítják hálókamarájuk zárában: „Menjen oda, ahol eddig volt”

– szólnak, s így elmúlik minden. Csak a sok-sok rajongás marad meg a szegény szívekben ezután: halkán szólni, jónak lenni és bizonyos időközökben nesztelen, szemérmes, de nedves csókokat váltani az édessel. Ha ez nincs meg, hiába az arany, ami az égből a földre hullott; hiába a kertek, ahol zenéznek és mulatnak; hiába a folyóvíz, amelynek hűvös hullámaiba elmerülhetünk, és minden szórakozás, öröm nem ér föl a sóvárgó előtt egy halk, dallamos és nyugodt női szóval, amit valaki itt mondana az erkélyen, rózsákkal és vén toronnyal szemben.

Most rá lehet térni a történet azon részére, amelyben egy szegény, magányos férfi, mindjárt egy nagy és a szívben mélyen nyomot hagyó csalódás után, a rá következő héten szeretni kezdett. De ez nem zárta ki azt, hogy a nőt (még mindig a csalódás miatt) ezután is a parázna verebekhez hasonlítsa, és vacsora után, midőn éjjel egyedül járkált a gesztenyefák alatt, néha két meleg és nagy könnycsepp gördült végig arcán. Mert éppen a felesége volt az, akiben csalódott a mérnök, és bolondság, de igaz, hogy a szegény és nem nagyon okos asszonyt a mérnök nagyon szerette, bár az nem szerette őt. Az időben még együtt laktak, és a gesztenyefák alól (ezek a fák nagyon régi ismerősei, és sajnálták őt) hazament, és az irodai díványon aludt. De a történet ezen része szorosán nem érdekel bennünket. Érdekel az, hogy este lett... Este lett, de az arany, ami napközben hullott az égből, még látszott és érzett a sötétkék ég alatt. A női arcok, amelyek szemben jöttek, fehérségükben csillámlottak, mintha gyenge aranypor rejtőznék a sima bőr láthatatlan likacsáiban. Sándorinak, így hívták a mérnököt, pompás szeme volt, mindent meglátott az utcán, világban és női szemben; ha egyedül volt, úgy mulatott, hogy magát nézegette, s így nem unatkozott még akkor sem, mikor a „kis csúnyá”-ban végleg és alaposan csalódott. A szóke szakállú és kék szemű férfi este ment, mendegélt, és mint a legtöbb jó kabátú, tűrhető anyagi viszonyok között levő és búsuló, szomorkodó úriember Budapesten, már a következő héten vigasztalódni kezdett.

Egy asszony – barátjának a felesége –, tudomást szerezvén a mérnök nagy bajáról, hevesen érdeklődni kezdett Sándori iránt.

Julcsa (mennyi finom kacérság van ebben a névben, ha egy kedves és okos úriasszony viseli) már nem volt egészen fiatal, a hivatalos emberöltőn, 33 ½-en már jócskán túl volt, de hisz éppen azért volt lágy és részvevő a hangja, mosolya pedig szomorkás és tisztességes, midőn vigasztalni kezdte Sándorit. Még egy hónappal is azelőtt az oly bizalmas estéken, amelyeket mostanában együtt töltöttek (Fehér úr, a tagbaszakadt építő, újságját olvasa, és szódavizet ivott), Julcsa mosolygott volna a szóke szakállú emberre. Most azonban fekete haját mindig hátraférsülte, mint kisleánykájának a gouvernant-ja, és magas fűzőbe szorította mellét. Bárki mondhatja, hogy Julcsa régi hajviselete szebb volt, és alacsony fűzőjében melle azon csodálatos dupla francia rózsához volt hasonló, amely a régi nagy királyok kertjeiben termett, ám Sándori, ki természeténél fogva szemérmes, komoly és szelíd volt, bizonyosan azelőtt sohase gondolt a híres királyok rózsafáira. Julcsának igen gömbölyű, formás, puha és lágy keze volt. Ez a kis kéz így igen szentimentálisan, szomorúan és ábrándozón simogatni kezdte Sándorit. Simogatta este, simogatta reggel, amidőn felnyitotta a szemét, és saját bevallása szerint arra „a szegény elhagyott asszonyra és boldogtalan férjére” gondolt, akik nem értik meg egymást, akikért nagy kár.

*

Hiszed-e, hogy a nők okosabbak a férfiaknál? Hiszed-e, hogy egy úriasszony ujjá hegyében több bölcsesség, finomság és jóság van, mint a világ összes könyveiben? Hiszed-e, hogy hangjának egyetlen rezgésében több vigasztalást talál a beteg férfiú, mint a pásztorok prédikációiban? De néha a nők sem elég okosak – vagy a férfiak lesznek ostobábbak a rendesnél?

Így Julcsa szemérmes és nedves csókjai, amelyekkel nesztelenül hintette be a férfi arcát a virágos erkélyen, betegünket hirtelen meggyógyították. Az alkonyat félhomályában a vétkek – különösen a szerelmi vétkek – sokkal édesebbek, mint az éjjel butító setétjében. Nappal nem jó vétkezni, mert a vétkek ilyenkor kese-

rűek, de ha esteledik, s az arany nap az erdőségek mögé lepihent, és a völgyből a sápadt arcú hold emelkedni kezd, ki mondhatna ellent a vágnak és a hívogató szónak, amit egy láthatatlan kis pásztor fű sípján az erkély alatt, a gesztenyefa lombjai között? Julcsa a kis pászornak még csak ellenállni sem próbált, mert ő azon korban volt, midőn az asszonyok sietve és mohón kívánják a szerelmet, az aluvást s az álmod, de reggel a hideg fürdőt is, mely lankadt idegeiket fölfrissíti. Julcsa nagyon fehér arcán tehát mindig megcsillant a régi parázna mosoly, midőn a szőke ember a háznál megjelent, de ajka halk, nyugodt hangon mondta:

– Még mindig nem békült ki szegény feleségével? Vajon nem sajnálja-e azt az elhagyott asszonyt, aki önhibáján kívül boldogtalanná tette önt? Bocsásson meg neki, és éljenek továbbra is boldogan. Én úgyis megöregszem, nem fog szeretni többé, s akkor árva lesz egészen, szegény fiam.

Így beszélt Julcsa, de csókjait – a neszteleneket – bőven osztogatta, és lágy kis kezei, amelyek eleinte gyógyítottak s ápoltak, most úgy megérintették a férfi nyakát, hogy vére felforrzott tőle.

De egy éjjel – a hold igen nagy volt, s a gesztenyefák úgy sóhajtottak, mintha valaki lombjaik közé rejtőzött volna –, midőn a szőke mérnök elhagyta a villát, lankadtan törülgette meg verejtékező arcát.

– Mégiscsak vénasszony Julcsa, és semmi költészet nincs benne – mormogta.

Az asszony az erkélyről a mérnök után nézett. Fehér pongyolában volt, és mosolygott, de magában így szólt:

– Hogy csalódhatni némely emberben. Azt hittem, hogy engem szeret, pedig csak azért szeretett, mert a feleségéről beszéltem neki.

A mérnök a fasorból megemelte kalapját, és hosszú, haragos tekintettel nézett a villára. Majd elindult a gesztenyefák alatt, és sóhajtozott:

– Ki kell békülni a feleségemmel, mert ő okosabb és jobb, mint hittem.

Mérgesen ment haza, és benyitván a felesége hálószobájába, sokáig nézte az éjjeli lámpa világánál az aluvó kis fekete asszonyt. Konstatálta magában, hogy úgy alszik, mint a gyermek, és mikor halk lépésekkel kiment rendes fekvőhelyére, az irodai díványra, szomorúbb, búsabb és meghatottabb volt, mint bármikor azelőtt.

A halk, szemérmes hang nem mindig jó bizonyítvány az asszonyoknál – gondolta elfújván a gyertyát, és búsán elaludt.

Öreg vendég

Este értem haza. A lámpafényes verandán öreg szolgám várt:

– Egy öregúr jött az este, mondta, hogy jó barát, és a kályha mellett leült a karosszékbe. Ott vár.

Egy pillanatig azon gondolkodom, hogy ki lehet tanyám vendége, az öreg, aki a karosszékben, a kályha mellett vár. Belépek a szobába, a kályha mellett felemelkedik Iván úr is. Kezét nyújtotta, és szokott monoton hangján kezdé:

– Erre jártam, gondoltam, megnézem. Reggel továbbutazom.

Ez az Iván olyan öreg férfi volt, aki valamikor jobb napokat látott. Egész vidám és szép napokat: a zsebe telve pénzzel, a szív pedig szerelemmel... Ám előregedvén minden elveszett, s mondják, hogy gazdag rokonai, akik a vidám napokkal takarékoskodtak, segítik őtet. Iván fekete kesztyűs kézzel látogatta a kártyázószobákat és az énekes lányokat. Különben titokzatos volt, és titokzatosságában fájdalmat és méltóságot rejtett. Több év óta láttam őt sűrűn, sokszor csevegtünk, ám sohase tudtam, hol lakik. Az estével megjelent, a virradóval eltűnt. Most a kályha mellett ült, és a tanyaszoba padlóján hosszú lábait elnyújtván, fekete kesztyűs kezeit zsebébe mélyesztette.

– Szép hely ez – mondta. – Nem is tudtam, hogy ilyen szép helyek is vannak a világon. Én Budapestről harminc esztendő óta nem mozdultam el. Egyszer azalatt voltam Vácon, éjjel, hajón... Gyerekkoromban pedig szőrén lovagoltam a csikót, apám pusztáján.

Szürke, mély karikájú szemével meredten nézett maga elé, és vékony szőke bajuszát simogatta. Valahogy igen búsnak és elkeseredettnek láttam Ivánt. Arcán tüskék látszottak, és máskor gondosan takargatott kopaszága is kitűnedezett. Barkója megnőtt és sűrűn feküdt beesett arcán. Az öreg gavallér reggel elkerülte a gondos borbélyt, s a borbélyal a könnyű illatokat, ami ruhájából máskor kiért; lábait szétterpesztve, mozdulatlanul, szinte csalódottan ült.

Öreg szolgám vacsorához hívott. Iván lassan felemelkedett, és monokliját szemére ültette. Vékony ujjaival nyakkendőjéhez kapott.

Az ebédlőben Mária néném várt. Iván szertartásosan meghajtott magát, és letelepedett néném oldalára. Itt, a fehér abroszú ebédlőben, mely, hogy ragyogjon a tisztaságtól, Mária néném legfőbb gondját képezte, Iván felélénkült, és miután néném német tudású asszony, németül csevegett, és ritka műveltségről tett tanúságot, mint néném másnap megjegyezte. A tényérok halkán csörögnek, öreg szolgám lábujjhegyen bicegett, mint mindig, ha vendég került szerény asztalunkhoz, és a butéliás üveget oly nesztelen nyitotta ki, hogy bizonyára nagy szívfájdalmat érzett amiatt. Az ilyen öreglegények szeretnek pattantani dugaszhúzásnál, hogy ezen is lássék a bor finomsága. Tíz óra volt. Mária néném visszavonult, miután kezét csókra nyújtotta. Ruháját úgy emelte maga után, mint 1855-ben az udvarnál egy mulatságon, ahová ő több társnőjével hivatalos volt.

Pedig Mária néném máskor nem szokott túlságos barátságos lenni; a rektort ki nem állhatja, és a tiszteletessel borzasztó verekedéseket szokott kezdeni vallási kérdéseken. Az evőeszközök nyugtalanságukban nem tudnak hova lenni, míg ma alig tudtunk létezésükről – Iván miatt.

Bort ittunk.

Ivának játékot ajánlottam, ám legnagyobb csodálkozásomra Iván ellenezte. Mintha kissé elsápadt volna ebben a percben, és szivarját keményen szorította fogai közé.

Öreg szolgálóm kezelte az üres poharakat.

– Mi újság Pesten? Vannak-e szép lányok? Iván úr, maga mindent tud.

A vén gavallér csóválta a fejét, és halkán mondá:

– Semmit se tudok. Már tegnap eljöttem Pestről. Kóborlok mindenfelé, valami szép és alkalmas helyet keresek, ahol észrevétlenül agyonlőhetném magam. Mert ez a célom.

Iván igen komolyan beszélt, és szürke szemeit a függőlámpa fényébe meresztette. Olyan ember benyomását tette, aki igen leszámolt már önmagával.

Nagyot hallgattunk. Öreg szolgálómat aludni küldtem, és a borospalackokat az asztalra állítottam.

– Tehát már megunt mindent, kedves Iván? Semmi se szóraztatja, semmi sem ingerli.

Iván hirtelen rám pillantott:

– Úgy gondolja, nem? Korántsem. Az életben még vannak dolgok, amelyekbe belekóstolni szerettem volna, ám most már nem lehet. – Ingatta a fejét, és ismételte: – Nem lehet, nem lehet.

Hosszas szünet után így szólt:

– Történt egy éjjel, hogy minden pénzemet elveszítettem, és rosszkedvűen mentem lakásomra. A lakásom Budán, egy félre-eső utcában volt: itt nem háborgatott senki. Magányos ház volt, és öreg gazdasszonyom vitte az ügyeket. Ezen a téli reggelen egy nőt találtam kapum előtt. Sűrű fátyol takarta az arcát, és a falnak támaszkodott. Mikor közeledni látott, elém jött, és felemelte fátyolát. Megismertem. Ez a hölgy volt az, akit egyszer nőmnak neveztem, és nevemet viselte. Bizony megöregedett ő is. Mondta, hogy éppen most jött vidékről, és egyenesen hozzám. Csengetett, nem eresztették be, várt tehát. Kinyitottam a kaput: „Lépj be, asszonyom” – mondtam, és egykori feleségem belépett. Mindent szemügyre vett, és minden igen tetszett neki, még öreg gazdasszonyom is. Leült, és fáradtan dörzsölgette a kezét, mialatt mondta: „Szuha Iván, tudja, hogy magának unokája van? Elhoztam az arcképét” – szólt, és egy pólýás baba fotográfiáját nyújtotta át. Bizony nevettem a dolgon, habár egy cseppet se volt jó kedvem. Fanyar és szomorú voltam,

legjobban lefeküdni szerettem volna. Ám volt nőm folytatta: „Ez a kisleány a maga leányának a lánya, érti, Iván?” Mondtam, hogy értem, de már én nem tehetek róla. Nőm rám nézett, könnyesen és sírva elment, de az arcképet ott felejtette. Lefeküdtem, és persze hogy nem tudtam aludni ezen ostoba dolog miatt.

Magamhoz vettem az ágyba a fotográfiát, és sokáig nézegettem. Barna gyermek volt, igen szép szája és szép orra volt. Álmomban véle voltam, és nagyapának szólított. A dolog ezután gyorsan ment. Néha ugyan szidtam magamban volt nőmet, azért az utcán mégis meglestem unokámat, és cukrot dobtam kocsijába, aminek ő hasznát nemigen vette. Pesten laktak – hozzá: Budán – a lányomé, és én mennyi ideig nem tudtam ezt. Végre egyszer felbátorodtam, és felkerestem őket.

Vőm hivatalnok volt a minisztériumnál. Sápadt, sárga, és kecszakállat viselt.

– Rossz híred van, papa – mondta lányom. Örülni látszott szinte, de midőn a kislányához – az unokámhoz – közeledtem, ijedten felemelkedett, és karját kinyújtotta. Otthon, este, megfeddtem magam: „Látod, vén szamá, mit ostobáskodsz! A családapai erények nem neked valók”. És míg fehér nyakkendőmet a tükör előtt felkötöttem, undok vén farkasnak láttam magam.

Aztán így tovább. A kisleányt nagyon szerettem a távolból, de hozzá nem közeledhettem. Vőm úgynevezett tisztességes életet követelt tőlem, lányom pedig folyton badarságot álmódott. Például, hogy unokámat elraboltam.

Iván elhallgatott, és élesen nézett a lámpába. – Azután? Semmi se történt... A családi érzelmek behatása alatt szerettem volna egykori nőmmel kibékülni, hivatalba jutni, és hasonló dolgok jártak az eszemben, ha a kisleányt láttam. Ostobaság! Ostobaság! Már késő volt minden, és nekem továbbra is az éjben, a szajhák között kellett maradnom, hiába akartam szabadulni tőlük. Igen öreg vagyok, igen tehetetlen. Ígyunk, kedves uram!

Iván lelkesen feltette monokliját.

*

Korán hajnalban Iván útra kelt. Szekere nyugat felé vágatott, ahol a szürkület és csókák vannak. Hallottuk, hogy egy kis vendégfogadóban fejbe lőtte magát. Az ősz fellegei továbbvágattak felette.

Kis leány esete

Farsang volt, és északias, bús farsangi kedvünkön gondolkoztam, és nevető, barna, déli nőkre gondoltam – hogy Nápolyban most csörgetnek az utcán, Madridban ibolyát tűznek a mellükre a hölgyek és urak; lenn a dél mámoros szilajssággal táncol és énekel, míg Budapesten egy utálatos, kopasz fiatalember ásít felém a Redoute felől, és sírni szeretnék egykedvű és hideg lelkű nőink felett. Ami jókedv van Budapesten, az mind nem igazi. – Egy barátom jött ekkor, és hírét hozta, hogy Cserép Jucika, egy bizonyos fiatal táncoshölgyecske, meghalt az elmúlt éjjel, és ebben az órában eltemetik. Így tehát odamentünk.

Vidám kis madár volt, aki meghalt. Tizenhét éves volt, semmi se volt, csak egy kis táncosleány. Vékony lábikrájú, fürgé bokájú nőcske volt. Szemére, hajára bizony nemigen emlékszem, de mégis inkább barna volt, mint szőke. Leginkább azt tudom felőle – mert erről volt nevezetes –, hogy szemérmes természetű volt. A színháztól sietve hazament... No, de ha a többi színésznők életét vizsgáljuk, mind hazamennek egyszer. Hazamennek, de mindnyájukat el nem temetik. Csak Cserép Jucira jött úgy a sor, hogy mielőtt a nagy fülbevalóig és gyémántos gyűrűig jutott volna, a másvilágra távozott. Így szép és meghatóbb, de amúgy tán jobb lett volna szegénynek.

A nyomorúság utcáiban jártunk, a város szívében, ahol a szép leányok és a pincérek laknak. Nappal itt alusznak a lakosok, és estére foglalkozásuk után néznek. Szerecsen utca, Dob utca... A Dob utcában megálltunk egy sajátságosan barna ház előtt.

A kapu körül gyülekezés volt, és a sötét, szomorú kis udvarban többen álldogáltak. Amelyik ajtó előtt a Szent Mihály lova állott, ott bementünk. Ismeritek a Dob utcai földszintes lakásokat? Nem nagyon szépek, és nem csudálni való, hogy a leánykák, akik itt felnőttek és barnaságukban kis szépségre tettek szert, innen el-kíváncsoznak. Habár sokan itt maradnak, itt férjhez mennek, és tovább élnek ott, ahol születtek, csupán hallomásból tudnak egy vígabb, tisztább és elmésebb világ felől, de ezek a nagy vállúak és kövér derekúak, akiknek semmi hasznukat se lehetne venni a külső világban. Szegénykék nem is tudnak más egyebet, mint szennyes ruhát kimosni, és a dús, hosszú hajukra haraggal gondolni, mert a fésüléssel baj van.

A konyhában a Jucika apja várt. Ez az öregember sovány és nyurga volt. Faluról került a nagyvárosba, szerencséséért keresve, de csak aapidíjasságig tudta vinni. Ezt megunva akkorra, midőn egy betegesítő pénztárnak lett a pénzbeszedője. Aranybetűs sapkáját büszkén viselte most is, és elkényszeredetten mosolygott. Hozzá hasonló sapkás emberek vették körül, akik trombitákat tartottak a kezükben. Szivaroztak és pipáztak, és így iszonyú bűz volt itt. Egy zöld üveg kézről kézre járt. Cserép szomorúan nógatta a vendégeit:

– Ne sajnáljátok, ne sajnáljátok, elég baj az nekem, hogy meghalt.

Egy nagy szakállú öreg, aki a helikont hordta nyakában, izgatottan felelt:

– Majd lesz még jobban is...

– Harmincöt forintot kerestek – szólt közbe a fuvolás.

Cserép végigmérte a szelíd fuvolást:

– De persze azt nem tudja, hogy mennyi kellett ruhára, cipőre?

A fuvolás fejét rázta, és a nagy szakállú trombitás ismételtette:

– Majd lesz még jobban is.

A szomszéd szobában volt a halott, koporsójában az asztalra fektették. Nem valami szép koporsó volt ez, cifra fából, fekete vászonnal, de az egyesülettől jobb nem tellett. Elég szép, hogy a bandát elküldte az egyet... Két gyertya égett a halott mellett.

Itt feküdt a táncosleányka, és kezeit összefonta a mellén. Egy ócska tarka ruhát húztak rája, ami bokájáig sem ért, karja pedig könyökig meztelen volt. Jaj, szegényke, be szomorú volt! A halottak csak akkor vidámak, ha a sok bajos élettől megszabadultak. A lánykának még nem volt sok baja az étellel, még sok keresni-valója lett volna itt. Tehát nem volt mosolygós az arca. Beesett és megsárgult volt az, s egy fehér kendőt dugtak álla alá. A fejénél állt egy leány, és kesztyűs kezével simogatta a Jucika haját.

Ez a leány nem volt éppen gyermek, de még mindig csinos, púderos arcával és mély, fekete szemeivel nagyon szomorú jelenség volt itt. A kalapján tollak voltak. De még azok is fáztak. Fázott ő is, minden ízében. Ő már többet élhetett, mint kis barát-nője; ismerője volt a csóknak, a bánatnak s a farsangi mómornak, amelyet céda férfiak lehelnek ki. (Juci még ezeket nem ismerte.) Az orrán vastag könnycseppek folytak végig a leánykának, de a könnyeket nem törölte le. Halványpirosságú ajkait összeszorítva, mereven nézett a Juci arcába.

A háta mögött egy másik leány volt: egy kövérkés, szőke, színtelen és gonosz kék szemű és gúnyos mosolygású.

Ennek nyilván a közönség nem tetszett, amely a Juci temetésén megjelent. Tekintete ide-oda való tévelygésében keresett valamit – tán a „gróf” gyönyörű ajándékait, azon „grófét”, akit a fiatal kis táncosnők kitalálnak a maguk multságára s barátnőik bosszúságára. De a gróf ajándékai sehol sem voltak. A falon hosszú szürke köpenyeg lógott, melyben Cserép télen-nyáron járta a várost, és egy Mária-kép. Volt itt azonkívül egy ágy is – egyetlen ágy. Hol hált Juci? Biztosan a puszta földön, míg végre a koporsóban az asztalra került. A koporsó elég nagy és elég kényelmes volt. Biztosan nem az ő részére szabták, inkább valami kövér férfúra. Ő jól megfért benne rövid tarka ruhácskájában. Ha bábu lett volna, azok is elfértek volna mellette. De bábu nem voltak, legfeljebb álmai.

A két leány mozdulatlanul állt a halott fejénél, és hallgatott. A magas barna, púderos arcával mindinkább eliszonyodott, a szőke élesen nézett maga elé. A trombitások beszélgettek künn, az ablakon mosdatlan gyerekfejek kandikáltak be.

Most egyszerre nyílt az ajtó, és egy csomó asszony jött be a Juci anyjának vezetésével. Jelentéktelen és kancsal szemű öregasszony volt a Juci anyja. Sovány karja volt, és nagy, csontos tenyere. Hej, az a tenyér sokat csapkodhatta meg Jucit. Egy asszony hangosan kezdett sírni. A barna leány erre megrázkódott, ijedten körülnézett, és hátralépett. A kezét a szája elé emelte, és zokogás remegte a mellét.

– Jaj, drága kisasszonyok! – kiáltotta a Juci anyja, és odarohant a leányokhoz. Beszélt valamit, de a szavait nemigen lehetett megérteni a köhögésétől. A nagy leány ijedten nézte a jajgató öregasszonyt, aztán hirtelen a szoknyája zsebébe nyúlt, és kis zöld erszényt vett ki. Pénzt adott az asszonynak, majd odalépett a ravatalhoz, és megcsókolta a homlokát.

Cserép harsány hangon beszólt:

– Jön a tisztelendő úr!

Nagy mozgolódás keletkezett. Sokan az orrukát fújták, mások keservesen nyögtek, s egy rosszkedvű pap sietősen a szobába lépett.

A pap imádkozott; hallgattunk, csak a barna leány zokogott keservesen. Cserép, az atya fontoskodva állt a pap mögé, és fejét előrenyújtva kimeresztette a szemét. Mintha azt akarta volna elhitetni a gyászoló gyülekezettel, hogy ő érti a pap mormogását.

A gnóm

A nagy angolkert hatalmas fáival s a zöld mohás vén kastély olyan volt, mint a múlt századnak egy itt felejtett darabja. Omladozó faláról lehámlott a vakolat, az oldalán mutatkozó nagy szürke kövekre felkúszott a pitypang, elhagyott udvarát fölverte a gyom, az ablakok zsalugáterjait ólomszínre mosta az eső. A homlokzatán lefordult a rozsdás bárói címer, mint ahogy regényekben szokás írni.

Komoly, sejtelmes volt az egész kastély, még a szobákban sorakozó ósdi, roskatag bútorok is. Fakult selyemfotelek meredeztek vékony lábaikon, nagy aranyrámás arcképek néztek le ijesztően a falról. Különös, ósdi illat töltött itt be mindent.

Odakívül ragyogó őszi alkonyat volt. A nagy topolyák ágairól hullottak a zörgő levelek, körülöttük varjak keringtek, s belecsiptek fáradt gallyaikra.

És ebben a különös alkonyati órában – amiről akkor azt hittem, sohasem fogom többet úgy is olyannak érezni – járkáltam én az elhagyott szobákban.

Az egyik szobában egy karcsú pianínó állott, fényes lapján rezgett a betűző, alacsonyan járkáló napsugár. Felette egy sárga gitár függött. A pianínó tetején megfakult papírlapok heverték porral belepve, egy olasz nyelvű gitáriskola meg egy félbehagyott hímzés.

Ezt fölemeltem, és ekkor a pianínóban zsongani kezdtek a húrok. Olyan volt ez a hang, mintha egy szépséges halovány asszony ujjai nyomán fakadtak volna. Sejtelmes, babonás hang,

végén bohókás akkord lett belőle. Az egyik húr talán lehangoló-dott, úgy szólt, mintha egy dühös, torz alakú emberke morogna bele a harmóniába.

És énnekem úgy tűnt fel, mintha egy bolondos meg egy siralmas kísértetet hallottam volna, s véle egy múlt század avult divatját, árnyékát. S ez az egész úgy zsongott akkor, mondom, akkor lelkemben, mint egy régi, múlt századbeli dal, ábrándos, méla nóta...

És én most elmesélgetek erről a nótáról.

*

A kis púpos Rakits Tamás félrevonult a maga lakodalmától, s elült a terem sarkában.

Ott gubbasztott, és kerülték, mint a bélpoklost, mert hát ő sem szeretett senkit, őt sem szerette senki. Ő nem szerette őket, mert valamennyije szebb volt önála; ők meg hát... bizony csúf volt Rakits Tamás báró, nagyon csúf; és a szimpátiához, hiába mesélnek akármit is, ha sok pénze van is valakinek, nem rokon lélek, de legalábbis tűrhető fofa kell.

A Rakits Tamásé nem volt olyan. Szürke, kifejezéstelen arcán határtalan rosszakarat tükröződött, halavány, beteges bőrét csak itt-ott verte fel a vereses tüske, apró, savószínű szemei rosszallással, gyanakvással pislogtak. Gyűlölte mélységesen a világot, mert csúfnak teremtette az Isten, s púpot rakott a hátára. Gyűlölte különösen a szép embereket, szeretett volna bosszút vonni az egész emberiségen csúfságáért. Jóízűen nevetni vagy talán csak mosolyogni sohasem is látta őt senki. Zárkózott volt, hideg; visszautasító a pillantása is, s így természetesen félelem tartotta távol az embereket.

Pedig a gazdag embereket igen szeretik, s ebben nem vala önála hiba. Csak épp a csinosság meg a jóság maradt el tőle. Társaságban ritkán, ha megfordult, akkor is csak az apja kedvéért, kit szerettek, mert délceg, szép szál ember, kedves volt, és pénz csör-

gött a zsebében. Ezek hiánya miatt történt, hogy Rakits Tamást a saját apja is utálta.

Néhány szegényebb családnál fordult meg néha Rakits Tamás, s valahogy így tett szert a feleségére. És különös, avagy talán igen is természetes, épp, mert a szépségük miatt utálta az embereket, a mosolyuk, a kedvességük irigylvén, kellett neki egy igen-igen szép leányt elvennie.

Mikor megismerte, jóformán még gyerekleány volt, tele tapasztalatlansággal, és így örökös rózsás, derűs lélekkel, tisztá mosollyal az ajkán. Egyszer rámosolygott Rakitsra, másszor rámosolygott, nem sok kellett, hogy Rakitsot ez az ifonti friss mosoly megörvendeztesse. Bizalmatlanságában be kellett hogy következzen a reakció. Hitt a mosolynak, aminthogy hihetett is; eldobva minden okoskodást, bolondos képeket látott, vélvén: ez az a leány, aki boldogságot hoz szomorú lényemnek; úgy fejeztem ki, hogy rém módon boldog volt. És ebben még csúnyább. Vidámnak látta az életet, mintha épp most zsendülne nekiinduló erővel. Szeretett volna barátságos, vidám lenni, mosolyt váltani. Lehetetlenséget akart. Ijesztővé vált jómaga azok előtt, kik a társadalom elkülönülése folytán alatta állottak, az egyenrangúaknak gögből, merthogy rangján alul nőszül. Érzékeny lelke megérezte mind a kettőt. Persze: hát az ilyen nyomoréknak is szabadna szeretni? Szólhat-e ennek is a lelke édesen?

A leányt szóval hozzáadták, mert a családi érdek úgy kívánta, s az a gyerekleányka dehogyis tudta, mit tesz ő most, hogy feleségévé lesz a púpos Rakits Tamásnak. Annyi aranyos dolgot meséltek a fülébe sokféle hangon úri módról, egyébről, hogy naphosszat egyebet sem csinált, csak tapsolt és örült végtelenül mindennek.

A kis púpos Rakits Tamás ott ült a terem sarkában, s nézte a menyasszonyát.

A fényes teremben mindenki víg volt, bosszankodóan víg, kívül. A cigány kezében szinte élt a hegedű, s a párok olyan bohókás kedvvel lejtettek a teremben, s minden ruhasuhogásnál

bódító parfümillat csapott arcába, amitől egy pillanatra végtelen vágy szállta meg: odamenni az emberek közé, s táncolni vígan, körömszakadásig. Mire fölkelt volna, megszűnt az energiája.

Pedig a menyasszonya igen jól mulatott, úgy tetszik, most élvezte először az életet, annak hitványul, hazugon megnyilatkozó csillogását, mindez visszatükröződván nekiperülő orcáján. Hulámos, simuló, méla zene szólott, és egy deli huszártiszt oldalán keringte végig a termet. Oly szépen mesélhetett az a huszár, olyan szemtelenül erős volt a vágy az arcán, csillogás a szemében, bizalmas a hangja, hogy nem tudott a menyasszony másmerre nézni, s odasimult táncosához, és elfeledte, hogy ő a Rakits Tamás esküdt felesége.

A kis púpos férje irigyelte mindezt, és kutya módon fájt neki, hogy nem ő az a deli katona, hogy ő egyáltalában nem táncolhat a menyasszonyával, itt kénytelen ülni, és az emberek egy rövid pillantásra sem méltatják. Hát ha beállna a táncolók közé? Kinevetnék. Kik? Azok, akik neki köszönhetik, hogy oly pompásan mulatnak, azok, kiket rokonainak fogad. Forrott benne valami, de nem tisztultan, nagy összevisszaságban. Még az unokabátyja is, ki éppoly csúf volt, mint ő, csak épphogy nem vala púpos, izadón, vigyorgó arccal ütögette bokáját, forgatta, piszkította a Tamás menyasszonya derekát. Ekkor a Tamás irritált elméje előrefutott úgy húsz esztendőre, s látta a feleségét töpörödötten, véznán, színehagyott arccal. Ez pediglen jólesett az ő keserű lelkének. És csodálatos, épp, ahogy ez a jóleső valami végigborzongatta a szívet, lassan fölemelkedett a székből, odalépett a menyasszonyához, kézen fogta, és minden szó nélkül kivezette a teremből. Az emberek elámultak és rendkívül ostobán elhallgattak.

Ekkor Rakits Tamás igen vörös és csúnya volt. Kidagadtak arcán az erek, homlokára veríték szaladt föl, apró szemeiben különös tűz csillant meg, és gúnyosan nézett bele az ostobán ámuló tömegbe.

*

Odalent egy batárba szálltak. A borzasztó kis ember olyan gyöngédséggel burkolta be bundákba a feleségét, akár egy jó anya. Talán azért, hogy ne érje levegő ily ifjan többé, mindaddig, míg nem szaladgálnak petyhüdt ráncok az arcán, miképp őneki.

Az a halovány arcú szép leány hagyta vitetni magát. Még ott zsongott lelkében a zene, hódított a bálterem illata, s maga előtt látta a hadnagyot erős mosollyal arcán. Később érezte csak, hogy fázik, reszket a tagja. Álmos volt. Odahajtotta fejét annak a kis púposnak a vállára, s elszunnyadt. Álmodott különös képeket. Előtte állt a férje és a huszár katonásan, egymás mellett, csupán azért, hogy végigtekinthessen rajtuk mustráló szemekkel.

Felébredt, s ahogy végigsimított kezével a férje kinőtt hátán, összeborzadt. Hová viteti őt most ez az ember, mi következik ezután?

Óriási vágy szállta meg, hogy kisírja magát, akárcsak egy kisgyerek az anyja után. Hiába, hisz épp az anyja biztatgatta, mondván: úri dáma lész! És ne feledkezzél meg jóakaró anyádról, ha gazdagságodban fényes tallérok gurulnak majd ujjaid között, miket anyád tanított reá a munkára. És küldte a báróhoz.

A nem számos, de szegény családban ő volt arra rendelve, hogy megszerezze a jólétet akármi áron is.

*

Vénhedt kastélyban laktak Rakits Tamásék. A szüette kaputól az utolsó kályhafűtőig múlt századbeli volt itt minden, mint egy egérrágta pergamen. Ősök fényesen mázolt képét a falon, egyfogsorú zongora, még az első fajtájából, nemességszerző ős-től maradt szék és asztal, és mindebben a környezetben az ifjú asszony egyedül, egyedül Rakits Tamással, távol még a cselédudvartól is.

Távol esett a város, és mégis megjelent a deli huszár, s az asszonyka a kétholdas parkban üdvözölte a kék atillás lovat.

Rakits Tamás a verőfényes, boldogságos időben beburkolódva, nyöszörögve nézte ezt az ablakból. Ettől a naptól azután az

asszony a kastély túlsó szegletében kapott helyet, vasrácsos ablakú szobákban, nem taposta többet a park porondját piciny lába, nem látta ember képét, még a Rakitsét sem. Legföljebb, ha a Rakits unokabátyjának a hangja recsegett a folyosó végében eléggé idegremegtetően. Hadd higgye az asszony, hogy nem törődöm vele, gondolta Rakits Tamás. Hej, pedig ette a fájdalom mérge az ő lelkét. És mégsem jött rá, hogy hiszen az asszony úgyis igen jól megérezte azt, hogy őérte kell neki szenvedni, s a maga szépségéért, s hogy nincs az az óra, melyben Rakits Tamásné írnia le az ő nevét.

Az asszony hímzett csöndesen az ablak mellett, azután leült a zongorához, min évszázados por ült, és míg elhalt egy év, megtanult játszani rajta, dúdolva hozzá dalt, mindenfélét: egyiket, mibe belefűlt lelke sóhaja, másikat, miben a pillanatig érzett gyönyörűség utóhangjai keltek szárnyra, s mindkettő megkopogtatta a Rakits Tamás ajtaját, sőt még beljebb is helyet talált.

Rakitsot ette a fájdalom mérge, pusztította a céltalan semmittevés meg a saját lelkiismerete szava. Maga elé képzelte az asszonyt, és naponta nézve magát a tükörben, elképzelte vad gyönyörrel, mint esik össze testben-lélekben az ő szépséges felesége, s kezdte papíron számíthatni, hogy mennyi idő kell ahhoz, míg a felesége hasonló lesz hozzá. Bántotta a lelkiismeret ezért, de csak azért is még olyanabb lett, aminő volt. Aminek más előre örült, az most fájt neki rettenetesen.

Nem soká fájt, meg kellett hogy lássa a feleségét. Egy nap lehemperegett kibélelt székéről, úgy szedték föl. Elhívatta az asszonyát.

Az asszony teljes hét év óta most jött ki először szobáiból. Rakits megfogta a kezét. Érezte, hogy a kéz langyos, erős fogású. Megfogta a karját: telt karok voltak. Nagy erőlködéssel ránézett.

Az asszony szép volt, mosolygós, minővé egy tíz esztendő óta férjes asszony szokott kialakulni.

Rakits hangot sem adott, csak borzasztó csúf lett a pofája, sárgák a szemgolyói. Hasogató fájdalom szántotta végig a hátát. Rányomta a kezét az asztalon levő papirosra, min a számadásai

voltak, mintha el akarta volna takarni. Lehunyta szemeit, s érthetetlenül dadogott:

– Rosszul számítottam... csak még... csak még öt évet éltem volna... öt év...

Tényleg, ha még öt-tíz évet él, magához rondította volna, öreggétette volna a szép halovány asszonyt.

Ahogy dadogott a száraz ajak, hideg, maliciózus mosolyra torzult az arca, aztán elhidegült a teste, elaludt azzal a különös mosollyal az ajka szélén.

És talán most mosolygott Rakits Tamás először életében...

*

Ekkor épp olyan nap volt, mint mikor a park szélén összetalálkozott az asszony a huszártisztel. Az út végi barackfákról éppúgy hullott sűrűn az illattalan virág. Ezt azért kellett hozzáfűzni, hogy találgatni lehessen a végét (mert még nincs vége).

Azt hiszitek, hogy most majd özvegy Rakits Tamásné keblére száll deli huszártisztjének, miután semmi akadály sincs útjában?

Igaz, Rakits Tamás nem rendelkezett. De Rakits Tamásné, ha egy év előtt olyas szerelemfélét ültetett is szívébe, mégiscsak „asszony” vala, a deli huszár pedig mégiscsak „férfi” vala, és így özvegy Rakits Tamásné férjhez ment egy úrhoz, ki bár nem volt púpos, mint Rakits Tamás, de még egyszer olyan csúf és még kétszer gazdagabb, mivelhogy ez az úr megkérte a kezét, és ez az úr grófi titulust viselt, mihez szép feleség szükségeltetik.

Ez az úr Rakits Tamásnak a menyegzőjén vörösrre izzadt arccal szorongatta a Rakits Tamásné derekát. Ha emlékeznek, ez az úr Rakits Tamásnak tulajdon édes unokabátyja vala.

Szikra a hamu alatt

Vannak nők, akik senkit nem szeretnek. Az Istvánunk felesége kis, mosolygó, szíves és szőke asszony volt, de világos ruhája alatt semmi szívet sem hordott. Nem tudhatni, hogy egyáltalában soha-soha nem szeretett volna senkit. Valamikor még hitt a virágoknak és a tavasznak és a költőknek, de azon időben, amelyben István megismerte őt, már elfáradt a farsangi bálokban, megunta a táncot, de az életet is. A szíves és mosolygó szemű asszonyka ama ritka, életunt nők közé tartozik, akik nemcsak hogy maguk unják rettenetesen a dolgokat és ügyeket, amiket az élet nyújt, hanem meguntatják másokkal is a világi létet, és minden kedvet elvesznek a szerelemtől.

Jaj, roppant erősen kezdtük tárgyalni Istvánnét! Nem tett ő semmit, igazán semmit. De ha leült a székre, ha keresztülment a szobán, ha kezébe vette ebédnél az ezüstkanalat, olyan fáradtan és kedvetlenül cselekedte mindezt, hogy mindenkinek elment volna a kedve a továbbiaktól.

Férje, aki korábban olyan volt, mint minden férfi: hajlandó a szerelemre, a vidámságra és könnyelműsége, elszokott attól a bizonyos „kompániától”, amely minden férfiú házasesetében a pajkos vétkeket és görbe estéket képviseli! Hivatalában, a város-házán, meggörnyedt vállal tekintett bele a kék és szürke iratcsomagokba; este, lefekvés előtt, morfiumot vett be, és megszokta, hogy odahaza halkán beszéljen és lépdeljen. A háztartási könyvbe, amit azért vezetett, mert feleségének nem volt hozzá kedve, olykor alig látható, apró írással jegyezte be a számjegyek közé:

„Még mindig halott, és én halottat szeretek!” – Ennyi maradt meg harmincéves szívének minden költeményéből.

S így éltek egymás mellett, az ember és az asszony. Az ízletes ebédet – mert a jó konyhát szerették – ünnepélyes tányércsörgetés kíséretében fogyasztották el. Az ablakok mögött, amelyeken át besütött a tavaszi nap, leeresztették a függönyöket, és árnyékban hallgatva ültek. Mire gondoltak? Bizonyosan semmire, vagy legföljebb szürke mindennapiságokra. A cseléd énekel: a konyhán és a külvárosi udvar zöldellő fái alatt kintornás zenélt szerszámán. Ha a nap nagyon erősen tűzött, és aranyport szórt be a szürke függönyökön át, Istvánnak megmelegedett a feje, és arra gondolt, hogy egész életükben így fognak ülni egymás mellett a ripszkanapén.

Történt, mint az ilyen elbeszélésben történni szokott, hogy egyszer egy harmadik unatkozó csatlakozott a társasághoz.

Józsi bácsi már ötvenéves volt, és nagybátyja volt Istvánnak. Addig csak ritkán látták egymást, de midőn Józsi bácsi akkoriban a szomszéd utcába költözött, többször meghívták ebédre és vacsorára. Persze abban a reményben tették ezt, hogy Józsi bácsi, mint afféle korhelykedő agglégénytől remélni lehetne, vidám és tréfás csevegésével majd felvidítja a szomorú társaságot.

Előre is ki kell jelteni, hogy Józsi bácsiban nagyon csalatkoztak. Kevés szürke haját ugyan jóféle pomádékkal kenegette az agglégény Józsi, és mindig virágot hordott a kabátján, de a társalgás művészetében cseppet sem múlta felül a házaspárt. Legfeljebb az ételeket dicsérte meg, és ebéd után, mikor ebből a témából kifogyott, szivarozva hümmögött István felé.

Az asszony egyszer azt mondta Istvánnak:

– Roppant utálatos ember a maga nagybátyja.

István így felelt:

– De legalább ha meghal, nekünk hagyja vagyonát!

– A vagyonát? – mormogta az asszony, és szárazon nevetett. – Azt hiszem, hogy arra sokáig várhat.

Így Józsi sűrűn eljárt ebédelni és vacsorázni a házásokhoz, és addig hümmögött, amíg szivarja tartott. Ilyenkor István elment hazulról, mert egészségi szempontból sétálni szokott.

Egyszer korábban jött haza a férj, mint rendesen. Az első szobában a fogason találta Józsi bácsi botját és kalapját. Esteledett, és a belső szobából Józsi bácsi hangja hallatszott, amint különös folyékonyssággal beszélt.

István ezen nagyon elcsodálkozott, és lassan nyitotta be az ajtót. Az ablaknál, az árnyékos függöny mögött, a földön térdepelt Józsi, és folyékonyan beszélt, mialatt az asszony kezét kezében tartotta.

István megrázkódott. Ingadozva lépett előre, és elfulladva, rémítő felindulással mondta:

– Maga az, Józsi bácsi?

A vén bűnös remegve emelkedett fel. Az asszony nevetni kezdett, és így beszélt:

– Igen, ez a nagybácsi.

István megragadta Józsi bácsit, és pár szempillantás alatt kidobta a szobából, miközben annyira felindult, hogy néhányszor megütötte az öregembert. Aztán bezárta az ajtót, és megállott az asszony előtt:

– Soha, soha nem hittem volna, Liszka, hogy ez megtörténhetik. Tudtam mindig, hogy nem viszonzza szerelmemet, de azt gondoltam, hogy becsületesen hűségesen vigyáz...

A csöndes férfi, aki már nagyon régen elfelejtette a nagy indulatok és érzések hangját, fuldoklott, mialatt beszélt.

Az asszony eleinte szokott üres mosolygásával nézett föl pirult arcába és lángoló tekintetébe, aztán egyszerre megrendült, és le-sütötte a szemét:

– Csak nem veszi komolyan ezt a dolgot? – rebegte.

A férfi rikácsoló hangon kiáltotta, miközben fölemelte összehúzott öklét:

– Annyira komolyan veszem, hogy többé nem élek magával! Eddig is csak kín és gyötrelm volt az életem maga mellett. Vért-fagyasztó unalmával és hidegségével elvette minden kedvemet az élettől, és most kikezd egy vénemberrel, hogy engem földig megalázzon... Szégyellje magát! Maga gonosz, elvetemült asszony!

Az asszony ekkor – ki várta volna tőle? – esdekelve emelte föl két karját, és zokogva kiáltotta:

– Férjem, én szeretem magát, és csak gonosz tréfa volt, ami történt. Bocsásson meg nekem!

A férfi hozzá lépett, és hosszas hallgatás után lehajolt a díványra roskadt asszonyhoz, és megcsókolta a homlokát.

Később – éjjel – felébredt, és nyugtalankodva kérdezte magában:

– Valóban feltámadnak a halottak?

Egy okos asszony – aki hallotta ezt a történetet – így nyilatkozott a dolog felől:

– A halottak nem támadnak fel, de Józsi bácsi megérdemelte, hogy megütögették.

Tűz

Egy vadász irataiból

Tudjátok, mi a magányosság? Ha téli erdőben, kopasz fák között, egyedül megállsz, és a szél süvöltését hallgatod; lombtalan bokrokon át látni a dércsípte mezőt, rajta, mint halovány árnyak, téli délutánok párázatai szállnak.

A téli erdőnél nincs megindítóbb. A hó még nem esett le, a vadzizek is mozdulatlanul, feketén, sáros partok között fekszenek, némán, mint a gyászoló szívek – fagy sincs. De az út mentén találsz egy meggyfát, amin kis cinke táncol és halkán fütyörész. Senki se tudja, honnan jön a cinke; nyáron nagyon elrejtőzik, erdők mélyében hallani csak halk sípját, de télidőben a faluba költözik, meggyfákra és eperfákra, sokat fütyül, és gyorsan elröpül. A téli erdőben is láttam a cinkét.

A nagy némaságban lomb se, haraszt se, gally se rezzen, a fű nem suhog, csupán az avart hallani, amint rálépek. Midőn előrementem, beljebb, a fák közé, a kanyargó erdei ösvényen, tudtam, hogy senkivel se fogok találkozni. Ugyan ki járna itt? A varjak is a mezőn laknak, az óvatos róka szénakazalban szundít, a nyúl pedig hogy hol fut, senki se tudja. Nyári, ritka felhők fölmelegítik a szíved, de késő november zord magányában ki örülne a felhőknek?

Régebben tudtam, hogy melyik felhőben van eső, hó, szél vagy jég, és örültem, ha baj nélkül elvonultak házunk felett. Ma csak azt tudom, hogy minden felhő nagyon szomorú. Árnyéka itt jár

az avaron, és ha megeredne most a hóesés, csak szomorúbb, magányosabb és csendesebb volna az erdő.

Az égre néztem: ugyan hány óra lehet? A nap most nem ad tanácsot, hisz nem látom; a lomb színe se, a madár éneke se, csak az árnyék, a téli árnyék, amire nem vágy senki, se ember, se madár, mert olyan hideg, mint a halál.

Öt óra volt, éppen megfordulni akartam, hogy kimegyek az erdőből a szabad mezőre, midőn csörtetést hallottam mögöttem. Bokrok ropogtak, gallyak összetörték. Mi járhat itt?

Megfordultam és figyeltem.

A csörtetés elmúlt, mintha nem is lett volna. Újra mély csend volt körülöttem. A letaposott avarból a földi víz szivárgott át a rongyos sárga leveleken. Hallgatóztam, de csak a csendet hallottam, az ezerhangú csendet, hogy egy fa megroppan, de nem is roppan, csak én hallom; hogy valaki megy az erdőn keresztül, messzire tőlem; hogy valahol dudálnak; de én tudom, hogy az örökös téli szél ez a vágásokban, csak a törtetést nem hallottam többé.

Továbbmentem az erdőn.

Olyan magamban voltam ismét, mint mindig, ha az erdőn járok. Egy kinyúló ág sapkámba akadt. Megigazítottam sapkámat, s erre eszembe jutott, hogy milyen régi már ez a sapka. Még az apámtól örököltem. Ő is vadász volt; gyermekkoromban semmi más örömem nem volt, mint a vadrucák, amelyek táskáján csüngtek, midőn este, a tűzhöz hazajött, és a nyúl a zsákban. A varjakat egy kis rozsdás mordállyal lődöztem a jegenyefáról, mikor kicsi voltam, és az apám mindig megdicsért.

Tovább nincs. Házunk a falu végén van.

Egyszer egy bolond öreg néni jött hozzám, aki arról beszélt, hogy másképp kellene élni. A városba menni, szép leányokkal, urakkal barátkozni, és díszes hivatalt vállalni. Ugyancsak a néni beszélt, hogy a nagyapám kiváló úr volt. Szépasszonyok bomlottak utána, és fenéig ürítette az élet kelyhét. A néninek azt feleltem, hogy én már csak itt maradok. Kövér tulkokat hizlalok, meglovom a vadat, és este a tűz mellett semmiségeken gondolkodom.

Mintha a hold volna ott a fák között? Tél van, és az égi ember, akinek szőke feje után őszi éjjeleken annyit jártam a lápok, korán megkezdi utazását.

A ritka fák közé úgy szállott az esti sötétség, mintha finom szitán eregetnék a magasból. Előbb az avar sötétedett el. A törpebokrok jöttek aztán. Gyöngye gallyacskáik mintha küszködtek volna, és megmozdultak, felfelé kapaszkodván, de a sötétség beborította őket. Az én életem is ilyen, és tán mindenki élete ilyen. Előbb a gyenge és finom érzések oszolnak el (előbb búsultam a madarak halálán, és ha az erdőbe mentem, vártam, hogy halovány arcú leánnyal találkozom), később már semmit és senkit nem sajnálunk, csak élünk – senkit nem szeretünk, de mégis szeretünk. Általában a szerelemmel soha semmi bajom se volt. Csupán egy legényt vertem meg egyszer, de azt is megbántam, mert már nem is szerettem azt a lányt, azért a legényt megvertem. Rájöttem, hogy a hiúságért verekedtem. Azóta se tettem. Egy lányom él egy kunyhóban. Parasztleány persze, a pásztor lánya, de nagyon szépen dalol pusztai nótákat, amelyeket az anyjától és a bojtárlegényektől tanul a tűzrakás mellett. Máriának hívják, de én csak Marinak szólítom; hogyan szólíthatnám másképpen? Nem ismer, és én se ismerem őt. Csak annyit tud felőlem, hogy ha nagyon szomorú vagyok, szeretem a duhaj, szerelmes betyárnótákat. Ez elég nekünk. Vágyaim, ábrándjaim előtte ismeretlenek, igaz, én se ismerem az ő gondolatait.

Az erdőből kimentem, a mezőre mentem. Már leszállt az esti köd. Este van, este van, ki-ki nyugalomban... A lápok fölött sűrű éjszaka reszket már, messziről pászortüzet látni; arról mint nagy madár jött süvítve a szél, és az erdő a hátam mögött egyszerre felzendült. Hallanátok, hogy süvölt az erdő, midőn a vadász elhagyta, és a síkra ért! A fák magukban maradtak; vajon hol vannak a madarak, a rókák; a gyorsjáró menyét merre barangol?

A pászortűz felé megyek.

A mezőn még fű van. De milyen ez a fű? Mint az öregember kemény haja, mit vízzel megöntöztek. A hold már magasan áll az égen. A pászortűz mindig közelebb látszik. Nagy fekete árnyé-

kok mozognak a tűz körül, mintha lebegnének az égtől a földig. De hangot még nem hallok. Vajon ott van-e Mari? Ha énekelne, mindjárt meghallanám. Leteszem a puskát, és hosszában a földre fekszem. A fületem a földhöz szorítom, hallgatózom. Igen, hallok most a Mari hangját. Gyorsan felugrok, két ujjamat a számba dugom, és élesen, hosszan füttyentek.

Megfordulok, és megyek vissza az erdő felé. Most már megindult Mari a tűz mellől, és mindjárt itt lesz. Az erdőbe rejtőzünk, és betyárnótákat dalolunk.

Lám, elfelejtettem mondani, hogy én gróf vagyok, és nagyon-nagyon gazdag vagyok, és alig harmincéves múltam. De itt élek az erdőn, magamban élek.

A kályha körül

I.

Arra gondolok, hogy egyszer így ültünk a tűz előtt este. Az apró vaskályhában magasra szöktek a lángok, mert odabenn egy egész élet ifjúsága égett el. A lámpában nem volt petróleum, gyertyánk már egy esztendeje nem volt – és így a tűz világított. Nagy bolond árnyékok táncoltak a falon, és a nagyszoba csodálkozva nézett ránk. Azok a teliírott papirosok – aprók és kicsinyek is – vígan lobogtak magasra törekvő lánggal. A tanár nagy kopaszodó fejét búbanatosan csóváltgatta a sötét sarokban.

– Füst, füst... Minden füst.

Ő ilyeneket talál ki. Az estét Dereglye Máté is velünk töltötte. Bozontos, kis fekete fejét a tenyerébe hajtotta, és csodálatos melázással nézett a lángokba. Ő kis szomorú fiú volt, vénülő, nagyon züllött és nagyon jószívű, hat esztendeje elszakadt a családjától, aki vidéken élt. Ez idő alatt nem volt pénze arra, hogy hazautazhasson. Oh, nyomor, milyen rettenetes a nyomor! Jókedvre hangoló-e? Boldogító-e?

Hazugság. Kacagó nyomorúság nincs. A nyomor csak csendes és szomorú és töprengésre gerjesztő.

II.

Ahogy égett odabenn az a sok-sok levél, mély szomorúság ülte meg a szobát. Olyan volt ez a szomorúság, ami névtelen és vigasztalatlan; előjő, megkap, mintha odakünn járnánk az utcán, hol mély ködben hosszú árnyékok csúsznak el az aszfalt felett, siető emberek, forró tekintetű asszonyok árnyai, toppanás, mormoló beszéd hallatszik valami igen nagy messzeségből. Belenyilallott a szívembe a fájdalom. Ím, itt temettünk. Temetjük a Máté ifjúságát. Leveleket és verseket. Így egy virág, száraz, törött...

Máté egyszerre összerezett. Csillogón nyiladozott a szeme. Verejtékes homlokán végighúzta remegő kezét, aztán elfehéredett arccal mondá:

– Már az is ég.

Gyorsan felcsapta a kályha ajtaját, és ujjaival belekapott a tűzbe. Aztán az ajkához szorította azt a félig égett levelet. Sírt.

A falon az árnyékok csodálkozva rebbentek össze. A tanár is sóhajtott a sötét sarokban. Íme, itt egy levél, ami nem égett úgy, mint többi.

Máté zavartan nézett körül. Remegő ajakkal mondá:

– Majd aztán ezt is... Ez volt az utolsó levél! Novemberben, késő este hozták. Én csak gyerek voltam.

Ijedten hallgatott el. Bocsánatkérőleg nézett körül a bozontos vénfiú, mint mindig, ha többet mondott két szónál. Előrehajolt, és a sötét szobában e hideg téli éjszakán koppadt, fáradt hangon olvasta. A hangja igen hasonlított ama kerepeléshez, amit a hangok húsvéti útra kelése után forgatnak a toronyban.

III.

„Édes, édes...

Tudom én azt már, hogy én soha, de sohasem leszek a magáé. Maga úgy szeret, amint a leányokat meg asszonyokat szeretni

szokás, mert szépek, formásak. Szeretik, szeretik, de nem veszik el feleségül.

Lássa, hiába szeretünk mi ketten. Maga hiába vágyakozik, hiába gyötri magát szép álmokkal, engem azok még szebb leírására, én azért nem leszek a magáé soha. Már ez így van, és ezen nem változtat senki. Tegnap levelére válaszolom ezt.

Leány vagyok még, és bizonyos érzések ismeretlenek előttem. Lehet, vágytam utánuk, nekem is voltak beszédes, édes álmaim, mint magának, de az én álmaim kínosak is voltak, mert a bizonytalanság kín mindig. És most úgy érzem, hogy az álom álom marad, és azt a boldogságot, amit emleget, nem fogom ismerni soha. Mert annyira, édes jó szívem, sohasem tud szeretni maga engem, hogy tisztességesen szeressen.

Nem haragszom, hogy úgy írt. Bizonyosan úgy viseltem magam, hogy joga volt így szólni hozzám. És csak, csak sírok egy kicsit. A könnyek végigfolynak az arcomon, és szégyellem magam igen nagyon. Istenem, miért nem halhatok meg a halálvágytól pusztán!

Úgy szeretném kimenteni magát magam előtt. A levelet este írta, előtte volt a fényképem, aztán álmatlan volt fáradtsága dacára. És végre is gonosz gondolatai kinek nincsenek?

Jól tette, hogy megírta.

Sok mindent kiolvastam belőle, még a sorok között is olvastam. Hisz maga olyan jó, olyan gyöngéd. Csak megrontották; és olyan fiatal, istenem! Huszonkét éves fiú, akit én imádok, a szomorú, vénülő leány.

Nem tudom, ki lesz a maga felesége, de az az asszony mindezekelőtt boldog asszony lesz. Olyan szerelemmel fogja szeretni, amilyen ritkán jut asszonynak.

Hogy folytassam?

Maga érzi, tudja, hogy mennyire egész lelkeimmel, minden csöpp véremmel magát szeretem. Egyszer, mikor magammal vitakoztam, azt gondoltam, hogy, ismerve a maga változó, szenvedélyes természetét, szívesen szenvednék egyedül, elhagyatva egész életem át azért a rövid esztendőért, amíg a maga felesége lehetnék. Ez csúnya dolog, de én nem tehetek róla.

Hogy sohasem leszek a maga felesége, hogy általan asszony nem leszek soha, azt ma már nagyon jól tudom...

Újra elolvastam a levelét.

Szenvedélyes lázba hoz, és egyben föllázít. Levelének utolsó lapja előttem van, és úgy találok, hogy meglopta az álmaimat, összetépte az illúzióimat, és nekem már nincs egy titkos sejtésem, titkolt vágyam, amit maga ne látott, ne érzett volna. Milyen mesze hátra vagyok én magától a tudásban!

Én nem is akarok tudni!

Nem, nem.

Úgy szenvedek, mint még soha. Miért íratta meg ezt velem, miért kényszerített arra, hogy feltárjam maga előtt a lelkemet, rést nyissak azon kíváncsi tekintetének, hogy maga belepillantson, és csalódottan bámuljon abba az idegen, ismeretlen világba, amit leányszívnek hívnak! Mit csinálók az éjszakámmal? És mi célja volt azzal, hogy felkeltette bennem az éjjel nesztelenül jövő bűnös árnyait, hogy rámutatott a gyönyörre, mikor nekem csak a szenvedés jutott?

Nos, hát felejtjük el egymást! Istenem, hisz nem tudom elfelejteni, csak szeretni tudom, és tegyen, mondjon, írjon bármit – én csak magamat vetem meg, csak magamat, meg magát szeretem nagyon-nagyon.

Mért, hogy eltalálja a gondolatom, hogy ellesi, amit behuny szememmel ébren álmodom, amire vágyón remegve gondolok – maga után, boldogító szerelmes csókja, forró ölelése után, vágyakozón.

Istenem, hát mért látszom én asszonynak! Tán a gondolataim asszonyosítanak, a komolyság rútit, a boldogtalanság van velem, és élnem kell mégis. Miért, hogy gyáva vagyok meghalni? Hej, ha tudná, mily rettenetes az: leánynak lenni, és én a legboldogtalanabb korban vagyok. A nyárban, mikor megdermeszt néha valami. Valami, ami messziről elősüvítő októberi szél suhanásához hasonló, pedig itt körül virágok és zöld levelek vannak. Az álmaim olyan forrók, mintha ébren élném őket, ébren meg olyan vagyok, mintha álmodnám.

Kérem, édes, édes, felejtse el, felejtsük el egymást. Mert én soha nem leszek asszony, sohasem szánom rá magam az utolsó lépésre, ami túlvisz azon a mezsgyén, amin innen a leányságon van. Megölöm magam a nászom előtt...

Felejtse el.

A maga szerencsétlen

Júliája”

IV.

A tűz magasra lobbant még egyszer, utoljára. Aztán egészen sötét lett a szobában. Kívülről beneszelt a sűrű hóesés, mintha zenélne, suttogna, sóhajtana menüettet az első szerelemről. Valami vak muzsikust láttam e pillanatban, vént, görbedtet, pergamenarcút, aki a mély szoba sötét sarkában hegedűjére hajolva vékonyan és finoman bánik a vonóval, nótát játszva. És félig lehunyja szemét. Előtte ifjú párok tipegve, csoszsanó lépésekben lejtenek régi-régi táncot. Cini-cini... A hegedűn elszakadt egy húr. Ifjú leányok, szerelmes szemű fiúk csodálkozva pillantanak körül, és szomorúan. Vége van, vége van az első szerelem regényének.

Máté eltakarta az arcát két tenyerével, és hangtalanul sírt.

– Mert három esztendeig szerettük egymást. Akkor egyszerre huszonnégy éves lettem, és rossz lettem... És nem tudtam különbséget tenni asszony- és leányszerelmek között...

A tanár nagy kopaszodó fejét rázogatta:

– Füst, füst... Minden füst.

Igen, mert ő mindig ilyeneket talál ki.

A sűrű hóesés odakívülről dudorászva sóhajtotta be az ablak nyílásain az első szerelem menüettjét.

Pest felé

Élt egyszer egy nagyon bánatos, szomorú és végképpen elhagyott fiatalember Budapesten.

Minden szomorú történet így kezdődik, s ez is így kezdődik.

Mondom tehát, élt, éldegélt, s mert sohasem csinált semmit, az nagyon csudálatos volt, hogy mégis élt. A végzetnek és a sorsnak egy különösen nagyszerű kedvezése volt minden déli ebéd, amit a fiatalember megevett; s hogy sűrűn vacsoráztatott is, az már valóban csak a legmagasabb hatalmasságoknak – akik a fiatalember és a többi halandók fölött intézkednek – köszönhető.

A szomorú történetek legbúsabb részén: a koplaláson tehát túl volnánk. Igen ám, de a fiatalembernek nem volt lakása. Károly – higgyék el, elég, ha csak így nevezzük hősünket – éppen úgy, mint a csavargók, lakástalanul bolyongott Budapesten. Szép volna elmondani, hogy miket gondol egy lakástalan szomorú fiatalember az éjjel sötét óráiban. Ne higgyék, hogy Károly haragudott a világra, és öklével érintette a büszke paloták márványfalait. Károly tudta, hogy a falak mögött éppen olyan szomorúság, bánat, gond és kétségbeesés lakozik gyakran, mint az utcai kóborló szívében. A ringó nyoszolyában asszonyok siratnak hűtlen férfiakat, és az asztali lámpás ragyogó fényében puha székről égő szemmel bámul egy férfi, és kezét a fiókon tartja, amelyben töltött pisztoly van. Vagy az illatterhes sötétségben nesztelenül, lenge lépésekkel lopózik be a parázna bűn, és a buja, nedves csókok után a gondterhes szomorúság marad a nyoszolya virágos függönyei mögött.

Így Károly nem nagyon búsult azon, hogy éjjel nem pihenhet. Inkább azon töprengett, hogy miért kell egy erős, egészséges és eléggé csinos fiatalembernek szerelem nélkül, társtalanul lenni. Ha sötét és hangtalan kis utcán ment keresztül, eszébe jutott, hogy itt ölelkezhetne leánnyal, és a sikoltó csókokat még a rendőr sem hallaná, mert az messze-messze jár kopogó csizmáiban.

Amint hajnalodott, Károly elhagyta a sötét kis utcákat, ahol néha önfeledten elszunnyadt egy-egy zöld zsalugáteres ház oldalán, mert azt találgatta, hogy mit álmodnak odabenn a fiatal leányok – és a körutakra indult. A korai reggeli életet a pénzes és jókedvű lumpok bohémiájával nézte, akik kocsikon vágattak mulatságaikból. Károly gyalogosan járt, de ugyanígy gondolta:

– Miért dolgoznak az emberek, mikor mindegy volna, ha nem dolgoznának? Azért a szegény fiatal sváb asszony derekáért valóban kár. Most még karcsú, és a rózsafényű hajnalban bizonyosan úgy remeg és nyújtózkodik, mintha külön élő volna a derék az élőben, ám gazember ura felkelést parancsol e karcsú deréknek, s a kis derék esztendőre tunyán, megtörten és rosszkedvűen roppan meg a hajnal közeledésére. Csak megroppan, de már nem remeg, és nyújtózkodására hangos ásítás felel a szájából. A répa és a zeller így eszik meg a sváb falvak fiatal nőit, és az egészet megesszik a sokáig alvó, fúrge, darázsderékú és éhes pesti asszonyok.

Erre a gumikerekes nivóra helyezkedvén Károly, szemlét tartott az öreg újságkihordónők felett. Tapasztalata ebben a tárgyban az volt, hogy a német újságokat ötvenéves asszonyok hordják el a házakhoz a nyomdából, ám a magyar lapok kihordói között a hatvanéves nő is ritkaságszámba megy; többnyire hosszú szakállú aggastyánok kocognak az újságlepédőkkel és újságkötegekkel, amelyek az éjszaka néhány rövid órája alatt születtek meg a semmiségből.

De a hajnal már rózsaujjjaival ugyancsak markolászta, tépte az éjjeli asszony vad táncban leszakadt ruhadarabjait. A finom, fúrge körmöcskék között csakhamar láthatatlan foszlányokká vált az a nagy, ezüstös selyemuszály, amely a keleti eget eltakarta. Arra szökött el ugyanis az éji asszony; útközben elhanyagván csip-

kefátyolát és bársonyszalagjait az égboltozat minden részében, hogy üldöző udvarlói nyomára ne akadjanak. Ám az uszály kívül maradt, mert a goromba kapus becsapta a kaput, mielőtt lenge mozdulattal maga után emelhetne volna azt a hazatérő hölgy.

Károly ekkor a pályaudvar felé fordult. Minden virrasztásának és bolyongásának a célja az a görögös nagykapu volt, amely úgy emelkedik a Kerepesi út végén, mint a világ vége, és mint a világ kezdete.

Siető lépésekkel haladt a kapu felé. Az életet vélte ott találni, amelynek látására, megérezésére és csodálására minden dologtalan álmodozó szomjúhozik.

Természetesen az érkezési oldalra ment. Akik elutaznak, nem érdekesek. Örömmel, boldogan és reménységgel indulnak az idegen felé, vagy fáradtan, megtörve és révedező tekintettel hagyják el a nagyvárost. De akik jönnek, akik most lépnek talán először életükben olyan földre, amely ismeretlen és idegen nekik, és szerencséjüket vélik megtalálni valahol az utca kövezetén, azok érdekelték fiatalemberünket, azokat szerette. Mert éppen így jött ő is. A miskolci vonat berohant az üvegtető alá, és egy másodosztályú kupé ablakából egy sápadt, álmatlan fiatalember nézett ki...

Ez akkor volt, de tán most is ott van az a fiatalember, aki a másodosztályú kupé ablakából sápadtan kitekint.

Hová jöttem? – kérdezi magában. – Szerencsémeket vagy szerencsétlenségemet találok-e itt? Nem jobb lett volna otthon maradni, s hallgatni esténként, hogy édesanyám felolvasson a bibliából?

Károly tapasztalatai szerint a legtöbb vonattal, nemcsak Miskolc felől, érkeznek ilyen fiatal emberek, akik a kupé ablakán csudálkozva néznek ki.

Az első osztályon a szokott lomha, goromba és gonoszul tekingető emberek. Némelyik asszony pihegve sóhajtozik: „Jaj, be összerázott a vonat!” A fiatalabbja ellenben mereven és előkelően néz előre fátyola alatt.

Bizonyos, hogy ezek az emberek is tervekkel, célokkal, reményekkel jönnek ide. Ám ezeknek a reményei nemigen érdekelték Károlyt. Pénzük van, és vehetnek pisztolyt – gondolta felőlük.

A régi város

Még a második osztály sem érdekelte. Rendesen sok közöttük az üzlete után futkározó kereskedő, boltos, ügyvéd, szeptemberben pedig a sok diák.

De a harmadik osztályon, akik jönnek, azok az igaziak. Alacsony, barna emberek és félénk asszonyok jönnek hosszú sorban a vonat végéről a kapu felé. Amelyiknél nincs is szerszám, annak is kéréses a keze. Ezek verekedni jöttek ide. De a nagyváros mindig erősebb, és megveri őket.

Valaki most Károly vállára tette a kezét.

Károly megfordult. Ugyanaz a fiatalember volt, aki az imént a kupé ablakán kitekintett. Megismerte, földije, iskolatársa volt.

– Halottad tán, hogy jövök? Énrtem jöttél ki? Hallottuk otthon, hogy milyen jó dolgod van. Minden éjjel mulatsz. Azt mondták nekem otthon, hogy ne lopjam a napot semmittevással, menjek oda, ahol te vagy. Igaz, hogy itt olyan könnyű boldogulni?

Károly jó fiú volt, s így felelt:

– Isten hozott, kedves jó barátom. Itt könnyű boldogulni. Nagyszerű az élet. Addig is, amíg nincs lakásod, lakj nálam...

– Köszönöm – kiáltotta a földi, és megszorította a Károly kezét.

Károly ekkor mélyen elpirult:

– De nekem nincs lakásom. Azt hittem, nem fogadod el a meghívásomat...

A két fiatalember sokáig szomorúan és csudálkozva nézett egymásra. Végre a korábban érkezett, a földi, dacosan azt mondta:

– Azért mégis itt maradok... Megpróbálok... Igaz: az édesanyád tiszteltet.

Fiatal szeretnék mindig maradni, és mindig ebben a régi városban járni, ahol most vagyok. Csak fiatalon és jókedvvel érezni az öregség és régiség varázsát. Kis, különös házak, ótemplomok, dűledező lépcsők; szűk kis ablakok, ahol most tán szép lány tekint ki az esti tájra, de régen, régen! – régen is szép leány tekintett ki, egy elmúlt, szép leány –; az ajtók alacsonyok és faragottak; ugyan kik laknak a hegyes tetejű, félig romba dőlt házakban, hol az emeletnél kezdődik az udvar szintje? Az országút a háztetők felett vezet, és lenn a keskeny udvarban fehér ruhát teregetnek kifeszített kötélre. Most is, régen is.

Buda – legalább egy bizonyos része a Várhegy alján és a Rácvárosban – száz esztendőök óta nem változott. Órákig eljárók a különös, lépcsős, keskeny és csendes utcákban, s ha nem tudnám, hogy a hegyen túl Pest van, Pest él – mint egy mulatós dáma, hajnalban lefeküdvén és délben felkelvén –, azt hinném, hogy valami ószepességi városkában járok – vagy efendi vagyok, és a hárem hölgyeire leskelődöm, akik a rácsos ablak mögül rám kacsintanak – kétszáz esztendővel ezelőtt.

Régebbi években sokat jártam Budára. Mindig a Várhegyen szerettem volna lakni, egy kis sárga házban, és onnan a völgybe nézni egész nap; a szél süvöltését hallgatni, az eső kopogásánál elaludni, és olyan reggelre ébredni, amikor hóba temetkezett a völgy. S a havas háztetők kékesen ragyognának a téli napsugárban.

Egy csudálatos nevű utcában, egy csudálatos házban – halljátok: mint a mesében – a tűz mellett ült egy öreg néni, és font.

A fonásban segített neki egy leány. Este néha én is a tűz mellé ültem, és lehunytam a szemem, odakívül szertelenül szakadt a hó a régi utcák felett; a háztetőket belepte, a hegyeket felöltöztette, s Pestet, mire éjjelre hazaértem, eltemette. Ott ültem. Szent József volt a falon, gyaluval a kezében, biztosan emlékszem... Pedig régen volt.

*

– Még bizony elalszik!

Ezt a néni mondta, s kis szünet múlva folytatta:

– Az én időmben a fiatalbereknek nem állt be a szájuk!

Aztán újra tovább font. A tél elmúlt, a hó elmúlt, a tűz is elaludt, s az idén, midőn újra arra jártam, nyári éjjel, a Nefelejcs téren, a régi házat már nem találtam.

Az ég közepén, mint az aranygyapjasok hajója a mítoszban, úszott a hold. Rózsafelhők foszlányai környezték, és a hegyekben mély csönd volt. Sokáig álltam az út közepén, és merőn néztem a puszta telekre. Semmi sem volt ott, még egy kődarab sem jelezte, hogy egykor itt fontak. Csodálatos, hogy elmúlik a tél.

Felülről, mert harmincnégy lépcső volt az utcában, kopogás hallatszott. Bizony nem volna csoda, ha ezen a helyen, a sírcsöndes éjben kísértetek járnának. Verbőczy félvállú alakja, hogy nem lapít itt a házak fala mellett, annak az az oka, hogy sírját nagy kővel lezárták. Őszi szélben Török Bálint sóhajtása jön haza a szkutari temetőből, és a pogány idők fátyolos asszonyai, akik egykor a György téren, a kirakóvásárban az örmény tükröcskéit és fülönfüggőit megvették, mind eltűntek volna? A hurik sírját senki se tudja – messze elröpültek, hisz még csak tavaly is itt ház állott, s benne galamb lakott a varjúval, s idénre ők is elköltöztek. Vajon merre röpült kalitkájából a galamb?

Az utca végéről közeledett a kopogás. Csizmától és alabárdnyéltól eredt.

Az éjjeliőr járt itt.

Mint széles szárnyú denevér árnyéka közeledett bő köpenyében a keskeny utcán, hová méla és reszkető világosságot szórt az égi aranyhajó. Mért, hogy nyár közepén is köpönyeget hordanak az éji bárdosok? Tán azért, mert atyjuktól, nagyatyjuktól is így látták? Budán, a Gutenakt családban apáról fiúra szállt az éji őri hivatal. A levéltár írásai tudnak egy Gutenakt Tóbiásról, aki József császár idejében élt, és különös szerencsével kapaszkodott bele a férjes asszonyok szoknyájába, kik éjidőben találkozni mentek. Szegény vén fiú egyszer a hitves felesége szoknyájába kapaszkodott bele.

Vajon járnak-e még éjente találkára a férjes asszonyok? Oh, hiába vagytok oly csöndesek és némák, ti bezárt házak! A fatáblák mögött ma is olyan szívek dobognak, mint az öreg Gutenakt idejében.

Az alabárdos már mellém ért, és köszönt.

Öreglegény volt, és lehajtott fővel kullogott az utca közepén. Látszik azon, hogy itt van, hogy a régi becsületes emberek fajtajából való. Hisz nyugodtan alhatna ökelme valamelyik kapu árnyékában. Senki se háborgatná. De ő inkább az utca közepén megy, s vigyáz az alvó házakra, aluvó emberekre. Vajon mit gondol magában az ilyen öreg, magányos legény? Vannak-e titkai e csendességből? Hallotta-e az éjből a csókok csattanását; tudja-e, hogy ő maga egy bús, szomorú és nevetséges emléke a múltnak, s csizmáját nemsokára padra akasztják? Vagy tán gyereke van ott-hon, vagy pajkos unokája, akit nappal, virrasztástól kivörösödött szemével nézeget, megszid és szeret!

Utána mentem.

Az öreg ment, mendégelt. Tán aludt, vagy nagyon mélyen gondolkozott menés közben. Jó az isten, hogy megengedi, hogy az ilyen öregembernek is vágya, reménye és boldogsága legyen.

Az alabárdos csodálatos sikátorokon ment keresztül. Senkivel se találkozunk, senkit se láttunk. Mintha meghaltak volna az emberek, és a hold egy halott városra világítana. Ahogy figyeltem az öreget, egyszerre úgy vettem észre, hogy nem is olyan lassú,

cammogó a lépése, mint eleinte. Frissebb, vígabb, gyorsabb a járása. A köpenyét megfogta, mint asszony a szoknyáját.

Egy hegyes tetejű ház előtt hirtelen megállt az éjjeliőr. A házon világos ablak volt. Az éjjeliőr a világos ablakra nézett, majd hirtelen a ház kapujához lépett, és benyomult a házba. Eltűnt, mintha csak jelenés lett volna.

Sokáig álltam mozdulatlanul. Vajon hová ment az öreg? Mit jelent ez a kivilágított ablak az éjszakában? Titkos, mély csönd borult a házra.

Továbbmentem, és mindenfélére gondoltam. Regényekre, elfelejtett történetekre, amelyek csak ilyenkor jutnak az ember eszébe. Egyszer egy térre értem, és láttam, hogy a hegyek felett gyengén pirosodik és szürkül az ég alja. Hajnalodott, s hazafelé indultam.

Egy utcasarkon az öreg éjjeliőrbe botlottam. Majd felborítottuk egymást. Ő is sietett, én is. Ekkor az arcába pillantottam. Az éjjeliőr felsikoltott, mint egy nő, s két tenyerével eltakarva arcát futni kezdett. Köpönyegét felkapta futás közben, mint a szoknyát. Utána néztem egy percig, és azt gondoltam, hogy az öreg Gutenakt milyen jó fogást csinálhatott volna.

A régi falak között ma ugyanoly szívek dobognak, mint hajdanában.

Pogányok járták a Bakonyt

Sok száz esztendővel megyünk visszafelé az időben, a honalapítás idejéig. Ázsiából jött őseink már elfoglalták az országot, de még nem alapították meg benne uralmukat. A végtelen pusztákon még falvakkal, városoknak híre-hamva sincs. Rendezetlen csapatokban portyáznak a magyarok a folyópartokon és az erdőkben. Még pogányok voltak őseink, de már István király viselte a koronát. Ezen regényes, kalandos időkből mondok el nektek egy történetet.

Hallgassátok.

Első fejezet

A Bakony sem az az erdő volt akkoriban, mint most. Még nem irtották ki, és az Északnyugati-Kárpátoktól az Adria-tengerig terjedt irtatlan rengeteg volt a Bakony, egy esztendeig is eljáráhatott benne az ember anélkül, hogy fán és égboltozaton kívül egyebet látott volna.

Az ősmagyarok egy része itt húzta meg magát. Nagy csapatokban tanyáztak az erdei tisztásokon. Ha megunták az egy helyben való állapotot, útra keltek, továbbmentek.

Egy ilyen kóborló csapatnak volt a vezére Kelet vitéz.

Kelet fejedelmi származású volt, ami alatt azt kell érteni, hogy a hét vezérek törzséből származott. Azért választotta őt vezérének a kóborló csapat. Életre-halálra engedelmeskedtek neki.

A férfiak mind fegyvert viseltek: nyilat, buzogányt és kardot hordtak. Amelyik férfi nem viselt fegyvert, az nem volt magyar, hanem rabszolga. Az elfogott ellenséget használták rabszolgának. Minden csapatnak sok rabszolgája volt.

Azonkívül asszonyok és gyermekek voltak a csapattal. Az asszonyok ökrös vagy bivalyos szekereken utaztak, míg a férfiak lóra ültek.

Kelet vezérnek a fiát Ompolynak hívták.

Ompoly tizennégy esztendő, karcsú, barna fiú volt. A fegyverforgatásra az édesapja tanította meg, és Ompoly olyan ügyes volt a nyíllövésben, dárdahajításban, kardforgatásban, mint egy felnőtt férfi. Mindenki szerette őt a csapatnál bátorságáért és ügyességéért. Utazás közben Ompoly mindig az édesapja mellett lovagolt. Sötétpej paripája volt, és mint fejedelmi származású ifjú, kócsagtollat viselt a süvegén.

A csapatnál még sok fiú volt, de azok korántsem voltak olyan ügyesek és bátrak, mint Ompoly.

Ompoly néha elment a fiúkkal vadászni. A legtöbb vadat mindig Ompoly ejtette el. Szembeszállt a fekete medvével, és kardjával fölhasította a fenevad torkát. Ilyenkor nagy diadallal vitte a tanyára a megölt vadállat bőrét, és Kelet vezér megdicsérte bátorságáért.

Egyszer, amint vándorolt a csapat a Bakonyban, egy erdei vágásban lobogó tüzeket pillantottak meg. Kelet vezér néhány bizalmas emberével a tüzek felé lovagolt. A tüzek körül a magas erdei fűben harcosok heverésztek.

– Ezek besenyők lesznek – mondta az öreg és tapasztalt Kund vitéz, aki Kelet vezér mellett lovagolt.

– Vajon micsoda huncutságban járnak, hogy az erdőbe jöttek? – mormogta magában Kelet vezér.

– Hát a besenyők nem magyarok, apám? – kérde Ompoly.

– Nem igazi magyarok. Segítettek apáinknak a honfoglalásban, de mi sose ismertük el őket tisztavérű magyaroknak, mert tolvaj és gyáva népség. Az ellenségnek a hátát szokta mutatni, és a védtelen nőktől elveszi ékszereit.

Néhány sötét alak fölemelkedett a tűz mellett.

– Hohó – kiáltotta egy hang. – Te vagy az, Kelet vezér? Éppen téged keresünk. Rossz hírt hozunk a Duna mellől.

Kelet vezér megállította lovát, és fürkészve nézett a hang irányába.

A hang ismét megszólalt:

– Én Zagyva vagyok, a besenyők vezére. Két nap óta nyeregben ültünk, én és embereim, de itt lepihentünk, tüzet raktunk, mert tudtuk, hogy erre fogsz jönni csapatoddal.

– Szóval kémeket küldtél nyomomba – mondá felháborodva Kelet vezér.

A besenyő vezér felkacagott:

– Tudhatnád a nagy háború, a honfoglalás történetéből, nemes Kelet vezér, hogy a besenyő sohase kémkedik. Csak lovagol az erdőben és a pusztán, és az erdei madarak, vadak elmondanak neki mindent, amit tudni akar.

– Hadd el e gyermekes beszédet, besenyő vezér – szolt most Kelet –, mondd inkább a rossz hírt, amit a Duna mellől hoztál számomra.

A besenyő ekkor felemelkedett a fűből. Zömök, vállas férfi volt, lecsüngő fekete bajusszal. Rövid nyelvű buzogány volt a kezében, és tollas, hegyes süveg a fején. Odalépett a Kelet vezér lóva mellé, és halk, suttogó hangon mondotta:

– Az a hír a Duna mellől, hogy kedves rokonod, Vajk vezér, elhagyta az ősi vallást. A keresztségben István nevet nyert, és aranykoronát hozott neki egy fényes ruhájú püspök.

Kelet vezér nem szolt semmit, csak nagyot sóhajtott. Csöndesen megfordította lovát, és visszafelé kezdett menni.

A besenyő utána kiáltott:

– Nem hiszed talán, Kelet vezér?

– Még nem hiszem – felelt Kelet. – Elküldöm a fiamat a Duna mellé, annak majd hinni fogok.

– És ha a fiad is azt a hírt hozza, amit én, vezér, mit csinálsz akkor?

Kelet vezér már messzire lovagolt, és hangja tompán hallatszott a sötétségben:

– Beljebb vonulok az erdőségbe, és megtartom őseim hitét.

Visszalovagoltak a csapathoz. Kelet vezér kiadta a parancsot a vele volt vitézeknek, hogy senkinek sem szabad szólni a besenyőtől hallottakról.

A hold ezalatt feljött az égen, és megvilágította az erdőt.

Az asszonyok és gyermekek már lepihentek. Benn az erdő mélyében pedig nagy tűz égett a tisztáson, amelyen fehér kövekből oltár volt rakva.

A fegyverviselő férfiak erre a tisztásra vonultak, és közben megálltak a tűz körül.

A tűz előtt hosszú, fehér szakállú ősz ember állott. Ő volt a csapat papja, vagy mint abban az időben hívták: táltosa. Rigónak hívták az öreget, és már százesztendősnél is öregebb volt.

Az ősmagyarok pogányok voltak. Ázsia végtelen pusztáiról hozták magukkal a pogány vallást.

Éppen istentiszteletre készült a vén táltos, Rigó. Először bús, komor hangon énekelt a tűz előtt. A férfiak halkán kísérték az éneket. Majd elővezettek egy fehér lovat, amelyet a vén táltos megölt. A lovat feldarabolta, és tagjait a tűzbe hányta. Majd újra énekelt a vén pap, s ezzel a szertartásnak vége volt.

Mikor visszafelé mentek, Kelet vezér így szólt a fiához:

– Ompoly, holnap, hajnalhasadás előtt útra kelsz, és a Dunához mégy. Ha visszajöttél, elmondod nekem, vajon ott is fehér lovat ölnek-e a tűz előtt, vagy pedig nem.

Majd kezét szorított a fiával a vezér, és többé egy szót sem szólt.

Ompoly egész éjjel nem tudott aludni. A csillagokra nézett, és azon gondolkozott, micsoda új világot, új embereket fog találni a Duna mellett.

Végre elszenderült, és álmában egy olyan gyönyörű városban látta magát, amelyhez foghatóról eddig fogalma sem volt. A férfiak, akiket látott, bivalybőr helyett aranyos vértet viseltek mellükön.

Egy kéz érintése riasztotta fel álmából. Az öreg Kund vitéz kelte föl.

– Induljunk, vitéz fiam, mert messzire kell járnunk, mire a csapat fölébred.

Kund vitézen hosszú szőrcsuha volt, amely alatt azonban megcsörrent a kard.

– Azért vettem magamra ezt a ruhát, hogy egykönnyen föl ne ismerjenek. Téged még nem ismernek, neked nincs szükséged álöltözetre.

Így szólt a tapasztalt, vén vitéz, miközben nyeregbe ültek.

Ompolynak sajgott a szíve, hogy még csak az édesanyjától se búcsúzhatott el.

Második fejezet

Amint virradni kezdett, ritkult az erdő.

A nap feljött, és aransugaraival beragyogta a harmatos fákat és bokrokat. A madarak fölébredtek és énekeltek.

Az öreg és ifjú vitéz hallgatagon lovagolt egymás mellett.

Kund vitéz egyszerre leugrott a nyeregből. Valamit észrevett az erdei fűben, azt emelte fel. Egy aranynyíl volt az, és Kund sokáig vizsgálta.

– Baljóslatú jel – mondá fejszóvalva.

Ompoly megkérdezte, hogy miért jelent rosszat a talált aranynyíl.

– Azért, Ompoly – felelt az öreg vitéz –, mert aki ezt a nyilat elveszítette, előttünk megy. A besenyő vezérnek vannak ilyen nyilai. Az álnok besenyő most megelőz bennünket, és mindenütt tudni fogják jövetelünket. Le fogunk térni az egyenes útról.

A sűrűbe lovagoltak, és csak lassan haladtak előre az erdei bozótban.

– A besenyőnek nincs becsülete. A besenyő felmászik a fa lombjai közé, és úgy leskelődik. Elrejtőzik a legelésző lovak mögé, vagy a fűbe hever, és hallgatózik. Tegnap is bizonyosan hallgatóztak, mikor apád megbízott téged az utazással, és napszállat előtt a Duna mellett már tudni fogják, hogy fejedelmi vérből való ifjú érkezik az erdőből, hogy kikémlelje az új vallást. Lehet, hogy fog-

ságba vetnek bennünket, mert István elhatározta, hogy országát keresztyénné teszi, mi pedig pogányok vagyunk. Lehet, veszedelmesebb ünnepélyeket, vadászatokat és lakomákat rendeznek a tiszteletedre. Származásodnál fogva királyi fogadtatás illet meg, Ompoly. És fiatal lelkedet emígy behálózzák, s te elhagyod apáid hitét egy aranyisakért...

– Soha – mondá erős elhatározással Ompoly.

– Nono, fiam – szólt fejcsóválva Kund. – A városban lakók ravaszabbak, mint az erdőben kóborlók.

Egy folyócska mellé értek, és a folyócska mellett elterülő zöld mezőn gyorsan kezdtek ügetni.

Egyszerre rövid, éles fütty hangzott az erdőből. Kund vitéz gyorsan lekapta íját válláról, és nyilat vett elő tegezéből. A nyilat belőtte a sűrűségbe, ahonnan a fütty hangzott az imént. Csörtetés hallatszott a fák között, aztán megint minden elcsöndesedett.

– A besenyők nem vesztették el nyomunkat. Folyton leskelődnek – mondá Kund vitéz, és megsarkantyúzta paripáját. A folyóba ugratott, Ompoly követte. Keresztülgázoltak a vízen, és neki-vágtak a sűrűségnek.

Sebesen lovagoltak egészen estig.

Estefelé elmaradtak a nagy fák, és mezőre értek.

Az esti félhomályban a mezőn egy hosszú ezüstszalagot pillantottak meg. A Duna folyam volt. A folyam partján kőfallal kerített város volt.

A város felé lovagoltak, de mire a városhoz értek, már leszállott az este. A város kapuit becsukták, s így nem mehettek be.

Kipányválták tehát lovaikat a mezőn, és lepihentek a fűbe.

Harmadik fejezet

Pitymallatkor kinyitották a folyamparti város kapuit.

Ompoly és Kund vitéz fölébredtek, és szemügyre vették azokat, akik a városba igyekeztek.

Lovas vitézek, gyalogos idegen katonák vonultak a városba, majd egy csoport szőrcsuhás pap, akik kardot hordtak oldalon.

Kund vitéz megszólított egy lovas embert:

– Vásár van itt, vagy lakodalom, hogy ennyien vagytok?

A lovas ember végignézett az öreg Kundon:

– Bátyó tán nem erre a tájékra való? Királyi koronázás lesz itten máma. Úgy bizony!

– Hát aztán kit koronáznak meg? – folytatta a kérdezősködést Kund vitéz.

– Kit mást, mint Istvánt, az első magyar királyt! – felelt a lovas, és otthagya Kund vitézt.

Keskeny fahíd vezetett a városba a sáncárkon keresztül. Anynyira tolakodtak az emberek, hogy majd leszakadt a híd.

Kund vitéz nem győzött csodálkozni azon, hogy honnan jött elő ez a rengeteg sok nép. Később megtudták, hogy kürtösök jártak be az országot, akik minden tájakról összehívták a magyarokat a király koronázására.

Most már igyekezett bejutni a városba.

A kapunál bástyák voltak, és a bástyákon fényes ruházatú örök sétálgattak.

Az egyik megismerte Kund vitézt. Rákiáltott:

– Kund vitéz, hát eljöttél te is?

Az öreg Kund úgy tett, mintha nem hallaná a megszólítást. Sebesen lovagolt tovább, Ompoly követte.

Ahogy a kapun beljebb kerültek, azután csodálkoztak csak igazán. Kőből épített házak voltak a városban, amelyeknek szalmafedelük volt.

Az ősmagyarok eddig csak onnan ismerték a kőházakat, hogy külföldi barangolásaikban látták őket. Ők maguk eddig sátrakban laktak, de eszükbe sem jutott, hogy állandóan letelepedjenek valahol, és házat építsenek.

A házak között lovasok nyargalásztak. Némelyik lovas csillogott az aranytól, ezüsttől. Kund vitéz váltig nézegette őket, hogy tán valamelyikben fölismeri István királyt, de bizony nem ismert fel.

Amint mentek, mendegéltek a házak között, egyszerre egy fényes öltözetű lovas közeledett feléjük.

– Kelet vezérnek a fiát, Ompolyt keresem! – kiáltotta.

Kund vitéznek ez volt az első szava:

– A kutyaházi besenyők mégis megelőztek!

– Én vagyok – szólta Ompoly – Kelet vezér fia.

– István király hívhatja magához az ő kedves rokonát, Ompoly vitézt – folytatta a lovas.

Kund vitéznek elsötétült az arca:

– Nem az István tiszteletére jöttünk mi ide! – kiáltotta mérgeesen. – István, vagy ahogy igazabban hívják: Vajk vezér, elhagyta az ősi vallást. Áruló lett. Nem megyünk hozzá.

– Lassabban, vitéz – szólta a lovas. – Ha nem tekinteném hosszú, fehér szakálladat, majd mindjárt másképpen beszélnék veled.

Az öreg Kund előrevágtatott. Egy szempillantás alatt kirántotta hosszú, görbe kardját, és bizony kárt tesz a lovasban, ha annak több esze nincs, és meg nem fordul ijedtében, s el nem iramodik.

– Ilyen gyávák az István hívei – mormogta az öreg Kund, és visszaeresztette kardját hüvelyébe.

Kürtszó hallatszott a távolból.

Lovasok nyargaltak el a jövevények mellett. Valamennyinek hosszú, fehér szakálla volt, és hosszú, sűrű talárt viseltek. Ezek papok voltak, keresztyén papok, akik István király koronázására jöttek ide.

Kund vitéz a lovasok után iramodott.

– Ahová ezek mennek, ott lesz a király is – mondta Ompoly-nak.

És csakugyan nem is csalatkozott.

A lovasok egy nagy háznak vették útjukat. A ház előtt megálltak, és leszálltak lovaikról. Bementek a házba, és énekelni kezdtek. Olyan csodálatos, bús és mégis szívre ható éneket énekeltek, amilyent még sohasem hallottak bakonybeli barátaink. Ompoly azon vette magát észre, hogy könnyek folynak végig arcán, sőt a vén Kund is egészen elérzékenyült. Hanem azért mégis azt mondta:

– A mi táltosaink is szépen énekelnek.

A papok után bementek ők is a házba.

Odabent nagy világosság volt. Fáklyák égtek vastartókban, és egy oltáron megpillantották a keresztet. Kund vitéz szapora lépésekkel közeledett az oltárhoz. De egy hatalmas termetű pap elébe állott.

– Hová, öreg?

– A királyt keresem.

– A király még nincs itt, de mindjárt itt lesz. Aztán miért keresed a királyt?

Kund így felelt:

– Meg akarom neki mondani, hogy itt van a Bakonyból Ompoly, az ő atyafiának, Kelet vezérnek a fia.

– Hol van az a fiú? – kérdezte a nagy pap.

Kund vitéz intett Ompoly-nak.

Ompoly közeledett.

A pap élesen szemügyre vette a fiút. Majd a vállára tette a két kezét, és hosszan nézett az Ompoly szemébe. Ompoly kiállta a pap tekintetét.

– Itt maradsz, fiam; te pedig, öreg, elmehetsz. Menj haza, öreg vitéz, és mondd meg Kelet vezérnek, hogy Gyula püspök itt tartotta a fiát. Addig vissza sem adja, amíg ő maga érte nem jön.

A hatalmas püspök ezzel megfogta az Ompoly kezét, és bevette őt egy mellékterembe. Kund vitéz hiába akart utána menni a gondjaira bízott fiúnak, kitaszigálták őt a templomból. Oda-künn aztán hiába dühöngött az öreg.

Föltette magában, hogy nem megy vissza a Bakonyba addig, amíg Ompolyt magával nem viheti.

Negyedik fejezet

Ompolyt magára hagyta a püspök a mellékteremben. Rácsukta az ajtót, hiába nézelődött Ompoly jobbra-balra. Innen nem volt menekülés.

Hallgatta aztán az éneket, amely kívülről hallatszott.

Csodálatosan hatott az az ének az ő félvad, pogány szívére. Eszébe jutott kisgyerekkora, amikor a fűben együtt játszott kistestvéreivel, és édesanyja mosolygó orcával nézett rájuk. Eszébe jutottak a kóborlások a vadon erdőségben, és a harcok az ellen-séggel.

Ezalatt folyton énekeltek odakünn. Mikor az ének megszűnt, feltárult az ajtó, és fényes öltönyű papok és vitézek között egy magas, barna fiatalember lépett be, akinek fején aranykorona csillogott.

– Gyere ide, kedves testvérem, és ölelj meg – szólt a király; mert ő volt az, aki Ompolyhoz belépett. – Mi vérünknel és származásunknál fogva rokonok vagyunk, csak hitvallásunk különböző. De azt hiszem, hogy nemsokára hitvallásunk is egyazon lesz – folytatta a király.

Ompoly álmélkodva nézett körül. Ragyogó fényben állott előtte a király és vitézei.

A király mellett egy ősz szakállú püspök görbe, arany pásztorbotot tartott. Hátrább daliás vitézek sorakoztak. Csillogott rajtuk az arany és a drágagyöngy. Ompolyon pedig csak egy rövid szárú sarkantyús csizma volt, és bivalybőr ruha. És ezek a hatalmas emberek mégis idejönnek hozzá.

– Mit akarsz tőlem, király? – kérdezte remegő hangon.

– Azt akarom, hogy itt maradj nálam, és ne menj többé vissza a vadonba. Vedd fel a szent keresztséget, és testvérem leszel.

Így beszélt a király.

Ompolynak ekkor eszébe jutott az édesapja, aki megátkozna őt, ha vissza nem térne hozzá.

– Én vissza akarok menni a Bakonyba! – szólt Ompoly.

– Ne menj te vissza a Bakonyba, kedves testvérem – mondá szelíden a király. – A varjak és a hollók seregei keringenek azon fehér oltárok felett, ahol a táltosok a régi pogány vallást hirdetik. Mindennek el kell pusztulni, ami pogány. Régi, hatalmas nemzettek letűntek a föld színéről, mert megmaradtak pogányságukban.

Ompoly dacosan nézett Istvánra:

– Király, te meg akarod öletni az apámat és testvéreimet, akik a Bakonyban barangolnak?

– Ha meg nem térnek, az lészen sorsuk – felelt ünnepélyes hangon a király.

– Akkor előbb öless meg engem – mondá Ompoly.

Ekkor az a nagytermetű püspök, név szerint Gyula, előrelépett, és kezét Ompoly fejére tette.

– Téged, fiam, senki sem akar bántani. Menj vissza békével a Bakonyba, és mondd meg atyádnak, hogy a király azt izeni: legyenek testvérei a szent keresztségben. Ezt az emléket pedig vidd magaddal.

Gyula püspök ekkor egy kis aranykeresztet akasztott Ompoly nyakába. A király pedig megcsókolta, és elbocsátotta.

Ompoly rohanva jött ki a templomból. Futott, hogy vissza se nézett. Mikor már nagyon messzire volt a várostól, akkor azt hallja, hogy valaki ugyancsak kiabál utána.

Hátrafordult.

Az öreg Kund vitéz igyekezett a nyomában.

Most már együtt folytatták útjukat visszafelé a Bakonyba.

Nádas hangok

Egy öregember elbeszélése

Mielőtt betöltöttem volna ötvenedik évemet, magányos éjszakaiimon, ha múlt időkön gondolkoztam, csupán egyes dolgokra, különösen a szerelmiekre emlékeztem: erre vagy amarra a nőre, megismerkedésre, elválásra, újból való találkozásra. És hogy kis szobám volt egy régi belvárosi házban, ahol a sötétes kapualjából, külön bejáratú ajtón át, első komoly szerelmem meglátogatott... Ma, hatvan felé, múltamat, ifjúságomat, bánataimat s örömeimet úgy látom, mintha nem is énvelem történtek volna, mintha olvastam volna őket, vagy elbeszélte volna valaki őszi este, a tűz előtt. S azért szebb, regényesebb és nagyszerűbb minden – bánatok és örömek –, mint amilyenek egykor voltak.

Ha lefekszem vén díványomra, és fejem karjaim közé szorítom, egy pillanat alatt elröpül előttem egy egész élet. Víz folyik a háztetőkről, és az ablakomon kopognak az esőcseppek. Isten veled, szép ifjúság: apró örömek és nagy fájdalmak, ősz szakállammal, édes-bús kedvemmel, részvétellel nézek bele az életbe, mint az álmélkodó pór nő a panorámába. Ma éppen az jutott eszembe, hogy kadétkoromban egy hétig a nádasban laktam.

Az sem olyan szomorú – mint akkor volt –, hogy az édesanyám nem szeretett. Nem szeretett, mert neveletlen tacskó voltam... Meghalt az apánk, és sokan, gyermekek és özvegy, árván maradtunk. Az apám szigorú és pompás ember volt. Magányosan, szinte zordonan éltünk; hozzánk senki sem járt, mi nem men-

tünk sehová, és így anyánk negyvenkét esztendőskorában, szép felnőtt leányával, mulatni akart, annyit mulatni, hogy kárpótolja magát mindenért, amit addig elmulasztott. Siheder fejemmel nem helyeseltem ezt a dolgot, és görbe szemmel néztem a nővérem zongorája körül ácsorgó fiatalembereket. Régi, falusiasan szellős házunkból eltűnt a halk, ünnepélyes nyugalom. A kapu mindig nyitva volt, és zongora és ének meg nem szűnt ódivatú szalonunkban.

Abban az időben mély búval szemléltem ezt a dolgot, és éjjel elgondoltam, hogy ha apánk egyszer visszajönne a temetőből, ha egyszerre hazajönne, mintha csak messze földről érkeznek, hogy elhallgatna a nóta és a zsbongás, s az ebédlőasztalnál még az evőeszközök sem csörrennének. De ő – a pompás ember – nem jött vissza, és vitatkozásaim anyámmal elmérgesítették a helyzetet. A mulató, vidám házban magányosan kóboroltam, és ha adtak volna ebédet s vacsorát valahol, akkor haza se mentem volna. Tizenhét éves voltam. Őszre hajlott, s vadászpuskámmal a mezőket jártam.

*

Egyszer már enni se akartak adni odahaza. Igen rosszul viseltem magam: izmos karjaimmal és biztos lövéssel kérkedtem az udvarolni járó fiatalemberek előtt. Mindig verekedésen, gyilkoságon és hasonló dolgokon járt az eszem. Éjjel sírtam, és élesre fent vadásztört tartogattam a párnám alatt. Ekkor elmentem a nádasba lakni.

Messze a várostól, a pusztákon, amerre országút sincsen, végtelen, bús és halk nádasztaláltam. Már korábban is, ha nagyon szomorú voltam, itt húzódtam meg, és elkeseredve puskáztam a kacsákat. Ám most úgy jöttem ide, mint egy szegény menekülő, kinek a világon már nincs sehol semmi helye. Sehol, semerre... Tudjátok is ti, mit tud érezni egy szegény tizenhét éves fiú! Még szerelmes sem voltam ebben az időben, s egyetlen vágyam az volt, hogy egykor őrnagy lehessenek – őrnagy! Egy csónakot talál-

tam a nádasban. Valami egykor itten bujdosó, szomorkodó pákász felejtette itt. Kihúztam a vízből a csónakot egy kis szigetre, és mert állandó tanyát akartam itt ütni, nádból és sásból födelet fontam a csónakra. Tehet-e más egyebet egy tizenhét éves fiú, mint azt, hogy nádból és sásból födelet fon a pákász csónakjára?

*

Midőn ekkor egészen egyedül maradtam, akkor jött el a csöndes bánat.

A csónakban feküdtem hosszú, hosszú éjjeleken... A szél lengette a nádat. Úgy ingadozott, susogott, mozgott jobbra-balra a nád, mintha valaki járt volna benne. Talán valami régi világból itt maradtott nimfa, vagy ilyesvalami... Máskor világos éjjel volt, és a kócsag réműletes magasságban, mint egy fehér álom úszott végig az égboltozaton. Nappal leginkább aludtam, mint a vízimaradarak, míg éjjel biztos fegyveremmel elejtettem a kacsákat: így lassan-lassan megtelt a csónak mindenféle madarakkal...

Mondtam, hogy az éjszakák hűvösek a nádban?

Köpenyegembe burkolózva, fogvacogva gubbasztottam. Ilyenkor odahaza tán lakomára gyűltek össze, de mégis jobban éreztem itt magam.

*

Egyszerre viharok jöttek.

Szakadt az eső, és folyton mennydörgött, villámlott két éjjel. Csónakom beázott, és szakadó esőben, sötét éjszaka elhagytam a nádak világát. Olyan sötét volt az éj, hogy nem láttam benne. Csak az ösztönöm vezetett. Talán húsz kacska is volt a vállamon...

Mentem az éjben, míg egy tanyához értem. Az eső szakadt a fekete magasságból, és addig dörömböztem a tanyaház kapuján, amíg fölébredt a házőrző komondor. A komondor eleinte lustán, majd dühösen ugatott zörgetésemre. Egy paraszt jött ki a házból. Kérdezte, ki vagyok. Mondtam, hogy eltévedt vadász.

A paraszt arcomba világított lámpással, majd egy zsupp szalmát hozott le a padlásról, és azt a szoba közepére dobta. A szobában még sokan aludtak: gyermekek, nők. Valaki nagyon nehezen sóhajtozott, és a sóhajtasok miatt nem tudtam aludni.

De a paraszt se.

Folyton forgolódtott fekvőhelyén, és nyugtalankodva emelgette a fejét.

A sóhajtasok pedig mindig nehezebbek lettek. Egyszerre elhallgattak.

A paraszt fölkelt az ágyból.

Mécsest gyújtott, és járkálni kezdett meztelen nagy talpain a szobában. Keresztülépett rajtam. Egyszerre mormogni kezdett valamit, majd felzokogott:

– Szegény asszony...

Talpra ugrottam.

A paraszt a sarokban zokogott. Éppen a felesége halt meg, egy nagyon száraz képű, fonnyadt, búskomoly képű asszony.

Az eső irtózatosan szakadt odakívül, az ég zengett, és az alacsony kis tanyaház szinte ingadozott a rémítő fergetegben.

A paraszt sírva eloltotta a mécsest, és az ablakot, amely akkora volt, mint egy madár szárnya, kinyitotta, hogy kiröpülhessen a szobából az itt tévelygő asszonyi lélek.

– Mindjárt megvirrad! – mondta a paraszt, és dideregve bújt a rongyos szűr alá fekvőhelyén.

Én is elaludtam.

Két csirke utazása

I.

A lankás és álmos Nyíren vadvizek felett repül a kacsza, a mérnökök még nem ölték meg teljesen az ősmocsarakat és titkos nádasokat. A táj ősziidőben, az első hó megérkezése előtt a legregegyesebb. A Nyíren ekkor ködvilág van, a lankásokon hosszú és hideg eső hull, a vadvizek pedig őszi némaságukban, mozdulatlanságukban és csöndességükben holt világot juttatnak eszedbe. Tavasz és nyári hangos élet – elmúlt. A kényes darvak messze vándoroltak, a piros lábú gólyák, menyecskék öröme, bánatára, déli vidékre utaztak; a vadvizeken néhány magányos kacsza lakik csupán, és a csizmás vadász búsan kullog puskájával a nedves ösvényen. A kis erdőben magányosan lakik a harkály, megkopogtatja a vén fákat, és a törpéknek, kik odabenn laknak, elmondja: itt a tél, itt a tél.

A vadvizek mellett egy fekete házban, fekete ugarok között lakott a sokgyerekű Márta.

Márta kemény özvegyasszony volt. Amaz asszonyok fajtájából, kik nem félnek az ördögtől sem, nemhogy a férfiútól. A férfiak pedig ugyancsak kerülgették Mártát. Ő nemcsak természetben és archiban volt csinos – fekete, nagy diószeme volt, sima, barna haja, azonkívül egyenes és karcsú, mint a birtokos asszonyok jobbjára –, tehát nemcsak testben, de holdakban is csinos volt. Tudjátok, ez nagy dolog, mert a Nyíren szegények vagyunk – különösen feke-

te földben, de homokban is. Az öregurak már csak pipáznak és a méhes körül ögyelegnek, de a fiatalabbja az amerikai szőlővel próbálkozik. Rigolírozzák a szőlőt: ez járja. Szeszgyárak füstölnek sokfelé. De ne felejtjük a sokgyerekű Mártát. Az ő ura egy soványkás és vörhenyes úr volt. Őszi agarászatnál meghűlt a melle, egész télen köhögött, sem bálban, sem kártyázóasztalnál nem látták őt. Különösen ez utóbbin sopánkodott, midőn öreg ispánjával pikettírozott és huszonegyezett a téli estéken. Kora tavasszal a padra tették csizmáit, és Márta sok gyerekével özvegyen maradt.

Öten voltak a gyerekek, mind az öt leány, és mind kicsiny. Látátok a kotlós tyúkot csibéi között – ez volt a szép fiatal Márta. Barna haját szigorú öregasszonyok módjára hátrasímította, és mindig fekete ruhát hordott. Csak fekete ruhát, mert barna asszonyoknál ebben van a lemondás, a gyász, az erkölcs és minden: a megközelíthetelenség; de Márta – bár özvegy volt, és öt kis csirkéi voltak – fonnyadni nem tudott. Harminckét éves volt, olyan fajtaból, hol a nagyanyók még táncra pördülnek az unoka lagziján. Inkább szebb lett, nyugodtabb lett és formásabb lett az özvegyiségében. Az öreg ispán, Mártonfalvi, aki régi szokás szerint sarkantyús csizmát és agarászosort hordott – bár se ló, se agár nem volt az asszonyi gazdaságban –, sokat csóválta a fejét. De csak titkon. Vén bajusza alatt dörmögött: „Ha fiatalabb volnék, hej, ha fiatalabb volnék!” Mert az ispánok – öregek és fiatalok – mind egyformák.

Az öt kis csirke ezalatt nőtt. Kettő már a városba került nevelőbe, mivel Márta asszony megunta az ásítózó gouvernanteokat, akik a férfi nélküli pusztai házban borzasztóan unatkoztak. Ahogy a csirkék nőttek, azon arányban fogyott a teher a holdakról, rétekről és rozsföldekről, amelyet a boldogult vörhenyes férfiú és apja raktak az ősiségre. Tizedik esztendejét töltötte özvegyiségének az asszony; férfi tán eszébe sem jutott ezen idő alatt, de ha eszébe jutott volna is, mit csinált volna! A nagy bajuszú mérnök járt erre csupán, akit kacsingatásáért utált, a jegyző, ha eljött, előbb felöntött a garatra, tán bátorságért vagy csupán szokásból, az öreg alispán pedig, mikor esztendőnkint erre kocsizott,

mindig homlokon csókolta: „aztán légy eszeden, lányom, férfiból elég, ha egy volt, valamint asszonyból is”. Mártonfalvi, az ispán – már olyan öreg volt, hogy néha szégyenszemre elbotlott a sarkantyújában –, ha Mártához jött, mindig lekefélte a dolmányát, s még a bajusza hegyét is megnyálazta; de az évek múltak, repültek, semmi nem történt: biz’ isten az asszony el van magában is, ha nem bántják.

II.

De a tizedik esztendőben, késő ősszel, megjelent a férfi a látóhatáron.

Ne higgyétek, hogy valami közönséges ember: egy fiatal és özvegy gróf volt ő. A gróf addig mindig Bécsben lakott, de mikor szép fiatal felesége meghalt, bécsi palotájában nem tudott többé aludni. Két évig utazott mindenfelé. Néha-néha olvasott róla, hogy hol és merre jár; egyszer éppen azt írták a pesti újságok, hogy a fiatal gróf Afrikában lövi az oroszlánokat, és aznap a gróf kiskocsija egy óriási muszka ügetővel begurult a vízparti ház tágas udvarára.

A gróf a szomszédban lakott, fél mérföldnyire, magányos vadászkastélyban, és Mártával gyermekkoruk óta ismerték egymást, midőn bizonyos krencheneken együtt táncoltak.

Öreg ispán, Mártonfalvi, az ámbituson álldogált, és a komondort apportírozta, mikor a gróf jött. Az öreg nyomban megbotlott a sarkantyújában.

– Kutya, kutyánszki! – így szólt, és eltűnt a konyha felé, hol egy kis asztalnál leülve, a zsebéből előszedett zsiros írásokat tanulmányozta.

A gróf tehát eljött. Márta bemutatta neki a csirkéit. Hárman voltak otthon: mind barna és karcsú.

– Az oroszlánok tehát nyugodtan alhatnak öntől, gróf úr – szólt Márta, és jól szemügyre vette a grófot. (Birtokos, gazdálkodó asz-

szonyok úgy nézik meg a férfit is, mint a lábas jószágot a vásáron: alaposan.) A gróf harmincéves volt, napégetett arccal és ábrándos kék szemmel. Homlokán kardvágás forradása látszott.

A gróf leült és körülnézett. Gyerekkori bizalmassággal fordult az asszony felé, és telt vállát, még mindig karcsú derekát meleg mosolygással nézte.

– Mért nem megy férjhez, Márta? Kár volna magáért.

Márta ezen nevetett, de nem felelt a kérdésre.

– Beszéljen arról, hol járt, mit csinált? Szép, hogy még a keresztneveimet tudja. Tán tizenöt éve nem láttuk egymást – szólt Márta.

– Felújítottam emlékezetemben régi ismerőseimet, mert ezentúl itt akarok élni – remeteségben. Valószínű, itt is fogok meghalni.

– Szép elhatározás. De, remélem, tudja, hogy nálunk a tél hosszú és unalmas. A házból se mozdulunk ki, és az asszonycseledekkel lent fonunk, mint nagyanyáink.

– Ha nagyon magamban leszek, eljövök magához, Márta.

Márta bólintott:

– Ide úgyse jár férfi, maga lesz az egyetlen, de csakis a régi ismeretség révén. Én már nem megyek férjhez, a leányaim még nem eladók... A részeges jegyző télben, sárban minden éjszaka a nyakamra hozta a városból a cigánybandát, amíg a komondorok megették az utolsó nagybögőst is. Azóta nyugtom van.

– És a szerelmes jegyző örökké agglegény marad?

– Kigyógyult. Valakit elvett, egy szőke és fonnyadt leánykát, és ha a házam előtt elkocsizik, mindig figyelmezteti a feleségét: Anna, szépen ülj, a kezed tedd a takaróra, és ne görbítsd meg úgy a hátad!

Ezen aztán mind a ketten nevettek.

A nagy muszka trapper a gróf kiskocsijával ezentúl sokszor megtette az utat a vadászkastélytól a vízparti házig. Antal gróf hűségesen eljárt Mártához. Néha puskával és vadásztarisznyával állított be. Márta nagyon jól tudta, hogy a lancasterből, mióta megvan, egyetlen patront se lőttek ki. Mosolygott, és éjjel nagyokat

gondolkozott. Egyszer annyira gondolkozott, hogy fölkelte ágyából, és miután megnézte az ajtót és ablaktáblákat, a nagytükröt leakasztotta a falról, a földre állította, és tetőtől talpig megnézte magát. „Szép volnék?” – kérdezte halkán. „Hisz már nem vagyok fiatal. És a csirkéim, szegénykéik, mit csinálnának, ha nem volna többé okos és józan anyjuk?” Így beszélgetett Márta; néha sírt is egy jó sort, a párnába túrva arcát, azután nyugodtan és mélyen elaludt. Azonban többnyire inkább nyugtalan és szomorú volt. Karácsonykor, midőn a leányai haza akartak jönni a nevelőből, hosszú levelet írt nekik. A sorok között bizony elfolyt egy-két könnycsepp, de hát a könnyek is akkor jönnek, midőn nem volna rájuk szükség.

Ezt írta Márta:

„Ne gyertek haza, két gyenge galambjaim, mert a ti édesanyátok nagy bajban van. Beteg az anyátok, drága kis csibéim, de ha a jóisten úgy akarja, nemsokára meggyógyul. Ne lássam, hogy szép szemetek sír miattam, és piros orcátok halovány a bánkódástól, inkább küldök nektek kék szalagos, finom csipkés kék ruhát, amit a nagy ünnepre, Megváltónk születése napjára fölvehesetek. Pipónek küldöm a gyöngy karperecet, Julcsának az arany-medaliont a képemmel. Az a képem a legutolsó, olyan vagyok most, mint ahogy azt látjátok. Ugye, nem nagyon szép, hanem egy csúf öregasszony inkább. Lefotografíroztattam magam, mert valaki nagyon kért erre. Nesztek hát, nektek is az új képből. Ne gyertek hát, csak maradjatok ott. Nagy hó van itt, olyan nagy hó, hogy Mártonfalvi bácsinak csak a tajtékipipája látszik ki a nagy hóból. Három itthon maradt testvérekétek sokszor csókol, boldog ünneplést kíván, és jó mulatságot; én pedig öllelek, csókollak benneteket százszor, ezerszer, és vagyok a ti szerető édesanyátok: Márta”

A két leány erre nem írt semmit. Hanem azt tette, hogy útra kelt. Pipó már tizenöt éves volt, Julcsa tizenhárom. Két okos kisleány a világ végére is elmegy együtt, nemcsak hazáig.

Antal gróf éppen mind a két kezét megfogta Mártának. Az asszony védekezett, mint egy megriadt galamb. Félhomály volt

a szobában, kora téli délután, és a kandallóból nagy fénykévék jöttek ki, szeszélyes cirádákat szórva a szőnyegre. Antal gróf nagyon forrón megfogta az asszony kezét, mert az sehogy se tudott szabadulni. Ekkor az ajtón kopogtattak, és a két kisleány, két kis téli vándor beállított. Gyalog jöttek a messzi vasútállomásról. Havasak voltak a kalapjukon, a vállukon, csupán az orrocskájuk látszott, és fényes szemük.

Márta elejbük toppant.

– Hát ti hogy kerültök ide, semmirevalók? – kiáltotta.

Pipó, a nagyobb, aki nagyon hasonlított az anyjához, erre sírva fakadt, és sírva az anyja mellére borult. Julcsa a kezét fogta meg Mártának, és azt csókolgatta.

– Bocsáss meg, nagyon féltettünk – dadogta Pipó, és fél szemmel az idegen úrra lesett.

Márta egy darabig hallgatta a kisleány zokogását, aztán, mivel maga is majdnem sírva fakadt, meghúzta a Pipó haját. Könnyes, mosolygós szemmel megfordult:

– A csirkéim – mondta a grófnak.

Erre már le is ült. Sírt, nevetett és kiabált:

– Hogy megnőttetek! Nagyok vagytok, csirkéim, maholnap férjhez mentek.

A két leány az anyja mellé telepedett. Antal gróf észrevétlenül elhagyta a szobát.

A szürke macska

Péter még kislány volt, de értelmi tekintetben vetekedett a nagykakal. Péter okos volt, ravasz volt, s így sok befőttet evett.

*

Az öreg Muraközi egyszer egyedül maradt Ilonával, mert anyóka elpártolt tőle, elment a föld alá – a Morgó-temetőben egy kis sírt megástak, nem nagyobb, mint egy gyermekét, abba anyókat beletették, éppen egy akácfa alá. Az első napokban az öreg Muraközi kiment a friss sírhalomhoz. Ilona leült a fűbe, és valami könyvet olvasott. Muraközi pedig az akácfának támaszkodott, és öreg szemét le nem vette a sírhalomról. Beesett ajka előbb hangtalanul mozgott, majd megszólalt, botjával piszkálván a hantokat:

– Anyóka, elmentél, mert persze sok volt a dolog. Nehezen mozgott már, lelkem. Látásod is meggyöngült. A képes újságból csak a nagybetűket láttad meg, és csak azt olvastad fel nekem. Anyóka, ki olvas neked ezentúl? Mondod, korán fekédj le, és aludj, lelkem. De én nem tudok aludni. Ki fog kávé főzni? Ki fog rám gondot viselni? Ilona nevelőnőnek megy... Haragszol, anyóka?

Ilona, aki eddig a fűben nyugodtan olvasgatta a regényt, szürke szemét fölvetette, és hidegen rászólt az apjára:

– Sokat figyelmeztettem már arra, hogy hangosan beszél magában.

Az öreg megfordult:

– Jó, majd vigyázok – mondta, és naplementéig hallgatott. Ilona egyszerre bezárta a könyvet.
– Este lett – mondta. – Apa, nem látja, hogy sötétedik. Járnai se lát szegény apa. Menjünk.
Az öreg készülődött, botorkált a sírok között, majd búcsúzott:
– Jó éjszakát, anyóka. Megpróbálok aludni.

*

A sírok között így beszélt Ilona:

– Úgy nézünk ki, mint egy pár kéregető. Tudom, az lesz a vége. Apa egészen megvakul, én pedig vezetgetem házról házra.

Az öreg védekezett:

– Rövidlátó vagyok csupán. A rövidlátók sohasem vakulnak meg.

Éppen hogy ezt kimondta, nekiment egy sírkeresztnek, és elbukott.

– Láss! – kiáltotta Ilona.

Az öreg megszeppenve emelkedett föl.

Ilona újra fölvette a beszélgetés fonálát:

– Tudja meg, hogy anyóka nem vett be egy kanál orvosságot sem. A megtakarított pénzből fizettem ki az orvost és a patikát, és ő nem vette be az orvosságot, mert attól félt, hogy meggyógyul.

– Félt? – mormogta az öregember, és megállt. – Így jobb neki?

Ilona gyorsan beszélt:

– Pedig megmondtam neki, hogy én nem maradok a háznál. Otthon mindig unatkozom, száraz kenyeret eszem, és a maga szolgálója vagyok.

Az öreg bólongatott.

– Tudja, hogy már van állásom?

– Nem tudom.

– Beksznél, a fűszeresnél kell a kislány mellé egy bonne. Oda-szegődtem.

Az öreg óvatosan lépegetett a leereszkedett őszi alkonyatban. Már rég elhagyták a Morgó akácfáit. Városi kövezeten mentek.

Félhomályban az öreg Muraközi úr ósdi magyar ruhájában, ferde vállalival, bizonytalan lépteivel úgy nézett ki, mint egy ténfergő kísértő, aki elhagyta a temetőt, és régi lakását keresi. Ilona mint egy nagy szürke macska lapított mellette. Mint egy lompos, sovány és éhes macska. Tollas kis kalapját homlokába húzta, boglyas szőke haja lobogott a szélben. A szeme? Azt most nem lehetne megállapítani, mert félig lehunyta. Így csupán annyit lehetne tudni felőle, hogy szürke. A derekát riszálta.

Haragudott, hogy az öreg lassan ballagott. Ő suhanni szeretett volna előre: ki a fényes, mulatságos nagyvilágba. A szép világba. Mert anyóka bármilyen öreg volt, megtépzta az Ilona haját, ha elmerészkedett otthonról.

Az öreg – ki egykor írnok volt a vármegyénél – igen lassan ballagott. Anyókán járt az esze, aki nyugodtan aludt az akácfa tövében, és semmi része nem volt a borzasztó nagy bajokban, gondokban.

*

Tehát Péter – az okos – így jutott összeköttetésbe egy félelmes szürke macskával.

A szürke macska nevet nyerte Ilona a keresztségben a fűszeres házában, ahol régi jó szokás szerint senkit sem ismertek a saját nevééről. A ház úrnőjét vörös majomnak hívták, a ház urát talpas tolvajnak, Böhmöt, az első segédet lopótöknek nevezték. A lopótök sárga, ragyás és görbe hátú volt.

Megtalálta-e Ilona a gyönyörű életet, amelyre vágyakozott, a fűszeres házában? Néha dühös könnyek szántottak barázdát arcán; máskor oly élesen kacagott föl, hogy a kis Beksz Péternek ég felé meredt a haja ijedtében. Böhm, az első segéd, aki ellenőrizte a Péter nevelését, megmutatta fekete fogsorát.

– A kisasszonynak jókedve van.

Ilona hátrasimította a haját, és farkasszemet nézett Böhmmel. (Nappal volt, és Ilona szeme fénylett, mint két messze epekedő csillag.) Böhm, akitől a házban féltek, elpirult:

– Az apja tegnap a boltban tudakozódott maga felől. Az öreg nagyon rossz bőrben van.

Ilona vékony szájszegletei megmozdultak. Mosolygott, magában borzasztó rosszakat gondolt az apjára, aki nem tud nyugodtan odahaza maradni. Mosolygott ismét:

– Nos, Böhm úr, és mit mondtak?

A segéd vállat vont:

– Jó portékának látszik.

Böhm kiment a szobából, Ilona pedig oly élesen kacagott fel, hogy a kis Bekszet kirázta a hideg ijedtében.

*

De egy este Böhmnek jókedve volt.

– A vörös majom a talpas fejéhez vágta a tányért vacsoránál – mondta.

Péter a tollat megtörülte a hajában, és érdeklődve kérdezte:

– Mit szólt erre a papa?

Ilona rászólt a gyermekre:

– Írjon! Semmi köze sincs magának a szülei dolgához.

Böhm himbálózott a széken:

– Ugyan, kisasszony!... Ez a fiú már külön dolgokat is látott. Emlékszel, Petykó, mikor a mama egy nagy késsel kergette a papát az udvaron?

A kis Beksz – mert Ilona még mindig rá nézett – csak magában nevetett, és az orrát betintázta.

Az első segéd így folytatta:

– Péter, meg vagy elégedve a kisasszonnyal?

Péter nem mert mindjárt felelni.

– Felelj!

– Nem! – kiáltotta Péter, és az állát feltámasztotta öklével.

– Sokat megver?

– Igen.

Ilona elsápadt.

A nyomorúság utcája

Rajz a fővárosi életből

– Még egy ujjal se nyúltam hozzá, bár százszor megérdemelte volna.

Böhm rázta a fejét:

– Kisasszony, a gyermeket nem szabad verni.

– De, Böhm úr...

– Az apja kérte, hogy küldjük haza.

Ilona megrázkódott:

– Nem megyek.

– Hát ne verje a gyereket!

Böhm nevetve kiment a szobából.

*

Így folyt az élet a fűszereséknél. Böhm hol szigorú volt, hol nagyon leereszkedett a bonne-hoz. Ilona hánykolódott ágyában éjjel, míg Beksz Péter, mint egy kövér malac, horkolt. Böhm akar valamit vele? Hát jó, csak haza ne küldjék. De Böhm nem szólt soha, csak a szeme égett. A lopótök. Virradt, virradt... Jött megint egy kínos hosszú nap. Este lett. Ilona titokban szalagot kötött a nyakára, és lopva a tükörbe nézett. Böhm szigorú alakja megjelent, és kifogásolta a tanítást. Ilona nedves, lázas szemmel nézte, Böhm pedig becsapta az ajtót, és izgatottan sétált az udvaron; káromkodott, minden ok nélkül.

Ilona végtére mégis hazakerült.

Éppen egy esős este...

Ledobta a szoba közepére a kézitáskáját. Ráült, és sírt.

– Nem én vagyok az oka – motyogta az öregember.

Ilona vadul felkiáltott:

– Az isten verje meg a férfiakat!

Éppen úgy kiáltott fel a szürke macska, mintha megbántották volna a férfiak. Vagy tán éppen azért, mert nem törődtek vele a férfiak?

Ismeritek a Dob utcai földszintes lakásokat? Sötétek, szomorúak, és csupa-csupa szegény ember lakik bennük.

Itt temetésen voltunk egyszer. Egy Jucika nevű táncosleányka halt meg. Színházi ismerős volt. Sáros, kedvetlen, bús őszi délután volt, elmentünk tehát a Juci temetésére, mert nem tudtunk mást csinálni.

Egy régi ház nyitott kapuján benéztünk, és az udvaron azt az ajtót kerestük, amelyik előtt Szent Mihály lova állott. Pár asszony gunnyasztott itt; beljebb, a konyhában, férfiak voltak. Trombitások és kürtösök, akik az egylet megbízásából a temetésen elfűjják a Don Sebastiant. Bú, bú, bú, s a földet rákaparják Jucira.

Most azonban még pihentek, és butykos járt köztük kézzel. A Juci apja, egy igen sovány, alacsony ember, aranyzsinóros sapkában, mert „egyleti” hivatalnok volt az öreg, vitte a szót:

– Harmincöt forint fizetése volt...

Aki a helikont cipelte a nyakában, részvétellel lógatta a fejét.

– Sohase hittem volna – mormogta.

A szomszédban feküdt a halott, koporsójában az asztalra terítve. Két gyertya égett a halott mellett.

Itt feküdt Juci, és kezét összefonta mellén, kopott, tarka ruhácskája felett, amit e végső alkalomra ráhúztak. A ruhácska rövid volt, bokáig sem ért, kisgyermekkorában ebben iskolába járt tán. Talán ezért volt oly szomorú szegényke?

A Juci fejénél egy barátnő állott, és szórakozottan simogatta kesztyűs kezével a halott arcát.

Ez a leány már nem volt gyermek. Fekete szeme beesett és arca nagyon púderos. Ah, ő is „a színháztól” volt, amit rögtön megismertünk. A kalapján a tollak is fáztak. Valamint fázott ő is minden ízében. Ő már többet élt, mint a kis halott, aki alig múlt tizenhat éves. Ő már ízlelte a csókot, a mámort és a férfit, amely dolgokról Juci alig olvashatta még az első fejezeteket. Ez a leány tehát sírt. Miért sírt? Hogy nem halt meg akkor, midőn olyan volt, mint Juci?

A háta mögött másik leány állt: kövér, szőke, színtelen, kék szemű. Ennek a közönség nem tetszett, amely Juci temetésén megjelent.

Azonban tekintete ide-oda tévelygésében keresett valamit.

Tán a „gróf” gyönyörű ajándékait – azon „grófét”, akit a kis fiatal táncosnők kitalálnak a maguk multságára, akiről barátnőiknek csudás dolgokat mesélnek.

A gróf ajándékai nem voltak sehol, ellenben egy ócska barna köpenyeg lógott a falon. És a szobában csak egy ágy volt. Ugyan hol hált Juci? Biztosan a pusztai földön; most végre koporsóba került. A koporsó elég nagy és kényelmes volt. Biztosan nem Jucira szabták, hanem valamely kövér férfiúra. Ő jól megférte benne rövid, tarka ruhácskájában; ha bábui lettek volna, azok is elfértek volna mellette. De bábui nem voltak, talán csak álmai.

A két leány mozdulatlanul állott a halott fejénél, mintha vigyázták volna Jucit, és elkergetnék a fehér homlokáról a mulandóságot, a fehér homlokról, amelyen virágkoszorúnak kellene nyílni.

Egy csomó asszony – az egész utca asszonya – tört a szobába Juci anyjának vezetésével.

A Juci anyja egyszerre kiáltozni kezdett a leányokra:

– Jaj, lelkem, kisasszonyok, látják szegényt?!

Íme, az egész gyülekezet sírni kezdett. A fekete leány végtelen keservesen zokogott, majd zsebébe nyúlt, és erszényéből bankót adott Juci anyjának.

Cserép harsány, vezénylő hangon, mint baka korábban szokott:

– Asszonyok! Jön a tisztelendő úr!

Erre még nagyobb sírás lett.

Őszi napnak alkonyulatánál

Délelőtt deres, mogorva sivatagon utaztunk.

Messze, a szemhatáron jelentkező nádas azt adta hírül, hogy a tavak közelében járunk, a csenevész nyírfa, amely utolsó ezüstleveleit ábrándosan hullatja, füttyült a friss szélben. A hangtalan tájon fekete madarak kiáltva röptültek keresztül, az urasági hintó négy zömök lovával egyhangú tempóban gurult a sáros, kanyargó országúton. Valami mély, névtelen bánat lakik az őszi tájon, amit megtalálni sehol sem lehet másutt, csak itt, a néptelen ősvidéken, hol egymástól nagy távolságokban alusznak a falvak. Késő október van, az ég szürke szemfödője, komor bánattal utazó esőfelhőivel fekete, nyirkos földre borul. Ebben az időben a kospasz földből kijönnek a nedvek. Sok a vadvíz... Ám a kora ősszel hangos vadvizek most lomhán rezdülnek meg barna hullámaikkal a nyargaló szélben. Késő ősz van, erdők-mezők madarai a falvakba költöztek, rőtbarna mezőn hallgatag varjak gondolkozva sétálgatnak. Nyár golyái szívringató kelepelésükkel, föld leányai színes szoknyaikban és nótáikkal hová lettek? Az ősz lakik itt – itt lakik, itt lakik; nyulászó vadász csaholó kopóival sietve megy a tájon keresztül.

Az országút mellett jegenyekirályok jelentkeztek. Négyen voltak, és szabályos négyszögben állták körül a sárga-fehér házat, mely kőből való kapubálványaival, tágas, nagy udvarával az országútra nézett. Éppen olyan volt ez a régi ház, mint valamennyi ezen a tájon. Konyhakertjében szomorú tehénke rágta a dudvát, a zsindeytetőre az udvar felől vén diófa száraz ága ráborult. Zsa-

lugáteres ablakai lehunyt szemek, eresze alatt fázékony tyúkok tollászkodnak. Ha behunyd a szemed, elképzeld, hogy egyszer a zsindeyes tető zömök kéményei füstölögtek, és a kapubálványok között messze járó hintókon vidám vendégsereg robogott az udvarra. Ma Birta Mária lakik itt, utolsó hajtása egy régi, nagy családnak. Menjünk be hozzá.

Egy lompos, vén komondor rekedten ugatott a kapu mögött. Az ugatásra ráncos képű szolgáló jött elő. Ferde volt rajta minden: válla, arca fél oldalra meredt, még kék szoknyája is hosszabb volt az egyik oldalon, mint a másikon.

Útitársam, a mérnök, járatos volt a háznál. Rákiáltott a bábmészködő néberre:

– Lidi! Itthon a kisasszony?

Lidi nehezen tért magához. Első szava is a komondorhoz volt:

– Hallgass, számár! Nem ismered a tekintetes urat?

Az eb beesett szemével megnézte a mérnököt, aztán elsántikált a szín felé, de menés közben néhányszor visszaneézett – igazán nem ismerte volna meg a tekintetes urat?

Lidi ekkor a tornácra ment, és folyvást ránk függesztve apró, szurokszínű szemét, kiáltozott:

– Kisasszony! Tessék csak kijönni!

A házból kis természetű, fehér hajú hölgy gyors lépésekkel kijött.

– Mi az? – kérdé élénken.

– Mi vagyunk itt, kedves húgom – szólt a mérnök.

A mérnök, Müller János, lehetett jó negyvenes, pirosposzgás arcú férfi, vidám és egészséges, mint egy erdei borz. A húgomnak fehér színű arca volt ugyan, de haja fehér, mint a most leesett hó. Csak fekete szeme ragyogott különösen, mert kissé süket volt a húgom.

– Isten hozott – szólt most Mariska kisasszony. – Jertek be. Erre jártatok, ugye? És azt gondoltátok: nézzük meg a szegény Mariskát, ugye? Most jó időben jöttetek, mert nincs semmi különösebb dolgom. A befőzéseken már túl vagyok... Tudjátok, hogy három évvel ezelőttről is van paradicsomom?

Bementünk a házba.

Különös ház az asszonyház.

Ezekben a szobákban már emberöltő óta nem hált meg férfiú.

Lány lakott itt mindig; asszonyi illatokkal, asszonyi sajátságokkal volt teli minden.

Keresnél ódon és kényelmes bőrszékeket, amelyek régi kúriákban a cserépkályha mellett vagy az ablakmélyedésben állnak; keresnél pipatóriumot, mely átható, dohos szagával karakterizálja az egész házat; keresnél barna szilvóriumos üveget a pohárszéken, vagy pohos cserépkancsót az újbórral – és nem találsz.

Hórihorgas lábú varróasztalka áll az ablakközben, diófából faragták tán száz év előtt; sok asszonyi szemek, temetőben immár elporladt szép fejek hajoltak egykor gondolkozva az asztalka fölé.

Szerelmes ábrándokat nem érzel-e, ha fiókjaira tekintesz?

Ki ne húzd valahogy a bezárt fiókot!

Nagyatyád pecsétetes levélkéjét, ha olvasnád, amelyet egykor e ház szép leányához küldött, nem sírnál-e, nem nevetnél-e a múlt idővel elveszett forró érzelmeken?

Az almáriumon ragyognak a zöld gyümölcsöstálak, és az ózüstből való cukortartó, amelynek nádmézes gyomrát egykor kulccsal zárták el, tompa fénnel néz le az almárium tetejéről. A széles hátú szekrényekből valami gyenge, lágy illat szivárog ki: levendula ez, vagy chypre? Olyan illat, amely régi asszonyi lakásokban van.

Mariska húgom nagyon szíves volt, és sokat beszélt:

– Be jól tettétek, hogy eljöttetek! Már majd meghalok a magányosságtól, pedig azelőtt úgy bolondult utánam a férfinépség, mint legyek a mézre. Farsang napjait egyhuzamban keresztültáncoltam. Szép világ volt... Most meg: ha megöregedtél, ülj a sutba, és hallgass. De ebédre itt maradtok?

Egy nagy, lomha cica ébredt fel a dívány sarkában, és felnyitotta a szemét.

– Barátném, ne alkalmatlankodj! – kiáltotta Mariska, és elhessegette a dörgölődzni kezdő macskát. – Lássátok, ez a barátném, mást nem ismerek a lányok közül. Régi barátnémim férjhez mentek, mostani barátnőimnek pedig folyton férfiakon jár az eszük.

Dél felé járt, komplementet csinált, és eltűnt a szobából.

– Az ebéd végett megyek.

Megkérdeztem a mérnököt, mért maradt lány Mariska.

Müller János nyújtózkodott, és felpödörte barna bajuszát.

– Az ördög tudja! Bolond volt egész életében: fantaszta, barátom, fantaszta! Szép leány volt, de nem tetszett neki senki. Schwarzenberg-dragonosok feküdtek itt. A dragonos tisztke mulatós, víg fiúk voltak, amellet csupa mágnás. Egy kapitány tette a szépet Marcsának. Valami lehetett közöttük, mert mikor a dragonosok továbbmentek, Mari bánatba merült. Apja, anyja elhalt mellőle, egyedül maradt a gazdaságban, ami azóta asszonykézben fog, mint a holdvilág... Mariska nem törődik semmivel. Távoli rokonai mégis annyi ezüstmarhát örökölnek utána, amennyit álmukban sem láttak.

A mérnök a keskeny hátú széken kényelmetlenül érezte magát. Nyújtózott jobbra-balra, egyszerre elaludt.

Mariska a szobába lépett, és megilletődve nézte Jánost.

– Elaludtál, fiam? – rebegette. – Kész az ebéd, gyertek.

Vékonyra szeletelt vadpecsenye után cukros süteményt hozott a vén szolgálo. Sovány, szinte szomorú ebéd volt. A befőttesüvegek tucatszámra vonultak fel. Müller János szomorkásan kérdezte:

– Borod nincs, Marcsa?

– Nincs, fiam, nálam nem dorbézolnak. Lábán eladok mindent. Minek nekem? Kétszáz forint kiadásom sincs egy esztendőben. Ha ruha nem kellene, olcsóbban is megélnék.

Ebéd után a klavírhoz ült, és elmerengve lapozgatott a kották között.

– Régen nem zongoráztam, de a kedvetekért megteszem. Hisz esztendőben alig jön vendég a portámra.

Megnyomta a sárga billentyűket, és végtelen melódiába kezdett. A ferde Lidi feketekávéval szolgált. Müller búsan lehorgaszott a fejét.

– Húgom, a Schwarzenbergnek indulóját tudod még? – kérdé.

Mariska bólintott:

– Hogyne! Akarod hallani?

Beszélgetés a zöld kocsiban

A billentyűkre csapott. Amint játszott, könnyek szivárogtak végig az arcán.

Az ajtón kopogtak.

Egy molyette, vén zöld dolmány és egy hófehér férfitő nyomult be.

Mariska felugrott:

– Isten hozta, Pál úr! Éppen magán gondolkoztam.

A hófehér Pál úr – a szomszéd komposzesszor, aki nemrégén özvegyi sorba jutott, és most délutánonkint az idő agyonütése végett meglátogatta Marcsát – szertartásosan meghajolt. Sapkáját hóna alá csapta, és hódolattal járult a klavír közelébe.

– Az indulót tetszik? – kérde búsán.

– Igen, Pál úr – felelt élénken Mariska. – Üljön közelebb! Mit csinált azóta, hogy nem láttam?

Pál úr köhintett.

– Szomorkodtam, kisasszony. Mit csinálhatnék egyebet özvegyen? Szomorkodtam.

Müller János titokban intett. A hófehér Pál urat néztem kopott zöld dolmányában és sárga szakállával, amint odaadással hajolt a klavír fölé, és halkán mondá:

– Nagyon szép, nagyon szép. Hát hogy van, Mariska?

És a fehér hajú lányt is néztem, amint fehér orcáját Pál úr felé fordította:

– Szeretném, ha maga is játszana valami zenét, legalább együtt játszanánk.

Bealkonyodott, és mi továbbutaztunk a ködben, homályban, szomorúságban.

A rabszállító kocsiban ketten ültek. Egy férfi és egy nő.

Nemigen hiszem, hogy kedves olvasóim között sokan volnának, akik belülről ismerik a különös zöld kocsit, amelyik sajátos szomorú tempóban dörög végig az utcákon – a hatósági kocsik szomorú tempójában. Talán a hatóságok ismeretes lassúságán múlik, hogy kocsijaik nem kedvelik a gyorsaságot; való, hogy nem akad önök között senki sem, aki hullaszállító kocsit vagy fertőtlenítőintézetbeli kocsit vagy tolonckocsit vágatva látott volna haladni. E kocsik biztosan elérnek céljukhoz, amiképp el-érünk valamennyien sírunkhoz. A kórház kocsisa minek sietne halottjaival, hisz e kihúlt hullák, míg mosolyogtak, míg ölelkeztek, míg szenvedtek és sírtak, kocsiban tán sohasem ültek; minek igyekezne rabjaival a tolonckocsi, és a fertőtlenítőintézet borzasztó bárkáin esküvőre járnak-e, nem a tífusz, skorbut, kolera van-e bezárva a fekete ajtók mögé a tisztí főorvos rendeletéből? Nincs semmi értelme a gyorsaságnak, s így a zöld kocsi a jelen elbeszélésben is a megszokott tempóban haladt.

Hallottam valakitől, aki sok mindent próbált életében, hogy a zöld kocsikban sötétség legyen. A rendőrség nem kényezteti pártfogoltjait: egy kis rácsos ablak a kocsi hátulján – ennyi az egész! Ez a lyuk sem azért van a kocsin, hogy a bent ülők elolvassák a befurakodó világosság mellett hírlapjaikat; inkább azért van ott, hogy a rendőr, aki a kocsit kíséri, időnkint bepillantasson az utasokra: vajon nem unta-e meg valaki a bent ülők közül

a barátságosan utazást, s nem szökött-e meg a másvilágra a kéretlen igazságszolgáltatás elől?

A sötétben utasaink nemigen láthatták egymást, de tudtak egymás jelenlétéről, mert hisz a rendőrségi épület udvarában – bármilyen nyirkos, sötét és vizes is az – látták egymást ama pillanatban, midőn a kocsi felszálltak. A nő fiatal volt, és bájos, talán húszéves volt. Kopott barna ruha volt rajta, kendő a fején, és a bal kezén jegygyűrű csillogott. A férfi vörös arcú, kopasz férfi volt. Fekete ruháját egykor gonddal keféltette, borzas cilinderét a hóna alatt tartotta a zöld kocsi. Ő volt a beszédesebb. Úgy kezdte, mint ilyenkor rendszeren szokás.

– Olyan fiatal, és máris!... Énrajtam nem lehet csodálkozni, mert én öreg vagyok. Fiatalkoromban bűnbe estem, és azóta nem tudtam elhagyni. Már sokszor utaztam ezen a kocsin. De hogy maga is idekerült, az rendkívüli!

Az asszony fejkendőjét a homlokára húzta.

– Talán ismer? – kérde összerendezve.

A férfi hunyorgatott a sötétben.

– Nem mondhatom... Bár úgy vélem, a tízes számú szobában volt. Én a tizenhatosban voltam, a nagy társalgóban. Én mindig ott szoktam lenni.

Egy pillanatig csend volt, aztán a férfi bőbeszédűen folytatta:

– Mi odabent mindent meg szoktunk tudni egymásról. Néme-lyek a falon kopogtatják meg életrajzukat, mások csak egy-egy szót súgnak a folyosón... De magáról semmit sem tudtunk. Maga nem felelt a kopogtatásra, pedig a kilencben derék, jóra való fiatalember ült. Tegnap vitték el, sok esztendeig nem fogjuk látni... Mondja: miért?

Az asszony csóválta a fejét:

– Nem lehet – rebegte kellemes, mély hangon.

– Mindjárt tudtuk – folytatta a férfi –, hogy maga nem kö-zénk való. Mi szegény ördögök vagyunk, de szeretjük egymást, és segítünk egymáson. Magának nincs szüksége a mi segítségünkre?

– Nem lehet énrajtam segíteni.

– Hallottam én már ilyet. Egyszer egy vidám, kedves fiatal úri-ember keveredett bajba. Az első este halljuk, hogy a fejét ütögeti a falhoz: így akart végezni. A szomszédja, aki hallotta az ütések, nyomban széttelegrafirozta az üveget a pincében. Az ő is megtud-ta, és bement a cellába. A kedves fiatalember később kiszabadult, Párizsba ment, és újra vidám és kedves... Maga is lehet még bol-dog, hisz elég fiatal hozzá.

Az asszony álmodozva nézett maga elé, és egyszerre felzoko-gott:

– Édes istenem, én már nagyon boldog voltam... Nem is aka-rok többé oly boldog lenni, mert nem érdemelném meg.

Az öreg biztatta:

– Ejnye! Nincs olyan boldogság a világon, aminél nagyobb ne volna. Nagyszerű: bizonyosan fog újra szeretni...

Az asszony könnyes szemét törölgette a kendője csücskével.

– Soha!

– Soha! Nem szeretem az ilyen beszédet. Én is mondtam sokszor ezt a szót: soha. Mikor először bűnbe estem, mikor má-sodszor bűnbe estem, mikor harmadszor bűnbe estem... Most már nem mondom, mert még sokáig akarok élni: másképpen pe-dig nem lehet élni. Talán így csinált?... – kérde az öreg férfi, és a jobb kezével olyan különös mozdulatot csinált, amit a sötétben is észre lehet venni. – Selymet vagy ékszer? Ragyogó gyűrűt vagy kelmét szép ruhára?

Az asszony felzokogott:

– Nem. Kenyeret a péktől!...

Az öreg férfi erre nem szólt semmit. Roppant elkomolyodva nézett maga elé, majd egy kis idő múltán lassan csóválni kezdte a fejét.

– Persze, éhes kis csirke volt odahaza – dohogta magában. – Betegség, szegénység és más ilyen fekete legények ülték körül az asztalt. S férje talán az ágyban nyögött...

– Meghalt.

– Vénasszony jött, aki gazdag úr nevében pénzt kínált, de maga inkább az emeletről akart leugrani. Juj, ezt hallottam már.

Az eperjesi hóhér

A rendőr benézett a rácsos ablakon:

– Csend legyen odabenn, hé! – kiáltott mogorván.
– Jó, jó – dünnyögte a kopasz férfi, és cilinderkalapját simogatta. – Hát, ha én azt mondanám, hogy maga bolond volt, hogy azt tette, igazat mondanék, de én mégse mondom. Én vallásos vagyok. Tudom, hogy ha az Isten azt akarná, hogy más legyek, mint amilyen vagyok, hát más lennék. De az Isten nem akarja, mert fiatalkoromban káromkodó, dorbézoló voltam, pedig öreg szüleimről kellett volna gondoskodnom. Hát magára miért haragszik az Isten?

Az asszony sebesen beszélt:

– Én az uramat szerettem, a gyermekemet szerettem, az anyámat szerettem, mégis egyszerre nagyon szegények lettünk. Úgy jött a szegénység, mint egy nagyon rossz álom: nem lehetett ellene tenni semmit. Mindent eladtam, mindent megpróbáltam. A fiam egy napon igen éhes volt. Csak négyéves a szegény, hát mit csináljak vele?...

Újra sírni kezdett az asszony, és mialatt sírt, megnyugodott.

A vénember, ülven vele szemben, igen meghatottan lógatta a fejét.

– Próbáljon meg száz Miatyánkot elmondani – mormogta. – Én egyszer nagy bajban voltam, és már semmi sem segített. Akkor elkezdtem imádkozni, mire a tízezredik Miatyánkhoz értem, jóra fordult ügyem. Nem találták meg a kérdéses aranyórát a holmim között, pedig az ágyamban volt, ahol laktam. Magának elég lesz tán száz imádság. Próbálja meg, asszony!

A zöld kocsi ebben a pillanatban megállt. Az ajtót kinyitották. A törvényszéki fogház udvarán voltak. Fogházörök álltak az udvaron. Egy aranysapkás úr állt közöttük, s így szólt:

– Hát megint itt van a vén tolvaj?!

Az asszony azt súgta a férfi fülébe:

– Megpróbálok. Málinak hívnak.

Ezzel leszállt a zöld kocsiból.

C I. A hóhérnak háza a domb alatt volt, de a hóhér sohasem volt otthon.

Abban az időben, a. D. 1717, nagyon kikapósak voltak az eperjesi asszonyok. És a hóhérnak olyan fekete szakálla volt, mint a fenyves erdő éjjel: fényes; haja hosszú volt, és lágy, mint a népmese; szemének olyan fényessége volt, mint alkonyati tónak, amelynek szélein gyenge nád susog; válla széles volt, mint a kaszai dóm kapuja; termete egyenes volt, mint a legszebb lucfenyő az erdős Kárpátokban; izmos volt, mint egy bölény – huszonhat éves volt. A hóhér háza a domb alatt volt, de a hóhér sohasem volt otthon.

Ezt mindenki tudta Eperjesen.

De hogy honnan tudták ezt mindnyájan Eperjesen, az valóban megfejthetetlen titok. Sőt a bártfai ötvösné, Wildmayerné is tudta – aki sokkal drágább volt az urának minden aranyánál, amit pincéiben régi hordók akonáiba eldugdosva tartogatott –, és este azt kérdezte az urától:

– Merre jár az eperjesi hóhér vajon? Világba bujdosott tán, vagy fél az emberektől? Vagy a kísértetektől retteg?

Senki sem tudta, hol jár az eperjesi hóhér. A hatóságnak éppen ez idő tájt nem volt szüksége a hóhérra, asszonyok, emberek tisztességesen viselték magukat; amit hallani lehetett is elkövetett bűnökről a vásárokon és a templomokban, szószátyárság: bebizonyítani nem tudják őket. Így az eperjesi hóhért senki se vonhatta felelősségre, hogy mért nem tartja magát otthon.

Vagy tán otthon is volt mindig, csak az asszonyok, emberek nem tudták? Tudták, nem tudták: asszonyoknak, embereknek semmi közük a hóhérhoz, a hóhér házához, amit minden jámbor léleknek kerülni kellett ezen idő törvényei szerint.

C II. A hóhérnak nagy, vörös kőből épült háza volt. Senkinek se volt olyan háza, mint a hóhérnak, mert senki se akart olyan formájú házban lakni, mint a hóhér. Nagy udvara volt a háznak, amit magas kőkerítés vett körül. A hóhérlegények házai ott húzódtak meg a kerítésen kívül, mint afféle putrik a palota mellett. A hóhér nagy úr volt. A legényei alattvalói voltak. Ha kedve szottyant, leütötte valamelyik legényének fejét. Igaz, hogy ilyenhez ritkán van kedve a hóhérnak, mert hisz ő utálja mesterségét. De az öreg Fábián mester, a régi hóhér, egyszer haragjában úgy találta a sarokban álló hosszú pallosát utána dobni az egyik legényének, hogy annak tőből lemetszette a fejét. A legényt – zsebrák útonálló volt korábban – a többi legények este szépen eltemették a temető árkába. A fejét is melléje tették, hogy ha valamikor szüksége lenne rá, megtalálja; egy lengyel gyűjtogató a legények közül még latin imádságot is mondott fölötte. Bizonyosan jobb dolga lesz a zsebráknak a túlsó világon, mint itt volt. Itt a kivégzettek csizmája volt az ő része – csizmát pedig olyan kevesen viseltek a hóhér ismerősei közül! Igaz, hogy néha valódi aranyfonállal hímezett topánkához is jutott a zsebrák, de ez ritkán fordult elő. Több volt a rongyos bocskor, mint a valamirevaló saru. Az öreg Fábián mester még húsz esztendeig élt ezután, de többé sohasem haragudott, valamint azelőtt se haragudott soha. A hóhérok nem haragusznak soha.

A mostani is – az ifjabbik Fábián, aki hogy nem volt igazi fia az öregnek, mindenki tudta, kóborló cigányoktól vette meg negyven ezüstgarasért hároméves korában, s így lehetett princ is, rablóivadék is az ifjabbik Fábián –, az ifjú hóhér szelíd volt, mint az imádság. A vörös háznak a kapuja kerek fejű vasszögekkel volt háromszög alakjában kiverve; amennyi pernahajder, koldus az országot járta ebben az időben, korcsmaajtón se zörgethetett volna

hangosabban, mint a vörös ház kapuján. A kapun kinyílt egy kis ablak, és egy tányérka rézgarast nyújtott ki valami láthatatlan kéz. (Rengeteg pénzt gyűjtött az öreg Fábián, mert az ország összes rablóbandáinak ő volt a főkurátora az eperjesiek tudomása szerint.) Néha azon a kapun kopogtattak olyanok is, akiknek nem a tányérnyi rézgarasra volt szükségük. No, hát azoknak nem nyílt meg a kis ablak. És azért vélték az ifjú hóhérról, hogy nincs soha odahaza.

C III. Sutáknak hívták a főhóhérlegényt. Suták fiatalkorában csúnya bűnbe esett. A kolostorokat és a templomokat fosztogatta. Nemzetiségére nézve semmi bizonyosat nem tudhatni. Olyan nyelvet beszélt, amely abban az időben a közép-európai tolvajok és koldusok nyelve volt: nyolcféle nyelvből összerakva. De mégis inkább kisorosz volt, mint pogány török. Lompos, torzonborz, acélszürke ember volt. Kétágú szakállát havazta az idő.

A lőcsei vásárról poroszkált hazafelé törpe, hosszú sörényű lován (hányszor lopták el azt a lovat, míg a kirgizek országából Eperjesig jutott!), mikor egy mély útba ért alkonyattal. Csikorgó téli nap volt, korán besötétedett. Az acélos égbolton keményen ragyogtak a csillagok, mint megannyi tüzes tekintet. Kétoldalt a hegyeken regebeli némasággal sötétlett a fenyőrengeteg. Sutákat, mire a mély út közepére ért, utolérte az éjszaka, amelynek sötét paripái még tán a halálénál is gyorsabban vágatnak. De Suták másféle lódobogást is hallott a háta mögött. Félreállt tehát az útból, és megtapogatta a kését.

A lódobogás mellette hallatszott, aztán megszűnt.

– Te vagy Suták, az eperjesi főhóhérlegény?

Suták tudta, hogy nem látják, viszont ő sem látta a kérdezőt, azért legjobbnak hitte hallgatni. A kérdező hangjából azt következtette, hogy az vagy nagyon fiatal ember (mert a téli hidegtől rekedtes is volt a hang), vagy pedig asszony.

– Ne félj, Suták! Nem jársz rosszul, ha beszélsz. Ez a tied lesz, ha három kérdésemre felelsz. A gazdáról kérdezek.

Ezzel valami csörrenés hallatszott a keményre fagyott országúton. Suták ebből megtudta, hogy asszony az, aki beszél, éles hal-

lása pedig azt tudatta vele, hogy egy zacskó aranypénzt dobtak az országútra. Körülbelül fogalma volt most már arról, hogy mit fognak tőle kérdezni, azért hát gyorsan megszólalt:

– Itt vagyok! De aztán ne legyen zsinég annak a zacskónak a nyakában, és ne legyen zsinég a te kezében sem.

– Nem lesz, Suták. Első kérdésem ez: volt-e szeretője az eperjesi hóhérnak?

– Nem volt.

– Van-e szeretője mostan?

– Nincs.

– Mivel tölti hát napjait az eperjesi hóhér?

Suták itt elhallgatott.

– Beszélj hát, Suták! Három kérdésre kell felelned.

Suták nagyot sóhajtott:

– Az olvasót pörgeti a legényeivel. Olyan olvasót, amelyiknek hat oldala van, öt oldalán tizenöt halálfej van, mégis az az oldala a legcsúnyább, amelyiken nem vigyorog a halálfej.

Ebből meg letetett tudni azt, hogy az eperjesi hóhér kockázik a legényeivel.

– Hát az ördög bibliáját levelezi-e, amire Johannes, a vörös barát tavaly megtanította a bártfaiakat?

– A vörös barát Eperjesen is megfordult.

– Hát az ördög rózsafájáról tépegeti-e a rózsákat?

– Tavaly ott hervadt el egy gyönyörű bimbó az ablakában, azóta abból az ablakból nem látni egyebet, csak a csillaghullást őszi éjszakákon – felelt Suták.

– Hazudtál az imént! Azt mondtad, nincs és nem is volt szeretője az eperjesi hóhérnak!

– Hisz azért hervadt el az a bimbó – mormogta a hóhérlegény.

– Elég bolond volt, hogy el hagyta hervadni.

– Ezzel azt akarod mondani, hogy valaki epekedett a hóhér után, és meghalt bújában?

A hóhérlegény erre már hallgatott. Nem felejtette el az alku. A kérdező is belátta, hogy hiába faggatná tovább Sutákot. Megfordította lovát, és visszanyargalt arra, amerről jött.

Mikor elhangzott a lódobogás, Suták leszállt lováról, és megkereste a zacskó pénzt. Hej, be édes gyönyörűséggel csörögtek odabenn a csikók! Suták megcsókolta a zacskót. Elmondta a szokásos babonás szavakat, és örömeiben kikottyantotta:

– Mégse mondtam meg, hogy a bártfai ötvösné egy hónap óta az uram szeretője. Szép pénz az aranypénz, de a fejem még szebb.

Ezt már úgyse hallotta senki, csak a téli éjszakában aluvó rengeteg. S így senki se mondott ellent Sutáknak a szépségről táplált véleményének.

C IV. Az ég közepén járt már az aranytányér, mikor Suták kirgiz lovacskáján azon a dülőúton baktatott, amely Eperjes városa alatt a hóhér házához vezet. Nem valami egyenesen ült lován. Aludt. Útközben megpróbálta korcsmaasztalon megpengetni a gyönyörű hangú csikókat.

Mikor a hóhérház közelébe ért, hirtelen, mintegy varázsütésre, felriadt álmából. A kapu nyitva volt, a kapuban ott állott az ifjú hóhér, és egy nagy, vastag husángot tartott a kezében.

– Gyere csak, Suták, gyere csak! – integetett az ifjabbik Fábián már jó messziről.

Suták nem tudta mire vélni a dolgot. Dörgölte a szemét, dörgölte a homlokát. Mit akarhat tőle ilyen sürgősen a gazda?

– Szállj le! – parancsolta az ifjabbik Fábián, amikor Suták a kapuhoz érkezett.

Suták leszállt lováról, és akkor – először életében borzasztóan megharagudott az ifjabbik Fábián – nagyon megverte Sutákat a husággal.

Mikor már megelégette a lazsnakolást, akkor azt mondta Sutáknak:

– Ezt azért kaptad, mert árulkodtál a szeretőmnél. Ezentúl el-kockázhatjátok egymás pénzét, az én pénzemből nem vásik a fogatok, kutyák!

C V. Anno Dei 1717-ben is éppen olyanok voltak az asszonyok, mint ma! A gerendát nem látták meg, ám a szálkát mindjárt észrevették. Még szerelmesük szemében is.

Zöld Marci

Rajz a régi betyárvilágból

A betyár lassú lépésekkel közeledett a kúthoz. Viola asszony ijedten bámult rá. A fiúk megmoccanni sem mertek.

– Hogy kerül ide kelmed? – kérde Viola.

– Üldöznek, és összerogyott a lovam – felelt a betyár. – Messzi van a ménes? Ló kellene, hogy továbbmehessek.

Az asszony tovább nézett a tájon.

– Bizony valahol Pércs felé delel a ménes.

A betyár gondolkozott.

– Hát a gazda merre jár?

– A ménes után jár.

– Csak azért kérdem, mert fürgeteget kapunk – szólt Zöld Marci, és a pusztai emberek tekintetével az égre nézett.

A nap forrón sütött. Szinte égett minden: a föld, az ég, a levegő.

– Hazajön akkorára a ménes, míg a fürgeteg ideér – felelt nyugodtan Viola, és tovább hányta a húst a bográcsba.

– Akkor megvárom. Mert mondom: ló kell – szólt a betyár, és leheveredett a fűre.

Egyszer aztán jött a ménes a pusztán.

Mintha ezer ördög vágatna végig a rónaságon. Hajtották a csikósok a vad paripákat, nagy munka lehetett őket egy csomóban tartani. Óriási porfelleg szállt fel a mezőről, és a porfelleg betakarta a vágató paripákat. A csikósok, mind lóháton ülő legények, úgy lovagoltak a ménes mellett, mintha a ló hátához lettek volna

nőve. Kisgyerekkoruk óta lovon ülnek ezek az emberek, megszokják a lovon nyargalást, mint más ember a sétálgatást. Hosszú karikásaikkal nagyokat pattantottak, és apró fehér komondoraik dühös ugatással futottak a vad lovak nyomában.

Mind olyan ló volt itt, amelyik még nem látott várost, se szeret, sőt embertől is szűz volt a háta. Itt születtek a pusztán, itt nőnek fel, innen hajtják be őket a híres debreceni vásárra, ahová messzi vidékről összegyűlnek a kupeczek.

Olyanok ezek a lovak, hogy a nádi farkastól sem ijednek meg, ami bizony akadt elég a Hortobágyon téli időben. Az éhes farkasok a máramarosi erdőségekből elbitangoltak a Hortobágyig, és éhségükben megtámadták az embereket és a ménest.

Hanem pórul jártak. A vad lovak agyonrugdosták őket. Ha a farkas az első ugrással nem tudott a ló nyakára ugrani és éles fogvaival felhasítani a ló nyakát, akkor elpusztult, mert agyonrúgták.

Ahogy a ménes közeledett, egyszer csak azt látják a fiúk, hogy Zöld Marci felállott. Egy hosszú, hurkos kötelet adott kezébe Viola, a betyár a karjára csavarta azt.

Amikor a ménes elrobogott előtte, akkor egyszerre eldobta a hurkot, amelynek végére fakörte volt kötve súlynak. A hurok egyenesen, mint a nyíl, repült a levegőben, és egy paripa nyakába akadt. A ló futott volna tovább, hanem a betyár megfogta a kötelet, és tartotta; aztán csendesen húzta maga felé a lovat.

Rettenetes nagy erő kellett ahhoz, hogy a futó, vad paripát így meg lehessen fékezni. Zöld Marci erős ember volt.

Mikor már közel, maga mellé húzta a paripát, akkor fél kezével megfogta a lófejet, és valamit súgott a fülébe. A paripának remegett mind a négy lába. Egyszerre csak felugrott a betyár a lóra, aztán elnyargalt, mintha ott sem lett volna.

Akkor ért oda a ménesgazda.

Hej, vakarta a fejét keservesen, káromkodott is csikós szokás szerint, de nem tett egyebet. Zöld Marcival nem volt jó kikötni.

– Ugyan, ne búsuljon kelmed a ló után – mondta Viola. – Akasztófán szárad el Zöld Marcinak a teste.

Alighogy eltűnt Zöld Marci alakja a láthatáron, négy lovas jött léptetve arról, amerről a betyár futott az imént. Zsinóros ruha volt rajtuk, pisztolyok voltak az övükben, és kard mindegyiknek az oldalán.

Pandúrok voltak. Zöld Marcit keresték.

Kérdik Violkát:

– Nem látta erre Zöld Marcit, szép menyecske?

– De bizony, most járt erre.

– Merre ment?

– Arra a! – mondá a menyecske, és karjával abba az irányba mutatott, amerre Zöld Marci elnyargalt.

A pandúrok nagy vágtatással indultak el.

– De 'iszen utol nem érik azt ma! – mondá a ménesgazda, mikor a pandúrok elmentek. – A ménes legjobb paripáját lopta el a zshivány. Nincs olyan ló a fél országban.

A ménest ezalatt a szélfogó mellé terelték. Ez a szélfogó egy hosszú és elég magas növény a pusztán, és védi az állatokat, fel tartja a szelet zivataros időben.

Mert jött a zivatarok öregapja.

A kandúr

Ki volt a kandúr?

A kandúr valaki volt. Kék szemű, fekete hajú, karcsú ifjú ember. Éjjel loppal járt, különben senki se tudta, hol van. A kandúr bújósdit játszott az emberekkel, azon emberekkel, akiket zsandároknak hívtak abban az időben. A kandúr rossz fát tett a tűzre, és a zsandárok emiatt keresték. 1853-ban, a szabadság fájának kivirágzása és elszáradása után járt a kandúr éjjel nagyapó háza körül.

Nagyapó különös, régimódi ember volt. Sántított a fél lábára, mert ifjúságában szerették az asszonyok. Senki se higgyen mást a sánta láb felől; senki se higgye azt, hogy nagyapó tán boros fővel elbukott a fagyos földön vagy hogy szekerét elragadták a tüzes lovak, és ő kiugorván a szekérből, lábát összezúzta, senki se merészellen ilyesmit hinni. A sánta lábnak az a története, hogy nagyapót fiatalkorában nagyon szerették az asszonyok. Minden öregembernek van valami bogara, nagyapónak ez volt a bogara, de voltak neki más bogarai is. Este mindig pipázott az ágyban.

– Nagyapó egyszer felgyújtja a házat – mondták a lányok a szomszéd szobában.

Majd ha a kutyák ugattak az udvaron, nagyapó fiatalos fürge-séggel ugrott ki az ágyból, egy-kettőre felrántotta csizmáját, nyakába kanyarította bundáját, és az udvarra sietett.

A kutyák elcsöndesedtek, nagyapó pedig körüljárta az udvart. A kert felőli oldalon megállt, és halkán kiáltotta:

– Kandúr!

A kandúr mindig az Ipoly felől szokott jönni...

De ritkán jött. De ha jött, akkor csak titkon, éjszaka jött.

Nagyapónak még más bogara is volt. Eladta lábán a búzát és a rozst, és a pénzt zacskókba dugdosta. A zacskókat a feje alá tette éjjel. Álmában sóhajtozott:

– Csak jönne már a kandúr!

Mikor a zacskók eltűntek nagyapó fejpárnája alól, akkor megtudták a lányok, hogy a kandúr itthon járt az éjszaka.

Nagyapó legnagyobb bogara az volt, hogy a négy lányát együttvéve nem szerette úgy, mint az egyetlen fiát, Kálmánt. Kálmánt hívták kandúrnak odahaza, mert még a belső cselédekben sem lehetett megbízni azon vészes időkben. A négy leány titokban duruzsolt a kandúrra, mert a kandúr nemcsak a zacskó pénzeket, de az arany- és ezüstneműket is elvitte a háztól. A kandúrnak valami rejtelmes célra sok pénzre volt szüksége. De a lányok – nagyon szépek voltak, és férjhez szerettek volna menni – nem mertek megszólalni. Mert nagyapónak volt egy kis görbe somfa botja, és bogarai közé tartozott, hogy ezt a kis somfa botot a lányok után dobálta, ha rossz ebédet főztek, ha siránkoztak, ha pörlekedtek, ha a kandúrt szidalmazták. Az Ipoly-parti régi udvarház regés némasággal, elhagyatottsággal állta az ős csapkodó esőjét, a tél mindent eltemető havát, tavasz verőfényét és nyár hőjét: a kapuközt benőtte a fű és a dudva, mert vendég nem fordult meg évszámra a háznál, még a jó barátok is féltek a kandúr közelségétől és a kandúrra leskelődő zsandároktól. Igen szigorú idő volt az, a szőlőhegyi présházakban halkán búsultak a bortermező gazdák. A zsandár töltött fegyverrel járt az országúton.

Nagyapónak éppen az tetszett, hogy jó barátai, kenyeres pajtásai elhagyták a kandúr miatt, s kandúr konspirációt főzött: ennél nagyobb örömet nem okozhatott nagyapónak.

Egy őszi éjszakán nagyon ugattak a kutyák.

Ti már tudjátok, hogy nagyapó egykettőre felrántotta csizmáját, és gubáját vállára kerítette. Sebesen kiment a házból, és körüljárta az udvart. A félhold, mint a boszorkányok jele, rejtelmesen bujdosott az őszi ég fellegei mögött.

Az Ipoly fölött ködlovagok nyargaltak a sóhajtozó szélben, és a ködlovagok közül jött elő a kandúr.

Nagyapó megfogta a kezét, és bevezette a házba. Odabenn sem szólt semmit, csak végignézte a kandúrt. Azután a nagy faliszekrényhez ment, és kivett onnan egy vadonatúj téli bekecset, egy pár csizmát, nadrágot és süveget.

A kandúr se szerette a sok beszédet. Gyorsan átöltözködött, és leült az asztal mellé. Az asztalon kancsó bor állott. A kandúr szerette a bort, de most nem nyúlt hozzá. Elgondolkozva támaszkodott az asztalra, míg nagyapó fel-alá bicegett a szobában.

Egyszerre megállt nagyapó.

– No, mi hír Kossuthról? A süket Fabriczky a szőlőhegyen távolban dörgő ágyúlövéseket hallott a minap – így szólt nagyapó, és bozontos szemöldöke alól fürkészve nézett a kandúrra.

A kandúr legyintett a kezével:

– Jó szüret volt az idén? Édes-e a bor, búsulnak-e a lengyelek? – kérde a kandúr.

– Kóstold meg az idei bort, ott van a kancsóban! A lengyelek pedig búsabbak, mint valaha.

A kandúr egy hajtásra kiürítette a kancsót. Kipirosodott az arca, és mosolygott.

– Most már akár én is hallhatnám az ágyúdörgést!

Nagyapó a kandúr vállára tette a kezét:

– Hát nem jön tavasszal se Kossuth, se Klapka?

– A fecskék jönnek tavasszal.

Nagyapó fürkészve nézett a kandúr arcába:

– Részeg vagy?

– Igazat beszélek. Vége mindennek. Meghalunk.

Nagyapó borzasztó kétségbeeséssel nézett maga elé.

– Bolondság – mormogta. – Hát meghalunk, annyi az egész...

Nagyapó fázni kezdett, lefeküdt az ágyba. Odaintette maga mellé a fiát.

– Te pedig többet ne gyere haza, mert engem már nem találsz meg. A lányok nem adnak semmit, mert azoknak kell a pénz, férjhez akarnak menni. Én meghalok, legjobb, ha mindenki meghal.

Dühös kutyaugatás hallatszott az udvarról.

– A zsandárok vannak itt – mondta nagyapó –, hallom a kutyaím ugatásáról.

A kandúr erre felugrott, és kirohant a szobából. De a pitvarban megdondolta a dolgot, és visszajött.

– Minek menekülnék? – mondá. – Elég volt a bujdosásból. Úgyse lesz már semmi.

Nagy zaj keletkezett odakívül. A lányok fölébredtek és sikoltottak.

A zsandárok ezalatt behatoltak a szobába, és megláncolták a kandúrt.

Miután elvitték, a lányok ott maradtak siránkozni a nagyapó ágya körül. Nagyapó vette a kis somfa botját, és közéjük hajította.

– A kandúr úgyse jön már vissza. Férjhez mehettek, mit sírtok tehát?

Így kiabált a nagyapó.

A beteg fiatalember

Este, mikor már elaludtak a lámpások az utcákon, kocsi állott meg a kapu előtt, és a kocsis, leszállván a bakról, az ostornyéllal döngette a kaput. A ház – vén romladék, ahol valamikor barátok tanyáztak – csendes volt, még csak kutyaugatás sem hallatszott. A kocsis ember azonban addig rugdalta csizmája sarkával a kaput, amíg odabenn kiabálni kezdett egy rekedt, álmos hang:

– A kiskését! Ki az a bitang odakint?

Majd nagy zörgéssel kivágódott a kapuszárny.

Egy görbe, vén kis szolga állott lámpással a küszöbön.

– Korcsma ez? Fogadó ez? Vagy mi ez, hogy ide mindenki be-zörget? – faggatózott az öreg.

– Hé-kás, csöndesen! Az úr jött haza – dörmögött a bérkocsis.

A kis görbe öreg előrerohant, és a lámpással a hintóba világított, ahol egy sovány, beteges kinézésű fiatalember ült téli ruhában.

– Jó estét, tekintetes uram! Könyörgök, hát megtetszett érkezni? Még nem vártuk ám. A tekintetes asszony is lefeküdt, habár máskor éjfélig is ébren van... Kutya út ez itt!

A bérkocsis leszedte a kofferokat, a beteges fiatalember kiszállt. Sötét éjszaka volt. Az országút mellett őszi-sen sóhajtoztak a nagy fák; a házból nem látszott semmi, csak egy fehér kémény, amit az öreg szolga magasan tartott lámpása megvilágított.

Petykó, az öreg, szuszogva cipelte befelé a koffereket, míg a bérkocsis jó estét mondván elhajtott.

– Itthon nem történt semmi. Se jó, se rossz, csak éppen élünk – nyögte Petykó. – Csak éppen élünk. A tekintetes asszony reggel a templomba jár, délután oltárterítőt hímez. A tavasz óta így megyen, mióta pályázni tetszett innen...

(Petykó régen egy vándorszínész-társasággal pályázott.)

– Hát a becses egészsége, tekintetes úrfi? Nem hallanám, hogy köhög! Felköltsem a tekintetes asszonyt?

Kavics Pál intett:

– Ne.

A vénember kinyitogatta a bezárt szobákat. Hideg, nehéz levegő omlott kifelé a sötétségből.

– Nyisd ki az ablakot – parancsolta Pál úr –, aztán elmehetsz.

Az asztalon két szál gyertya égett, Pál bontogatta a kofferjeit. Először is egy csomó fotográfia került a kezébe. Csomó fotográfia déli tájakról! Harmincéves volt, és az életének felét utazással töltötte, bujdosván egy rettenetes betegség elől. Bizony így nem is sokat élt. Ha itthon volt, az anyja könnyes szemét látta:

– Pál, vigyázzon, melegen öltözzék, ma hűvös nap van.

Majd:

– Kerülje a víg embereket, mert azok könnyelműek.

Jött, hogy egy leány forradalmat csinált a Pál szívében. Persze csak amolyan volt e lázadás, mely nem tör ki, csak epeszt. Kék szempárokat látott a levegőben... A keserű orvosságokat behunyt szemmel vette be, és ízüket valami csókéhoz hasonlította.

Az anyja rögtön észrevette ezt. A szigorú és jéghideg öregasszony inkább kötelelességérzetből, mint szeretetből törődött a beteg fiával.

– Maga bolondságon töri a fejét, fiam! Ilyen betegem hogy le-hessen szerelmeskedésre gondolni, valóban nem értem.

Sáros, esős tavasz jött, az anyja így beszélt az ebédlőben:

– Ha meg nem gyógyul, tönkrementünk. Itt van kétezer forint, többet nem ad a bank. Már se házunk, se földünk... Tehát gyógyuljon meg, majd én megházasítom. Olyan asszonyt szerzek,

hogy négy lovon járunk. Régi barátnőim leányai közül bármelyiket elveheti.

Pál elutazott a kék szempár nélkül. Most igen betegen jött haza. A házban nyomorúság szaga érzik mindenütt. Cseléd nincs a házban, és így valószínűleg büszke anyja főz a konyhán.

A díványon feküdt és szunyókált: ha az apja élne!... Sovány és száraz, fekete szemű és nagyon mulató ember volt. Az anyja zongorázott, ő pedig flótázott. Ezt flótázta: „Helyettem, kis virág...”

Reggel lett, belépett az anyja:

– Még mindig alszik? Nos, meggyógyult?

Az öregasszonynak hamuszürke lett az arca, mikor meglátta Pált. Kezet se fogott vele, és egyáltalában úgy bánt vele, mint aki szörnyű bűnt követett el.

– Ma még ebédünk – mondotta szárazan.

Leültek a nagy ebédlőben.

– Én főztem – mondta az anyja hidegen. Később:

– Tavasz óta mindig én főzök. Látja a kezem.

Majd:

– A tálalást magam végzem. Így, megbocsásson: a konyhára megyek.

Pál izzadt fejét a tenyerébe hajtotta. Nemigen értette az egész dolgot. Csak annyit tudott, hogy itt minden roppant kellemetlen és legkellemetlenebb ő maga. Az egész ház – koporsó. Persze hogy nem evett. Az anyja megsajnálta, tehát biztatta:

– Egyen, szegény fiam!

Pál ezt meg akarta hálálni:

– Mióta itthon vagyok, könnyebben érzem magam.

– Könnyebben? – mormogta az öregasszony, és szemében felcsillant a remény. – Be nagyszerű volna, ha meggyógyulna!

– Rajta lesznek! – felelt hevesen a fiatalember.

*

Egy pohár erős bor – és délután lett. Álmos, bágyadt, kora őszi délután. A napsugár ringatózott az országúton. Pál a kapubolt alatt állott, és beszélgetett valami lánnyal.

A lánynak kosár volt a karján. A város felől jött.

– Hogy megnőttél, Eszter! Lám, már nagy kisasszony vagy.

– Télen kéröm is akad, ha akarom.

– Tavaly pedig még libát őriztél a pázsiton.

– Hát aztán! Nem fogok többet. És az úrfi sem kerget meg többet. – Villogó, sötét szemét kacérkodó mosolygásba húzta össze.

– Hogy az úrfinak is mindig az ilyen magamfajta parasztlányok tetszettek, mikor a városon annyi a dáma.

– Te szebb vagy, Eszti.

– Szebb-e? Lám, lám. De megyek – mondá gyorsan, és be akart menni a kapun.

Pál elébe állt, és kitérte a karját. Meg akarta ölelni a lányt. Eszti azonban úgy megtaszította két izmos, friss karjával, hogy Pál megtántorodott, és a földre bukott.

– Lássá úrfi, minek köt belém – mondta kárörvendezve.

Egyszerre telefutott könnyel a két szeme, mikor azt látta, hogy Pál nem bír felkelni. Odament mellé, gyorsan átölelte és felemelte. A Pál viaszsárga arca ott pihent a lány mellén. Fuldoklott és levegő után kapdosott. A leány nem bírta talpra állítani. Leült mellé, és ölébe vette a fejét.

– Úrfi – mondta, és verejtékes homlokát törölgette Pálnak. – Úrfi.

Pál a kapualjban feküdt, a porban, és feje a parasztlány ölében volt. A tornácon megjelent az öregasszony, és retteneteset kiáltott.

Eszter megijedt, sírt, mint a záporosó, és ezt tagolta:

– Az úrfi beteg.

Esti látogatás

Egyfelvonásos elbeszélés

Az elbeszélés szereplői:

Lászlófi. Lida. Az öreg doktor. Pataki, a harangozó.

(Lászlófi, ötvenesztendő, szürke szakállú, kissé meggörnyedt hátú falusi birtokos; ruházata csizma, fekete magyar nadrág, sötétszürke sacco-kabát. Szemén pápaszem. Mikor a függöny felgördül, az ablaknál áll, és régi kötésű könyvet olvas. A szoba régi magyar ebédlő: tágas, barna és kényelmes bútorzat. A falon ősök arcképei és kutyabőr. A sarokban széles bőrkanapé. Esteledik. A szín háttérében ablak, amelyen át hóesést látni.)

Lászlófi. (Olvas, és fejével bólingat.) Öreg Horatius, önnek sincs mindig igaza. Beatus ille, qui procul negotiis... Ohó, de elefelejt hozzatenni, hogy csak az ifjúság boldog a nyugalomban. Az öreg vér, amely ritkulni kezd, pezsegni, forrni óhajtana, mint az újbor. Bizonyos esztendőkből kártékony a sokszoros nyugalom, mert a bús öregség beköszöntését jelenti.

(A szín háttérében lévő ablakon kopogtatás. Egy férfifej látszik. Lászlófi arrafelé fordul, összecsapja a könyvet, és vidáman int. Az öreg doktor, bundás öregúr, pápaszemmel, kopottas ruhában, elefántcsont fejű bottal. Bundában lép a szobába, de az ajtónál megáll, leveti bundáját, és a szarvasagancs fogásra akasztja. Sapkáját botjára teszi a fogas alá. Dörzsölgeti a kezét.)

Az öreg doktor. No, hát hogy vagyunk, pajtáskám? Nem vagy beteg? (Közelebb lép, és megrázza Lászlófi két kezét.) Rossz napod van. Szomorkodol?

Lászlófi. A köszvény bánt, vagy valami ilyen... Horatius sem tud megvigasztalni.

Az öreg doktor. (A nagy cserépkályha elé áll.) Ugyan mit búsulsz? Bizony nem segítesz azzal magadon. Öregedsz, punktum. Az bánt. Szeretnél fiatal lenni, lányok után sétafikálni. Nachtmusik, keresztelő, lakodalom, disznótor! Tudom én azt.

Lászlófi. Mindig mókázol velem, pedig tudod, hogy soha életemben nem voltam barátja a zajos mulatozásnak. De most valami bánt. Unom már ezt a végtelen csendességet, ami körülvesz. Éjjel, ha nem tudok aludni, eszembe jut, hogy én élő koromban is úgy éltem már, mint egy halott. Az apám meg a nagyapám, azok éltek, van nekik mit kipihenni ott a nyárfák alatt. Eddig legalább aludni tudtam, de most az óra ketyegését hallgatom. Megpróbáltam megállítani az órát. Akkor is hallottam a ketyegését. Tik-tak, tik-tak. Minden ketyegés azt jelenti, hogy nem sokáig olvasgatom kedves latin poétáimat.

Az öreg doktor. (Nevet.) Aszúbort, aszúbort! Minden este egy átlagot, öcsém. Mit szóljak én? Én honvéd voltam, öcsém. (Bonzontos szemöldökei alól csillognak a szemei.) Honvéd! Olyan karácsonyunk volt, hogy azóta se volt olyan. Talán az idei hasonlít hozzá. De mégse. Akkor egy puskát tartottam a vállamon Gölnicbánya alatt, és azt lestem, hogy merről nem fúj a szél. Most pedig két jó lovam hazavisz, mire bealkonyodott, és özvegy édesanyám kis fenyőfagallyat tesz az asztalomra. A fenyőfagally alatt pedig ott van a szokásos hálósipka.

Lászlófi. Legalább hálósipkád van.

Az öreg doktor. Van vagy húsz. Eljön aztán a jegyző – honvéd volt! –, eljön a tiszteletes – honvéd volt –, eljön néhány özvegyember, és vacsorázunk.

Lászlófi. Itt pap sincs. Megszökött szegény, tavaly, mert nem bírta fizetni a falu.

Az öreg doktor. Azért nem kell kétségbeesni. Mert egyedül is jó lenni karácsonyeste. Mikor a vendégeim elmennek, leülök a tűz elé, és gondolkodom. Meglátogatnak az emlékeim. Először csak az jut eszembe, hogy milyen volt a tavalyi karácsony. Aztán eszembe jut életem valamennyi karácsonya, és az egész életemnek minden bús, kedves emléke. Mire szegény édesanyámmal hazajön a kocsiz az éjféli miséről, akkorra úgy érzem magam, mintha megkönnyebbültem volna. Egyszer szomorú, másszor ellenben víg volt az életem, és minden úgy volt jól, ahogy volt, bár még egyszer lenne úgy! Szenvedtem sors, szerelem, barátság miatt – csak még egyszer végigszenvedhetném. Jó volt, minden nagyon jó volt... Hisz neked is vannak emlékeid!

Lászlófi. Minden este velem vannak, éjjel velem virrasztanak.

Az öreg doktor. Idegesség. Az emlékek karácsonyestére valók. Akkorra is inkább a kedves emlékezések. No, nézd, majd elfelejtettem, most egy esztendeje is éppen erről beszélgettünk. Éppen akkor halt meg Sámuel úr. Onnan jöttem ide akkor.

Lászlófi. És innen odamentünk.

(Pár percnyi csend.)

Az öreg doktor. (Lászlófihoz lép, és vállára teszi a kezét.) Nagyon derekasan viselkedtél. Akkor láttam, hogy igazi férfi vagy, hogy nem hagytad azt a szegény asszonyt a kétségbeesésben. Olyan egyedül maradt, mint az ujjam, hogy a férfiú meghalt. Te, az egykori férje, elmentél vigasztalni.

Lászlófi. (Felsőhajt.) Tizenöt esztendő előtt történt. Bolondság volt. (Elmerengve). Nem is tehetett más Lídia akkor. Szerette azt a férfit, hát hozzáment, és engem itt hagyott.

Az öreg doktor. De a sok bánatot is itt hagyta.

Lászlófi. (Kiegyenesedve). Helyes. Búsultam utána. Gazember lettem volna, ha nem búsultam volna. Az az asszony megérdemelné, hogy sohasem felejtem el, hogy mindennap megcsókoljam azt a helyet, ahol ő ült vagy állt ebben a házban.

Az öreg doktor. (Csipkedő hangon.) Nemrégén meg akartad ölni őt is, meg a férfiút is.

Lászlófi. Ha megöltém volna, az se lett volna csuda. Azt öljük meg, azért ölünk, akit szeretünk. De hát ez régen volt. (Mosolyogva.) Most már behavazta az idő a régi szenvedélyeket. Úgy elcsendesedett minden ebben a házban, hogyha tüsszentek egyet, hát körülnézek: én voltam-e, vagy valami idegen.

(Pár percnyi csend.)

Az öreg doktor. Hát egyedül leszel megint! (A fogas felé megy, egyszerre megáll.) Te, öreg, hátha az az asszony visszaadja a tavalyi látogatást. Amilyen temperamentumos nő volt mindig, kitelik tőle. Legalább nem leszel egyedül karácsony estéjén.

Lászlófi. (Mogorván.) Bolond vagy, doktor. Mindig is az voltál.

Az öreg doktor. (Egy darabig nem szól semmit, amíg a bundáját felveszi.) Barátom, nem szép halála volt Sámuel úrnak. Önkezeivel vetett véget az életének! Fejbe lőtte magát! Ha nincs ott valaki, aki egy pár jó szót mondjon annak az asszonynak, bizony ő is úgy cselekszik, mint Sámuel úr. Te pedig ott voltál, és a szívére beszéltél, mert akkor csak te tudtál a szívére beszélni. Hát csak amondó vagyok, hogy hálás lehetne érte.

Lászlófi. (Fejcsóválva.) Öreg, öreg... Boldog emlékezéseket kívánok neked a mai estére.

Az öreg doktor. Hasonlóképpen én is neked. Isten megáldjon. (Kezet fognak. Lászlófi kikíséri vendégét. A félig nyitott ajtón át látszik a tornác. Félig-meddig beesteledett. A hóesés egyre tart. A doktor megáll a tornác lépcsőjénél.)

Az öreg doktor. No, de ha eljön, fogadd szívesen. Az én kedvemért. No, ígérd meg.

Lászlófi. Nem jön ő ide soha többé.

Az öreg doktor. (Lefelé megy a lépcsőn.) Télben, havas, zúzmarás karácsonykor egy kedves, csöndes este megvigasztal az egész élet minden keserűségéért. (Elmegy.)

(Lászlófi bejön a szobába. Egy percig elgondolkozva áll. Kívülről elhaladó szán csöndes csilingelése hallik. Az ajtó bal felől megnyílik, és Pataki égő lámpával a szobába lép.)

*

(Pataki. Elzüllött külsejű, öreges ember. Csizmába húzott barna nadrág, kopott fekete szalonkabát a ruházata. A nyakán kendő. Lépése bizonytalan.)

Pataki. Szerencsés jó estét kívánok a tekintetes úrnak!

Lászlófi. Vigyázzon, Pataki, el ne bukjon azzal a lámpással!

Pataki. (A lámpást az ebédlőasztal közepére helyezi.) Akármerre járok-kelek, mindig grádicsot keresek a lábammal. A sok toronyjárás tette, tekintetes uram. Immár harmincadik eszten-deje. (Hátrál az ajtó felé, ott megáll.) De nem sokáig tart már. A parasztok a faluban azt beszélnek, hogy újévkor megszűnik a hi-vatalom, mert azt mondják, nincs pap, nincs rektor – minek a ha-rangozó.

Lászlófi. Hogy harangozzon.

Pataki. Persze, hogy harangozzon, de a parasztok ezt sehogy se értik. Sokallják a kiadást. Merthogy a falusi gyerekek elvégzik ezt ingyen. Pedig éhen halnék, ha a tekintetes úr nem juttat ebbe a hivatalba, amit most viselek, a belsőcselédi hivatalt. Éppen avé-ggett kérdezném a tekintetes urat, hogy ímhol mehetnék-e már harangozni karácsony szent estéjére?

Lászlófi. Elmehet kend.

Pataki. (Sóhajtván.) Milyen szép karácsonyok voltak ezelőtt. A tiszteletes úrnál véres hurka, Sámuel úrnál kolbász, tekintetes uramnál icce bor, de kétakkora icce, mint a híres cinkotai. A föld népe is módosabb volt. Ha egy kásahegyet keresztül tudtam vol-na enni fordított kásából, hát volt annyi kása. És milyen kása! Ímhol a tiszteletes úr más vidékre ment hirdetni a szent ígéket, Sámuel úr meghalálozott, annak rendje-módja szerint kiénekelte az árnyékvilágból a csetneki rektor, akinek a hangja a mi hajdani rektorunkéhoz képest repedt fazék kongása rézdob pergéséhez, a parasztok a vízártér-szabályozáson törnek a fejüket...

Lászlófi. Hanem a cinkotai iccének a párját ma is megtöltjük óborral, Pataki. Ne búsuljon, kend!

Pataki. Szép az eszme, szép, tekintetes uram. Ámde azon cinkotai icce a múlt időkben is megvolt. Ki adja nekem a tisztele-tes úr kegyes ajándékát, ki Sámuel úr elismerését a kitűnő haran-

gozásért, és ki jeleit a paraszti szívekben táplált megelégedettsé-gnek hivatali pontosságomért? Aki az ég madarait táplálja...

Lászlófi. Tavaly karácsonykor azott kend, fázott kend?

Pataki. Nem áztam, nem fáztam, tekintetes uram. Igaz, ami igaz. A jó Isten meg is jutalmazza érte a cselekedetek cselekvőjét. De mert a vesékbe én se láthatok, azért pedzettem az iménti hú-rokat, engedelem adassék szörnyű kíváncsiságomért. Ímhol fel-billegek tehát elárvult haranglábunkba, és meglódítom azt a vén harangot, hogy hirdesse embereknek, állatoknak, mezőknek, ré-teknek és erdőknek, a lisztlopó molnárnak a határban, aki hogy nem akart papbért fizetni se ide, se oda, mert éppen a határon lakik, megbűnhődik érte halottaiban, hirdesse a vén robotos vén harangja, hogy magasan lobog a zászló, éljen doktor Kovács Lász-ló, szeretett képviselőjelöltünk – vagy mit is beszélek –, ma van szent karácsony vigíliája. (Pataki el.)

*

Lászlófi az ablakhoz megy, és a sötét estébe néz. Majd végigsétál a szobán. Felveszi a könyvet a díványról, és leül vele az asztalhoz. Egyszerre felemelkedik. A tornác felőli ablakon világosság szűrő-dik be. Valaki halkán kopog az ablakon. Nemsokára megnyílik az ajtó, és egy köpönyeges nő lép be.

Lida, sötét selyemkendő a fején, hosszú köpenyegben van, kis kézi lámpást tart a kezében, amit a szobába lépésekor elolt. Har-minc-negyven év között lévő barna asszony. Elég csinos, de ar-cán már nyomot hagytak a szenvedések. Haját simán hátrafésüli. Minden mozdulata természetes, nyugodt. Vidéki középosztály-ból való úriasszony.

Lida. Jó estét. Tudom, hogy egyedül tölti a mai estét. Én is egyedül vagyok. Eljöttem magát meglátogatni. Tavaly ön jött el hozzám. Igaz, hogy szomorúbb alkalomkor.

Lászlófi. Az alkalom most is szomorú. Isten hozta!

Lida. (Leveti köpenyegét és kendőjét. Az asztalhoz közeledik. Lászlófi székkal kínálja. Az asszony leül, és lopva körülnéz a szo-

bában.) Milyen barátságos hely ez! Nálam minden olyan szomorú, mint a börtönben.

Lászlófi. (A tüzet piszkálja.) Az özvegyasszony háza mindig szomorú.

Lida. De az özvegyemberé nem.

Lászlófi. (Még egy darabig a tüzet piszkálva.) Ha tudtam volna, hogy eljön, gondoskodtam volna multságáról, de így, mivel váratlanul érkezett, meg kell elégednie velem. Velem és szűkös vacsorámmal.

Lida. Ha szívesen osztja meg velem idejét és vacsoráját, örömmel fogadom, de ha...

Lászlófi. Időm: az van elég, de csak két sonkám van. Egy kis malackát ölettem az első fagykor – azóta élek belőle.

Lida. Nekem tele van a kamarám. Újesztendőre küldök magának egy s más apróságot.

Lászlófi. (Ridegen.) Nem kell.

Lida. (Sértődötten.) Bolondság. Miért?

Lászlófi. Csak azért, mert nem kell. Nem tudok velem mit csinálni. Én meg nem eszem, a cselédemnek pedig van mit enni.

(Pár pillanatnyi csend.)

Lida. Sajnálom magát, hogy így él, Lászlófi. Meg kellett volna házasodnia. Most már gyermekei volnának, és ma este boldogan ülne a tűz előtt, szerettei körében.

Lászlófi. (Mérgesen.) Engem bizony ne sajnáljon! Én itt vagyok, és itt leszek még sokáig. Mindenem megvan, amit szemem-szájam kíván. Ha asszony kellene, volna minden ujjamra kettő.

Lida. (Évődve.) Hát miért nincs? Vajon nem szereti már az asszonyokat?

Lászlófi. (Még mindig mérgesen.) Elég volt az asszonyokból!

Lida. (Nem felel mindjárt, elgondolkozva szemléli a szobában sétálgató férfit, majd engesztelő hangon megszólal.) No, ne haragudjon, hogy eljöttem... Haragszik?

Lászlófi. (Megáll.) Nem... Nem mondhatnám, hogy haragszom.

Lida. (Lágyan.) De mégse lát szívesen...

Lászlófi. (Zavartan.) Tán jelét adtam valamivel?... Ha szívembe tekinthetne, nem találna ott egy csöpp haragot sem. Semmit sem találna ott. Nem haragszom, csak kicsit búsulgatok néha...

Lida. Búsul? Miért? Nyugalmas az élete, senki sem háborgatja passzióiban. Vadász, agarász, amennyit akar. Azelőtt ez volt a szenvedélye.

Lászlófi. (Komoran.) A vadászat fáradalmait már nem bírom. Agaram, lovam nincs már. Lancasterem a rozstda megette. Szenvédélyeim nincsenek.

Lida. Boldog ember. Én még szeretnék élni.

Lászlófi. (Gúnyolódva.) Hisz szépen és sokat élt.

Lida. (Kipirult arccal.) Korántsem. Nagyon téved, ha azt hiszi, hogy boldog voltam. Sokat sírtam. Többet sírtam, mint amennyit mosolyogtam. Az életnek üdveit – amint leánykoromban kiszínezttem magam előtt – nem ismertem meg.

Lászlófi. (Fütkészve.) Nos, és ki ennek az oka?

Lida. (Szomorúan.) Én. Senkit sem okolok. Az életemet, a gyönyörűt, amely maga mellett kezdődött, én romboltam össze.

Lászlófi. (Összerázkódva.) Megbánta, hogy elhagyott?

Lida. (Öszintén.) Meg. Ha száz esztendeig élnék, száz esztendeig vezekelnék érte. És szeretném, hogy maga látna a vezeklésemet. Szolgálója szeretnék lenni. Olyan szolgálója, akit mindennap megszidna. Mindennap elcsapná és mindennap visszafogadná. Szeretnék itt maradni magánál. Kiszolgálni magát, ápolni, dédelgetni.

Lászlófi. Az nem lehet.

Lida. (Könnyezve.) Ne utasítson el! Nem akarok semmit. Csak maga mellett maradni. A szomszéd szobában lenni és hallani lépéseit. Meglássa, nem bánná meg, ha visszavenne. Rendbe hoznám a házat és háza táját. Ügyelnék a konyhára, mindennap kedves ételei kerülnének asztalra. Én már ismerem szokásait. Szeszélyeit boldogan túrném, és ha megverne, megcsókolnám a kezét. Már nem fiatal ember, szüksége van valakire, aki hűséges, szelíd és jó lény. Én az lennék.

Lászlófi. (Földre szegzett fejjel, komoran néz maga elé.) Itt van Pataki, ő hűséges.

A vashajú leánya

Lida. (Felugorva.) Patakiról beszél nekem? Én mégiscsak más vagyok, mint Pataki! Hisz én asszony vagyok! Felesége vagyok!

Lászlófi. (Elhatározással.) Nem lehet, egyedül akarok maradni.

(Lida kérlelő pillantást vet rá, de Lászlófi elfordul. Az asszony csendesen felöltözködik és elmegy.)

(Lászlófi mozdulatlanul áll a szoba sarkában, és eltakarja az arcát.)

Pataki. (Belép.) Immár beharangoztam, nemzetes uram.

Lászlófi. (Izgatottan megfordul.) Látta az asszonyt?

Pataki. Láttam valami asszonyfélét. Nagyon sietett.

Lászlófi. Fusson utána. Hívja vissza.

(Pataki mozdulatlanul áll.)

Lászlófi. Nem hallotta?

(Pataki az ajtó felé megy. Lászlófi azonban megelőzi, és kirohan a házból. Kívülről hallatszik kiáltása.)

– Lida, Lida!

Pataki. (A szobában.) Vége a hivatalnak! Koldusbíró leszek.

A vashajú Filippó Európa leghíresebb korhelyei közé tartozott. Filippó egyszerű művész volt, ki az orfeumok színpadjain hajával kereste mindennapi kenyerét. Minden haja szála mint megannyi vasszálka. Filippó szenzációs mutatványokat végzett hajával, de legjobb igyekezete mellett sem tudott esténként száz franknál többet megkeresni. Dél-Amerika kikötővárosaiban kapott ugyan ezer dollárt is egy estére, de az ember nem pályázhat folyton Dél-Amerika partvidékein. Filippó történetünk kezdetén már mély barázdákat viselt arcán, bajusza megfehéredett, hajdan délceg termete megtört: az esti száz frank virágra is kevésnek bizonyult. Ha számításba vesszük, hogy a kirgiz lovas művésznő, valamint a madagaszkári kreol Cleopatra leghívebb hódolójukat tisztelték Filippóban, nem csodálkozhatunk azon, hogy a vashajú minden ingó és ingatlan vagyonát, ami a száz frankon kívül rendelkezésére állott, sorsjegyekbe fektette. Olykor kihúzták valamelyik sorsjegyét, és a párizsi bankház távirati úton küldte el a nyereséget Filippónak a földkerekség azon városába, amelyben azon idő tájt tartózkodott. Filippó előadás után pezsgős lakomára hívta meg a művésznőket és művészeket, a maradék pénzét pedig hazaküldte a szállodába a leányának.

A Filippó leányát úgy hívták, hogy Gracieusa. A baszk hegyek között született abban az időben, mikor Filippó még bohóc volt, és a spanyol és francia határszéli városok, falvak vásárain sapkájába gyűjtötte a garasokat. Filippó felesége kifeszített kötélén sétálgatott, és a társulat kicsinysége miatt Gracieusának öteszten-

dős korában táncolni kellett. Filippó felesége egy szerencsétlen napon lebukott a magasból, és szörnyethalt. Filippó bánatában elvándorolt a vidékről. Egy élelmes cirkuszigazgató felfedezte Filippó hajának csudálatos erősségét, és ettől a naptól kezdve Graciusának nem volt szabad többé táncolnia. Angol nevelőintézetbe küldte atyja, és csak tizenhat esztendőskorában vette magához. Graciusának nem volt szabad az orfeumi előadásokra járni. Délutánonkint krikettet játszott az artisták felnőtt gyermekeivel, és a szigorú angol miss, aki Graciusára felügyelt, soha célzást sem tett a házigazda foglalkozására. Filippót a szállodában Mr. Silviusnak hívták, és Silvius Graciusa kisasszonynak távolról se volt tudomása a kirgiz lovas nőről és társnőről. Mr. Silvius étkezés előtt és étkezés után elmondta szülőföldje imádságait, és Graciusa angol regényeiben sem talált jobb apát, mint művész atyját. Graciusa mindamellett a művészgyermekek szokásos tartózkodásával lenézte azokat az embereket, akik a művészi pálya helyett más célt tűztek ki életüknek; az artisták felnőtt leányai voltak a barátnői, az artisták fiai a pajtásai – és barátnőivel rajongással suttogott a kirgiz művésznőről és a többiekéről, akiket mind a plakátokról ismertek csupán. Graciusa húszesztendőskor volt csupán, és ha választania kellett volna egy királyi korona és egy táncosnő színes szoknyája között, a balerina rokolyáját választotta volna.

Abban az időben, mikor Filippó nem bírta felemelni a hajára kötött vasrudat, és tehetetlenül összeroskadt a színpadon, egy keleti kikötővárosban időzött a társaság. Filippót hordágyon vittek haza, és két napig eszméletlenül feküdt. A szigorú angol miss abban az időben tűnt el Graciusa oldala mellől, mondják, hogy nem egyedül, és szegény leány kétségbeesésében tehetetlenül sírdogált apja betegágya mellett.

Az artisták azonban nem feledkeztek meg kartársukról. Egész délután csilingelt a villamos csengettyű Mr. Silvius lakásán, és Graciusa személyesen megismerkedett azokkal, akiket addig az újságból és plakátról ismert. A majomember, aki az orfeum plakátján kókuszdiót eszik lombos fa tetejében, tekintélyes külsejű,

komoly gentleman volt, aki azon kezdte a társalgást, hogy egy nagyobb bankjegyet nyújtott át Graciusának, mint az első gyűjtés eredményét, amit szerencsétlenül járt kartársuk részére raktak össze a művészek.

Graciusa bevallotta, hogy a segítségre igazán nagy szükség volt.

A majomember, akinek látogatójegyén különben Mr. Baltimore név szerepelt, komoly hangon így felelt:

– Tudom, kisasszony. Ha ez elfogyott, lesz más. Száz évig lesz más. Ígérem.

Így szólt Mr. Baltimore, és hódolattal csókolta meg a Graciusa kezét.

Dél-Amerika rózsája egy láda különböző csemegét küldött fel. Mikor suhogó selyemruhájában megjelent, zokogva csókolta összevissza Graciusát.

– Kis barátnóm, ilyen a művész élete – rebegette, és egy remek türkiz tűt szúrt Graciusa sötét hajába.

Graciusa nem akarta elfogadni a meg nem érdemelt ajándékot. Dél-Amerika rózsája megölelte.

– Ugyan, kis bohó, hogy gondolsz ilyet. A mi ajándékunkat nem szabad visszautasítani. Hisz atyád kartársunk, s így te mindnyájunk gyermeke vagy. Ha atyád jobban lesz, meglátogatsz engem. Meglátod, én nem vagyok olyan, mint amilyen a hírem.

A kirgiz lovas művésznő után libériás szolga cipelte a francia pezsgőt, amit látogatásakor ajándékba hozott. Egész délután ült Filippó ágya mellett, és segítségére volt Graciusának a jeges borogatások felrakásában. Közben örök barátságot fogadott a leánynak, és annyiszor megcsókolta, hogy a Graciusa arca kitüzesedett bele.

A direktor, egy kövér francia, mindennap tudakozódott Filippó állapotáról. Ha elfoglaltsága miatt személyesen nem jöhetett, inasát küldte el.

Az egész társulattól csupán a fakír nem nyerte meg a Graciusa tetszését. Ez a sovány angol, aki Dél-Amerika rózsája szerint fiatalkorát a gályákon töltötte, így szólt Graciusához:

– Kisasszony, én már tizenöt esztendeje űzöm a szemfényvesztés művészetét. De még annyi törzsurást nem ejtettem testemen, mint ahány Pommerynek és Grenónak a kedves Filippó leütötte a fejét. Könnyelmű ember volt, ezért vált használhatatlanná.

Dél-Amerika rózsája, mikor a fakír nyilatkozatát Gracieusától meghallotta, elszörnyedve kiáltott fel:

– Oh, a gályarab! Még ő mer beszélni! A minapában is a rendőrség vezette haza a matrózkorcsmából, ahol orosz pálinkával tehetetlenné zabálta magát.

Így köszöntött be az a nap, mikor Mr. Silviust négy teherhordó vállain kivitte a sziklás tengerpartra, és az ottani szokások szerint a tengervíz járta földbe eltemették.

Egy lelkes tekintetű fiatal francia lelkész sokáig és buzgón imádkozott felette. A kirgiz nő és Dél-Amerika rózsája úgy sikongattak, mint a partokon csapkodó sirályok. Gracieusa nem tudott sírni. Mereven nézett a földre, és jövődjét festette maga elé.

Harmadnap felkereste a kellemetlen fakír.

– Kisasszony még nem utazott el? – kérdezte csudálkozva. – Ha szüksége volna útiköltségre, rendelkezésére állunk.

Gracieusa ezt válaszolta:

– Nincs is hova utaznom. Nincs otthonom. Tudok táncolni, így akarom megkeresni a kenyeremet.

A fakír savanyú arcot vágott:

– Kár, hogy férjhez nem adta Filippó. A művészet csak mesziről látszik szépnek.

Gracieusa nem szólt semmit, csak a vállát vonogatta.

– Azonban majd beszélök az igazgatóval – mondta végül a fakír, és elbúcsúzott.

Másnap valóban hívatta Gracieusát az igazgató. Gracieusa még sohasem volt az orfeumban, és mindent nagyon gyönyörűnek talált. Délelőtt volt, és csak néhány lámpás égett a színpadon. Ott voltak az összes művészek, de néhány idegen úr is. Dél-Amerika rózsája egy kereskedő külsejű, prémes kabátú öregúr karjába kapaszkodott, a kirgiz lovas nő pedig egy igen fiatal, de kiélt arcú gyerekelemberrel évődött egy sötét sarokban.

Az igazgató igen rosszkedvű volt:

– No, lássuk, kisasszony! Gyorsan! Ne tartsuk fel a próbát – mondta, és idegesen intett a zongoramesternek, aki bánatos arccal meredt maga elé.

A zongoramester a billentyűk közé csapott, de Gracieusa nem mozdult.

– Így nem tudok táncolni – mondta a rövid szoknyáját simogatva, amit az öltözőben adtak rá.

– Hát hogy tud táncolni? – kiáltott az igazgató. – Kadriellt, mazurkát, valcert tud? Az nem kell nekünk.

Gracieusa szinte sírva fakadt.

– Nem – mondta megerősítve a szívét –, szülőföldemen tanultam egy különös táncot, amit sehol sem táncolnak a világon. Azt tudom.

Dúdolgatni kezdett, és pár lépést tett előre.

Az igazgató bosszúsan szívta a fogát, a zongoramester összefonta karjait, és bánatosan meredt a sötét nézőtér felé.

Gracieusa táncolt, és gyönyörűen táncolt. Titokban, hálósobájában, mikor senki se látta, ha nagyon szomorú volt, vagy ha nagyon vidám volt, sokszor próbálta a táncot, amit kisleány korában a baszk hegyek között, a vásárokon lejtett. Tüzes, kicsapongó és bánatos volt ez a tánc, a zordon hegyek minden vadsága és szilajsága benne volt a táncban.

Az igazgató száraz hangon mondta:

– Szép tánc. Szébb, mint akármelyiké. Majd valami dudást állítok a zenekarba, aki zenélni fog ehhez az ugráláshoz. De kosztümöt kell szereznie, kisasszony.

Az irodában aláírták a szerződést, amely szerint Gracieusa kisasszony minden fellépéséért kap húsz frankot.

A fakír, aki nagy érdeklődést mutatott a dolog iránt, kongó fahangján felkiáltott:

– Nem sok pénz, gyermekem, de ha meggondoljuk, hogy még senki sem ismeri művészetét, akkor nagyon sok. Vannak itt táncosnők, akik semmi fizetést sem kapnak.

Megállapodtak abban is, hogy ezentúl a Pireneusi hegyek villije leend a Gracieusa neve.

Gracieusa boldogan sietett vissza a színpadra. Barátnőjét kereste. A kirgiz művész nő már eltávozott, Dél-Amerika rózsája pedig hanyagul bólintott, mikor Gracieusa boldogan újságot neki szerződtetését. Aztán tovább csevegett imádójával. Az imádó azonban roppant érdeklődött Gracieusa iránt, és esetlenül meghajtva magát, bemutatkozott:

– Engedje meg, művész nő, hogy hódolatimat lábaihoz helyezzem.

Gracieusa elpirult:

– Nagyon köszönöm – rebegette csillogó szemmel, és megszorította a férfiú kezét.

Dél-Amerika rózsája ekkor olyan tekintetet vetett Gracieusára, hogy meghűlt benne a vér.

– Jöjjön, kedves Samu, reggelizni akarok.

Samu úr elment, de sokáig köszöngetett vissza Gracieusának.

Ennek az volt a következménye, hogy Gracieusa estére levelet talált az asztalán. A levél hibás helyesírással, de roppant nagy papíroson volt fogalmazva. Így hangzott:

„Kedves kisasson. Kügye visza a tőmet, amit a multkor ot felejtetem. Peissel Karolina művésznő.”

A kirgiz lovas nő csodálatosan nem emlékezett arra, hogy valaha barátságban volt Gracieusával. Sőt a majomember is durván rákiáltott, midőn Gracieusa véletlenül a sarkára taposott.

A fakír azonban megjelent, és vigasztalta a zokogó Gracieusát öltözőjében:

– Ne búsuljon! A közönségnek tetszett a tánca. Azonban mégis azt tanácsolom, hogy ha van valahol egy vőlegénye, hát táviratozzon neki. És menjen férjhez.

De miután Gracieusának nem volt vőlegénye, kisírta magát. Aztán így szólt a fakírhoz:

– Nem is bánom, hogy azok a perszónák nem barátkoznak velem. Én nem vagyok olyan, mint ők. Ezért gyűlölnek.

A fakír erre fahangján kacagott, és megsimogatta Gracieusa arcát.

– Csak sokáig tartson a harag, szívecském!

Gracieusa ezt megígérte a fakírnak, ám egy utazó azt meséli, hogy a bukaresti korszón együtt kocsizott a Pireneusok villije a kirgiz lovas nővel. Egyforma toalettjük és egyforma gyémántjuk volt.

Magányosságban

Lászlófi éppen úgy lakott, mint a régi angol regények igen szomorú hősei – habár ő erről mit sem tudott. Csak azt látta, hogy háza düledező, istállója félig romba dőlt, a falusi kutyák pedig egykori virágoskertjében tartják tavaszi gyűléseiket. Ősz volt – gondolhatjátok, ha ilyesmi jutott eszembe –, ma őszi zápor verte a tájat, tegnap ellenben vizes fehér pelyhek szállingóztak: az esztendő legszomorúbb napjai ezek a késő őszi napok, midőn a siránkozó, bús-keserves öregasszonyt a temetőbe viszi hófehér szekéren a nagyszakállú jéghideg agg. A jegenyék a ház körül sírtak a szélben, és a mohos, zsindeyes tetőről egész nap csurgott a víz. Lászlófi az ablakából látta a falut beletemetkezni az este felleges homályába. A sötétségből halványan szűrődött idáig egy-egy mécses fénye. Másfelől – mivel háza a falu végén volt – látta a barna mezőt, ahol estenden még a kiáltó madár is elhallgatott, és csupán ködlovagok nyargaltak ott láthatatlan paripáikon.

Pataki bejött, és gyertyát gyújtott.

– Szerencsés jó estét – mondotta, és a gyertyát a diófa asztal közepére helyezte.

Lászlófi felzörrent:

– Szerencsés, akinek szerencsés – dörmögte, és otthagya az ablakot. Hátrafont kézzel sétálgatott a szobában.

Pataki meggörnyedt vén hátával, szolgálatkészen állott az asztal mellett. Ez a Pataki jégszürke ember volt – különös, ósdi vén paraszt –, csizmát és kopott szalonkabátot viselt. Fekete keménykalapot hordott, mert tekintélye volt a faluban. Régente csiz-

madia volt, majd harangozó, de a falu tönkrement, papra nem volt szükség, s így a pap megszökött, de Pataki maradt. És mert a harangozásból megélni nem tudott, afféle bejáró embere lett Lászlófinak, a kismesnek, aki még a falu előtt ment tönkre. De úr volt...

Miután Lászlófi nem szólt, Pataki törte meg a csendet:

– Mehetnék-e harangozni, nemzetes uram?

– Hát jobb dolga nincs kendnek? – felelt mogorván Lászlófi.

Pataki felsóhajtott:

– Csak azért kérdezem, mert a faluban azt beszélnek, hogy nem tartom be pontosan a harangozást. És éppen evégett újesztendő-től elcsapnak. Azt mondják, ha pap nincs, harangozó sincs. Pedig hát úgy áll a dolog, hogy harangozó van. Én volnék, hisz tudja, nemzetes uram.

Pataki még sokáig beszélt volna, de Lászlófi rámondult:

– Küldje ide a parasztokat, majd beszélék a buta fejükkel.

Néhány fordulótt tett a szobában Lászlófi, aztán megállt Pataki előtt.

– Hát – kérdé fojtott hangon – elhozta-e már a friss fehérsemmélyt Sámuel úr? Akit ígért, akiért a városba ment, a pap árváját?

Pataki összekulcsolta a kezét, és siralmasan nyögte:

– El, a kutyafülű! Hogy ilyen alávaló legyen egy férfiú, azt igazán nem hittem volna, nemzetes uram.

Lászlófi felkacagott. Úgy kacagott, hogy Pataki ijedten kiment a szobából; egyedül hagyta a nemzetes urat, akinek kacagását még akkor is hallani vélte, midőn a sötétben, a sáros úton a harangláb felé baktatott.

A nemzetes úr lekönnyökölt a diófa asztalra, és gondolkodott. A magányosan élő embereknél másképpen megy a gondolkodás, mint a társas lényeknél. A magányosok mindig gondolkodnak, megnő a fantáziájuk, és óriásokat látnak törpék helyén. És mert nem felejtenek, folyton az elmúltakat hánytorgatják. De hogyan is felejtethetett volna Lászlófi, akinél tizenöt esztendővel ezelőtt kezdődött a múlt. Azelőtt szántott és vetett, mert a diákiskolákat elvégezte, és apját eltemette. Azután is szántott és vetett, amíg

volt mit. Míg beköszöntöttek azok a bajok, amelyek a legtöbb magyarországi kisebb uraság portáján kopogtattak: váltók, kontraktusok és vízszabályozások alakjában. A kert alatt patak folyt, Lászlófi ide malmot fabrikált. Addig mesterkedett a malommal, amíg a kertjéből tartott... Tizenöt esztendő előtt még asszonnyal mesterkedett.

Itt kezdődött:

Fehér bőrű, vörhenyszőke hajú, telt vállú menyecske énekelgett a Lászlófi házában. A falusi nyugalomban, a rétek, szántóföldek illatában, a korai hajnaltól a gyorsan beköszöntő estig tartó üde csöndességben egészséges és szép az asszony. Boldog volt ekkor Lászlófi? Nem bizonyos. Mert ő is csak azért házasodott, mert apja, szomszédja ugyanazt tette. A jegenyék alatt koránt sincs olyan nagy jelentősége a házasságnak, mint a francia drámákban. Ez évszázados szokást alázatosan követik az emberek, és gyermekeiket felnevelik.

De Lida nem is idevaló asszonyok fajtájából való. Vére és hajlami a városba vonzották volna. Péter bácsi, a Lászlófi nagybátyja még akkor élt, és ebéd után, kvaterkázás közben sokszor tanakodott öccsével az asszonyról, cselekedeteiről, szokásairól. Beesteledt, Péter bácsi belebújt prémes bundájába, és miközben kocsira szállt, így intézkedett:

– Csak ritkuljon meg a vére, majd kezesebb lesz.

De ez az időpont nem következett be, és Lida otthagya Lászlófit. A falu túlsó oldalán fiatal úr lakott, bizonyos Török Sámuel. Sámuel kocsizott, vadászott, mulatott, és barátságban volt az egész vármegyével. Afféle gácsérbajuszú, jóképű fiatalember volt, mint abban az időben a legtöbb tiszteletbeli szolgabíró. Lida ide szökött, és beállt gazdasszonynak.

Nagy eset volt az. Az egész vármegye beleavatkozott a dologba. Lida nem akart visszatérni, tehát az urak elhatározták, hogy párbajozni fognak egymással a vetélytársak. Katonatisztek jöttek ki a városból, és a parasztasszonyok már előre sírtak a faluban. A megszökött pap is beleavatkozott a dologba: egyik este Lászlófinál vacsorázott, másik este Sámuel úrnál. De az asszony

hajthatatlan maradt. Akkor megverekedtek a férfiak. Pisztollyal lövöldöztek egymásra a városi lovardában, de aztán hazajöttek, és úgy tett mind a kettő, mintha elfelejtette volna a dolgot. Az asszony maradt.

Tizenöt év múlt el, és Lászlófi lassan letett arról a szokásáról is, hogy minden ok nélkül káromkodják a szakállába. Tizenöt év múlt el – az idő repül, ha visszatartjuk is a pillanatot –, és Lida egyszer beszédbe ereszkedett Lászlófiival. A férfi a háza előtt állott, Lida székéren ment arra. Csak az időről beszéltek, máskor a gazdaságról és a falusi parasztok ügyes-bajos dolgairól. Egyszer vadászat volt Sámuel úrnál, de oda nem ment el Lászlófi, mert, mint mondá, nem állhatja a házigazdát szószátyársága miatt...

*

És most, ezen az estén – alighogy Pataki elment –, felnyílt az ajtó, és Lida lépett be a szobába.

Lászlófi mogorván nézett az asszonyra. Az zavarodottan állott meg az ajtó mellett, és lesütött fejjel beszélt:

– Képzeld, nemzetes uram, az utcára tett az a himpellér. Leányt hozott a városból, hogy engem megcsúfoljon, hogy engem kijátsszon.

Lászlófi legyintett a kezével:

– Tudom, tudom. De hát... mit keresel itt?

Az asszony hallgatott egy percig, aztán nagyot sóhajtott:

– Megengedjen, nemzetes uram, már csak jobban értem a gazdaság külső-belső ügyeit, mint az a vén, részeges Pataki.

A férfi zavarodottan vakarta meg a fejét:

– Igen ám, de Pataki hűség... Mi volna a becsülettel, ha én téged ide visszavennék? Vagy azt hiszed, hogy a becsület csak olyan rongy?

Az asszony titkon közelebb lépett, de a fejét még mindig alázatosan lehajtotta. Azt rebegte:

– Hites társa vagyok nemzetes uramnak. Nem mehetek az utcára, koldulni...

Ember a hegytetőn

Lászlófi mérges is volt, meg jókedvű is volt:
– Hát így jártál? – mormogta magában, és sétálgatott a szobában, hátrahúzván a két kezét.
Az asszony loppal kísérte szemével a férfiút.
– Nem is olyan fiatal már, nemzetes uram. Deresedik ott, ahol barna. Ápolnám, jól tartanám, hűséges lennék... Hej, be sokat sírtam, mikor senki sem látott.
A férfi megállt:
– Sírtál-e?
– Sírtam. Estétől reggelig sírtam. Ha csak egy szava lett volna hozzám, repültem volna ide. De nem hívott már azután.
– Igaz, nem hívtalak.
Zörgés hallatszott a tornácon. Pataki tért vissza a harangozásból. Benyitott, és álmélkodva nézett szét.
– Nem csalnak szemeim? – kiáltott fel megrökönyödve a harangozó.
Lászlófi mérges lett erre. Ráivallt Patakira:
– Ne tátsa a száját, kend! Nézzen a vacsora után, kend!
Az asszony felkiáltott:
– Majd én, nemzetes uram!
Odaszaladt a férfihoz, és megölelte, sírva, nevetve:
– Majd én, nemzetes uram, hisz én már itt vagyok – ezt rebegette, és úgy sírt, mint egy gyermek.
A férfi kibontakozott az asszony ölelő karjaiból. Az asszony kifutott a szobából.
Pataki hosszas hallgatás után egyszerre nagyot nyelt, és mondani akart valamit. Ám Lászlófi öklével az asztalra csapott:
– Most már aztán csend legyen! – kiáltotta mérgesen.

Élt egy ember a hegytetőn, akinek semmije sem volt a kerek világon, csak egy fekete, göndör szőrű malaca. Az embert Szusznak hívták, a malacot pedig Pistának.

Szusz régebben jegyző volt a völgyi faluban, akkor polgári hangzású neve volt. Történt, hogy valami zavar támadt a fejében, állomását elhagyta, és a hegytetőre költözött. Sárga hajú, ragyás arcú ember volt, és Pistát, a vidám malacot, rózsaszínű szalagon vezette a búcsúkra, vásárookra és mindazon helyekre, ahol az emberek összegyülekeztek. Szusz és Pista szerették a sokadalmat, mert itt Pistának táncolni lehetett, táncához Szusz vékony hangú klarinéton zenét fújt. Az emberek majd megbolondultak, mikor a göndör szőrű malacot lejteni látták, és a rézgaras ugyancsak hullott Szusz kalapjába.

A malac az emberrel a legjobb barátságban élt, mondhatni, megértették egymás gondolatait. Amint az országutakon vándoroltak, gyakran összeütközéseik támadtak a fegyveres emberekkel, akik Szuszban mindenáron tolvajt vagy rablógyilkost akartak elfogni. Szusz ilyenkor tömeg papirosokat szedett elő kabátja zsebéből, és nagyon izgatott lett. Pista méltatlankodva rőfögött a háttérben. A fegyveres emberektől nagyon félt Szusz, és félt Pista is, mert Pista is okos volt. Évek múltak, és ők mindig a hegytetőn laktak. Messzi vidéken ismerték őket, és Szusznak goromba természete miatt tekintélye volt a búcsúkon és vásárokon.

Történt egy nyáron, hogy úrhölgyek és urak mentek a hegyre, ahol Szusz lakott. Csupa dámák és finom urak voltak a jövevé-

nyek, utánuk libériás inasok cipelték az elemózsias fehér kosarakat. Szusz nem szerette az előkelőségeket: mikor a hegyre jövöket megpillantotta, Pistát megragadta, és véle házába rejtőzött. A ház természetesen kukoricakóróból volt, de mégis ház volt, amelyben el lehetett rejtőzni.

– Mi csak a szegény embereket szeretjük, Pista, mert mi is szegények vagyunk – mondta Szusz a házban. – Tökmagon élünk, és száraz kenyéren, míg a grófok és bárók, szolgabírók majd megpukkadnak a pástétomoktól. Különösen a szolgabírókra haragszik Pista. Ezek az emberek mind kövérek, gonoszak. Békatekintetű, aki állasomat vette, legalább ilyen volt... Látod, Pista, ne légy lázadó, tiszteld az előkelőket, kalapod levedd, és derekad meghajlítsd. Ők pástétomot esznek, te meg az országúton csavarogsz. Ez így van rendjén. Ha szólni mersz, a csendőrök papirosaid elkérik, és megvernek. Hallgass Pista, és tiszteld a hatalmat.

Ebben a percben kopogtattak a konyha ajtaján, és Szusz ijedten elhallgatott. A vidám malac a kunyhó sarkában a homokba vágta magát, és a füle se mozdult.

Ismét kopogtattak:

– Itt lakik a bölcs malac és gazdája, a szegény Szusz? – kiáltotta valaki kívülről.

Szuszt meggörnyedve lépett ki az ajtón. Egy csomó vidám, nevető úr és hölgy állta körül a kunyhót. Még az inasok is vihogtak, amint a nevezetes Szuszt meglátták.

– Mivel szolgálhatok, uraim és hölgyeim? – kérde Szusz. – Minek köszönhetem a látogatásukat? Gúnyolódni akarnak velem, vagy bántalmazni akarnak? Inasaik és tányérnyalóik boldogok a rúgásokra, de én szabad ember vagyok – így szólt a nevetlen Szusz, és kunyhójába hátrált.

Ekkor egy magas termetű úr lépett elő, kit Szusz mindjárt megismert:

– Bocsánat, gróf úr – rebegette –, én bolond vagyok...

– Helyes – szólt a gróf. – Produkáld malacodat vendégeim előtt, aztán elbújhatsz odvadba.

A gróf a völgyi kastélyban lakott. Roppant gazdag ember volt, Szusz néha látta fogatán robogni a grótot, de csak akkor köszöntötte, ha éppen olyan kedvében volt.

Szuszt belépett a kunyhóba:

– Dologra, Pista! Olyan előkelő uraknak fogsz táncolni, amilyeneket még álmodban sem láttál. Ha ugyan szoktál álmodni, te árva bölcs.

Pista méltányolta az előkelő társaságot, és virtuozitással táncolt, mikor arra került a sor. Piros nadrágja volt, és kis sapkája. Pofája nevetett tánc közben, és egyszer sem rőfögött, amivel fajtáját elárulta volna. Szusz folyton beszélt ezalatt: dicsérte az állatot, magasztalta tulajdonságait, amint az már a vásári komédiások szokása.

A gróf leánya – egy karcsú, szőke hölgy – így szólt:

– Apám, vedd meg nekem ezt a mulatságos állatot!

Szuszt ijedten nézett a grófra.

– Nos, eladod a malacodat, jóember? Az állatnak nálunk jó dolga lesz, meglátogathatod, amikor akarod – így szólt a gróf, és egy nagy bankjegyet adott Szusznak.

– Téged is megvennélek – folytatta a gróf –, de te néha kellemetlen vagy. Hallottam rossz híred. Olyan tanokat hirdetsz a népnek, amelyek az államhatalom ellen irányulnak. Vigyázz, baj ne érjen!

Szuszt erre nagyon megijedt. Pistát elvezették, és a társaság továbbvonult. Pista ellenkezés nélkül követte az inast, ki szalagjánál fogva vezette. De egyszer mégis visszanézett Szuszra, és rőfögött. Szuszt erre berohant kunyhójába, a sarokba ült a földre, és meg se mert moccanni. Az ajtón kívül az államhatalom leskelődik rá, és bajba dönti. Beesteledett, és Szuszt nagyon búsult malaca után. Megnézte a bankót:

– Csak száz forint – mormogta mérgesen –, és egy darab boldogságot jelent. Az előkelőségeknek ilyen sok van, hogy pusztuljanak el!... Isten éltesse az államot!

Majd kalapját fejére nyomta, és lefelé ment a hegyről. Ment a völgybe, a kastélyhoz. A fényes ablakok mögül vigalom és zene hangjai szűrődtek a sötétségbe. Szuszt a kerítéshez húzódott.

A király válik

– Pista! Menekülj! – kiáltotta.
Hallotta-e ezt a kiáltást Pista? Nem lehet tudni. Ám nem jött,
és ez Szuszt elkésértette:
– Most már senkim sincs – mormogta, amint az országúton
bandukolt.

*

Történt, hogy Szusz a nagy bankót fel akarta váltani. És ekkor a csendőrök kezébe került. Senki sem hitte el neki, hogy a nagy bankót Pistáért kapta, inkább tolvajlással gyanúsították. A gróf elutazott, és így nem tanúskodhatott Szusz mellett. Szuszt tehát börtönbe vetették. Az államhatalom súlyos kezével így ismerkedett meg Szusz.

Pius, e néven a hatodik azon Piusok között, akik Péter kulcsait őrizték, a sárga teremben fogadta Mihály püspököt, aki a jeles és törökverő magyarok közül, Pécs városából jött. A pécsi püspök persona grata volt a pápai udvarnál, köztudomású dolog volt, hogy a legelső bíbornoki kalap, amely alól a mennyekbe távozik tulajdonosa, a magyar püspök fejére száll.

Mihály most sem jött üres kézzel messzi hazájából. A teherhordó öszvérek, amelyek útjában megelőzték, a pécsi hegyek nektárjával megtöltött hordócskákat rendeltetési helyükre szállították. Mihály már meg is győződött arról a pápai udvar bíbornokainál, hogy a nektár ízlett a magas uraságoknak. Csak egy nyolcvanéves agg mondta, hamisan hunyorítva szürke szemével a püspök felé:

– Mihály, te nagy huncut vagy. Plébános korodban tüzesebb volt a pécsi bor. Ám igazad van. Hosszabb az út a lila színű talárig, mint az aranymakkos kalapig. Emezt beéred szamárháton is, de amahhoz ugyancsak tüzes paripákat kell hogy fogj a szekered elé.

Mihály felsóhajtott:

– Öregszem, kegyelmes uram, és a hegyek nem győznek velem együtt vénülni. Egy időben feltüzesítette véretem a csiger is, máma a püspökség legvénebb aszúja sem tud felderíteni.

– Jól feleltél, Mihály – mondá a bíboros úr –, most nagyon vén vagyok, akkor fiatal voltam. A forró téglák, amiket éjjelente lábaimra rakok, nem melegítenek fel, hogy melegítene már a bor? A bornak hatása van.

A kincstartó bíbornok is meggyőződött arról, hogy abban a gazdag Magyarországon még mindig egyforma bőséggel ontják a hegyek az aranyat, és egyforma kedvvel verik Körmöcön a tallérokat.

A főszakács se vette rossz néven, mikor hírül hozták neki, hogy a Tiberis túlsó felén fekvő pápai majorsági udvarba egy csorda szarvasmarhát hajtottak be magyarországi csordások. Az öreg énekmester nagy zavarban volt mélyen járó alt hangokért, a nagy kórus hiányos volt emiatt. A Mihály püspök hozta magyar fiúk, akik a római szent kollégiumnak lesznek ezentúl az írnoakai, egytől egyig gyönyörű alt hangot hoztak testükben hazájukból. Elismerőleg veregette meg a püspök vállát a vén kántor:

– Ha a szentatya a húsvéti mise után meglegedését fejezi ki a kórusért, nem fogok megfélekedni arról, hogy téged megemlítsenek neki.

Pius tehát a sárga teremben várta a messze földről érkezett püspököt.

A kamarás csengetett, mire a földszinti teremben dárdájával háromszor az ajtóra ütött a svájci óriás. A püspök fölemelkedett ültéből, az ajtón belépett a svájci gárda kapitánya.

A püspök és a kapitány régi ismerősök voltak.

– A kalapot sürgeted, szentatyám? – szólt mosolyogva a torzonborz kapitány. – Meglesz. Milánóból minden órában várjuk a futárt, amely az elárvult kalapot neked elhozza.

– Valóban igazak volnának a hírek Piero bíboros betegségéről? – kérde megütözve a püspök.

A kapitány teli torokból kacagott.

– Hogy egy skorpió megcsípte a tengerparton? Igen, megcsípte, de a skorpió asszonyi ruhában volt. A protestáns hesseni hercegné miatt hagyja oda magas rangját szegény Piero. A nagyhercegi ház udvari papja az ő szertartásai szerint összeesketi nem sokára az özvegyasszonyt és a római klérus egy kitűnő és tudós bíbornokát. A kalap tehát megüresedik.

A püspök csodálkozott:

– Furcsa világ jár erre. És őszentsége?

– Őszentsége vár a sárga teremben. Bemehetsz hozzá. Pius tud a tulkokról, az aranyokról és alt hangú ifjakról. Sőt a gárda kapitánya azt sem felejtette el megemlíteni, hogy a jövő telet magyarországi farkasok bundájában töltik a legények, viszont a kapitány elzalogosított antik szabályját kiváltotta a zsidótól. Mindezek a dolgok megnyerték Pius tetszését. Rajta tehát. Kérhetsz, amit akarsz.

A kapitány előreengedte a püspököt a csigalépcsőn. Nagy, sarkantyús csizmáiban nyomában kocogott. Mielőtt azonban beléphetett volna a püspök a függönyökkel eltakart előcsarnokba, a kapitány a fülébe dörmögte:

– De arra figyelmeztetek, hogy az asszonyokról szó se legyen. Piero esete óta haragban vagyunk az asszonyi nemmel. Harmadéve engedte meg Pius a házasságot az algíri prépostnak. A prépost most válik, és ez felforgatja az egész házassági rendet. Sok bajunk van az asszonyokkal.

Mihály bölintott a fejével, félretolta a függönyt, és belépett az oszlopos előcsarnokba. Itt egy fiatal jezsuita fogadta, aki a fülébe súgta:

– Ne sokáig időzz! Piusnak reumája van. Ha fájni kezd a lába, semmit sem kapsz. Sietve kérj tehát. Köszönöm az olvasót. Ötvösöd nem csalt. Valóban minden szeme aranyból volt.

A jezsuita elsuhant a függönyök mögé, és Mihály most már beléphetett a szentatya színe elé. A pápa sápadt arcú, merev tekintetű öregember volt. Köszvényes ujjával görcsösen kapaszkodott a karosszék karjába, és halkán köhécselt. Fekete szőrösű volt rajta, éppen olyan, mint amelyet jezsuita páter korában viselt. A fején kis fehér sapka volt, a bal kezén pedig ónixkőves gyűrű ragyogott: ezek voltak pápaságának jelvényei.

A püspök kezét csókolt Piusnak, és megállott előtte.

– Ül le, Mihály – mondta halkán a pápa. – Ül ide, erre a kis számolyra, és a fülemből beszélj, mert hallásom gyengült.

A püspök leguggolt a számolyra, magában pedig azt gondolta, hogy nem a pápa hallása gyöngült, hanem a sárga márványfalakon vannak virágfaragványok, amelyek igen jól hallanak.

– Hallottam, sok mindent hoztál – szól Pius. – Jól tetted. Bíbornokaim pazarlók, és soha sincs elég pénzünk. Képesek egy selyemtunikáért, amelyben a farsangi bálon táncol valamely asszony, kiüríteni a kincstáramat. Nincs a Tiberis partján spelunka, hol svájci testőreim ne tartoznának. Krétára isznak, mert pénzünk nincs. A császárok rossz fizetők. Nagylelkű Fülöp ötvenezer aranyamat, amit kölcsönbe kapott, semmi sürgetésemre se küldi el. Ha kiátkoznám, protestáns lenne, és még az aranyak reménye is elveszne. A jezsuiták szereznek elég pénzt, de maguknak szerzik. Tavaly azt találtuk ki a kincstárossal, hogy egyesítjük a navarrai kincstárat a jezsuiták kincstárával. Ezek a fekete legények erre csaknem lázadást szítottak ellenem az Angyalvárban. Látod, sok baj van. Hát az milyen ország, ahonnan te jössz?

– Boldogtalan ország. Pénze, kedve, bora és gabonája van, de királya nincs. Egy hetéra uralkodik a király helyett, a hetéra a király szeretője – felelt szomorúan a püspök.

Pius fölemelte bütykös mutatóujját:

– Mondd meg a királynak, vigyázzon, mert levelet kap Rómából. Akkor elbujdoshatik.

Mihály aggodalmasan csóválta a fejét:

– A király nem fél. Mielőtt útra keltem, nála lakomáztam. Szívére beszéltem, és megindítottam. De mikor befejeztem beszédemet, a király a falhoz csapta a boroskupát, és azt kiáltotta, hogy annyit sem ád a lelki üdvösségére. A király huszonnyolc éves, a bort szereti, a kockát szereti, és az asszonyt szereti.

A pápa összeráncolta a szemöldökét:

– Nem vigyáztok rá! És a királyné mit csinál?

A püspök nagyot sóhajtott:

– A királyné a legáldottabb teremtség az országban. Jó, szép, szelíd, mint egy galamb, és vallásos, mint egy apáca. Csak fekete ruhában jár – abban is koronázták –, mert megveti a földi élvezeteket. Szegény, nagyon boldogtalan csapodár férje mellett. És válni szeretne...

Pius fürkészve nézett Mihály püspökre:

– És te azért jöttél most Rómába, hogy ezt kieszközöld tőlem? – kérde a pápa.

A pécsi püspök lesütötte a szemét:

– Szentatyám, bűnös vagyok, de nem állhattam ellen könyörgéseinek. A király is válni akar, a királyné is. Egyik héten a királyné futára jár nálam, másik héten, csaknem az előbbi lábára taposva, rohan a király követe, hogy jönnék lóhalálában Budára, és tüstént válasszam el őket egymástól, mert a királyné frája megverte ama bizonyos hetéra szobalányát. A király kihajt a püspökségemből, a királyné pedig fejemre imádkozza az ég haragját.

– És a többi főpásztorok? Nyugodtan nézik ezt a borzalmat? – kérde a pápa szigorúan.

Mihály nem késett a felelettel:

– A nagyváradi Jakab elment az erdélyi hegyek közé bölényvadászatra, a győri beteg testét ápolja, nyáron is befűtött palotájában, az esztergomit tizenkét lóval se lehetne Budára vinni. Így tehát nekem kell elvállalni a súlyos kötelességet.

Pius elgondolkodva függesztette tekintetét a püspökre.

– A király ügyvédje vagy-e? Avagy a királyné ügyvédje vagy-e, Mihály? – kérdezte hosszas hallgatás után a pápa.

A pécsi püspök zavartan fordította el az arcát a pápa merev tekintete előtt.

– Egyiké sem – mormogta halkán.

– Tehát azon hetéréé vagy!

A püspök bólintott:

– De az országé is. Heves vérem az okozója, hogy hetérának neveztem azt az asszonyt. Olyan ő is, mint a többi asszony. Ha a férfi akarja, imádkozik vagy sír, angyal vagy ördög. Se nem érelyesebb, se nem okosabb, mint a többi asszony. De érdekesebb, mert a királyé, és a király az övé. Ha béke lenne a trón körül, az az asszony tudna angyal lenni, és férfi lenne oldalán a király. A királyból ő tudna bölcs férfit, jó uralkodót csinálni. Most azt akarja, hogy korhely, kockázó, verekedő céda legyen. És a király bizony ilyen.

– És ki azon személy? – kérde a pápa komoran.
– A temesi bán leánya. Nem királyi vérség, ám hazánkban az uralkodók úgyszólván mindig szerelemből házasodtak.

– De gazdag is az a leány! Ajándékai legalább arra vallanak – mormogta Pius. – Talán Rómában van ő is, hogy hamarabb megtudhassa az eredményt? – kérde hirtelen a pápa, és gyorsan Mihályra nézett.

– A Vatikánban van – rebegte megszeppenülve a püspök.

A pápa kezének egy mozdulatára szétnyílt a függöny, és a svájci gárda kapitánya megjelent.

– Hívasd ide azon asszonyt, Mihály – szólt a pápa. – Hadd lássam, valóban olyan-e, mint te mondod.

A kapitány elment az asszonyért. Egypár perc múlva szoknyasuhogás hallatszott, és a sárga terembe belépett a temesi bán leánya. Pius hetvennyolc éves volt, ám nem tagadott meg egy elismerő főbólintást a királynői megjelenésű leánytól. Tündöklő fekete szeme volt, és olyan fehér arca, mint abban az időben a velencei asszonyoké volt. Letérdepelt a pápa elé, és megragadta a kezét. Klasszikus latinsággal mondta:

– Szentatyám, a király arra kér, hogy a felesége legyek. Engedd meg, hogy a király parancsát teljesítsem.

Pius bólingatott a fejével Mihály püspök felé, aki a függöny előtt állott:

– Tehát latinul is megtanítottad, hogy tudjon velem beszélni. Jó ügyvéd vagy. Ez a leány királynénak való.

A leány erre megcsókolta a pápa kezét. Mihály püspök gyorsan megszólalt:

– A királynéért sem kell aggódnunk. Móric szász herceg gitározik éjente az ablaka alatt. Szép pár lesz, boldogok lesznek am azok is, emezek is.

A pápa nem felelt mindjárt, csak bólongatott a fejével.

– Farkasbőr bundát hoztál, bort hoztál, aranyat hoztál, Mihály – mondta végre halkán. – A szentatya kamarája üres, gondoltad, ha kamaráját megtöltöd, szívet is megtöltöd irántad való jóindulattal. Jól gondoltad.

Pius ebben a percben görcsösen összerázkódott. A függönyök között jéghideg levegő áramlott be, egyenesen a pápára. Valami hallgatószerű nyitva hagyta a függöny mögött a folyosóra szolgáló ajtót. Azon át jött be a téli hideg. A pápa két kezével a fejéhez kapott, és tenyerét arcára tapasztotta.

Mihály püspök rosszat sejtve közeledett. Pius sziszegve emelkedett fel a karosszékéből, és tipegő, gyors lépésekkel az ajtó felé haladt.

– Mondjátok meg otthon, hogy a királyt a királynétől csak a halál választja el, a pápa nem – mormogta kifelé menet. – A királyok legyenek hűségesek, hogy alattvalóik is hűségesek legyenek.

A pápa elhagyta a szobát, Mihály püspök pedig nagy szomorúan fogta meg a leány kezét:

– Gyerünk haza, szívem, én szeretni foglak, ha nem is leszel királyné.

De a leánynak omlottak a könnyei. A gárdista kapitány azon kijelentése sem tudta megvigasztalni, hogy Pius úgyszólván nemsokára elmegy az Angyalvár pincéjébe, fehér sapkás őseihez – az új pápával talán lehet beszélni.

A teherhordó öszvérek megkönnyebbülten kocogtak hazafelé, Mihály püspök egy éjjel, utaztában, azt gondolta: „Ha én király lennék, azt szeretném, akit akarok, azt csinálnám, amit akarok. De mivel csak püspök vagyok, nem lehetek király.”

Ezt gondolván elaludt, fejét útitársnője vállára hajtotta a hintóban. Abban az időben ilyeneket gondoltak a püspökök.

Luzsányi

Mária Terézia királynő őfelsége gárdista hadnagyának egy karácsonya

Mindenkinek van karácsonyi története; akinek nincs, az álmodik. Nekem is van karácsonyi mesém, lehet, hogy én is csak álmodtam.

A gárdista a falu végén lakott, régi nemesi udvarházában. Gárdistának hívta az egész világ az öreget, mi sem fogjuk másképpen nevezni. A legenda szerint az öreg hajdanában, a szép időkben testőrző hadnagya volt Mária Teréziának. Tömérdek idő előtt volt ez. Az öregnek volt egy akkora medáliája, mint egy tányér. A medáliát ünnepnap a mellére akasztotta, hétköznapon az asztalfiókba csukta – ennek az érdemrendnek a társaságában töltötte egész életét.

Ha láttátok volna a házát és háza táját, mosolyogtatok volna. Mostanában minden falu végén, minden falu közepén van amolyan elhagyatott, kidőlt-bedőlt falú nemesi kúria, amelyiknek száraz időben is könnyezik mohos zsindefedele a nedvességtől, amit az év többi szakában magába felszív. A kerítésen borzas komondor jár ki-be, és a fák is elszáradnak az ilyen porta körül: megfeketednek, és csupán a varjaknak adnak szállást. Manapság, mondom, nem ritkák az ilyen házak, és nem ritkák a házak megvénült, itten felejtett remete lakói; de akkoriban a kúriákon névnapot és keresztelőt tartottak télen-nyáron, és éppen ezért volt csodálni való a gárdista, hogy ő semmiféle tort nem tartott.

De ha láttátok volna a gárdista házának belsejét, szánakoztatok volna. Csupán egy szobát lakott a nagy házból, abban a szobában se volt más bútor, mint egy medvebőrös ágy, egy vékony lábú rokokó íróasztal és két merev hátú szék. A falon női arckép függött. És az arckép alatt a gárdista görbe kardja. Ki tudná megmondani, hogy ki volt az arckép eredetije? A nótárius vagy a kálvinista pap, akik emberszeretetből olykor felkeresték a gárdistát, tán még azt sem tudták volna megmondani pontosan, hogy szép volt-e a képre festett nőalak, avagy csúnya? Azonkívül abban az időben, midőn az arckép készült, másféle divat járta. Pásztorleánynak öltöztek a legmagasabb születésű hölgyek, ha a piktor megörökíteni akarta bájaikat.

A gárdista sohasem beszélt a képről, sohasem nézegette. Ha túlságosan elmerengett a múlt időkön, lehozta a padlásról azt az embernyi olajfestményt, amit Martin Blazek, akkoriban divatos festőművész festett róla. A jólelkű kálvinista pap hazáig csóválta a fejét, valahányszor azt a marcona, copfos óriást látta színes öltözetében. A képen már megfakult a paszomántok és zsinórok aranszíne, ám a gárdista a poros, fakó öltözetben is olyan volt, hogy csöppet sem hasonlított a mai gárdistához. A képen balját a kardon tartja, míg a jobbában kapcsos könyvet fog. Az a könyv is megvolt az íróasztalban. Bessenyei írta. A pap gyakran kérte a könyvet, ám a gárdista semmi kincsért nem vált volna meg tőle, bár ő maga azóta sem olvasta, mióta Blazek a képet megfestette.

Ott élt az öreg a falu végén, s mert télen-nyáron egészséges volt, egyforma tempóban éldegélt, haja se nem szürkült jobban, se nem zöldült a feketeségtől, magányosan töltvén napjait, amely magányosságot a vasárnapi templomjárás szakított meg, falusi szokás szerint, csendes bolondnak tartották. Későn járó városok éjjeli időben világosságot láttak járni az elhagyott házban, és hogy végezetül a ház egészen kísérteties hírbe keveredett, annak maga a gárdista volt az oka. De ő sem akkor, sem korábban nem sokat törődött az emberekkel – vasárnaponként szentelt igékkel szívtá teli lelkét, és hogy valami nevezetesebb

jótéményt nem gyakorolt, annak bizonyosan nem fukarsága volt oka –, nyugodtan élhetett tehát. De ha a ház mégis boszorkányos hírbe jutott, arról valóban a gárdista tehetett. Ennek a történetét mondom el.

Havas karácsonyeste volt, és a gárdista egyedül volt odahaza. Még vén szolgálója is, akit éppen olyan rövid katonai vezényszavakkal szokott kormányozni, mint egykor katonainasát, elkéredzkedett erre az estére. Elment a szomszéd faluba, ahol valami ágról-hegyről való rokonai laktak. A vén gárdista besötétedéskor meggyújtotta a lámpást, és tüzet akart rakni a kályhába. Igen ám, de a haszontalan szolgáló siettében elfelejtett tüzelőt készíteni a szobába. A gárdista azt gondolta, hogy a konyhában bizonyosan talál száraz fát, ezért vette a konyhakulcsot, és kilépett a szobából. Amint a tornácra lépett, a szél egy nagy marék havat dobott a szemébe. Sőt beleragadt szürke copfjába is, és azt keményen megtépázta. Oly váratlan volt a szélroham, hogy a gárdista megtántorodott. De nemcsak megtántorodott, hanem a kézilámpást is kiejtette kezéből. A lámpás darabokra tört a tornác kockakövein, és az ajtó háta mögött nagy durranással becsapódott. A gárdista kemény legény volt, nem ijedt meg akármilyen időjárástól, de most mégis tétozások voltak a lépései, amint a hosszú sötét tornácon végigbotorkált. A szél bömbölt az udvarház körül, és a magányos, fagyos fák jajgatva csapkodták össze gallyaikat. A hó szinte darabokban szakadt a fekete magasságból, és a gárdista megbánta, hogy otthagya lámpavilágos szobáját. Ám vissza nem fordulhatott. Vissza nem fordulhatott volna akkor sem, ha éhes farkasok várták volna a ház végén, ahol a konyha volt. Az ilyen öreg katonák bogarasak, és feljebbvalójuknak még akkor is tisztelegnek, ha az már a túlvilági mezőségekre költözött. A gárdista tehát végigment a tornácon, lement a lépcsőn, a konyha ajtajáig. Nagy nehezen megtalálta a zárat, beleillesztette a kulcsot, és próbálta kinyitni az ajtót. Az ajtó nem nyílt ki. A kulcs forgott jobbra-balra a zárban, de az ajtó nem nyílt. „Mit csinált az a bolond teremtés ezzel az ajtóval?” – dörmögte a gárdista hasztalan kísérletezései közben. Nem volt más mód, mint az udvaron

álló boglyából venni tüzelőt. A gárdista arra is vállalkozott. Az udvaron térdig érő hó volt, és a gémeskút elszabadult ostora félelmetesen lengett a szélben, mint egy hadakozó, csapkodó kar. A boglya a kút mellett volt, és a gárdistának vigyázni kellett arra, hogy meg ne csapja a kútostor. A boglya földve volt hóval. A gárdista alulról próbálta a fahasábokat kihúzatni. De alig húzott ki pár hasábot, a boglya nagy robajjal összedőlt. Jó szerencse, hogy a gárdista félreugrott, és így nem temette maga alá a szertehulló fa. Hanem a boglyafának most már vége. Reggelre akkora hó esik a fára, hogy azt többé boglyára nem rakja senki emberfia. Meg aztán micsoda pogány napszámos dolgoznék szent karácsony napján? A gárdista tehát jogos elkeseredéssel cipelte be ölében a farakást. Mikor a tornácra ért, harangszót hallott. A szél foszlányokra tépte a harangszót, és ezek a foszlányok jutottak csupán a gárdista fülébe. Ő azonban mégis megtudta belőlük, hogy karácsony estéjére harangoznak. Mint vallásos ember nem bosszankodhatott tovább. Egy pillanatra Betlehembe szállottak a gondolatái, hogy azután a tűzrakással kezdjen vesződni. A fa vizes volt, nem akart égni. Csak sustorgott, pattogott, alul égett, felül sírt, mint az özvegyasszony.

Amint ott térdepelne az öreg a kályha előtt, és szítaná a tüzet, egyszerre úgy rémlett neki, mintha halk kopogtatást hallana az ajtón. De a kopogtatás után nem nyílt meg az ajtó.

A gárdista tovább szította a tüzet. Most meg mintha az ablakon kopogtatna valami gyenge kéz, gyermek keze vagy madár szárnya. A gárdista az ablak felé fordult, onnan csak a vak fekete éjszaka bámult be rája. Tovább mesterkedett a kályha előtt, a fa nem akart lángra lobbanni. Egyszer aztán lépéseket is hallott. De nem az udvar felől, hanem a ház belsejéből, az esztendőök óta bezárt ajtók felől. A gárdista abbahagyta a tűzrakást, és fél térdre emelkedve figyelt. A lépések közeledtek. Közeledtek egészen az ajtóig, aztán újra távoztak, el a távolba. Más talán azt gondolta volna, hogy egerek szaladgálnak az elhagyott házban, de a gárdista már ismerte az egér nesztét. Éjszakánkint, álmából felriadva sokszor bolonddá tette már e huncut kisegér, midőn a gárdista,

fringiáját megragadva, a bezárt ajtókat felnyitotta, és a tolvajokat üldözni akarta. A kósza világosságot ilyenkor látták az országút éjjeli utasai. Ám most másféle volt a zaj. Világosan hallotta, hogy valaki lépeget a szomszéd szobákban: gyermek vagy nő. A lépések elhangzottak. A gárdista otthagya a hideg kályhát, és leült a szoba közepére, azon merev hátú székek egyikébe, melyek bútorzatát alkották. Leült, és rákönyökölt az íróasztalra. A fejét tenyerébe hajtotta, és mozdulatlanul várt. A lépések többé nem közeledtek, de a gárdista többé nem is várta őket. Másvalami kopogott az ajtón, az ablakon, más járt a bezárt ajtók mögött, ami most már utat talált a szobába: az emlékezés. A gárdista lassan kihúzta az íróasztal fiókját, és elővette a selyemdarabokba takart medaliont. A tükörhöz lépett (elfeledtem tán, hogy különös, rózsaszínű, asszonyi budoárnak díszére váló velencei tükör volt a gárdista szobájában!), és mellére tűzte a medaliont. Egy percig megszemlélte önmagát. Rövid, sűrke bajusza hegyes volt, és széltől felborzolt sűrke copfját lesimította két tenyerével. Ráncos, megfeketedett arcáról eltűnt végképpen az ifjúság, csupán a szigorúság, elkeseredés, harag és a gyűlöletes vénség lakott ott. De most mintha kisimultak volna a barna ráncok, és bizonyos megindultság jelentkezett a mélyen ülő sűrke szem-párban. A gárdista megfordult, és azon női arckép felé tartott, amely fringiája felett a falon függött. Levette az arcképet a falról, és kabátja ujjával letörölte poros üvegét. Majd az íróasztalra helyezte a képet, és sokáig elmélázva nézte. Ha a pap látta volna e pillanatban a képet a lámpa világosságánál, mintegy megelevenedve a gárdista lelke tekintetének tüzeiben – tán megismerte volna. Más tanult ember bizonyosan megismerte volna. Egy nagyszerű, szőke asszony, hattyúnyakú, havvállú és élveteg ajkú volt a képre festve, amelyet a gárdista csodálkozó lelkesedéssel nézett eme havas karácsony éjjel. Hogy ezt a képet nem Martin Blazek festette, az bizonyos volt, mert hiányzott róla a művész kedves színe, az ultramarinkék, amely színt más híján a művész gyakran az emberi arcokra is ráfestett; de ha Martin B. csupán kedves színével vont a volna be az asszonyi arcot, a gárdista te-

kintetének lelkesége nem csökkent volna akkor sem. Az élveteg ajkak mosolyogtak, mosolygott a szőke haj, mosolygott a nagy, világoskék szempár, mosolygott az egész asszony, és a gárdista ebben a mosolygásban elfeledte a jéghideg szobát. Szíve hangsúlyosabban vert, és csaknem megittasult emlékeitől.

Egyszerre letérdelt a kép elé – de a kép keretei akkorra eltűntek. Eltűnt a rokokó íróasztal és a boltozatos, fehérre meszelt szoba. Lila színű köd lebegett a gárdista lezárt szeme előtt... Egyszerre kopogtattak az ablakon. A gárdista felnyitotta a szemét. A kép az asztalon volt, de valami különös világosság volt a szobában, ami az ablakon sugárzott be. Az ablakhoz lépett. Színes lámpásokat látott, a színes lámpásokat fényes öltözetű vitézek tartották kezükben. A vitézek egy fehér paripát álltak körül. A fehér paripán ült a királynő. Aranykoronája sugárzott szőke fejről, és kék szemével benézett az ablakon. Így szólt:

– Hadnagyom, Luzsányi gárdista hadnagyom, eljöttem hozzád látogatóba.

A gárdista kisietett a házból, és lesegítette a királynőt lováról. Hosszú hermelines köpenye a havat söpörte a királynőnek, amint a házba ment. A vitézek egyszerre elszéledtek, pedig a gárdista szeretett volna velük szót váltani. Megismerte köztük a méla Besenyeit is. A királynő a szobába lépett, és azt mondta:

– Juj, be hideg van itt!

– Vizes a fa, nem akar gyulladni –felelt a gárdista.

– Nálam is ilyen hideg volt? – monda szemrehányólag a királynő. – Nálam jó dolgod volt. Ha senki más nem tudta eltalálni a gondolatodat, eltaláltam én. De tudom már, mért van itt olyan hideg. Hisz te egészen megöregedtél! Sűrke a bajuszod, görbe a hátad, a lábad reszkető. Piha. Ezentúl a Burg külső folyosóján fogsz örködni. Az én lakosztályom folyosójára vitézebb hadnagy kerül. Hisz ha ellenség törne rám, te megvédelmezni sem tudnál, Luzsányi!

– Főlséges királynőm, bocsáss meg, hogy megvénültem – te ellenben ifjú maradtál, mint egy rózsza. Még ma is te lehetnél a legszebb mosónő a lerchenfeldi vámtól a schönbrunni kertekig.

– Oh, te nevetlen lettél, Luzsányi! Azelőtt azt mondtad társaidal együtt, hogy én vagyok a birodalom legszebb asszonya.

– Lám, hogy a divat változik. Én jól emlékszem. A legszebb bécsi mosónő voltál, és arra büszkébb voltál minden koronádnál.

– Megvénytél a mosónők, Luzsányi.

– Én vénültem meg, királynő. Szép ruhámat megette a moly, a kardomat a rozsdá, pajkos kedvemet a vénség. Jársz-e még gárdistáiddal a mödlingi pünkösdi ünnepélyre, ahol parasztleányoknak öltözve állították a gárdistáiddal valcereltél? Fújják-e még a kürtöt a vadászlegények a schönbrunni vadaskertekben, ahol a szarvasokat és őzeket pásztorleánykának öltözve úztad pásztornak öltözködött hűséges gárdistáidtól követve? És a burgtali bálokban ropják-e még a palotás táncot a daliás testőrök a hercegasszonyokkal? Szoktál-e még gitározni, királynőm, a kastély nyitott ablakában, míg a szép hangú Luzsányi énekkel kísérte zenédet odalenn a virágos kerti lugasban? A karusszelnek sem hallom hírért, hol a legjobb lovasnak melledről virágot adott. Várod-e még a diadalmas tábornokokat a Burg északi erkélyén győztes csaták után, hogy a hadvezért méltóan megjutalmazd?

A királynő kezét a gárdista szájára tette:

– Csitt! Még csak azt sem szabad tudnia senkinek, hogy éjszaka nálad jártam – szólt, és kisuhant a szobából. A gárdista utána kapott, de az üres levegőt markolta. Megdörzsölte a szemét. Jéghideg levegő ömlött be a nyitott ajtón. A havas fergeteg zúgott odakünn. A szél valami ének foszlányait hozta idáig. A betlehemesek énekeltek valahol a falu végén. A gárdista a képet kereste. A kép összetörve hevert a szoba közepén. És egy nagy folt volt az egész kép. Vizes csizmasarkával a felismerhetetlenségig összetaposta, midőn álmából felébredve felugrott, és az álomlátomány után futott.

Főlemelte a képet a földről, és kezével simogatta. A művészi vízfestmény eltorzult a rajta olvadó piszkos hódaraboktól, és a gyönyörű, mosolygó arc helyén egy összekarmolt ronda folt éktelenkedett. „A királynő elhagyott, nincs többé rám szüksége” – mormogta megindultan a gárdista.

Becsukta az ajtót, és eloltotta a lámpást. Vaksötétség lett a jéghideg szobában.

*

Másnap történt, hogy a gárdistát felakasztva találták a szobájában. Most már a pap is, a jegyző is megnyugodtak abban, hogy bolond volt öreg barátjuk. A háznak pedig kísérteties híre így keltezett.

Mindenkit érhet baj

Az egész környéken mindenki ismerte Béna Györgyöt. Mindenki ismerte még abból az időből, mikor Béna Györgyöt Pajkos Gyurinak hívták, legdalosabb, legvidámabb, legdolgosabb legénye hat falunak. De csak addig, amíg az iparvasút, amely az uradalmon keresztül húzódott, egyszer elkapta Gyurit, és tőből lemetszette mind a két lábát. Gyurit bevitték a kórházba, mire pedig onnan kibocsátották, Gyuri megtanult láb nélkül járni: csúszott a földön. Két kis széket tartott a kezében, ennek a két kis székek a segítségével húzta-vonta béna testét a földön.

Miből éljen az ilyen magával tehetetlen ember? Abból élt, amit az emberek alamizsnaként adtak neki. Szaporította a koldusok számát. Nála nélkül is elég koldusa volt a falunak. A falu nem bírta eltartani egymaga Béna Gyurit meg a többieket. A koldusok társasága így egyik faluból a másikba járt a környéken.

Szomorú társaság volt az. Megegett még a legkeményebb szív is rajtuk. Mert valamikor dolgos, munkás emberek voltak mindnyájan.

Béna Gyuri volt a legtehetetlenebb a koldusok társaságában. Neki a lába hiányzott. Talán ezért, talán másért: ő volt a koldusok bírója. Még ez is szép hivatal olyan embernek, akinek más hivatala nem lehet.

Egyszer, amint ott gunnyaszt Béna Gyuri a községháza körül a porban, arra ment a nótárius úr, megszólította Gyurit:

– No, Gyuri, más világ lesz ezután. A munkásembernek, ha szerencsétlenség érte, nem kell koldulni menni.

– Hogy lehessen az, nótárius uram? – kérdezte Gyuri.
– Úgy lesz az, Gyuri, hogy munkássegítő-pénztárt állít fel az ország.

Gyuri csóválta a fejét.

– Nem értem, nótárius uram. Hiszen ha a szegény ember elveszti kezét vagy lábát, nem tudja többé a mindennapi kenyerét megkeresni. Az ország nem adhatja vissza az elveszett lábat vagy kezét.

A jegyző úr így felelt:

– Nem is úgy gondoltam én azt, Gyuri, hogy az ország új lábat vagy kezét ad, hanem ad segítséget. A földművelő munkással eddig nem törődött senki a jó Istenen kívül. Ha a cséplőgép elkapta valamelyiknek a kezét, ha favágásnál rádőlt valamelyikre a kivágott fa, és nyomorékká sújtotta, vagy más egyéb baleset érte, koldusnak maradt a falu nyakán. A földművelésnek a minisztere azt mondta, hogy ez nem helyénvaló állapot. Mert a földművelő munkás éppen olyan hasznos tagja a társadalomnak, mint akár az állami hivatalnok. Kitervezte tehát a miniszter a munkássegítő-pénztárt. Az állam mindjárt százezer koronával járult hozzá az eszméhez. De hát százezer korona még nagyon kevés pénz. Azért másoknak, a vármegyéknek, városoknak, községeknek is hozzá kell járulni a munkássegítő-pénztárhoz.

Béna Gyuri csak a fejét csóválta.

A beszélgetést végighallgatta Bajos Tamás is.

Bajos Tamás a legszajásabb, leggarázdább embere volt a falunak. Napszámos munkával foglalkozott, mert ami kis földet örökölt az apjától, azt elverte. A korcsmába hordta most is a keresetét. Minden falunak van ilyen Bajos Tamása.

Bajos ugyanazon a véleményen volt, mint Béna Gyuri.

– Beszélhetnek nekem, amit akarnak – mondta Bajos. – Az állam csak ígér, de nem tesz semmit.

– Ne tamáskodj, Tamás – felelt a jegyző úr. – Ha én mondom neked, hát elhiheted, hogy az állam azért állítja fel a munkássegítő-pénztárt, hogy gondoskodjon rólad meg a hozzád hasonló szegény napszámos emberekről...

Tamás hetykén megpödörte a bajuszát:

– De bizony énrlam ne gondoskodjon senki! Van énnekem két erős, egészséges karom, eltartom én magam.

A jegyző úr megfenyegette az ujjával Bajost:

– Nono, Tamás, vigyázz, hogy meg ne járd a hetykeségeddel!

Mikor a jegyző úr odább ment, Béna Gyuri csúfondárosan nevetett:

– Hogy szeretné bolonddá tenni az embert! Csak arra vagyok kíváncsi, hogy micsoda rosszban törik a fejüket az urak.

Tamás bólingatott:

– Úgy van az! Biztosan megint valami rosszban törik a fejüket.

Mikor aztán híre ment a dolognak a faluban, hogy az állam felemeli az adót, mert a munkássegítő-pénztárt felállítja, sokan zúgolódtak az emberek közül. Alig akadt néhány értelmes ember, aki megértette a jegyző úr szavait. A legtöbb ember a vállát vonogatta:

– Minek az, eddig is eltartotta a falu a koldusait.

– Éppen azt akarja az állam – felelt a jegyző úr –, hogy ne menjen koldulni a szerencsétlenül járt munkásember.

– Lárifári! – kiabált Bajos Tamás. – Itt van Béna Gyuri. Talán bizony főispán lesz ezután Béna Gyuriból. Négylovas hintón fog járni, és huszár fog a bakon ülni.

– A munkássegítő-pénztárt csak most állítják föl, tehát csak most kezdheti meg a segélyezést. Béna Gyuri pedig már hat esztendeje járt szerencsétlenül – mondá a jegyző.

Az értelmesebb emberek nagyon helyeselték a dolgot. Tóth Mihály, a falu első gazdája mindjárt mondta is:

– Szívesen fizetünk akármennyit, csak gondoskodva legyen a szegény emberről.

Nem sok idő múlt el erre, midőn egy szép nyári napon fát vágta a falu napszámosai az erdőben.

Kora reggel óta tartott a favágás. Vagy húsz ember foglalkozott azzal, hogy a gyönyörű, nagy szálfákat kivágják.

Tőiben fűrészelni kezdték a fát, aztán hosszú köteleket kötöttek a fa derekára; a köteleket addig húzták, amíg kidőlt a fa.

Az efféle favágásnál nagyon kell vigyázni a munkásoknak, mert ha valamelyikre rádől a fa, hát vagy agyonüti nyomban, vagy nyomorékká sújtja.

Bajos Tamás nagy mester volt a favágásban. Ő igazította az egész dolgot. Folyton kiabált, mert kissé fölhörpintett már korán reggelre. Azután se pihentette a kulcsát.

Éppen egy hatalmas, terebélyes tölgyet kezdtek tőben fűrészelni a munkások. A hosszú fűrész nagy fogaival belekapott a nagy fába, s lassan kezdte vágni.

Már a fa derekának a közepén járt a fűrész, amikor azt kérdezi Gucci Mihály, aki a fűrész mellett állott:

– Tamás, te, nem volna elég már a fűrészelésből? Ha jól belekapaszkodunk a kötelekbe, kidöntjük ezt a nagy fát.

Tamás azt mondta:

– Csak bízzatok rám. Tudom én, hogy mit kell csinálni.

Tovább fűrészelték tehát.

Egyszerre csak ropogni kezdett a fa. A fűrész elpattant közepén. Az óriási fa pedig ágyúörgéssel hasonló ropogással dőlt lefelé.

Az emberek futottak jobbra-balra.

De mindegyiknek nem volt ideje a menekülésre. A nagy fa óriási terebélyével lezuhant a földre, és ágaival eltemette Bajos Tamást és Gucci Mihályt.

Mikor a menekülők magukhoz tértek rémületükből, a mentéshez fogtak. A gallyakat félrehárították. Először is Bajos Tamást találták meg. Két lábát odaszorította a szálfa a földhöz. Mikor kivették a fa alól, élettelen volt Tamás, a lábszárai pedig úgy lógtak le törzséről, mintha cérnával lennének odatűzve.

Gucci Mihályt pedig agyonsújtotta a fa. Nem volt már benne élet, mikor megtalálták.

A favágók gallyakból hordágyat csináltak, és úgy vitték a két embert a faluba.

Gucci Mihályt másnap eltemették, Bajos Tamást pedig szekéren a vármegye kórházába szállították.

Jegyzetek

Elmúlt több egy fél esztendőnél, míg Tamás hazakerült. Hiányzott mind a két lába. Kis székeket tartott a kezében, úgy csúszott a földön, mint Béna Gyuri.

– Beállok én is koldusnak – mondta Tamás.

Béna Gyuri megvakarta a füle tövét:

– Hej, így is alig tudunk megélni, mert nagyon sokan vagyunk. Hogy is van az a dolog a munkássegítő-pénztárral?

Együtt csúsztak a földön a jegyzőhöz.

A jegyző, mikor meglátta őket együtt, keservesen felkiáltott:

– Hej, Tamás, gondoltad volna ezt fél esztendeje, mikor Béna Gyurival vitáztatok velem?

– Megbüntetett az Isten, jegyző uram – felelt Tamás. – Segítsen rajtam, mert a koldusok sem akarnak bevenni maguk közé.

– Én nem segíthetek, hanem majd segít a munkássegítő-pénztár, aminek te olyan nagy ellensége voltál – mondta a jegyző. – Nem kell koldulnod menni, a munkássegítő-pénztárból kapsz annyi segílyt, hogy valahogyan megélhatsz belőle.

– Úgy van az – dörmögte Béna Gyuri. – Úgy legalább a régi koldusok is megélhetnek. Új koldusok nem veszik el tőlük a kenyeret.

1. Megjelenési adatok, magyarázatok, variánsok

Kötetünkben a sorozat korábbi darabjaival megegyező módon utalunk Barta András és Gedényi Mihály Krúdy-bibliográfiájának megfelelő tételeire. Az FG1 rövidítés a következő könyvet jelenti: KRÚDY Gyula, *A fehérlábú Gaálné*, Budapest, Magvető, 1959, 1. kötet. A rövidítést követő szám a kötetben található bibliográfia megfelelő lapjára mutat. A GM rövidítés feloldása: GEDÉNYI Mihály, *Krúdy Gyula (Bibliográfia)*, Budapest, Petőfi Irodalmi Múzeum, 1978. Ezt a rövidítést az a sorszám követi, melyet Gedényi Mihály bibliográfiája az illető műnek adott. Az utalás a két bibliográfia megfelelő helyeire csupán az elbeszélések azonosítását könnyíti meg, és nem jelenti azt, hogy bármilyen értelemben elköteleznénk magunkat Barta András és Gedényi Mihály adatai mellett. A megjelenési adatok között utalunk arra is, mely eddig ismeretlen, vagyis a bibliográfiákban nem található elbeszélésekre hívta fel a figyelmünket Urbán V. László.

Regényfejezet

Megjelent: *Új Század* 1. évf. 17. sz. 1900. december 30. 3–4.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 591; GM 675.

Mese-mese

Ez az elbeszélés, valamint a következő, a Bella menyasszony ezeken a címeken, tudomásunk szerint, először Krúdy Gyula *A víg ember bús meséi* (Budapest, Légrády, 1900) című kötetében jelentek meg.

A víg ember bús meséi a következő elbeszéléseket tartalmazza:

Az aranyarkantyús vitéz legendája

Nyári nap
Egy régi udvarház utolsó gazdája
A kaján Koxi a házban van
Regény a bánatos Andrásról
A paraszkiva malom
Mariska, a kis regényhős nő
Májusi dolgok
Régi nótákból
Mese-mese
Bella menyasszony

A Mese- mese és a Bella menyasszony kivételével az elbeszélések megtalálhatók sorozatunk korábbi köteteiben:

Az aransarkantyús vitéz legendája: KGYÖM 21. 46–55.

Nyári nap: KGYÖM 23. 110–116.

Egy régi udvarház utolsó gazdája: KGYÖM 21. 147–156.

A kaján Koxi a házban van: KGYÖM 18. 189–196.

Regény a bánatos Andrásról: KGYÖM 21. 56–62.

A Paraszkiva-malom: KGYÖM 21. 138–146.

Mariska, a kis regényhős nő: KGYÖM 21. 329–337.

Májusi dolgok: KGYÖM 23. 32–40.

Régi nótákból: KGYÖM 23. 92–96.

A Mese-mese előzménye a KGYÖM 23. kötetében (97–105.) Egy kisfiú története címen található.

A Bella menyasszony előzménye a KGYÖM 21. kötetében (19–26.) Mese a babos kendőről címen olvasható.

Kötetünkben: Lajos is így felelt:

Az eredetiben: Bellus is így felelt:

A *víg ember bús meséi* című kötet kritikáiból hármat idézünk teljes terjedelemben.

A víg ember bús meséi

Krúdy Gyula népszerűsége az eleven cáfolata azoknak a dohos szagú dörmögéseknek, melyek minden esztendő bizonyos napján az Akadémia épületében felhangzanak a modern irodalmi irány ellen. Krúdy Gyula modern író, s minden modernsége mellett megszerezte magának a maga nagy olvasóközönségét, és olvasóközönségének szeretetét. Most megjelent kötete kétségtelenül csak nagyobbítani fogja olvasóinak táborát, mert a *Víg ember meséi* egytől egyig nagyon kvalitásos dolgozatok, melyekben a Krúdy ismert szomorúságával, alkonyi, méla hangulatával, borongós poézisével találkozunk. Meseszövése most is bájosan egyszerű, alakjai e kötetben is az életből ellesettek, s mind telítve vannak azzal az apatikus érzéssel, mely Krúdy Gyula minden munkáját jellemzi. A kötet Légrádi testvérek kiadásában jelent meg, s minden könyvkereskedésben kapható.

Megjelent: *Magyar Génius* 9. évf. 9. sz. 1900. február 25. 143.

Aláírás: –.

A víg ember bús meséi. Krúdy Gyula könyve

Hovatova négy esztendeje, hogy egy új név jelent meg a különféle lapok hasábjain.

Mindnyájan olvastunk tőle, és mindnyájan tudjuk, hogy valódi nagy írói talentum áll előttünk. Tudjuk, és nem mondjuk ki. Hagyjuk lassan haladni pályáján, és úttörő munkájában senki sem segíti.

A zsenialitás harcát szinte kíváncsian nézzük avval a biztos tudattal, hogy úgylis győzedelmeskedik.

A Krúdy tehetsége erős s színes, csillogó és fölig magyar. Nem rólad ír, jó magyarom, de rólad és benned él, szép Magyarország.

A nyelve is a táltosoké – lágy, meleg, szomorú nyelve, a finom ízlés, a tiszta szépség, a nemes egyszerűség és misztikus szomorúság megtestesülése.

S négy év óta nem tudott érvényesülni. Az első közt van, és végre ezt kimondani is kell.

Az író golgotája sem tarthat örökké, és a megváltás kell, hogy elérkezzék.

Hogy ezeket a sorokat írom, előttem van legújabb könyve, *A víg ember bús meséi*. A leggyönyörűbb mesék gyűjteménye, és aki elmondja, sokszor érdekesebb, mint az, kiről beszél, bármennyi az eredeti alakja.

Mind eredeti, megkapó az alakja. Az emberi szív nagy szenvedései mellett a napfény egy-egy sugara mindig megmarad, és ezt a reflexfényt Krúdy Gyula művészi szeme mindig meglátja.

Minden elveszett: szerelem, boldogság, becsület, vagyon. A börtön feltárult, a fegyenc eme börtönben mindent otthagy – de valahol – valahol, ott, hol egykor menyasszonyi csokrát csókolt a mátkája, hol nászágya állt, hol címeres háza és nemes portája állt, és hol most csak egy magános eb kóborol, egy ronda, véres szemű, éhes eb, s eme kutyáért aztán elmegy; az életből csak ez a kutya maradt egyedül, és hogy megtalálja, szenvedési sötétségén keresztül egy csillogó aransugar szökik – boldog.

S így tovább, tovább. Emberek vagyunk; Isten megátkozott, szenvedünk, túrunk, de a paradicsomból egy aranszem köntösünkhöz tapadt, és minél feketébb minden, annál jobban fénylik eme parányi fényesség.

Pedig Krúdy nem szentimentális, az élet fonákságát írja meg, és ki tehet arról, hogy az élet fonákságai oly szomorúak.

A 11 novella közül mindegyik a legjobb, mit literatúránk felmutathat.

Mindegyik abszolút becsű és mindegyik gyönyörűen szép. Csodálatosan bájos a legutolsó, és édes humora, a legelső s a többi mind jó és élvezetes olvasmány, miből gazdagszik szívünk világa, és nemesebb lesz a lelkünk.

Különben nincs messze az idő, mikor egy Krúdy-könyv szenzáció lesz, és szenzáció annak minden betűje.

A zsenialitás szikra, mely keresztültör, és én tudom, hogy Krúdy Gyulát ünnepelni fogja hálás nemzete.

Elvégre érvényesülni fog. Előbb-utóbb, de egész bizonyos, hogy érvényesülni fog.

Megjelent: *Előkelő Világ* 3. évf. 1900. január 17. 7.

Aláírás: --lla

Kötetünkben: A nyelve is a táltosoké – lágy, meleg, szomorú nyelve, a finom ízlés, a tiszta szépség, a nemes egyszerűség és misztikus szomorúság megtestesülése.

Az eredetiben: A nyelve is a táltosok és – lágy, meleg, szomorú nyelve, a finom ízlés, a tiszta szépség, a nemes egyszerűség és misztikus szomorúság megtestesülése.

Irodalom és művészet

Krúdy Gyula *A víg ember bús elbeszélései*. Budapest, 1900. 8-rét, 78 lap. Ára 4 kor. Kettős hasábos, hosszúkás lapok értendők ez alatt, kétszer oly hosszúk, mint aminő magasak, az utolsó oldalon az elkoptatott „Tartalom” helyett „Mesék” fölírás a könyvben foglaltatott 11 mese címe fölött. A könyv fekete betűkkel van nyomva – erre egyelőre nem terjed ki a szecessziós reformizálás –, hanem az utolsó oldal szélső hasábját már színes nyomatú virág tölti be, s alatta színes betűkkel ez az ajánlat: „Néked édes.” Az ajánlat valamikor a könyv élén volt, ma már a végére került, a lapszámozás jegyei pedig a lap tetejéről vagy a lap aljáról a könyv bal oldali szögletébe. Mindez együttvéve bibliográfiai kuriózum, meghonosodni nemigen fog, és nem hisszük, hogy oly sokat ígérő tehetség, minő Krúdy Gyula, ilyen apró szecessziócskák segítségével akarná könyvére felhívni a figyelmet. De nem arra vall ez a lázas termelési vágy, az ifjú, még fejlesztésre, tanulmányokra utalt talentumnak ez egymást rohamosan követő regény- és novellakötetek által való kihasználása, hogy Krúdy már nem öncélnak tekinti az írást, már nem emelkedni, hanem csak terjeszkedni akar, megelégszik maradandó sikerek helyett az ideig-óráig való figyelemkeltés eredményével? Ennek előbb csak egyhangúság, önisméltés, majd mások utánzása, végre pedig kimerülés lesz a vége: szerencsére fiatal és gazdag tehetség az övé, ha idejekorán észbe kap, ha többet szemlél, mint ír, többet tanul, mint amennyit szerepel, egy-két év múlva helyreáll a kisé megbillent mérleg. Most bizony még van művében egyhangúság, önisméltés és a mások utánzása is, ami nem is lehet másképp, mert az a vadász, aki többet lő, mint amennyi golyója van, annak puskája pufog, de nem talál. Mi van e legújabb kötetében? Ugyanaz, ami a többiekben: különöc aglegények és vénlányok, kik – amint látni fogjuk – oly logikátlanul cselekszenek, hogy már nem is különöcök, de félke-

gyelműek; a különc öregek mellett szőtt-font szerelmi történetek néha szomorú végűek, de néha oly lehetetlenek, hogy szinte bosszantó, mért nem veszi észre a szerző is úgy, mint az olvasó? Nem is igen veszi észre, mert rokonszenvével kíséri, mert egész természetesnek találja, amit leír. Vannak jól megrajzolt alakjai, van érzéke a Boz Dickens-fajta kedves humor iránt, részletmegfigyelései néha igazán megragadók, de azok az alakok lélektanilag meg nem állható mese keretében mozognak. Emellett ismétlődnek, szerző tehát – ismételjük – nem ismeri még annyira töviről hegyire az életet, hogy számtalan novellája mindenikében az élet egy-egy kétségbevonhatatlanul igaz részlete táruljon elénk, és hogy e sok novella mindenikének alakjai egy-egy új megfigyelést, egy-egy új vonásokkal és kellő gonddal megrajzolt jellemet képviseljenek, érzésteljes előadása, sötét árnyalású hangulatai, dallamos nyelve nem hagyja cserben, de ez nem elég; a bűvész a leg szebb dikcióval sem ragad meg állandóan, ha azzal nem költi fel teljes illúziókat, ha fogásait már láttuk tőle vagy másoktól! A szép leánynak nagyon szép dicsérete az ilyen: „Üde, nagyon üde. Rózsaszírom, amit már bontogatnak a szívbeli nap csókos sugarai.” Címnek jó ez a Petelei-féle titulus: *A kaján Koxi a házban van*; az időmutató barát, a kaján Koxi, ő és a nagy lármája miatt az előszobába utasított vén ébresztőóra, aki szeretne a szobába menni, de az ajtó zárva volt, ügyes dolgok; úgy látszik, Boz Dickenst olvassa most a szerző. De a meséket egészen a sajátjából kell kiállítani. Vegyük a *Bella menyasszony* címűt, annak is pompás mellékalakja a kosztadó asszony, aki krétával firkálja be az ajtót, hogy a gyerekeket sírva tilthassa el az ebédlőtől. De mily lehetetlenek a főalakok: a szigorú néni, a nagy diák és a tíz-tizenegy éves kisdíák. A nagy diák szereti Bellát, a néni nevelt leányát; a fiúk után indul a lány, együtt lakik a nagyobb fiúval, *ámde egy szálláson a kisleány!* A néni végre megjelenik a szálláson, és aztán mi történik? A néni kissé haragszik, kissé sírdogál. „Soha, sohasem bocsátom ezt meg. Soha – mondta keményen. – Maga meg, Arabella, jöjjön ide. No, jöjjön ide, gyermekem, ne féljen – tette hozzá gyöngédebben a néni. – A néni nem tudott soká haragudni, ha babos kis kendőjével letörölte már a fájdalom könnyeit.” Ez a novella vége, ezért lesz *Bella menyasszony*; ítélje meg akárki, lehetséges-e ennek így lefolynia, akár erkölcsi, akár lélektani oldaláról nézzük a dolgot. Ajánljuk Krúdynek, írjon kevesebbet, mérítsen többet az életből, amit megfigyel, tegye saját

rostájára, ami nonszensz, ami indecens, azt hullassa át, és csak tiszta magot vessen, konkoly nélküli búzát őröltessen, mert csakis az ilyen írók sütetéből nem elég egy lepény, de jólesik és kívánatos több is!

Megjelent: *Magyar Szemle* 15. sz. 1900. ápr. 15. 180.

Aláírás: –

Kötetünkben: Az ajánlat valamikor a könyv élén volt, ma már a végére került, a lapszámozás jegyei pedig a lap tetejéről vagy a lap aljáról a könyv bal oldali szögletébe.

Az eredetiben: Az ajánlat valamikor a könyv élén volt, ma már a végére került, a lapszámozás jegyei pedig a lap tetejéről vagy aljáról a könyv bal oldali szögletébe.

Gyereknász. Egy szegény ifjú vallomásaiból

Megjelent: *Új Század* 2. évf. 1. sz. 1901. január 6. 8–9.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 677; GM 538.

Előzménye: KGYÖM 23. 367–372.

Kötetünkben: Hogy Ophelia a hajam, ami hosszú most, és fekete, mint az athéni ifjaké, a hajam csókolgatta, és ifjú arcát tearózsa selyemingembe rejtette, ami puha volt, és zizegett, zizegett Ophelia haja is, amint elpuhult testemen karjai és ujjai mint meleg kígyók tekeröztek, és lilium combjai és lábszára is, ami inkább szirének lábához volt hasonlatos, mint földi nőkéhez.

Az eredetiben: Hogy Ophelia a hajam, ami hosszú most, és fekete, mint az athéni ifjaké, a hajam csókolgatta, és ifjú arcát tearózsa selyemingembe rejtette, ami puha volt, és sziszegett, sziszegett Ophelia haja is, amint elpuhult testemen karjai és ujjai mint meleg kígyók tekeröztek, és lilium combjai és lábszára is, ami inkább szirének lábához volt hasonlatos, mint földi nőkéhez.

Kötetünkben: Io Paeon!

Az eredetiben: Io Pacam!

Kötetünkben: A kék szemű szatír üvöltve rohant el az éjben, amikor a lámpa csöndesen elaludt, ám tanácsai talajra letek: a magvető magja felburjánzott, és a kis szoba sötétségéből abszintkék árnyakat láttam elrohanni, akiknek lenge ruházatát megéreztem, és tán azt a hangot, a titokzatosat is inkább éreztem, mint hallottam, amint lágyan szállt keresztül a szobán: „Hát nem jön ide, Hamlet, mint várom!”

Az eredetiben: A kék szemű szatír üvöltve rohant el az éjben, amikor a lámpa csöndesen elaludt, ám tanácsai talajra letek: a magvető magja felburjánzott, és a kis szoba sötétségéből abszintkék árnyakat láttam elrohanni, akiknek lenge ruházatát megéreztem, és tán azt a hangot, a titokzatosat is inkább éreztem, mint hallottam, amint lágyan szólt keresztül a szobán: „Hát nem jön ide, Hamlet, mint várom!”

Kötetünkben: Ahogy a tavaszéj fuvalma bujdosik a bokrok között; ahogy ringva, lengve, mindent átölelve száll a füvek felett májusnak illata; ahogy csendes lebbenéssel a pávaszem lepke látogatására érkezik barátnőjének, a rózsának, és vállára rásimul, úgy szállt a hang a sötétben, és az ágy mint szűz leány keble világított.

Az eredetiben: Ahogy a tavaszéj fuvalma bujdosik a bokrok között; ahogy ringva, lengve, mindent átölelve száll a füvek felett májusnak illata; ahogy csendes lebbenéssel a pávaszem lepke látogatására érkezik barátnőjének, a rózsához, és vállára rásimul, úgy szállt a hang a sötétben, és az ágy mint szűz leány keble világított.

A vén kakas halála

Megjelent: *Magyar Szó* 2. évf. 11. sz. 1901. január 12. 1–2.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 –; GM –.

Megjegyzés: Urbán V. László gyűjtéséből.

Tanyán. Egy vadász irataiból

Megjelent: *Fővárosi Lapok* 38. évf. 2. sz. 1901. január 13. 18–20.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 677; GM 600.

Megjegyzés: Az elbeszélés rokonságába tartozik a kötetünkben olvasható *Az ajtó éjjel* című elbeszélés is.

Újraközlés:

Tanyán

Megjelent: *Nagyvárad* 32. évf. 14. sz. 1901. január 17. 1–2.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 677; GM 600.

Újraközlés:

Tanyán

Megjelent: *Magyar Tengerpart* 9. évf. 17. sz. 1901. január 20. 1–2.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 677; GM 600.

Újraközlés:

Tanyán

Megjelent: *Brassói Lapok* 8. évf. 225. sz. 1902. november 21. 1–2.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 –; GM –.

Üres telek

Megjelent: *Divat Salon* 14. évf. 8. füzet 1901. január 15. 21–22.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 –; GM –.

Megjegyzés: Urbán V. László gyűjtéséből.

Kötetünkben: Csendes alakok nesztelen lapítottak a házak fala mellett, bizonyosan keresztet vetettek magukra, amikor a fekete kocsit látták.

Az eredetiben: Csendes alak nesztelen lapított a házak fala mellett, bizonyosan keresztet vetettek magukra, amikor a fekete kocsit látták.

Az elbeszélés variánsa:

Az üres telek titka. Riporter emlékeimből

Megjelent: *Budapest* 25. évf. 62. sz. 1901. március 3. 2–3.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 677; GM 604.

Az égbe nyúló bérházak között kopáran feküdt egy nagy, négyszögű üres telek. Ragyás, fekete deszkakerítés vette körül, amelyre a városban található összes plakátokat felragasztották. Zivataros éjszakákon kísérteties és zordon lehetett e hely, ahol a füves romokon a szél süvöltözött. Napközben kóbor ebek és csavargó macskák kedvelték a romokat, s egymás között marakodtak. Az üres telek a lófuttató térség közelében volt, és a környékbeli suhancok, akik állandóan érdeklődtek a lóversenyek dolgai iránt, sportkifejezéseket kiáltozva heccelték a marakodó állatokat, azonkívül ökleikkel döngették a kerítést, és fogadásokat kötöttek egymás között. Egyszer egy görbe hátú öregember vetődött a báméskodók közé, és így szólt:

– A csontok táncolnak a Fehér Kutya romjain.

Egy ragyás arcú, tollas kalapú ifjú érdeklődött:

– Hát csontok is vannak itt?

Az öreg sokatmondólag pislogott:

– Hogyne. Én tudom, mert ennek az üres teleknek én vagyok a gondnoka. Itt valamikor egy híres korcsma állt; mikor lebontották, két emberi csontvázat találtak befalazva benne.

– Két emberi csontváz! – mormogta a tollas kalapú ifjú megdöbbenve.

Az öregember erre odébb ment, miután megkérte az ifjakat, hogy ha jönne valaki, és megvenni akarná az üres telket, hozzá igazítsák.

Történt egy reggelen, hogy emberi alakot láttak az üres telken a fűben feküdni. Némelyek azt hitték, hogy részeg ember választotta pihe-nőjének az elhagyott romokat, de mikor a fekvő ember estig se mozdult, a környék összes gyermekei felkerekedtek, és meghívták a sarki rendőrt az ügy megvizsgálására. A rendőr – szálas, mogorva ember volt, harcsabajusszal és gyilkos szemmel, mint a külvárosi rendőrök legtöbbször – előbb elkergette a gyermekeket, de miután azok nem tági-tottak, lassan és méltósággal megindult az üres telek felé. A házakból

kitódultak az emberek, és az asszonyok karjukra kapták csecsemőiket. A külváros egész lakossága körülvette az üres telket, hol az eset homályában titokzatosan feküdt a mozdulatlan férfiú a fűben.

A rendőr mindent megszemlélt, aztán fejszét hozatott, és kifeszített egy deszkát a kerítésből. Ezen behatolt a telekre, nyomában a környék két legelőkelőbb lakosa: a pék és a fűszeres.

– Hahó, barátom – kiáltott a rendőr, és megrázta a fekvőt.

A rendőr egy másodpercig tétovázva nézte a mozdulatlan férfit, aztán lassan lehajolt, és megfordította. Megaludt vére a ruháján száradt, és kabátja mellén fel volt szakítva.

– Itt gyilkosság történt – szölt a rendőr baljóslatú hangon. – Senki se nyúljon hozzá!

Megfordult és elment. A deszkát beszögezte a kerítésbe, és az őrsi eső, amely csendesen megeredt, a fekvő öreg arcára hullott.

A külvárosban senki se feküdt le ezen az estén; némelyek, akik máskor csak késő éjjélkor merik elhagyni a sötét házakat, akkor is csak titkon, most már korán este az utcán voltak, és a falhoz lapulva megbeszélték az öregember dolgát. Az öregre emlékeztek. Az üres teleknek volt a gondnoka. Egy sötét alak így szólt halkán a társához:

– Mi csak egyszerű zsebtolvajok vagyunk, de a ragyás, tollas kalapjával, rablógyilkos. Az öregnél aranyórát láttam, mikor itt járt.

– Csitt.

Egy kard villant meg a homályban, s a két alak csendesen kullogott tovább a kerítés árnyékában. A tollas kalapú ifjú egész nap nem mutatkozott a külvárosban.

A meggyilkolt öregember kétlovas fekete kocsin utazott el a temetőkert felé, a halottasházba. A hullaszállító kocsi döcögve hajtott kocsijával. Nagy kövek rejtőzködtek a sárban, a kocsi rázkódott. Egyszerre dörömbölni kezdett valaki a kocsi belsejében.

– Hová visznek? – kérde egy mérges hang.

– A hullaházba – szölt a kocsis, és leszállván a bakról, kinyitotta a kocsiajtót. – Hát nem halt meg, öregúr?

– Eszem ágában sincs – felelt az öreg. – De hol van az óram, aranyláncom?

A kocsis erre úgy-ahogy előadta az öregnek a dolgot, ami vele történt. Az öreg nagyon haragudott.

– Mellbe szúrtak, az bizonyos – mormogta az öreg –, de a kocsi-
kázás alatt magamhoz tértem. Most pedig menjünk vissza. Nekem
valami dolgom van még a városban.

A kocsisnak ez nem tetszett:

– Jobb lesz, öregúr, ha nem bolondozik sokat. Nekem azt mondták,
hogy maga halott, és vigyem a boncolóházba. Késő este van már, és
lovaimmal együtt magam is nyugodni vágyom.

De az öreg tovább akaratoskodott. Mit tehetett mást, mint megfor-
dult lovaival, és az üres telekhez hajtott. Itt leszállt az öregúr. Éjfélre
járt, csendes volt a környék. Az öreg tántorogva, elyengülve kezdett
felmászni a deszkakerítésre. Úgy ült ott, mint egy vén macska. A hold,
amely a felhők közül előjött, megvilágította alakját. Ebben a pillanat-
ban borzasztó kiáltás hallatszott ajkáról, és az üres telekről a kerítésen
át egy tollas kalapú fiatalember ugrott ki.

– Ő az! A gyilkos! – üvöltött az öreg.

A kocsis megragadta a menekülő ifjút. A lármaára valamerről
a nagy rendőr rohant elő.

Az öreg férfiú ebben a pillanatban eltűnt a kerítésről. A sárba esett,
és többet nem mozdult. Most halt meg valójában.

*

Ez a történet azért íródott meg, mert számos nehéz sebesült halála
előtt pár órával visszanyeri erejét és eszméletét. A gyilkos pedig visz-
zatér a helyre, ahol bűnét elkövette.

A farkasvadászok

Megjelent: *Magyar Szó* 2. évf. 17. sz. 1901. január 19. 1–2.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 –; GM –.

A kapu be van zárva. Egy öregember elbeszélése

Megjelent: *Magyar Szó* 2. évf. 23. sz. 1901. január 26. 1–2.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 –; GM –.

Megjegyzés: Az elbeszélés nem azonos az 1897-ben ugyanilyen cí-
men (KGYÖM 13. 280–288.) megjelent művel.

Újraközlés:

A kapu be van zárva

Megjelent: *Új Század* 2. évf. 38. sz. 1901. szeptember 22. 6–7.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 679; GM 285.

Lámpagyújtás előtt. Szcéna

Megjelent: *Magyar Szó* 2. évf. 29. sz. 1901. február 2. 1–2.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 –; GM –.

Almásy. Kép a régi jó világból

Megjelent: *Budapest* 25. évf. 34. sz. 1901. február 3. 2–3.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 677; GM 602.

A szél és az éjszaka. Egy vadász irataiból

Megjelent: *Magyar Szó* 2. évf. 36. sz. 1901. február 10. 1–2.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 –; GM –.

Férfiálmok

Megjelent: *Magyar Hírlap* 11. évf. 44. sz. 1901. február 13. 1–2.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 677; GM 603.

A vadász a völgybe ért. Egy vadász irataiból

Megjelent: *Magyar Szó* 2. évf. 47. sz. 1901. február 23. 2–3.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 –; GM –.

Farsangi ének

Megjelent: *Magyar Hírlap* 11. évf. 70. sz. 1901. március 11. 1–2.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 677; GM 605.

Este

Megjelent: *Magyar Szó* 2. évf. 62. sz. 1901. március 13. 2–4.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 –; GM –.

Előzménye: KGYÖM 24. 230–235.

Hídon

Megjelent: *Magyar Szó* 2. évf. 67. sz. 1901. március 19. 3–5.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 –; GM –.

Urunk Jézus gyermekségéből. Jeruzsálemi vásár

Megjelent: *Új Világ* 4. évf. 13. sz. 1901. március 27. 2–5.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 677; GM 606.

Szalonkaes. Egy vadász irataiból

Megjelent: *Magyar Szó* 2. évf. 75. sz. 1901. március 28. 1–3.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 –; GM –.

Urunk Jézus gyermekségéből

Megjelent: *Magyar Szó* 2. évf. 82. sz. 1901. április 5. 1–2.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 –; GM –.

Tavaszi este

Megjelent: *Magyar Hírlap* 11. évf. 95. sz. 1901. április 6. 1–2.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 677; GM 607.

Az ajtó éjjel. Egy vadász irataiból

Megjelent: *Magyar Szó* 2. évf. 84. sz. 1901. április 7. Húsvéti melléklet 27–28.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 –; GM –.

Megjegyzés: A kötetünkben olvasható Tanyán című elbeszélés variánsa.

Újraközlés:

Az ajtó éjjel. Egy vadász irataiból

Megjelent: *Újság* (Kolozsvar) 3. évf. 114. sz. 1901. április 27. 1–2.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 –; GM –.

Megjegyzés: Urbán V. László gyűjtéséből.

Újraközlés:

Az ajtó éjjel. Egy vadász irataiból

Megjelent: *Magyar Szó* 3. évf. 5. sz. 1902. január 5. 2–3.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 –; GM –.

Daliás király halála

Megjelent: *Magyar Hírlap* 11. évf. 99. sz. 1901. április 11. 1–2.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 677; GM 610.

Megjegyzés: Urbán V. László gyűjtéséből.

Vízparton

Megjelent: *Budapesti Napló* 6. évf. 99. sz. 1901. április 11. 1–2.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 677; GM 609.

A pajkos. Krúdy Kálmán élményeiből

Megjelent: *Budapest* 25. évf. 102. sz. 1901. április 14. 2–3.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 678; GM 611.

A Hét Bagolyban

Megjelent: *Divat Salon* 14. évf. 14. füzet 1901. április 15. 22.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 –; GM –.

Megjegyzés: Urbán V. László gyűjtéséből.

Egyről a sok közül

Megjelent: *Magyar Hírlap* 11. évf. 114. sz. 1901. április 26. 1–2.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 678; GM 612.

Romok éjjele

Megjelent: *Új Idők* 7. évf. 19. sz. 1901. május 5. 404–406.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 –; GM –.

Kötetünkben: Leszállt, kifizette a víg kocsiszt, aztán előrement a világos ablak felé.

Az eredetiben: Leszállt, kifizette a víg kocsiszt, aztán előrement a világos ablak felé.

A magányos férfi

Megjelent: *Magyar Hírlap* 11. évf. 125. sz. 1901. május 8. 1–2.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 678; GM 614.

Az öreg grófnő

Megjelent: *Magyar Szó* 2. évf. 109. sz. 1901. május 9. 2–3.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 –; GM –.

Egy földesasszony történetéből

Megjelent: *Magyar Hírlap* 11. évf. 131. sz. 1901. május 14. 1–2.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 678; GM 616.

Az elbeszélés más címen, némiképp átdolgozva:

Megjelent: *Magyar Szó* 2. évf. 237. sz. 1901. október 8. 2–3.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 –; GM –.

Pár éve történt, midőn kimondhatatlan szerelemmel tavaszodott, éjjel a dombokon sétáltam, és egyedülvalóságomban láttam a rétek és mezők fényfolyóit, amint csillagsugárban hömpölyögtek még a régi temetőből is, az árkon át, és a törpebokrok között, ahová, tudomásom szerint, egy bűbájos, vén cigányasszonyt temettek, fényes patak folyt a sírok közül a rétre. Enyhe, halk májusi éjjel, mielőtt a kakasok először kukorékolnának, ha megállasz a keresztúton, háromszor bal felé fordulsz, és kezekben vén koldus olvasóját tartod, bizony meglátod kedvesedet, bármily távol legyen is tőled. Ti bölcs, szűkszavú emberek, tán a vadkacsa tizenharmadik tojásában sem hisztek, de ha mindazt tudnátok, amit öreg dajkák és csavargó, vén koldusok tudnak a keresztutakról, magányos, kiszáradt nyárfákról, az útszélek nagyon tüskés bokrairól és az éjjeli hangokról, amelyeket a domboldalon, a diófa mellett lehet hallani éjjeli csöndben, bizony hinnétek, hogy vannak jó és rossz szellemek, de különösen vannak szerek, melyeknek segítségével a hűtlen kedvest a hetedik országból is vissza lehet csalogatni. A csillagsugáros májusi éjjeleken, midőn a dombokon a szél halkkal jár, a vén fák összesúgnak, a nedves rétek felsőhajtanak, mintha özvegyasszonyok rejtőznének a fűben; bűbáj van ekkor a csillagfény reszketésében, a víz csergedezésében, amely a réten ellapulva folyik, csak a kakas ne szóljon közbe.

Gondolnátok, hogy Erzsébet asszony, az itt lakó birtokos özvegy nem tudta, hogy kedves jó urát a másvilágról semmiféle szerek többé vissza nem hozhatják? (anyányi kulccsal zárták be mögötte az ajtót) –, de mégis, de mégis látni azt a szép fiatalembert mosolygó piros orcájával, bátor nézésű szemével, kunkorgó kis fekete bajszával, aki neki két esztendeig, három hónapig és tizenkét napig édes jó hitves ura volt, nem volna-e boldogság?

Télen (az első télen önélküle) esténként a fonóasszonyok között ült, és hallgatta meséiket, babonás történeteiket. Dombvidéken, ahol a völgyekben titkos lápok, a síkságon pedig szellős és hanggal teli nádás húzódik, a nők és férfiak képzelődők. A fonóban az asszonyok a görbe fáról tudták, hogy az rosszindulatú. Párosával, összefogódzva mentek az udvarra besötétedés után, és sikoltva futottak be a házba; sikoltásuk a világos küszöbön már kacagássá változott. Erzsébet együtt kacagott a cselédasszonyokkal.

(Erzsébet húszesztendős múlt karácsonykor, árva leány volt, és tizennégy esztendős kora óta mindig egy férfit szeretett. Barna volt, s piros arcú, mint a falusi asszonyok. Haját simára fésülte, és barna selyemszalagokkal ékesítette.)

A dombok között egy régi kolostor emelkedett ósdi ablakokkal és veteményeskerttel. A templomban mezítelen lábú barátok miséztek, és vasárnaponként fényes kopasz fejű koldusok ülték körül a templomot. Az öreg koldusok úgy megtanulják a mesterségüket, hogy még akkor is színészkednek, amikor senki se látja őket. Reggeltől estig imádkoznak a napfényben, hogy gyorsabban múljék az idő.

Erzsébet egy nagyon öreg, csizmás, kopasz férfitől itt megvette olvasóját. Az olvasóval hazament, és egész nap ki nem mozdult szobájából, mely jóféle levendulától volt illatos.

Százsor is meghányta-vetette magában, hogy mit fog kérdezni az ő kedves urától, ha az csakugyan megjelenik előtte.

Mit kérdezz, mit kérdezz? Ha gyermekük lett volna, könnyű lett volna a kérdés. Kedves Gyurka, mit csináljak a fiúval? Pap legyen, avagy fiskális legyen? Adj tanácsot. – De gyermekük nem volt. A birtok is, szép nagy darab föld egy tagban, úgy maradt itt, hogy egy krajcár adósság sem terhelt. Ekék, boronák, vetőgépek szépen rendbe rakva a csűrben, az igásállatok az istállóban. Csak éppen egy iga volt oda vízért, midőn azon a decemberi délutánon a kedves jó György tagjai hidegülni kezdtek. Erzsébet mellette ült, de hiába vette a férje kezét két meleg, puha tenyere közé, azt már nem tudta fölmelegíteni. A birtokos ember haldoklott, itt hagyni készült a rétet, mezőt és erdőt, amit kisfiú kora óta járt és mívelt, apja, nagyapja, meg annak az apja példájára... Hogy nehezebb legyen az elválása a földi mezőktől, haldoklásában, a szoba közepén, a karosszékben látta, hogy a havas felhők közül kibújt a nap, és téli, de aranyos verőfényrel ragyogta be az udvart. A letaposott havon kis jércék és kakasok ugráltak szem után kapkodva, egy kan veréb nagyon pörölt emiatt az ereszetről, és nagy, lomha kálvinista varjú lebbent a szikár eperfára. Nagyra nőtt, bús fekete szemével a napfénybe meredt, és azt mondta:

– Milyen szép idő van!

De az ő szeme nem fénylett már e szép téli idő láttára, mint a többi gazdáké. Inkább végtelen bánat volt a hangjában; mert a tavaszt, midőn az idő még szebb lesz, és az igások vidáman, ostorpattogás kísére-

tében vonulnak ki a földekre, az izzadt, fekete földre sebes eső hull, és hajnalban szántani kezdenek az ökrök, és vetnek a gazdák, a tavaszt, de a gazdag, aranypiroságú nyarat sem érheti már meg. Egy fél óra múlva eltűnt a nap a halmok mögött, és ő komoran, összehúzva homlokát rebegte:

– Vigyázz, Erzsébet, a drága, szép csikaimra. A deres köhög, mikor zabol, vigyázz...

Ezután nem sokkal egészen meghidegedett a keze a búcsúzóinak.

Erzsébet most, midőn szobája csöndességében ismét elgondolta azt a téli délutánt, úgy kiáltozott, mint akkor keservében, és a földre vetve magát, a vén kopasz koldus olvasóját csókolgatta.

*

Az országút barnán kanyarog a rétek között a csillagos égboltozat alatt. Szél nem jár, a hold elfogyott, és a dombok körvonalai bizonytalanul rajzolódnak a sötétké égboltozat oldalára. A mezőkre fehér fátyol alakjában lopózik a harmat, és a sovány nyírfák között panaszosan kiált valami éji madár.

Az országúton mezítláb haladt Erzsébet. A cipőcskéit a kezében vitte, és az olvasót mellére akasztotta. Olyan halk, csendes volt a lépése, mint a suhanás. Szoknyáját felemelte kissé, és fehér, formás lábival hosszúakat lépett. A fejére barna kendőt kötött. Ha jönne a csösz, bizonyára ingerkedni kezdene a formás menyecskével. A fényfolyók a régi temető sírjai közül persze megindultak. A mezőkön a tavasz szaga érzett, egy elhagyott tanyaház kertjében orgona nyílt.

Erzsébet az enyhe és bűvös illatokra nem indult meg. Inkább szemére húzta a kendőt, és valami imádságot mondott magában, amelynek vége-hossza nem volt, míg a keresztútra ért, hol háromszor, bal felé, megfordult.

A keresztutaknál rendesen van valami kődarab, amin a vándorok megpihenni szoktak. Valamikor feszület állt itt, a régi, jó vén pap idejében, és búzaszentelő napján a falusiak itt áhítattal énekeltek. Erzsébetnek legelőször is az jutott eszébe, hogy feszületet csináltat ide. Jöjjön ide imádkozni, akinek bűja, bánata van az országúton. Lám, ha most feszület állna itt, mennyivel nyugodtabbnak, biztosabbnak érezné magát. A jó Isten fiának képmása leszögezett karjaival is megvédelmezi azokat, kik enyhülést jönnek hozzá keresni.

Tehát a kőre ült, és belemeredt a csillagfényes éjszakába. A dombok fölött felhők aludtak, és nem messzire a nyárfa apró leveleivel reszketett.

Amint nézegetett, eszébe jutott, hogy merre vannak a földjei, amelyek az után a nagyon jó ember után maradtak rá. Innen is, túl is a dombokon látta a repcetáblákat, ahol nagyon gyönyörű a föld. Zabot a szomszéd dülőbe, búzát pedig a fekete földbe vetettek. Ha eső, jég, betegség el nem veri, nagyszerű termése lesz az idén. A csikókat, amelyekről a megboldogult beszélt, ősszel hazahozza a nyaralásból, és kocsiba fogja őket. Gyönyörű két állat az a két csikó! Csak legalább gyermeke volna!

Ez jutott legvégül és mindig az eszébe, éjjel és nappal. Fiú, vagy akkora lány, mint a kisujjam, akinek érdemes volna élére rakni a garasokat, és zavarni az igásokat, ha ólmos eső hull is. De így – hiába...

A gondolkozásban el is felejtette, hogy miért jött ide. Néma volt az éjszaka, és tenyerébe hajtva fejét, folyton valami kisgyermeken gondolkozott, akivel a jó Isten őt megáldaná, akinek élhetne, dolgozhatna, gyűjthetne...

Anélkül, hogy észrevette volna, felhúzta a cipőit, és gyorsan hazafelé indult, mindig ugyanarra az egyre gondolva.

Reggel, midőn otthon fölébredt, dobogó szívvel gondolt az éjjeli sétára. A háztartási könyvébe reggeli után egyebek közt ezt is beírta: Jártam az uramnál, és azt mondta, hogy menjek férjhez!

Újraközlés:

Babonás történet

Megjelent: *Magyar Bazár* 38. évf. 24. sz. 1903. december 16. 1–2.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 690; GM 793.

Vidéki színházak

Megjelent: *Nagyvárad* 32. évf. 114. sz. 1901. május 16. 2–3.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 –; GM 621.

Vidéki élet

Megjelent: *Magyar Szó* 2. évf. 117. sz. 1901. május 18. 2–4.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 –; GM –.

Két gyertya kialszik

Megjelent: *Magyar Hírlap* 11. évf. 140. sz. 1901. május 23. 1–2.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 678; GM 617.

Megjegyzés: A kötetünkben olvasható *Szikra a hamu alatt* című elbeszélés a *Két gyertya kialszik* rokonságába tartozik.

Újraközlés:

Két gyertya kialszik

Megjelent: *Nagyvárad* 32. évf. 161. sz. 1901. július 13. 1–2.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 678; GM 617.

Egy öreg férfi történetéből

Megjelent: *Magyar Hírlap* 11. évf. 146. sz. 1901. május 30. 1–3.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 678; GM 618.

Újraközlés más címen:

Az öreg báró lelke

Megjelent: *Magyar Szó* 3. évf. 13. sz. 1902. január 15. 1–2.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 –; GM –.

Egy gyertya égve marad

Megjelent: *Magyar Hírlap* 11. évf. 154. sz. 1901. június 7. 1–4.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 678; GM 621.

Tavaszi út

Megjelent: *Pesti Napló* 52. évf. 160. sz. 1901. június 13. 1–2.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 –; GM –.

Az alábbi mondat a szövegben idézett alakban jelent meg. Nem nyilvánvaló, mi hiányzik belőle: „A herceg nem volt valami gazdag, és szakálla mellét verdeste; szerette, ha alázatosan közeledtek hozzá, mert – mint mondtam – nem volt.”

Éjjeli kép

Megjelent: *Magyar Hírlap* 11. évf. 162. sz. 1901. június 15. 1–2.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 678; GM 622.

Egy ifjú vallomása

Megjelent: *Magyar Hírlap* 11. évf. 167. sz. 1901. június 20. 1–2.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 –; GM –.

Halkan és szemérmesen

Megjelent: *Pesti Napló* 52. évf. 169. sz. 1901. június 22. 1–2.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 –; GM –.
Megjegyzés: Urbán V. László gyűjtéséből.

Újraaközlés:

Halkan és szemérmesen
Megjelent: *Aradi Közlöny* 16. évf. 201. sz. 1901. szeptember 4. 1–2.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 –; GM –.

Újraaközlés:

Halkan és szemérmesen
Megjelent: *Szabadság* 28. évf. 208. sz. 1901. szeptember 11. 1–2.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 –; GM –.

Újraaközlés:

Halkan és szemérmesen
Megjelent: *Felsőmagyarország* 17. évf. 208. sz. 1901. szeptember 12. 1–3.

Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 –; GM –.

Öreg vendég

Megjelent: *Új Század* 2. évf. 26. sz. 1901. június 30. 9–10.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 678; GM 624.
Előzménye: KGYÖM 24. 129–133.

Kis leány esete

Megjelent: *Divat Salon* 14. évf. 20. füzet 1901. július 15. 21–22.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 –; GM –.
Megjegyzés: Urbán V. László gyűjtéséből.

Kötetünkben: Cserép, az atya fontoskodva állt a pap mögé, és fejét előrenyújtva kimeresztette a szemét.

Az eredetiben: Cserép, az anya fontolkodva állt a pap mögé, és fejét előrenyújtva kimeresztette a szemét.

A gnóm

Megjelent: *Ország-Világ* 22. évf. 29. sz. 1901. július 21. 564–565.
Aláírás: Ifj. Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 678; GM 627.

A *gnóm* számos helyen trehány szedőre enged következtetni. Az alábbi részlet alapján például nemigen lehet rekonstruálni, mi állhatott a kéziratban:

Odakívül ragyogó őszi alkonyat volt. A nagy topolyák ágairól hullottak a zörgő levelek, körülöttük varjak keringtek, s belecsíptek fáradt gallyaikra.

És ebben a különös alkonyati órában – amiről akkor azt hittem, sohasem fogom többet úgy is olyanoknak érezni – járkáltam én az elhagyott szobákban.

Szikra a hamu alatt

Megjelent: *Magyar Tengerpart* 9. évf. 162. sz. 1901. július 21. 1–2.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 678; GM 626.

Megjegyzés: Vö. Két gyertya kialszik

Tűz. Egy vadász irataiból

Megjelent: *Magyar Szó* 2. évf. 201. sz. 1901. augusztus 27. 2–3.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 –; GM –.

Előzménye: KGYÖM 24. 242–245.

Újraközlés:

Tűz. Egy vadász irataiból

Megjelent: *Debrecen* 33. évf. 169. sz. 1902. szeptember 2. 1–2.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 –; GM –.

Megjegyzés: Urbán V. László gyűjtéséből.

Újraközlés:

Tűz. Egy vadász irataiból

Megjelent: *Szabadság* 28. évf. 202. sz. 1901. szeptember 4. 1–2.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 –; GM –.

Megjegyzés: Urbán V. László gyűjtéséből.

Újraközlés:

Tűz. Egy vadász irataiból

Megjelent: *Felsőmagyarország* 17. évf. 202. sz. 1901. szeptember 5. 1–2.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 –; GM –.

Megjegyzés: Urbán V. László gyűjtéséből.

A kályha körül

Megjelent: *Magyar Tengerpart* 9. évf. 202. sz. 1901. szeptember 8. 1–2.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 679; GM 328.

Előzménye: KGYÖM 4. 161–165.

Kötetünkben: Istenem, hisz nem tudom elfelejteni, csak szeretni tudom, és tegyen, mondjon, írjon bármit – én csak magamat vetem meg, csak magamat, meg magát szeretem nagyon-nagyon.

Az eredetiben: Istenem, hisz nem tudom elfelejteni, csak szeretni tudom, és tegyen, mondjon, írjon bármit – és csak magamat vetem meg, csak magamat, meg magát szeretem nagyon-nagyon.

Pest felé

Megjelent: *Magyar Szó* 2. évf. 215. sz. 1901. szeptember 12. 2–3.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 –; GM –.

A régi város

Megjelent: *Magyar Bazár* 36. évf. 35. sz. 1901. szeptember 16. 1–2.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 679; GM 630.

Előzménye: KGYÖM 24. 282–285.

Pogányok járták a Bakonyt

Megjelent: *Magyar Szó* 2. évf. 221. sz. 1901. szeptember 19. 1–5.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 –; GM –.

Kötetünkben: – Nono, fiam – szólt fejcsóválva Kund. – A városban lakók ravaszabbak, mint az erdőben kóborlók.

Az eredetiben: – Nono, fiam – szólt fejcsóválva Ompoly. – A városban lakók ravaszabbak, mint az erdőben kóborlók.

Nádas hangok. Egy öregember elbeszélése

Megjelent: *Magyar Szó* 2. évf. 228. sz. 1901. szeptember 27. 1–2.

Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 –; GM –.

Újraaközlés:
Nádas hangok. Egy öregember elbeszélése
Megjelent: *Arad és Vidéke* 21. évf. 222. sz. 1901. szeptember 28. 2.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 679; GM 631.

Újraaközlés:
Nádas hangok. Egy öregember elbeszélése
Megjelent: *Nagyvárad* 32. évf. 253. sz. 1901. október 30. 1–2.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 679; GM 631.

Két csirke utazása

Megjelent: *Magyar Szó* 2. évf. 233. sz. 1901. október 3. 1–3.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 –; GM –.
Előzménye: KGYÖM 24. 236–241.

Újraaközlés:
Két csirke utazása
Megjelent: *Debreceni Hírlap* 11. évf. 215. sz. 1901. október 4. 1–3.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 –; GM –.
Megjegyzés: Urbán V. László gyűjtéséből.

A szürke macska

Megjelent: *Magyar Szó* 2. évf. 244. sz. 1901. október 16. 1–2.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 –; GM –.
Előzménye: KGYÖM 23. 416–422.

A nyomorúság utcája. Rajz a fővárosi életből

Megjelent: *Budapest* 25. évf. 289. sz. 1901. október 20. 2–3.

Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 679; GM 632.

Őszi napnak alkonyulatánál

Megjelent: *Magyar Szó* 2. évf. 251. sz. 1901. október 24. 1–3.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 –; GM –.
Előzménye: KGYÖM 24. 184–189.

Beszélgetés a zöld kocsiban

Megjelent: *Magyar Szó* 2. évf. 255. sz. 1901. október 29. 2–4.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 –; GM –.

Az eperjesi hóhér

Megjelent: *Magyar Szó* 2. évf. 263. sz. 1901. november 7. 2–5.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 –; GM –.

Kötetünkben: Mikor már megelégette a lazsnakolást, akkor azt mondta Sutáknak:

Az eredetiben: Mikor már megelégette a masnagolást, akkor azt mondta Sutáknak:

Zöld Marci. Rajz a régi betyárvilágból

Megjelent: *Budapest* 25. évf. 310. sz. 1901. november 10. 2–3.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 679; GM 633.

A kandúr

Megjelent: *Magyar Szó* 2. évf. 268. sz. 1901. november 13. 2–3.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 –; GM –.

Újraaközlés:
A kandúr

Megjelent: *Budapest* 26. évf. 88. sz. 1902. március 30. Húsvéti melléklet 2–3.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 682; GM 664.

A beteg fiatalember

Megjelent: *Divat Salon* 15. évf. 4. füzet 1901. november 15. 21–22.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 679; GM 634.

Előzménye: KGYÖM 20. 366–372; KGYÖM 23. 446–452.

Esti látogatás. Egyfelvonásos elbeszélés

Megjelent: *Magyar Szó* 2. évf. 278. sz. 1901. november 24. 2–5.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 –; GM –.

Kötetünkben: (Lászlófihoz lép, és vállára teszi a kezét.)

Az eredetiben: (Lászlóhoz lép, és vállára teszi a kezét.)

A vashajú leánya

Megjelent: *Amerikai Magyar Népszava* 2. évf. 50. sz. 1901. december 11. 2–3.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 –; GM –.

Megjegyzés: Urbán V. László gyűjtéséből.

Magányosságban

Megjelent: *Magyar Szó* 2. évf. 296. sz. 1901. december 15. 2–3.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 –; GM –.

Ember a hegytetőn

Megjelent: *Budapest* 25. évf. 351. sz. 1901. december 21. 2–3.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 679; GM 639.

Előzménye: KGYÖM 24. 160–164.

A király válik

Megjelent: *Magyar Szó* 2. évf. 304. sz. 1901. december 25. Karácsonyi melléklet XIII–XV.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 –; GM –.

Kötetünkben: A főszakács se vette rossz néven, mikor hírül hozták neki, hogy a Tiberis túlsó felén fekvő pápai majorsági udvarba egy csorda szarvasmarhát hajtottak be magyarországi csordások.

Az eredetiben: A főszakács se vette rossz néven, mikor hírül hozták neki, hogy a Tiberis túlsó felén fekvő pápai majorsági udvarba egy csoda szarvasmarhát hajtottak be magyarországi csordások.

Kötetünkben: Ha kiátkoznám, protestáns lenne, és még az aranyak reménysége is elveszne.

Az eredetiben: Ha kiáltoznám, protestáns lenne, és még az aranyak reménysége is elveszne.

Luzsányi. Mária Terézia királynő őfelsége gárdista hadnagyának egy karácsonya

Megjelent: *Pesti Napló* 52. évf. 355. sz. 1901. december 25. Melléklet: XI–XII.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 –; GM –.

Kötetünkben: Még vén szolgálója is, akit éppen olyan rövid katonai vezényszavakkal szokott kormányozni, mint egykor katonainasát, elkéredzkedett erre az estére.

Az eredetiben: Még vén szolgálója is, akit éppen olyan rövid katonai vezényszavakkal szokott kormányozni, mint egykor katonainasát, elérkezkedett erre az estére.

Mindenkit érhet baj

Megjelent: Budapest, Méhner Vilmos, 1901.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 676; GM 640.

Megjegyzés: Kelecsényi László csodálatos Krúdy-gyűjteményéből.

2. Bizonytalan szerzőségű szöveg

Az alábbi elbeszélés a *Magyar Szó* című lapban jelent meg, és nagy valószínűséggel Krúdy Gyula munkája. Ezt a feltevést külső és belső érvek egyaránt alátámasztják. A szöveg végén olvasható aláírás (K. Gy.) ebben az időszakban a *Magyar Szó* tárcairovatójának szerzői közül egyedül Krúdy nevének felel meg. A nagy valószínűség azonban nem bizonyosság.

Megjelent: *Magyar Szó* 2. évf. 52. sz. 1901. március 1. 1–2.

Aláírás: K. Gy.

Bibliográfia: FG1 –; GM –.

Mikes Kelemen CCVIII-ik levele

Rodostó –

Édes néném, úgy vagyok én is, mint az a bizonyos sivatagi arabus az *Ezeregyéjszakából*, akinek teherhordó számara a sivatag közepén holtan összeroskadt, az arabus azután, vállaira kapván a terhet, egyedül továbbügetett az úton, és biztatta, rúgta, hajtotta magát, mintha ő volna a teherhordozó számár. Én is itten, hogy egyedül maradtam a bujdosók közül, mert Zay úrfit is eltemettük, egyedül menvén az áldozatra utána, biztatgatom, hitegetem magam, hogy megvirrad még nekem is; hatvankilenc esztendő keblemből a sóhajtasok nemhiába szállnak vala a zágoni határ felé. Kéd, édes néném, nem is gondolhatja, hogy milyen mély itten a mi aluvásunk. Szegény urunk előtt elment vala Bercsényi úr. De ő csak Zsuzsit hagyta itt árvaságban. A fejedelem mindnyájunkat árvaságban hagyott. Hej, sósabb a tengernél a bujdosók kenyere. Sibrik apánk mindjárt az ő ura után ment, aztán Csóki

úr, Pápai sógor. Legutoljára a bujdosók közül Zay úrfi maradt. Oly csendességben vagyunk, valamint az Elízium mezején lévő lelkek, ahol még Mohamed tanítása szerint is a lelkek nagy kiességben vannak.

Újságot mondok kédek, hogy ne folytassam mindig e szomorúságokat. Hírét vettük, hogy Ocskai úr felébredt a tizenhetedik saeculumból. Húszéves sürgyő diák voltam, amikor Ocskai úrnak fejét vették Újváron. Emlékszem mindenre, ami történt, habár régen is történt: mégis mintha tegnap vinnék Ocskai Lászlót Újvár felé. Károli Sándor uramnak fejét nem vették, de Ocskai Lászlónak copfos fejét törzsétől bizony elválasztották, és sok szegény kurucnak lón nagy bujdosása. Hej, Ocskai, Ocskai! Míg urunk közöttünk laktott, néha beszédbe szőttük az ő nevét. Ő is odatarozik az elhagyott országhoz, zágoni szilvafákhoz. Urunk akkor házat és kertet épített. Már elsoványodék kövérségéből, de egész nap felügyelt a munkásokra. Kőművesekkel és ácsokkal konferenciázott ez a nagy ember, akinek hazánk boldogulását kellett volna igazítani. Bőjtben voltunk akkor épp, és Sibrik sógor emlegette, hogy milyen szamarak azok az itteni halászok. Vitellius császár asztalán néha hétezer fajtájú hal is volt, bezzeg mi örvendezhetünk, ha egyféle halat láthatunk tányérunkon. Az örmények azt mondják, hogy nincs itt hal, de én inkább azt hiszem, hogy volna hal, csak nekünk nem jut belőle. Tojáson élünk, és napjában kétszázat is megeszek rántottában. Ha Vitellius asztalához járhatnánk, nem kellene rántottát enni, de nem is volna jó annyi sokféle halban dúskálni, főképpen ilyen ritka bőjtben, mint a mostani.

Így beszélgettünk Sibrik sógorral, míg urunk egyszerre elővette francia óráját, és monda, mennénk tán ebédelni.

Mindjárt erre doboltak is ebédre. Olyan rend vagyon itt, hogy mindenféle rend a mi urunk páratlan rendessége után igazodik.

Feleltem: bizony jó lesz, mert régi jó etyepetyém mintha visszajött volna bőjtől havában. Közönségesen azt tartják, hogy a nagybőjt apostoli szerzés. De ha nem is az volna, akkor is nagyon helyes dolog volna, mert akinek már nem volt semmi etyepetyéje karácsony havában, farsangban, lakodalmak idején, bőjti pihenésben visszanyeri azt, és a húsvéti kalácsot úgy eszi, mintha soha annál jobbat nem evett volna.

Urunk ment elől, mi Sibrik sógorral utána. Urunk rendes szokása szerint nemigen szólt bele vitánkba. Hej, hiszen sokat is kellett vol-

na néki beszélni, pláne azon időben, mikor szegény Zsuzsi Lengyelországba készült. Majd megölt akkor a fájdalom, és kicsiben múltott, hogy önagságát nem kértem a közbenjárásra Zsuzsi obsideálásánál. Így növeltük böjti beszélgetésekkel etyepetyénket a jó Sibrik úrral, midőn a fejedelem háza felé közeledtünk. Az urunk a földre nézett rendes szokása szerint, és mély gondolatokba elmerülve nem is hallotta a mi csacsogásunkat; egyszerre megállt, és hátrafordult: „Ocskai Lászlónak a sorsa derekas volt – mondta urunk. – Nem állhatta volna a rodostói remeteséget az a pendelykergető ember!” Sibrik uram elhamarkodva nyitotta ki a száját: „Áruló volt, fejét vették.” Urunk a földre nézett, és elgondolkozva csóválta a fejét: „Nagy vitéz volt, kár érte. Az ő árulására hanyatlott le a mi csillagunk.” Sibrik uram arca pulykavörös lett: „Hát Károli, Károli, nagyságos fejedelem?” „Károli Sándor csak bevégezte azt, amit Ocskai elkezdett” – szólott urunk, és továbbment.

Így nagyon szomorú kedvvel ültünk le ebédelni a fejedelem házában. A hideglelős szakács dideregve főzte meg az ebédet a jóféle tűznél, és mi szomorúan ettük. Hej, kéd, bizonyosan nevetné a rántott potykát.

Sibrik uram, mikor szóhoz jutott egy confidens szálla miatt, amely torkán megakadt és a másvilágra akarta küldeni ármányosságával, elbeszélte Ocskai ebédjét. Ocskai a töltött káposztát szerette malac filivel; jó etyepetyéjű ember volt, és a bort se vetette meg. De addig nem esett neki jól semmi étel-ital, amíg el nem vonták a kedves nótáját. Bezzeg nem afféle kéthúrú muzsikát pengettek neki, mint itt az örmények pengetnek lakodalmak idején, hanem jóféle magyar muzsikát, amihez táncolni lehetett. Bizony, bujdosásunkban még nem vontak nekünk nótát. Majd Zágóban egyszer, ha meglátom határidat valaha, Zágón!

Urunk arcára tekintettünk. De micsoda ijedségbe estem! Aki máskor természet szerint mindenkor piros lévén, úgy elsárgult, valamint ha sáfránnyal megkenték volna. Már két naptól folyvást nagy gyengeséget érzett – a hideglelés miatt –, de elfogta erejét a nyavalya. Így szólott: „Ne bántsátok Ocskait, nyugodjon békében; ami bűne volt, megfizetett érte, ami vitézsége volt, soha el nem felejtik nevével együtt említeni. Legjobb katonám volt, de a szoknya elcsábította. Mással is megtörtént ez.”

Mink erre nem szóltunk semmit, mert György úrfi nevét nem

akartuk emlegetni. De ebéd után Sibrik sógorral elmentünk a partokra, amerre Zsuzsikához járogattam valamikor, és szomorúkat beszélgettünk urunk betegségéről.

De be is fejezem már leveletem. A szomorú levél jobb, ha minél rövidebb. Majdcsak gondja lesz ránk is a nagyccselédes gazdának, aki soha meg nem hal. Édes néném, jó éjszakát. És az ének szerint: Ha szeretsz, szeretlek én is.

*

P. S. Pénzünk volna elegendő. A francok hat esztendeig se adtak annyit, amennyit itt egyszerre adnak. Majdcsak megsegít a jó Isten. Ha az egyik tenyerével eltakarja Erdélyt, a másikával táplál. Nem esünk kétségbe, hanem bízunk és remélünk, hogy valamikor meglátjuk azt a tündérországot.

Néném, az egészségére vigyázzon! Ámen.

Kötetünkben: Ha Vitellius asztalához járhatnánk, nem kellene rántottát enni, de nem is volna jó annyi sokféle halban dúskálni, főképpen ilyen ritka böjtbén, mint a mostani.

Az eredetiben: Ha Vitellius asztalához járhatnánk, nem kellene rántottát enni, de nem is volna jó annyi sokféle halban bujkálni, főképpen ilyen ritka böjtbén, mint a mostani.

Tartalom

Regényfejezet.....	7
Mese-mese.....	12
Bella menyasszony.....	21
Gyereknász. Egy szegény ifjú vallomásaiból.....	29
A vén kakas halála.....	35
Tanyán. Egy vadász irataiból.....	38
Üres telek.....	43
A farkasvadászok.....	49
A kapu be van zárva. Egy öregember elbeszélése.....	54
Lámpagyújtás előtt. Szcéna.....	59
Almásy. Kép a régi jó világból.....	63
A szél és az éjszaka. Egy vadász irataiból.....	66
Férfiálmok.....	70
A vadász a völgybe ért. Egy vadász irataiból.....	75
Farsangi ének.....	78
Este.....	82
Hídon.....	87
Urunk Jézus gyermekségéből. Jeruzsálemi vásár.....	91
Szalonkales. Egy vadász irataiból.....	97
Urunk Jézus gyermekségéből.....	102
Tavaszi este.....	105
Az ajtó éjjel. Egy vadász irataiból.....	109
Daliás király halála.....	114
Vízparton.....	118
A pajkos. Krúdy Kálmán élményeiből.....	123
A Hét Bagolyban.....	126
Egyről a sok közül.....	130
Romok éjjele.....	135
A magányos férfi.....	143
Az öreg grófnő.....	146

Egy földesasszony történetéből.....	150
Vidéki színházak.....	155
Vidéki élet.....	158
Két gyertya kialszik.....	164
Egy öreg férfi történetéből.....	169
Egy gyertya égve marad.....	174
Tavaszi út.....	182
Éjjeli kép.....	187
Egy ifjú vallomása.....	190
Halkan és szemérmesen.....	195
Öreg vendég.....	200
Kis leány esete.....	205
A gnóm.....	209
Szakra a hamu alatt.....	216
Tűz. Egy vadász irataiból.....	220
A kályha körül.....	224
Pest felé.....	229
A régi város.....	233
Pogányok járták a Bakonyt.....	237
Nádas hangok. Egy öregember elbeszélése.....	248
Két csirke utazása.....	252
A szürke macska.....	258
A nyomorúság utcája. Rajz a fővárosi életből.....	263
Őszi napnak alkonyulatánál.....	266
Beszélgetés a zöld kocsiban.....	271
Az eperjesi hóhér.....	275
Zöld Marci. Rajz a régi betyárvilágból.....	281
A kandúr.....	284
A beteg fiatalember.....	288
Esti látogatás. Egyfelvonásos elbeszélés.....	292
A vashajú leánya.....	301
Magányosságban.....	308
Ember a hegytetőn.....	313
A király válik.....	317
Luzsányi.....	324

Mária Terézia királynő őfelsége gárdista hadnagyának egy karácsonya.....	324
Mindenkit érhet baj.....	332
Jegyzetek.....	337
1. Megjelenési adatok, magyarázatok, variánsok.....	337
2. Bizonytalan szerzőségű szöveg.....	366

Krúdy Gyula Összegyűjtött műveinek
törzsvásárlói:

Ábent Balázs	Budapest
Ablonczy Bálint	Budapest
Angyal Csaba	Dabas
Arany Lajos	Debrecen
Babinszki Gábor	Budapest
Dr. Balásy Péter	Szombathely
Bárdos László	Budapest
Bársony Ivánné	Dunakeszi
Barta Szilveszter	Kapuvár
Dr. Béndek Péter	Biatorbágy
Dr. Boczkó János	Budapest
Bognár László	Budapest
Budapest Főváros IX. Kerület Ferencváros Önkormányzata	Budapest
Czigány Zoltán	Jászberény
Csapody Miklós	Budapest
Csibi Lajos	Szolnok
Dr. Darnói Norbert	Győr
Dr. Dombay Gábor	Budapest
Egri Lajos	Tata
Farkas Zsolt	Veresegyház
Földes Andrea	Nagymegyer
Frank János	Budapest
Füzi László	Kecskemét
Dr. Géczy Barnabás	Budapest
Germadics Zoltán	Budapest
Dr. Görgényi Ernő	Gyula
Halász Ervin	Szeged
Hecker Walter Dr.	Budakeszi
Jándi Péter	Budapest
Jóbai Gábor	Budapest

Dr. Juhász Endre	Kisvárdá
Dr. Karácsonyi Zoltán	Tét
Dr. Kátai Sándor	Budapest
Kazár Rita	Budapest
Kiliti Barnabás	Érd
B. Kiss Tamás	Budapest
Kollár Gábor János	Győr
Konkoly Miklós	Budapest
Dr. Kórodi Gyula	Budapest
Kósa Sándor	Budapest
Kovács Ákos	Budapest
Kovács Ákos	Solymár
Kovács Anna	Budapest
Kovács Antal	Kaposvár
Kovács Balázs	Szigetszentmiklós
Kovács Erzsébet	Salgótarján
Kovács Zoltán	Dunakeszi
Krúdy Gyula (Digitális) Alapítvány	Budapest
Dr. Kussinszky Péter	Budapest
Lados Dániel	Budapest
Lukács Angéla	Szigetszentmiklós
Madarász Péter	Budapest
Madary Flóra	Budapest
Madary Judit	Budapest
Madary Kamill	Budapest
Mann Jolán	Budapest
Markóczy Eszter	Budapest
Martonosi Pál Városi Könyvtár	Kiskunhalas
Mezei Zsolt	Budapest
Mikusi Dorottya, Ágost, Regina és Csaba	Budapest
Molnár Ferenc	Eger
Dr. Molnár István	Budapest
Monori Lili	Kisoroszi
Nagy András	Budapest

Nagy Győző	Szombathely	Szokol Tibor	Nyíregyháza
Négyesi György	Budapest	Takács István	Budapest
Németh Gábor	Vác	Tamás Gábor	Budapest
Németh László	Táplánszentkereszt	Tarcsay Zoltán	Budapest
Nikl Ágnes	Paks	Tomojka Tünde	Lelesz
Novinics Katalin	Budapest	Topán László	Szekszárd
Óbuda-Békásmegyer Önkormányzat		Torma Mária	Budapest
Polgármesteri Hivatal	Budapest	Dr. Tóth Kálmán	Noszvaj
Orlovits Zsolt	Kecskéd	Dr. Tóth Zsolt	Győr
Pataki József	Pusztaszabolcs	Tőzsér Miklós	Cegléd
Pázmány Péter Katolikus Egyetem		Ujj Tamás István	Miskolc
BTK Könyvtára	Piliscsaba	Vándor Tamás	Budapest
Petőfi Irodalmi Múzeum	Budapest	Várallyay Gyula	Washington
Pohl Balázs	Verőce	Várda Péter	Zebegény
Ránki Dezső	Budapest	Varga Ferenc	Budapest
Rosenmann Péter	Budapest	Varga J. Ádám	Budapest
Dr. Sándor Tamás	Budapest	Varga Zsuzsanna	Budapest
Sánta László	Sopron	Vargha György	Budapest
Serf András	Budapest	Vasvári Zoltán	Budapest
Simkó Gyula	Ózd	Végh József	Ceglédbercel
Sipos Béla	Nyíregyháza	Dr. Venczel Sándor	Budapest
Sümegei Balázs	Szigetszentmiklós	Vincze Miklós	Kecskemét
Szabó Ákos	Miskolc	Vizi Balázs	Budapest
Szabó Attila	Homoródalmás		
Szabó György	Budapest		
Szabó István György	Budapest		
Szalay Zoltán	Vajka		
Szatmári László	Orosháza		
Székely Zsuzsanna	Leányfalu		
Szél László	Budapest		
Dr. Szelíd Zsolt	Győr		
Szentirmay Imre	Visegrád		
Sziebert György	Báta		
Dr. Szilágyi Ruth	Budapest		
Szili Katalin	Pécs		

